

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
NOU 1996:12

MEDIEOMBUD

**Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kulturdepartementet
13. mai 1994.**

Avgitt til Kulturdepartementet 14. august 1996.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1996

Til Kulturdepartementet

Kulturdepartementet nedsatte 14. mai 1994 en arbeidsgruppe for å utrede spørsmålet om medieombud.

Arbeidsgruppen framlegger herved utredningen og anser arbeidet som avsluttet.

Oslo 14. august 1996

Helge Simonnes formann

Kjersti Graver

Anne-Lise Seip

Andy Warhol (1928-1987):

«I fremtiden vil alle være verdensberømte i femten minutter.»

KAPITTEL 1

Arbeidsgruppens mandat og arbeid

1.1 MANDAT

I Stortingstingsmelding nr. 32 (1992-93), Media i tida, la Regjeringen opp til en drøfting av medieetikken. Ordningen med medieombud ble omtalt i meldingen. Departmentet konkluderte med at en ikke ville foreslå opprettet medieombud. Et flertall i daværende Kirke- og undervisningskomite, sa seg i Innst. S. nr. 223 (1992-93) enig med departementet i at det ikke bør opprettes et medieombud uten en nærmere utredning. Komiteen gav imidlertid uttrykk for at et medieombud kan være et hensiktsmessig organ, og ba Regjeringen utrede spørsmålet og komme tilbake til Stortinget med saken.

Kulturdepartementet oppnevnte 11. mai 1994 en arbeidsgruppe på tre personer for å utrede spørsmålet om medieombud. Arbeidsgruppen har bestått av:

Sjefredaktør Helge Simonnes
Forbrukerombud, senere lagdommer Kjersti Graver
Professor Anne-Lise Seip

Helge Simonnes har vært arbeidsgruppens leder og har stått for mesteparten av skrivingen. Flertallets uttalelser er skrevet av Kjersti Graver. Arbeidsgruppen har ikke hatt sekretær.

Utvalget har hatt følgende mandat:

1. Vurdere praktiske og prinsipielle spørsmål knyttet til en medieombudsordning.
2. Vurdere om et medieombud vil kunne styrke det medieetiske arbeidet som drives i Norge.
3. Eventuelt fremme et forslag om hvordan et medieombud best kan organiseres i forhold til eksisterende ordninger som Pressens Faglige Utvalg og Klagenemnda for kringkastingsprogram.
4. Utrede økonomiske og administrative konsekvenser av sine forslag.

En nærmere avgrensing av arbeidsgruppens mandat og arbeid er foretatt i "[Avgrensninger](#)" i kap. 2.6 etter en gjennomgang av utgangspunkt og definisjoner.

1.2 ARBEIDET

Arbeidsgruppen har hatt 22 møter.

Arbeidsgruppen har vært i Sverige og Danmark og sett på de medieetiske tilsynssystemene i disse to landene.

Arbeidsgruppen har hatt møter med generalsekretær Gunnar Gran i Norsk Presseforbund; tidligere redaktør i Arbeiderbladet, informasjonssjef Arvid Jakobsen; tidligere saksbehandler for Pressens Faglige Utvalg, Gunnar Bodahl-Johansen, professor Inge Lønning som er allmennhetens representant i PFU, og advokat Cato Schiøtz.

Arbeidsgruppen har bestilt to utredninger som er vedlagt rapporten:

Advokat Cato Schiøtz: Utredning om personvernet ut fra en juridisk synsvinkel.

Amanuensis Svein Brurås: Utredning om personvernet fra en journalistisk synsvinkel.

Vedtekter for Norsk Presseforbund og vedtekter for Klagenemnda for kringkastingsprogram er vedlagt. Likeså «Vær Varsom-plakaten» og «Redaktørplakaten».

1.3 SAMMENDRAG

I "*Definisjoner, bakgrunn/avgrensninger*" i kapittel 2 gjøres rede for de forutsetninger som arbeidsgruppen har basert sitt arbeid på og hvilke avgrensninger som arbeidsgruppen har foretatt. Her redegjøres om de medieetiske signaler som er gitt fra politiske hold.

Bakgrunnen for kravet om at mediene må underlegges en sterkere medieetisk styring drøftes. Generelle trekk ved medieutviklingen beskrives, og hva som ligger i begrepet medieetikk, drøftes.

I "*Medieetikken i de øvrige nordiske land, med vekt på Danmark og Sverige*" i kapittel 3 gis en beskrivelse av de medieetiske tilsynssystemene i Sverige og Danmark. Arbeidsgruppen gir en vurdering av hvordan disse to ulike tilsynssystemene fungerer.

I "*Medieetikken i Norge*" i kapittel 4 beskrives det medieetiske tilsynssystemet i Norge. Virksomheten til selvjustisorganet Pressens Faglige Utvalg beskrives, og likeså virksomheten til det lovbaserte organet Klagenemnda for kringkastingsprogram. Arbeidsgruppen gir en vurdering av hvordan disse to systemene fungerer.

Arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger gjengis i "*Arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger*" i kapittel 5. Arbeidsgruppen drøfter svakhetene ved de nåværende tilsynssystemer. Gruppen foreslår at Klagenemnda for kringkastingsprogram nedlegges, og at det etableres et nytt medieetisk tilsynssystem for alle medier, i bransjeregion. I dette systemet inngår et medieombud og et klageutvalg.

Arbeidsgruppen tilrår at Norsk Presseforbund oppretter en stilling som medieombud, som fungerer uavhengig av klageorganet. Medieombudet bør inneha en meklerrolle mellom publikum og mediene for saker som gjelder personvernet. Publikum skal kunne henvende seg til medieombudet og få hjelp til mekling mellom mediet og den som føler seg krenket. Om ikke mekling fører fram skal medieombudet ta initiativ til at saken sendes til klageutvalget. Medieombudet bør kunne ta opp saker på eget initiativ.

Det forutsettes at medieombudet tillegges en aktiv informasjonsrolle om medieetiske saker. Medieombudet skal ikke uttale seg om generelle mediepolitiske saker.

Det foreslås opprettet et klageutvalg som i stor grad bør drive sin virksomhet etter det mønster nåværende Pressens Faglige Utvalg arbeider etter. Utvalget skal fatte avgjørelser i saker som gjelder personvernet etter «Vær Varsom-plakaten». Utvalget skal ikke behandle sakene før de har vært til behandling hos medieombudet.

Arbeidsgruppen har på enkelte punkter delt seg i et flertall (Graver og Seip), og et mindretall (Simonnes). Flertallet foreslår at det skal være en rammelov for å sikre at alle aktører blir forpliktet til å respektere avgjørelsene til et bransjestyrt klage- og tilsynssystem. Flertallet mener videre at en forvaltningsmodell vil være aktuell der som bransjen ikke etablerer et tilfredsstillende klagesystem innen rimelig tid.

Mindretallet mener det er prinsipielt galt å forankre et klage- og tilsynssystem i annet enn en selvjustisordning.

KAPITTEL 2

Definisjoner, bakgrunn/avgrensninger

2.1 MEDIENES SAMFUNNSROLLE

2.1.1 Medienes funksjon

Maktutredningen (NOU 1982:30) hadde en egen rapport om mediene. Mediennes grunnleggende oppgaver oppsummeres der i fire punkter:

- *Informasjonsfunksjonen*
Mediene skal gi den nødvendige informasjon slik at folk kan ta stilling til spørsmål i samfunnet. Mediene skal også gi informasjon fra publikum til politikere, offentlig ansatte og folk i ledende stillinger.
- *Kommentarfunksjonen*
Fra sitt ideologiske ståsted skal mediene kommentere og analysere samfunnsforholdene.
- *Overvåkningsfunksjonen*
Mediene skal granske og kontrollere dem som har innflytelse i samfunnet.
- *Gruppekommunikasjonsfunksjonen.*
Mediene skal fremme kommunikasjon innen og mellom politiske, faglige og ideelle grupper i samfunnet.

Disse oppgavene står fast, men etter at maktutredningen ble skrevet har mediene gjennomgått en meget sterkt utvikling. De har vært gjenstand for profesjonalisering, men også avideologisering. Journalistikken er blitt mer personorientert, og grensene mellom nyhetsformidling og underholdning viskes ut.

2.1.2 Samfunn, medier og mediepolitikk

Ett av hovedmålene i norsk mediepolitikk har vært å legge til rette for en differensiert mediestruktur. Med etableringen av pressestøtten på slutten av 60-tallet ønsket Stortinget å sikre en variert avisflora med konkurranse på flest mulig steder. Momsfritaket for store deler av trykt skrift er begrunnet ut fra ønsket om å verne om det skrevne ord.

Ved begynnelsen av 80-tallet begynte en oppmykning av kringkastingsmonopolet. Ønsket om sterkere konkurranse også på kringkastingssektoren førte til opprettelsen av TV2 ved starten av 90-årene.

Regjeringen kommenterer den sterke medieutviklingen i Stortingsmelding nr. 32 (1992-93) Media i tida:

«I ein periode der medieutviklinga er uvanleg sterkt, er det ei utfordring å utvikle ein politikk som tek vare på og styrker ytrings- og informasjonsfridomen samtidig som han avveger forholdet til andre interesser som ein føresetnad for ein ansvarleg samfunnspolitikk.»

I stortingsmeldingen drøftes også hva slags kontroll samfunnet skal ha over mediene. Departementet sier følgende:

«Det er likevel ei erfaring frå stadig fleire europeiske land at utviklinga går i retning av fleire reglar for medieverksem snarare enn færre. Grunnleggende prinsipp som tidlegare kunne ligge underforstått mellom styresmak-

ter og programselskap, må no i staden spesifiserast i eit eige regelverk og følgjast opp med kontrollorgan og sanksjonssystem.»

I mediemeldingen understrekkes behovet for at mediene fortsatt ivaretar sine funksjoner i et demokratisk samfunn.

«Det er derfor viktig at både styresmakter og medium er medvitne om kva for rolle media har i ulike situasjoner. Like viktig er det at begge partane er medvitne om ansvaret sitt: Media i forhold til styresmaktene, styresmaktene i forhold til media. For å sikre eit levande demokrati i eit mediesamfunn som vårt, trengst det ein gjensidig respekt mellom styresmakter og medium.»

Regjeringen sier i meldingen at de mediepolitiske virkemidlene må vurderes i forhold til målsettingen om et mest mulig variert mediebilde som ivaretar det behovet individet har for samfunnsinformasjon og opplevelser.

Regjeringens mediepolitikk er nedfelt i Stortingsmelding nr. 32 (1992-93) Media i tida. Her heter det blant annet:

«Utgangspunktet for regjeringas mediapolitikk er:

- å sikre ytringsfridomen som den grunnleggande føresetnaden for eit levande demokrati
- å sikre sakeleg og god informasjon til alle som bur i landet
- å styrke norske språk og kulturell identitet

For å nå disse måla trengst:

- eit differensiert mediebilete - ideologisk og geografisk
- eit variert mediebilete - med eit mangfold av kanalar og utgivingar
- eit medietilbod med høgt kvalitetsnivå - språkleg og med omsyn til innhold
- eit medietilbod med god etisk standard
- eit medietilbodsom ivaretak informasjonsbehovet for alle grupper - aldersmessig, sosialt og ut frå interesser

Dette krev ein politikk som vil:

- oppretthalde eit mangfold av utgivningsstader for aviser
- gi almennkringkastinga gode kår
- tilrettelegge rammetilhøva slik at ulike medium får mest mogleg like konkurranseforhold
- stimulere til auka innsats for norske audiovisuelle produksjonar
- styrke samarbeidet på tvers av dei mange sektorane mediepolitikken femner om
- bidra til auka samordning av kunnskap og forskingsresultat på medieområdet for å sikre eit meir kvalifisert grunnlag for det framtidige mediepolitiske arbeidet
- styrke deltaking i nordisk og internasjonalt mediesamarbeid.
- styrke mediekunnskapen hjå barn og unge.»

Behandlingen av meldingen i Stortinget viste at det var bred politisk enighet om målene. Arbeidsgruppen legger dette til grunn for sitt arbeid.

2.1.3 Utvalg som arbeider med tilgrensende saker

21. februar 1995 framla det såkalte eierskapsutvalget sin innstilling (NOU 1995:3, Mangfold i media).

Utvalget foreslår en ny medielov som setter begrensninger for hvor mye en aktør kan eie innen meningsbærende mediegrupper. Samtidig vil utvalget ha bestemmelser inn i loven om redaksjonell frihet i massemedia. Utvalget understreker betydningen av at ytringsfriheten vernes, og stiller spørsmål om det lovbestemte vernet er tilstrekkelig.

Utvalget foreslår å lovfeste et prinsipp om redaksjonell frihet i alle medievirksemheter innen dagspresse, ukepresse, tidsskrifter, fagpresse, forlag og kringkasting.

Innstillingen fastslår at redaksjonell frihet innebærer et redaksjonelt ansvar og vern. Utvalget ønsker at bestemmelsen om redaksjonelt ansvar i straffeloven skal legges inn i en eventuell ny medielov.

Eierskapsutvalgets innstilling er ikke ferdigbehandlet i Stortinget.

Norsk Redaktørforening og Den norske Advokatforening har i fellesskap bedt om at Regjeringen oppnevner en ytringsfrihetskommisjon med sikte på en styrking av vernet om ytringsfriheten. En slik kommisjon er foreløpig ikke oppnevnt, men statsrådene i både Justis- og Kulturdepartementet har signalisert at de ønsker å oppnevne en slik kommisjon.

2.2 STORTINGETS BEHANDLING

I forbindelse med kulturministerens mediepolitiske redegjørelse i Stortinget 14. februar 1992 ble følgende forslag satt fram på vegne av Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet:

«Det henstilles til Regjeringen, bl.a. ut fra erfaringene i Sverige og Danmark å vurdere forslag om medieombud og medieansvarslov i den varslede mediemeldingen.»

I mediemeldingen, St. melding nr. 32 (1992-93), gikk ikke regjeringen inn for dette, men satte «eit medietilbod med god etisk standard» som en forutsetning for at de øvrige mediemål kan nås.

2.2.1 Medieetikk i mediemeldingen

I meldingen oppsummeres arbeidet med medieetikken på følgende måte:

«Departementet meiner det er behov for ei styrking av det medieetiske arbeidet i Noreg, ikkje minst på bakgrunn av dei mange klagene som er blitt retta mot media dei siste åra. I første omgang er departementet innstilt å byggje vidare på dagens ordningar - Pressens Faglige Utvalg (PFU) og Klagenemnda for kringkastingsprogram.

Departementet vil ikkje tilrå at det blir oppretta eit medieombod.

Departementet vil heller ikkje tilrå ei lovfesting av dei presseetiske reglane, men vurdere utviklinga nøyne i tida framover og kome tilbake til spørsmålet om lovgiving på området dersom det skulle vise seg nødvendig.

Departementet vil samarbeide med partane for å få gjennomført følgjande tiltak:

- Både PFU og Klagenemnda bør omorganiserast og styrkast og få eit sams sekretariat, som samtidig kan fungere som eit «rådgivingskontor» for personar som meiner seg urett behandla av eit medium.
- PFU bør få like mange representantar frå allmenta som frå media.
- Representantane frå allmenta til PFU og Klagenemnda for kringkastingsprogram bør utpeikast av eit offentleg organ, til dømes Sivilombodsmannen dersom Stortinget finn at det er ei god løysing.

- Sekretariatet bør kunne yte direkte hjelp til personar som meiner seg urettbehandla av eit massemedium, mellom anna ved å prøve å få saker løyste gjennom minneleg ordning («Medieetikk på direkten»).
- Klagenemnda for Kringkastingsprogram bør omorganiserast og utvidast, slik at ho får representantar frå kringkastingselskapene.
- Utvala bør sjølve kunne ta initiativ i saker av prinsipiell interesse.
- Presseorganisasjonane blir oppmoda om å vurdere alternative sanksjonsformer.»

2.2.2 Sammenfatning av Stortingets behandling

Et flertall i daværende Kirke- og undervisningskomite var enig med departementet i at det ikke bør opprettes et medieombud uten en nærmere utredning. Komiteen gav imidlertid uttrykk for at et medieombud kan være et hensiktsmessig organ, og bad Regjeringen utrede spørsmålet og komme tilbake til Stortinget med saken.

I Innst. S. nr. 223 (1992-93) sier komiteen følgende:

«Flertallet vil understreke at det må være samfunnets oppgave å sette klare grenser for hvor langt det er akseptabelt å gå i ytringsfrihetens navn, særlig når det gjelder krenking av privatlivets fred og det enkelte menneske. Flertallet mener det er grunn til å peke på at det finnes grelle eksempler på overtramp når det gjelder dette, som f.eks. deler av ukepressen og løssalgsavisene har gjort seg skyldig i.»

I innstillingen sies det videre:

«Komiteen har merket seg at departementet ikke har funnet grunn til å gå inn for en medieansvarslov. Komiteen mener det er riktig som departementet fastslår, at man må komme fram til virkemidler som er hensiktsmessige, og som er mest mulig i tråd med det pressens organer selv ønsker. Komiteen mener det arbeid Pressens Faglige Utvalg har gjort når det gjelder presseetisk arbeid den senere tid, er positivt.»

Ansvaret for behandling av mediesaker er fra høsten 1993 overlatt familie-, kultur- og administrasjonskomiteen i Stortinget. I Innst.S. nr.190 (1994-95) Kringkasting og dagspresse 1994 m.v. sier komitéflertallet følgende:

«Flertallet vil understrekede argumenter flertallet den gang la vekt på når de ba om en nærmere utredning av medieombudsordningen.

Flertallet kan ikke se at utviklingen i norske media har endret seg på en slik måte at disse merknadene nå har blitt mindre aktuelle.

Flertallet ser derfor fram til resultatet av den utredning departementet nå foretar og håper at de vurderinger flertallet framførte i Innst. S. nr. 223 blir vektlagt når konklusjonen skal fattes.»

Komitémedlemmene fra Høyre og representanten Roy N. Wetterstad støttet ikke opp om denne innstillingen. De gikk i mot at det skal etableres et medieombud med begrunnelse at dette ville undergrave Pressens Faglige Utvalg.

Fra flere hold har det vært ytret ønske om å slå sammen Pressens Faglig Utvalg og Klagenemnda for kringkastingsprogram. Kulturdepartementet og Norsk Presseforbund har hatt kontakt om dette spørsmålet.

Spørsmålet om et nærmere samarbeid mellom PFU og Klagenemnda for kringkastingsprogram ble tatt opp i Stortingsmelding nr. 32 Media i tida (1992-93). Kulturdepartementet gikk i meldingen inn for at de to utvalgene skulle få et felles sekre-

tariat. Etter Stortingsbehandlingen arbeidet departementet videre med dette spørsmålet.

I Stortingsmelding nr. 42 (1993-94) orienterte departementet om kontakten med Norsk Presseforbund i dette spørsmålet:

«Presseforbundet gir uttrykk for at eit kontorfellesskap mellom PFU og eit lovfesta klageorgan for kringkasting ikkje er noko god løysing. Forbundet talar for å gå eit steg lenger og etablere eit felles klageorgan for alle medium med sjølvjustis som basis. Dette føreset at media sjølve kan bli samde om eit felles sett av reglar som set normer for den etiske standarden og freistar å gi klagehandsaming elles etter eit felles grunnlag, skriv Presseforbundet. Etter forbundet si meining vil dette gi allmenta eit klårare syn på korleis dei skal gå fram i høve til alle medium.»

Departementet viser til at presseorganisasjonene har vært i kontakt med de største kringkastingselskapene (NRK, TV 2, TVNorge og P4). De har alle en postiv innstilling til tanken om et felles klageorgan fundert på selvjustis. Det samme gjelder Norsk Nærradioforbund. I Stortingsmeldingen heter det videre:

«Departementet ser at ei felles presseetisk organ for alle media, tufta på sjølvjustis, har visse føremonar framfor eit system som byggjer på ei delt løysing; eit sjølvjustisorgan for pressa og eit lovfesta organ for kringkastingsmedia. Departementet er prinsipielt positivt stemt for ei slik løysing, og er derfor innstilt på ein vidare dialog med presseorganisasjonane, kringkastingselskapene og nærkringkastingsorganisasjonane om ei samordning av etikkarbeidet i dei ulike media. Føresetnaden er at eit eventuelt nytt organ stettar krava til ei tilsvarsordning på kringkastingsområdet, noko Noreg har plikt til etter Europarådskonvensjonen om fjernsyn over landegrensene og EØS-avtalen. Det er vidare ein føresetnad at kringkastingselskapene vil vere bunde av avgjerdene i eit utvida etikkutval på det same viset som dei no er i høve til Klagenemnda for kringkastingsprogram.

Inntil dei prinsipielle og praktiske samordningsspørsmåla er avklarte, vil Klagenemnda for kringkastingsprogram bli oppretthalden.»

Stortingskomiteen hadde ingen kommentar til departementets syn i dette spørsmålet.

I Stortingsmelding nr. 18 (1995-96) Kringkasting og dagspresse 1994 m.v. heter det:

«Departementet følgjer den medieetiske utviklinga nøyne og kjem tilbake til organiseringa av det medieetiske arbeidet i 1996, etter at utvalet som vurderer ei medieombodsløysing har lagt fram si innstilling.»

Stortinget hadde ingen bemerkninger til dette da stortingsmeldingen ble behandlet i mars 1996.

2.2.3 Uttalelser fra kulturministeren om medieetiske spørsmål

Kulturminister Åse Kleveland har ved en rekke anledninger uttalt seg om det medieetiske tilsynssystemet etter mediemeldingen og Stortingets behandling av denne. I Stortingets spørretime 18. januar 1995 fikk statsråden spørsmål om hun ville ta kontakt med pressens organisasjoner for å drøfte de medieetiske retningslinjer etter Dagblad-saken 6. januar 1995. Avisen brukte bildet av en myrdet prostitueret på førstesiden. På spørsmålet svarte statsråden blant annet:

«Jeg har der også notert meg at mediene selv har reagert på klare overtramp. Her har Pressens Faglige Utvalg behandlet saken meget raskt og meget tydelig.

For øvrig ser jeg de sterke reaksjoner fra mediene og pressens medarbeidere som det beste bevis på at selvjustisen fungerer dersom den blir tatt på alvor.»

I et tilleggssvar i spørretimen sa statsråd Kleveland følgende:

«Som jeg redegjorde for i mitt første svar, kom vi med en rekke forslag til ordninger som burde gjennomføres på selvjustisens område. Mange av disse er gjennomført eller er under gjennomføring, og jeg er opptatt av at vi ser effekten av disse og ser hvordan det kan styrke selvjustisen, samtidig som vi utreder spørsmålet om medieombud, slik at vurderingen av en eventuell lovgivning på dette området blir gjort i lys av et mer effektivt og skikkelig system enn det vi hadde for to år siden.»

Statsråd Kleveland gjentok viktigheten av at massemediene gjør det klart for publikum at man tar etikken på alvor.

I Redaktørforeningens vårmøte i 1995 understreket Åse Kleveland dette ytterligere under henvisning til at TV2 nektet å publisere fellende vedtak fra Klagenemnda for kringkastingsprogram:

«Uavhengig av synet på det konkrete innholdet i Klagenemndas vedtak er jeg redd slike saker bare vil svekke tilliten til at mediene selv er skikket til å forvalte effektive selvdømmeordninger.»

Kleveland sa videre:

«Denne saken illustrerer dessuten en tiltagende og uheldig tendens til dobbeltmoral i mediekretser når det gjelder holdninger til mediepolitikkens gjennomslagskraft. Det later til å være god tone å hevde at mediefeltet lider av mangel på politisk styring. Samtidig er man vitne til at toneangivende medier negligerer de forsøk på styring som iverksettes. I ytterste konsekvens tjener en slik utvikling kun til å styrke de kreftene som ønsker at mer håndfaste virkemidler blir benyttet overfor mediesektoren.»

TV2 offentliggjorde kjennelsen fra Klagenemnda for kringkastingsprogrammer kort tid etter Redaktørforeningens årsmøte.

2.2.4 Lovforslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen

Samme dag som Redaktørforeningens årsmøte ble avsluttet, valgte TV2 og Bergens Tidende å bruke navn og bilde av den tidligere siktede i den såkalte Landås-saken. Det resulterte i at lederen for Stortingets justiskomite, Olav Akselsen, tok til orde for at det bør bli forbudt å bruke navn og bilder på personer som er siktet i kriminalsaker. 9. mai 1995 fremmet han følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringa vurdere i lovs form, eller på anna vis, korleis ein kan hindra at media offentleggjer navn og bilet på personar som er mistenkt eller sikta i kriminalsaker.

Det må vere mogleg å gjøre unntak frå lova dersom omsynet til «åpenbare almenninteresser» eller åpenbare omsyn til tredjemann krev at identifikasjon skal oppgjevest.»

Justiskomiteen behandlet forslaget 23. november 1995. I Innst. S. nr. 45(1995-96) heter det:

«Komiteen har stor sympati for forslagsstillers intensjoner med forslaget.

Komiteen er av den oppfatning at den vanskelige balansegangen mellom ønsket om åpenhet i samfunnet og en kritisk journalistikk på den ene side, og personvernet på den annen, ikke uten videre kan løses ved et lovforskrift.

Komiteen mener at mediene selv - bl.a. gjennom deres egne organisasjoner - har et særlig ansvar for å se åpent og selvkritisk på hvordan mediene dekker kriminalsaker kfr. «Vær Varsom-plakaten» med Norsk Presseforbunds etiske regler der det heter at man skal «avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav».

Komiteen vil understreke meget sterkt at nettopp mediernes egne organisasjoner nå bør diskutere inngående om de senere tids til dels alvorlige overtramp i forhold til rettsvern, bør avstedkomme initiativ fra deres side.

Komiteen vil konkludere med at forslaget oversendes Regjeringen til vurdering i forbindelse med annet pågående og planlagt lovarbeide i ytringsfrihetskommisjonen eller i annen sammenheng.»

2.3 BAKGRUNN FOR KRAVET OM MEDIEOMBUD

Informasjonsindustrien er den raskest voksende sektoren på verdensbasis. Mange aktører ønsker å gå inn på medieområdet. Det fører til økt konkurranse mediene i mellom, og i sin tur får det konsekvenser for mediernes innhold. Personvernet kan bli skadelidende som følge av denne økte konkurranse.

2.3.1 Samfunnskritisk utvikling

Fra 1960-årene har samfunnsdebatten vært preget av tydeligere samfunnskritiske holdninger. Flere og større grupper i de vestlige samfunn har stilt spørsmål ved autoritetene i samfunnet, enten det gjelder politikere eller profesjonsautoriteter. Mediene var tidligere sterke autoritetsinstitusjoner, men nå stilles det spørsmål ved deres virksomhet. «Mediene kontrollerer oss, men hvem skal kontrollere mediene?», blir det spurt.

En av dem som har ytret seg om dette er professor dr. jurist Anders Bratholm. I en artikkel i Juristkontakt nr. 6/95 argumenterer han for at det må tas hensyn til personvernet når man drøfter ytringsfriheten. Han er skeptisk til den manglende kontroll med mediernes virksomhet, og mener at mediefolk er for lojale mot hverandre når det gjelder kritikk av egen bransje.

«Ved på denne måten å undertrykke overtramp begått av «lauget» selv, undergraves den informasjonsfriheten som pressen og dens talsmenn ellers hevder å sette så høyt, og «den fjerde statsmakt» blir uten det korrektiv som er så viktig for den demokratiske kontrollen den skal utøve i forhold til våre statsmakter. Pressen står i den særstilling i profesjonskampen at den som regel har hele pressen på sin side, en makt den ofte bruker kynisk og arrogant.»

Bratholm konkluderer med at saker som gjelder ytringsfrihet og personvern er et rettsområde i utvikling, og at det derfor kan være behov for reformer.

«Dette gjelder enten det er tale om å styrke ytringsfriheten på områder der den i dag ikke er god nok eller å styrke personvernet hvor det i dag er for svakt utbygget. Men her som ellers må vi vokte oss for å la særlige sterke eller taleføre interessegrupper prege rettsutviklingen på bekostning av svake grupper.»

I 1994 ble det avholdt en konferanse i Bergen der temaet var samfunnstyringen av mediene. LOS-senteret stod bak, og etter konferansen ble det gitt ut en artikkelsamling. En av bidragsyterne var den tidligere lederen av den svenska maktutredningen, dosent Olof Petersson. Han sier følgende:

«På sikt undergrävs journalisternas maktställning också av de pågående förändringarna bland medborgarna. Alla tillgängliga undersökningar pekar på att dagens medborgarare blivit mer och mer kunniga och ifrågasättande...

Men genom en historiens list blir journalisterna nu offer för sin egen seger. Medborgarnas krav stiger, inte bara på politikerna utan också på journalisterna. Det blir allt svårare för medierna att fånga uppmärksamheten med de gamla slitna metoderna som tilspetsning, förenkling, polarisering, identifisering, konkretisering och personifikering.»

Olof Petersson hevder at det er flere årsaker til denne økningen i kritisk bevissthet. Han peker blant annet på høyere utdanningsnivå, og han understreker også at kvinnenes økte selvstendighet bidrar til sterke kritiske holdninger.

2.3.2 Etisk bevissthet

Etter noen år der sosialeitiske spørsmål fikk mest vekt, har de siste årene vært preget av en sterke individuelistisk tenkning. Mange vil hevde at dette er et høyst nødvendig korrektiv etter en lang periode med etisk forfall. Interessen for etikk øker, og det forsterker kravet også til mediene. Etikkprofessor, dr. theol. Lars Østnor holdt høsten 1995 innledningsfordraget på høstmøtet til Norsk Redaktørforening. Her sa han:

«Press, konkurransen og tempo gjør at det er nødvendig å fokusere på det enkelte, etiske subjekt som skal overveie og velge. I media som i andre samfunnsinstitusjoner blir det stadig mer avgjørende hva slags karakteregenskaper individet har. Hva er vedkommendes dyder og motiver? Dette tilsier at medieetikken må holdes opp ved fortsatt og intensivert holdningsdannende arbeid. Nye trekk i samtidsbildet har gjort at arbeidet med menneskers moralske kvaliteter har fått fornyet interesse. At en slik dydsetikk igjen er kommet på dagsorden, er en utfordring også for redaktører og journalister.»

Han uttalte videre:

«Parallelt med dette vil jeg mene at det er nødvendig i større grad å tenke kollektivt og institusjonelt når dagens og morgendagens etiske problemer skal avklares. Hittil har man ensidig fokuseret på «Journalisters yrkesmoral og selvjustis» (O. Raaum 1986), så viktig det enn er. Morgendagens medietikk må inkludere et kollektivt medansvar for mediesektoren som helhet fra alle dens aktører.»

Det er grunn til å tro at den generelt økende interesse for etikk i opinionen påvirker publikums forventning om en høy etisk standard i mediene.

2.3.3 Økt konkurransen og kamp om oppmerksomhet

Det er bred enighet om at konkurransen mellom mediene har hardnet til også i Norge. Det er ikke bare en økonomisk konkurrans, men også en konkurrans om oppmerksomhet - mellom mediene og den enkelte redaksjonelle medarbeider.

Journalisten Ebbe Ording satte ord på dette i et debattmøte mellom journalister i Oslo høsten 1995. Overskriften for møtet var begrepet «infotainment» - forestil-

lingen om at all informasjon kan gjøres til underholdning. Ifølge fagbladet Journalistens referat (nr. 18-1995) sa han følgende:

«En skjebne verre enn døden for en journalist er ikke å bli lagt merke til (først og fremst av kolleger, merkelig nok). Det er en slags sjukdom, og når den basillen rir oss, våger vi oss stadig lenger utover for å synes.»

Den økte konkurransen mellom mediene kan føre til at personvernet skades. I samme nummer av «Journalisten» refereres det fra et møte i Bergen, der medienes dekning av den såkalte Landås-saken ble diskutert. Møtet ble holdt etter at politiet frafalt siktelsen. En av dem som kom til orde var hjelpepleierens forsvarer, Morten Kjensli:

«Nå som ofte før trampet mediene uhemmet med svære føtter over enkeltmenneskers liv og skjebne. Men jeg hadde faktisk trodd at den mediemessige henrettelsen av den siktede kvinnen skulle blitt mer omfattende. Bergens Tidende prøvde, men angret. TV2 driver på enda. Hvorfor? Jeg mener at en del pressefolk lider av en langt framskreden mangelsykdom. Det de mangler er evnen til å sette seg inn i andre menneskers liv og følelser. Denne mangelen opptrer gjerne sammen med begjær, begjær etter oppmerksomhet, status, penger, flere leser, større dekningsgrad i eteren og voksende reklameinntekter.»

Arbeidsgruppen mener at denne oppfatningen deles av mange. De siste årene har det vokst fram en stadig mer mediekritisk holdning hos det brede publikum. På samme måte som politikerforakten utviklet seg for noen år siden, ser vi nå klare tendenser til medieforakt. Publikum reagerer særlig på det de hevder er en dobbelmoral i mediene: De er ute etter å tjene penger under et skinn av ideell målsetting. Kravet om stadig bedret lønnsomhet gjør at mediene strekker de journalistiske grensene, noe som i sin tur går ut over personvernet.

De siste årene er det kommet flere bøker som behandler enkeltpersoners brutale møte med mediene. Torill Kvalheim Nygård ga i 1994 ut boken om den såkalte taktekkersaken i Bergen. I en rekke reportasjer i Bergens Tidende ble det framsatt påstander om at Kvalheim Nygårds mann var delaktig i korruption i forbindelse med leveranser til Haakonsvern festning. Boken er et sterkt vitnesbyrd om hvilken konsekvens hyppig og kritisk presseomtale fikk for hele familien.

Journalist Gunnar Ringheim har gitt ut boken «I pressens vold». Han lar oss møte en rekke personer som føler seg misbrukt av mediene. Ofrenes beretninger er tildels rystende lesning.

Den mediekritiske opinionen lot høre fra seg i kjølvannet av den famøse Dagblad-saken i januar 1995 da Dagbladet brakte et bilde av en myrdet, prostitueret kvinne på førstesiden. Kvinnen var halvnaken, og bildet var hentet fra hennes egen markedsføringskatalog. Avisen mottok svært mange reaksjoner på oppslaget, og Pressens Faglige Utvalg uttalte kort tid etter at Dagbladet hadde brutt god presseskikk i denne saken.

Kravene til lønnsomhet i mediene øker, og det er mange aktører på samme marked. Det er all grunn til å tro at den generelle kommersialiseringen av mediene gir en mediasituasjon som skader personvernet.

2.4 MEDIEORGANISASJONENES SYNPUNKTER

Medienes redaktører og organisasjoner har til nå tatt avstand fra et offentlig oppnevnt medieombud fordi de hevder at et slikt ombud vil svekke ytringsfrihetens kåre.

En av de presseorganisasjonene som har vært mest aktive i forsvaret av ytringsfriheten, er Norsk Redakørforening. I handlingsprogrammet for 1995/96 heter det:

«I debatten om ytringsfrihetsvernet framstilles ofte ytringsfriheten og personvernet som to motstridende interesser som må veies opp mot hverandre. NR ser at det er situasjoner hvor det kan oppstå konflikt mellom ytringsfriheten og personvernet, men vil hevde at i utgangspunktet er ytringsfriheten den viktigste delen av personvernet. Det finnes imidlertid situasjoner hvor bruk av ytringsfriheten passerer grensen for et nødvendig personvern. Hvor grensen i det enkelte tilfellet går, blir først og fremst et etisk spørsmål.»

Norsk Redaktørforening påpeker at det har vært en journalistisk og teknologisk utvikling som betyr nye utfordringer på det presseetiske området, og som har skapt behov for nye grenseoppganger. Det gjelder blant annet bildemanipulering og bruk av skjult mikrofon og kamera.

Et viktig mål for Norsk Redaktørforening er:

«Bidra til å styrke et felles etisk arbeid i alle mediene basert på en ordning med selvjustis.»

Norske redaktører ønsker at det blir felles klagebehandling i etikkspørsmål for trykt presse og kringkasting, basert på selvjustis. NR sier i handlingsprogrammet at foreningen vil arbeide for at det ikke «opprettes en ordning med et offentlig medieombud». I handlingsprogrammet understrekkes det også at mediebransjen tar ansvaret for å finansiere etikkarbeidet.

Norsk Journalistlag sier mye av det samme i sitt handlingsprogram:

«6. Å få opprettet et felles klageorgan for alle medier, basert på «Vær Varsom-plakaten» og selvjustisprinsippet, og å avskaffe den lovfestede klagenemnd for kringkasting.

7. Å motarbeide innføring av medieombud eller andre former for offentlig inngrep i pressens selvdømmeordning.»

Medienes representanter erkjenner at det blir gjort feil i mediene, men hevder at den mediekritiske opinionen overdriver. De viser til at de medieetiske overtrampene er relativt sjeldne i forhold den store mengde som daglig publiseres. Det pekes også på at presseorganisasjonene de siste par årene har satt medietikken på dagsordenen i enda sterkere grad. I 1993 satte Norsk Presseforbund igang en etikk-offensiv. «Vær Varsom-plakaten» er endret i 1994 og endelig har de mange mediebedriftene de senere årene gjort svært mye for å styrke det medieetiske arbeidet internt. Blant annet har nå de fleste medieetiske husregler i tillegg til «Vær Varsom-plakaten».

Organisasjoner som Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening er samstemte i at et statlig medieombud ville svekke ytringsfrihetens kår i Norge. De viser til det frivillige medieetiske arbeidet som har vært drevet i 60 år gjennom Pressens Faglige Utvalg. Presseorganisasjonene hevder at medietikken må baseres på en selvjustisordning også i framtiden. På den bakgrunn avviser de tanken om et medieombud.

2.5 BEGREPET MEDIEETIKK

Begrepet medieetikk er av ny dato og springer ut av begrepet presseetikk. Det kan deles i to:

1. Den medieetiske normen
2. Det medieetiske tilsynssystemet

2.5.1 Den medieetiske normen

Det viktigste dokumentet som beskriver den medieetiske normen er «Vær Varsom-plakaten».

Den første «Vær Varsom-plakaten» ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936. De første ordene lød slik:

«La det ikke kunne sies med sandhet at pressen setter folk unødig i gapestokken».

Journalist Skjalg Fremo kommenterer dette på følgende måte i sin bok «Presseskikk» (1994):

«Pressemennene som utformet og vedtok «Vær Varsom-plakaten», erkjente tydeligvis at pressen kunne fungere som en gapestokk. Og de innrømmet det. Men pressens fremste tillitsmenn i 1936 - de var alle menn - vedtok ikke noe kategorisk forbud mot å sette folk i gapestokken. Det skulle ikke bare skje unødig.

Ved å bruke dette ordet i denne sammenhengen ga de samtidig klar beskjed om at det noen ganger er nødvendig for pressen å sette folk i gapestokken. Dermed formulerete de også pressens dilemma: Hvordan skal redaktører og journalister betjene dette redskapet på en human og rettferdig måte? Hvis det da finnes noen human og rettferdig måte?»

Hensikten med «Vær Varsom-plakaten» var å etablere et felles etisk regelverk for journalistisk virksomhet. Fremo hevder at plakaten er et forsøk på å finne balansepunktet mellom medienes informasjonsansvar og personvern. Plakaten er blitt til ut fra den erkjennelse at det ikke er mulig å ivareta ytringsfriheten fullt ut og personvern fullt ut samtidig. Disse to verdiene vil alltid måtte avveies mot hverandre.

Journalistisk virksomhet før 1936 baserte seg selvsagt på en yrkesetikk. Det nye var at denne etikken ble formulert skriftlig. I første omgang var forholdet mellom informasjonsansvar og personvern det viktigste.

I løpet av nær 60 år er «Vær Varsom-plakaten» blitt revidert mange ganger. Etterhvert har flere sider enn personvern kommet inn i denne yrkeetiske plakaten. Det gjelder blant annet journalisters og medienes integritet, forholdet til kildene og en sterk understreking av det informasjonsansvar som mediene har.

«Vær Varsom-plakaten» er det sentrale presseetiske dokument som redaktører og journalister er forpliktet på. Naturlig nok gjaldt det de som arbeidet med det trykte ord i starten, men etterhvert ble også dette det etiske fundament som ansatte i annen medievirksomhet baserte seg på. Den rivende utviklingen på mediesektoren, med tiltagende kommersialisering, aktualiserte behovet for en samlet medieetikk.

Begrepene presseetikk og medieetikk blir brukt synonymt. Dette er ikke uproblematisk. Følgende sitat fra amanuensis Svein Brurås illustrerer det:

«En medieetikk kan i prinsippet omfatte både bokforleggere, filmimportører og databaseverter. Alle er mediefolk, men med et relativt begrenset yrkesmessig fellesskap med journalister. Vi vil istedet beholde et innarbeidet ord som «presseetikk», og innholdsbestemme det slik at det omfatter journalister i alle medier.

Et annet poeng er at «medieetikk» kan forstås som en etikk for medieinstitusjonenes totale funksjon og rolle i samfunnet. Det vil omfatte alle sider ved mediesystemet - strukturene, innholdet, den tekniske utviklingen, statens mediepolitikk, medienes makt i samfunnet, kanskje også publikums bruk av medietilbuddet. «Presseetikk» er en liten bit av dette, nemlig journalisters og redaktørers yrkesetikk.»

Til tross for Brurås' innvendinger, velger arbeidsgruppen å benytte begrepet medieetikk om denne yrkesetikken. I det mandat arbeidsgruppen har fått, er det den delen av medieetikken som omhandler personvernet som er vår hovedfokusering. Forholdet til kilder og spørsmålet om medienes integritet er selvsagt viktig, men i medieombud-sammenheng er det journalistikkens innvirkning på personvernet som må stå i fokus.

Arbeidsgruppen har ikke registrert noen omfattende kritikk av den medieetiske normen som gjelder. «Vær Varsom-plakaten» blir vurdert som en god medieetisk veiledning. Arbeidsgruppen har lagt til grunn at det ikke er vår oppgave å foreslå endringer i «Vær Varsom-plakaten».

2.6 AVGRENSNINGER

Departementets mandat gir rom for fortolkninger, og arbeidsgruppen har derfor foretatt nødvendige avgrensninger slik at problemstillingen ikke blir for uhåndterlig.

Sentrale spørsmål er hvilke medier som er omfattet av utredningen og hva slags virksomhet innenfor mediene utredningen gjelder. Vi har også foretatt avgrensninger i forhold til kommersielle ytringer (reklame) og i forhold til statens kontroll med konsesjonsbaserte medier.

2.6.1 Hvilke medier?

I mandatet sies det ikke noe om hvilke medier som skal omfattes av utredningen. Den elektroniske utviklingen har gitt oss mange nye måter å formidle et budskap på, og mange av disse formidlingsformene kan defineres som et medium. Utviklingen av de nye mediene har skapt nye spørsmål og problemstillinger - også innenfor det området som vi har fått i oppgave å utrede.

Utredningen NOU 1995:3 Mangfold i media har en fyldig gjennomgang av hva som ligger i begrepet massemedia. Kort sagt er det et medium hvor et budskap produseres/redigeres og spres fra en sender til en rekke ubestemte mottakere.

For et par tiår siden var det forholdsvis enkelt å katalogisere de ulike mediene ut fra denne definisjonen. Så enkelt er det ikke lenger. Informasjonssamfunnet er inne i en sterk endringsfase.

Forskningsjef Erling Maartmann-Moe skriver følgende i Norsk medietidskrift (1994):

«Tre grunnleggende utviklingstrekk er i ferd med å omforme vår medievirkelighet. Digitalisering av alle informasjonstyper visker ut skillene mellom ulike medier og deres tradisjonelle distribusjonsformer. Globalisering av kommunikasjon og markeder øker tilgjengeligheten av informasjon, og gjør mediestrømmen vanskeligere å styre. Deregulering av telekommunikasjonsmarkedet gir opphav til nye tjenster og nye medieformer.»

Denne utviklingen gir nye politiske utfordringer, også i de spørsmål som har med personvern og etikk å gjøre. Samtidig er mange av «de nye mediene» så uferdige og vanskelig kontrollerbare, at det ville være svært problematisk å behandle dem i en felles ramme sammen med de mer tradisjonelle mediene.

Spørsmålet om medieombud er ikke kommet opp som følge av framveksten av nye medier. Det er utviklingen innenfor de tradisjonelle mediene som har gjort at spørsmålet er blitt reist.

Arbeidsgruppen velger derfor å la utredningen omhandle de tradisjonelle mediene som med enkelte unntak driver på basis av «Redaktørplakaten». Her heter det blant annet under overskriften «Redaktørens plikter og rettigheter»:

«En redaktør skal alltid ha pressens ideelle mål for øye. Redaktøren skal ivareta ytringsfriheten og etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjener samfunnet.»

Videre heter det:

«Den ansvarshavende redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens innhold.»

Redaktørplakaten er vedlagt utredningen.

Journalistisk virksomhet blir et nøkkelord når vi skal definere hvilke medier som omfattes av denne utredningen. Amanuensis Svein Brurås har i boken «Etikk i journalistikk» gitt følgende definisjon av begrepet journalistikk:

«Journalistikk er aktuell og sannferdig formidling av fakta og synspunkter, lefftattelig presentert av en uavhengig redaksjon eller journalist.»

Brurås hevder at han med en slik formulering har signalisert at nyhetsformidling er et kjernelement i journalistikken.

«Men nyhetene skal også forklares, tolkes og settes i sammenheng - av journalister såvel som et bredt spekter av kilder.»

«Formuleringen avgrenser journalistikken i flere retninger. Journalistikken handler om fakta, ikke fiksjon. Diktning er ikke journalistikk. Den henvender seg til et bredt og sammensatt publikum, ikke til eksperter og spesielt interesserte, og må derfor være lefftattelig og underholdende. Og ikke minst: Journalistikk drives på uavhengig basis, til forskjell fra alle former for informasjons- og PR-virksomhet.»

Utvalget har valgt å konsentrere drøftingen om de tradisjonelle mediene der journalistikken fortsatt er en viktig del av virksomheten:

- aviser
- ukeblader
- fagblader
- radio
- TV

Utfra det som er skrevet ovenfor, er denne avgrensningen ikke uproblematisk. Vi siterer igjen forskningssjef Erling Maartman-Moe:

«Opphevelsen av bindingen mellom det vi vanligvis kaller et medium og dets fysiske fremtredelsesform er selvfølgelig en sterk utfordring til medieteorien, f. eks. McLuhan-inspirerte utsagn av typen «The medium is the message». Er mediet det «avisaktige» ved en avis, er det papiret ved en avis eller er det distribusjonsformen? Er en bok fremdeles en bok hvis den leses fra en CD-ROM? Er det distribusjonskanalen, er det redaksjonen, eller kan skje er det billedformatet som gjør TV til TV? Er det presentasjonsformen, eller er det mottakernes utstyr som bestemmer om en utsendelse er TV, data eller avis?»

Arbeidsgruppen har avgrenset utredningen til å gjelde selvstendige redaksjonelle produkter basert på journalistisk virksomhet og «Redaktørplakaten». Når stadig

flere aviser nå legges inn på Internett forutsetter vi at dette først og fremst er en annen måte å distribuere avisen på, og at «Redaktørplakaten» således gjelder.

Arbeidsgruppen har ikke foretatt noen generell vurdering mht. hvor langt norsk lov og «Vær Varsom-plakaten» rekker i forhold til redaksjonelle produkter på transnasjonal elektronisk formidling, som f.eks. Internett.

2.6.2 Hvilket regelverk?

Arbeidsgruppens mandat omfatter ikke en vurdering av selve regelverket et tilsyns-/ klagesystem skal forholde seg til i sin behandling av enkeltsaker.

I den selvjustismodell arbeidsgruppen går inn for ligger at det vil dreie seg om tilsyn med utgangspunkt i «Vær Varsom-plakaten». Det rettslige personvernet som følger av lovgivning og rettspraksis, vil kunne bli lagt vekt på i denne sammenheng. Men det legges ikke opp til at klagesystemet skal behandle spørsmål om erstatning til den krenkede. Slike saker forutsettes kanalisiert til domstolene.

Arbeidsgruppen har ikke gått nærmere inn på om en bør lovfeste en standard for god presseskikk, på linje med den danske medieansvarslov.

Som vedlegg til arbeidsgruppens utredning følger to betenkninger. Den ene handler om personvernet fra en juridisk synsvinkel, og er skrevet av advokat Cato Schiøtz. I den andre behandles personvernet fra en journalistisk synsvinkel, basert på «Vær Varsom-plakaten» og presseetikk forøvrig. Den er skrevet av amanuensis Svein Brurås.

Samlet gir disse bidrag en oversikt over de sentrale normer som gjelder for personvernet i mediene. Når arbeidsgruppen foreslår et sterkere klage- og tilsynssystem, er målsetningen at normene skal få økt gjennomslag.

2.6.3 Kommersielle ytringer

Kommersielle ytringer, i form av reklame og sponsing, er en viktig del av medienes innhold og finansiering. Disse ytringene er regulert på mange områder. Det dreier seg til dels om regler satt ut fra produktet, som for eksempel begrensninger for lege-middelreklame, og reklameforbud for alkohol og tobakk.

Andre regler gjelder mediet spesielt, der radio- og fjernsynsreklame er undergitt særlige krav til omfang og plassering og enkelte spesielle begrensninger med hensyn til innhold. Her kan nevnes forbud mot reklame rettet mot barn, forbud mot politisk reklame og livssynsreklame samt regler for sponsoring og produktvisning.

Det er ulike hensyn som ligger bak disse restriksjonene. Noen av dem gjelder sunnhet og helse. Andre gjelder hensynet til god forretningskikk og forbrukerhensyn, der markedsoversikt og krav til sannhet står sentralt.

Enkelte reklamebegrensninger har vært utsatt for kritikk ut fra Grunnloven § 100, ytringsfrihetsparagrafen. Det skjedde da forbudene mot alkohol- og tobakksreklame kom. Her er denne kritikken forstummet, og stadig flere land har innført lignende regler.

De lovsatte reklamereglene overvåkes av ulike tilsynsorganer på sine respektive områder, som Statens Legemiddelkontroll, Statens Næringsmiddeltilsyn, Russdirektoratet og Tobakkskaderådet. På markedsføringslovens område har Forbrukerombudet det løpende tilsynet, med Markedsrådet som klageorgan. Kringkastingsreklamereglene overvåkes dels av Forbrukerombudet, dels av Statens Medieforvaltning.

Tekstreklame er omfattet av den selvjustis som drives i regi av Norsk Presseforbund.

Arbeidsgruppen anser kommersielle ytringer og tilsynssystemer i den forbindelse å ligge utenfor sitt mandat.

2.6.4 Kildevern

Den tradisjonelle presseetikken omfatter mer enn forholdet mellom ytringsfriheten og personvernet. «Vær Varsom-plakaten» er blitt revidert mange ganger, og etterhvert har det yrkesetiske området fått et større omfang. Det inkluderer blant annet journalisters og mediernes integritet, forholdet til kildene og en sterk understrekning av det informasjonsansvar som mediene har.

I punkt 3.4. og 3.5. i «Vær Varsom-plakaten» heter det:

«Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon. (3.4.)

Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende. (3.5.)»

Kildevernet er en form for personvern, og det handler om å skape et tillitsgrunnlag for at viktig informasjon kan tilflyte offentligheten. Å beskytte kildene er en holdning som er grunnfestet hos redaksjonelle medarbeidere.

Arbeidsgruppen mener at vern om integritet og kilder er viktige deler i et medieetisk byggverk, men vi har likevel valgt å koncentrere oss om andre sider ved personvernet. Det er ønsket om å styrke personvernet som har skapt behovet for å utrede spørsmålet om et medieombud.

Arbeidsgruppen forutsetter at mediene i egeninteresse ivaretar spørsmål om integritet og kildevern.

2.6.5 Konsesjonsovervåkning

En del etermedier driver sin virksomhet på basis av statlig konsesjon.

Statens Medieforvaltning tildeler konsesjoner til nærradioer og lokalfjernsyn, og påser at virksomhetene skjer innen rammene konsesjonsvilkårene trekker opp. Tilsynet med reklamereglene er delt mellom Statens Medieforvaltning og Forbrukerombudet.

Konsesjonsovervåkningen holdes utenfor utredningen.

2.6.6 Programvirksomheten i etermediene

NRK har som lisensfinansiert almenningarvingkaster særige forpliktelser. Det hører inn under Kringkastingsrådets mandat å gi kringkastingsjefen tilbakemelding og råd om NRKs programpolitikk. På samme måte er det opprettet et programråd for TV2 og P4.

Rådenes virksomhet holdes utenfor utredningen.

2.7 PREMISSENE FOR UTREDNINGEN

Arbeidsgruppen arbeider ut fra den forutsetning at hensynet til ytringsfriheten og personvernet må avveies mot hverandre.

Følgende krav må settes til et tilfredsstillende medieetisk klage- og tilsynssystem:

- Det må sikre størst mulig oppslutning fra mediene
- Det må være forståelig, ha tillit og være tilgjengelig for publikum

Målet er at klage- og tilsynssystemet fungerer både reparerende og forebyggende. Reparerende ved at en klageordning bidrar til å dempe skadevirkningene for de involverte når personvernet krenkes. Forebyggende ved at klageordningen skaper større aktpågivenhet i redaksjonene.

KAPITTEL 3

Medieetikken i de øvrige nordiske land, med vekt på Danmark og Sverige

3.1 FELLES NORMSYSTEM/ULIKE TILSYNSSYSTEM

Journalistikken i de nordiske land baserer seg på en temmelig lik tradisjon, og det er derfor ikke overraskende at presseetikken er basert på et normsystem som også er likt. «Vær Varsom-plakaten» i Norge skiller seg ikke mye fra de tilsvarende reglene i Sverige og Danmark. Formuleringen er ulike, men meningsinnholdet er mye det samme.

Arbeidsgruppen har studert det danske og det svenske systemet. Finland og Island er ikke besøkt, og omtalen av det finske og islandske systemet er derfor beskjeden.

Medieetikken har vært satt kraftig under lupen i alle de tre landene. Et gjennomgående trekk er at selve normsistemmet oppfattes som tjenelig. Det er medienes brudd på normene det reageres imot.

Når det gjelder den praktiske organiseringen av det medieetiske arbeidet, er det imidlertid mye som skiller. Norge og Sverige har for eksempel ikke felles klageorganer for presse og kringkasting. Det har man i Danmark. Her er medieetikken lovfestet, noe som ikke er tilfelle i de to andre landene.

Svenskene har også etablert en ordning med en presseombudsmann. Danskene har avvist en slik tanke.

Sanksjonssystemene er ulike. Alle landene praktiserer ordningen med at aviser eller programselskaper må publisere fellende kjennelser i eget medium. Sverige har i tillegg ordninger med gebyr dersom et medium får en fellende avgjørelse mot seg. I Danmark og Norge er slike gebyrordninger sterkt omdiskutert i bransjen.

Felles er at alle landene har utvalg som vurderer om en avis eller et programselskap har brutt god presseskikk. Det er mediene selv - og da i særlig grad avisene - som har utviklet de presseetiske reglene. Avgjørelsene i utvalgene påvirker i sin tur innholdet i medieetikken. Begrepet «god presseskikk» er således ikke en statisk størrelse, men er under kontinuerlig utvikling.

Følgende skjematiske oversikt settes opp over medieetikken i Norden.

Skjematisk oversikt over det medieetiske systemet i norden

Land	Type medier	Etisk norm	Forankring	Tilsynssystem	Sanksjoner
Danmark	Alle medier	«Vejledende regler for god presseskikk»	Medieansvarslov.	«Pressenævnet». Departementet oppnevner medlemmer av «Pressenævnet». Uttalelser fra «Pressenævnet» kan ikke appelleres	Mediene må offentliggjøre uttalelser

Skjematiske oversikt over det medieetiske systemet i norden

<i>Sverige</i>	Pressen	Felles medieetisk regelverk «Pressreglar för Press Radio og TV»	Selvjustis. Etablerat av presseorganisasjonene	Allmänhetens Pressombudsman (Po) Pressens Opinionsnämnd (PON)	Pressen må offentliggjøre fellende uttalelser. Administrasjonsgebyr
	Radio og tv	Felles medieetisk regelverk «Pressreglar för Press' Radio og TV»	Lovbasert «Radiolagen»	«Granskningsnämnden»	Programselskapene må publisere fellende uttalelse. Kan ilegge gebyr
<i>Norge</i>	Trykt skrift	«Vær Varsom-plakaten»	Selvjustis i regi av Norsk Presseforbund	Pressens Faglige Utvalg Generalsekretær i Norsk Presseforbund	Pressen må publisere fellende uttalelse
	Radio og tv	«Vær Varsom-plakaten» og Kringkastingsloven	Lovbasert. Kringkastingsloven	Klagenemnda for kringkastingsprogram	Programselskapene må publisere fellende uttalelser
<i>Finland</i>	Felles for alle medier	«Principer for god journalistisk sed»	Selvjustis	Den finske Opinionsnemnden	Fellende uttalelser må publiseres
<i>Island</i>	Felles for alle medier	Etisk plakat utarbeidet	Selvjustis etablert av Journalistforbundet	Etisk nemnd	Anmodning om at fellende uttalelser publiseres, men ingen plikt

3.2 SVERIGE

Sverige er ett av de landene i verden som har lengst tradisjon når det gjelder medieetisk arbeid. Allerede i 1916 ble Pressens Opinionsnämnd (PON) opprettet. I 1969 fikk Sverige, som det første land i verden, et medieombud under navnet Allmänhetens Pressombudsman (PO).

3.2.1 Selvjustis for trykt skrift

Både PONs og POs virksomhet er begrenset til pressen, og det er en selvjustisordning. Den etiske overvåkning av radio- og TV-virksomheten er underlagt Granskningssnämnden (GN) som er et lovforankret organ. GN har et eget normssystem som blant annet er nedfelt i den svenske radioloven. Funksjonen til GN strekker seg lengre enn til bare medieetiske problemstillinger, med saklighet og upartiskhet som viktige vurderingmomenter.

3.2.1.1 Allmänhetens Pressombudsman

Det vesentligste skillet mellom det svenske og det norske systemet, er ordningen med Allmänhetens Presseombudsman. Denne ble innført etter at et presseoppnevnt utvalg i 1968 foreslo opprettelsen av et presseombud. På den tiden var det stor politisk oppmerksamhet omkring presseetikken. Avisen Expressen førte an i en aggressiv personrettet journalistikk der personvern ble satt til side. I politiske kretser var det mange og sterke talsmenn for et statlig oppnevnt medieombud. For å hindre dette satte pressen selv i gang en utredning som konkluderte med at ombudet skulle utnevnes av pressen selv og skulle ha en avgrenset initiativrett.

Dette forslaget møtte imidlertid kritikk, blant annet fordi mange opplevde at selvdømmeordningen fungerte dårlig overfor det store publikum. Både mht. PO og

PON ble det foretatt en del endringer i forhold til det opprinnelige utvalgsforslaget. De viktigste endringene var:

- Pressens Opinionsnämnd skulle få representanter fra allmennheten. Disse skulle utpekes av Justisombudsmannen og lederen i Advokatforeningen.
- PO fikk såkalt initiativrett. Det betyr at PO på eget initiativ kan legge fram saker for PON selv om ikke noen har klaget.
- PO fikk også en meglerrolle mellom publikum og pressen. Han kan hjelpe klageren til å utforme klagen, og han kan også hjelpe personer med å få inn rettelses eller tilsvare.
- PO fikk også en rolle med tanke på generell opplysningsvirksomhet overfor publikum på det presseetiske området.
- Pressen ble heller ikke alene om å oppnevne PO. En gruppe, sammensatt av Justitieombudsmannen, lederen i Advokatforeningen og lederen for Publisistklubben, peker ut PO.

Disse ordningene viste seg å fungere godt, og de gjelder fortsatt. En revisjon i 1992 medførte en del endringer. Den viktigste var at PO fikk mandat til å praktisere «presseetikk på direkten».

Fram til 1992 har jurister bekledd stillingen som PO, men etter at forrige PO gikk av i protest etter uenighet med PON i 1991, er det for første gang en person med publisistisk bakgrunn som innehar vervet.

3.2.1.2 POs virksomhet

PO tar opp om lag 400 saker årlig. De fleste gjelder feilaktige saksopplysninger, «olämplig eller kontroversiell bildebruk», og umotivert utpeking/identifisering av enkeltpersoner. I tillegg tar PO opp enkelte leserinnlegg til behandling.

Nåværende PO legger stor vekt på det instruksfestede pålegget om å bedrive allmenn opplysningsvirksomhet om presseetiske spørsmål. Informasjon om POs eksistens og muligheten for å klage spres via kampanjer og profilskapende aktiviteter.

PO skal etter instruksen hurtig løse tvister mellom enkeltpersoner og aviser gjennom å foreslå forlik og tilby rådgivning. I saker som PO selv behandler tar han i flere saker direkte kontakt med avisene og ber om beriktigelse. I vanskeligere tilfeller tar han kontakt og ber om en redegjørelse for saken og en vurdering om beriktigelse bør publiseres. PO har en tommelfingerregel om at saker bør være behandlet i løpet av en uke.

3.2.1.3 Presseetikk på direkten

Ordningen «Presseetikk på direkten» ble innført som følge av et utvalgsarbeid i 1992. Hensikten med ordningen er man på et så tidlig tidspunkt som mulig skalkunne løse de konflikter som oppstår mellom et medium og publikum. PO skal kunne reagere raskt og smidig og løse uenighet uten at klagene havner i PON. Dette betyr at PO kan henvende seg direkte til avisene med oppfordring om at de må bidra til å løse en oppstått konflikt. Nyordningen blir vurdert som vellykket.

3.2.1.4 Forholdet mellom PO og PON

Både PO og PON bygger sin virksomhet på basis av den svenske «Vær Varsom-plakaten», «Spelreglar for Press, Radio og TV». Som i Norge er dette veiledende regler, og en stor grad av skjønn må benyttes i vurderingen av hver enkelt sak. Selv

om PON og PO deler ansvarsområde og fungerer i et samvirke, er de likevel separate organer.

POs avgjørelse kan imidlertid påklages til PON, som behandler klagen på grunnlag av POs saksbehandling. PO kan selv bestemme at en sak skal oversendes PON. I så fall må det være skjellig grunn for klagen, og klagen må gjelde en artikkel som er relativt aktuell. Klagefristen er tre måneder.

PON har mellom og ti og tjue møter i året, og nemnda behandler prinsipielle saker som gjelder god preseskikk. Nemnda tar opp saker etter begjæring fra PO eller etter klage som rettes til PO, og som han har henvist til nemnda. Der det ikke er snakk om prinsippavgjørelser, kan PO velge å fatte beslutning i saken uten å legge den fram for nemnda. PON har ingen initiativrett, og nemnda har heller ikke noe eget sekretariat slik som i Norge. Om nødvendig har PON mandat til å formulere nye presseetiske retningslinjer, men nemnda henviser som regel til den svenske «Vær Varsom-plakaten» når den fatter avgjørelser.

Skjematiskt kan en si at PON fastlegger de lange og prinsipielle linjene i det presseetiske arbeidet, mens PO har ansvaret for håndteringen fra dag til dag. PO er ikke en del av PON. Selv om han forbereder saker for PON, kan ordningen skape konflikter mellom de to organene. Dette forsterkes ytterligere ved at PO ikke har anledning til å være med på møtene i PON. Etter en justering av reglene i 1992 er det en forutsetning at PO og leder for PON skal holde regelmessige møter hvor man orienterer hverandre om aktuelle saker.

Konflikter mellom PO og PON har i enkelte tilfeller ført til kritikk mot ordningen. Flere pressefolk har hevdet at autoriteten til både PO og PON svekkes når de avslører uenighet seg i mellom. Tilliten til selvdømmeordningen kan bli skadelidende, hevdes det. Dette er forsøkt løst ved at PO ikke i så sterk grad lenger utfører egne uttalelser om presseetikk. De prinsipielle uttalelsene overlates til PON.

3.2.1.5 Sanksjonssystemet

PONs fellende avgjørelser skal trykkes i det mediet som avgjørelsen gjelder. De mediene som felles, må uten unødig opphold offentliggjøre vedtaket. I tillegg må det betales en såkalt ekspedisjonsgebyr på nær 8300 (SEK) kroner for avis med opplag under 10000. De avisar eller blader som overstiger dette opplaget, må betale over 22.500 (SEK) kroner i ekspedisjonsgebyr.

Det har vært reist kritikk mot ordningen med administrasjonsgebyr fordi enkelte mener at PON på denne måten får en domstolslignende funksjon, noe som ikke er meningen. Dessuten er det blitt påpekt at saker ikke blir klaget inn for PON fordi medier som innser at de blir dømt i PON, kan begynne å forhandle direkte med den som er blitt fornærmet. Vissheten om at de vil bli idømt administrasjonsgebyr medfører at de kan tilby den fornærmede samme kronebeløpet mot at de slipper en klage mot seg. I hvor stor utstrekning det forekommer er vanskelig å si, men muligheter for misbruk av systemet ligger der. Dermed kan viktige prinsippsaker bli holdt utenfor systemet, og det er svært meget uheldig fordi man mister den signaleffekt en uttalelse har.

3.2.1.6 Finansiering

POs og PONs virksomhet finansieres delvis av administrasjonsgebyrene, men disse inntektene dekker bare en liten del av de totale kostnadene. De øvrige utgiftene dekkes av de grunnorganisasjonene som står bak virksomheten.

3.2.2 Lovforankret medieetikk (radio og fjernsyn)

3.2.2.1 Granskningsnämnden (GN)

Granskningsnämnden har sitt mandat fra den svenska radioloven. Nemnda gransker programvirksomheten til kringkastingsselskap som er underlagt konsesjon. I praksis vil det si riksdekkende bakkesendt kringkasting: Sveriges Television, Sveriges Radio, Sveriges Utbildningsradio og TV4.

Den svenska radioloven fastslår at programvirksomheten skal være saklig og upartisk og at ytringsfrihet og informasjonsfrihet i vid forstand skal råde både i fjernsyn og radio.

I Sverige er det utformet individuelle avtaler mellom det enkelte kringkastings-selskap og staten. I disse avtalene er det nedfelt en bestemmelse om at selskapene skal ta hensyn til mediene særlige gjennomslagskraft mht. programmenes emner og utforming og sendetidspunkt. Denne bestemmelsen innebærer at det skal utvises særlig varsomhet ved framstillinger av volds- og sexinnhold. Tilsvarende regel gjelder for medikamenter og narkotikaproblematikk, og programmer som kan oppfattes kjønns- eller rasediskriminerende. Videre innholder avtalene bestemmelser om at den enkeltes privatliv skal respekteres (om ikke sterke almenne hensyn tilsier noe annet). Programselskapene forplikter seg dessuten til å kontrollere riktigheten av saksopplysninger m.m.

GN har i tillegg til dette tilsyn med regler om sponsing og reklame. I så måte skiller den seg fra Klagenemnda for kringkastingsprogram i Norge. Slike saker er i Norge underlagt Statens medieforvaltning og dels Forbrukerombudet.

3.2.2.2 Sammensexning

GN ledes administrativt av en direktør med erfaring som dommer. Direktøren kan fatte vedtak på vegne av nemnda når det ikke er rom for tvil hvorvidt det foreligger regelbrudd fra programselskapets side og ingen prinsipielle spørsmål skal bedømmes. Direktøren har bare myndighet til å frikjenne, ikke felle, programselskapene.

Nemnda består av sju medlemmer med en ordfører og en visordfører. Begge disse skal være jurister i høye dommerembeter. De øvrige medlemmene skal ha bakgrunn fra ulike samfunnssektorer og erfaring i samfunns-, kultur- og medie-spørsmål. Nemnda og direktøren oppnevnes av regjeringen.

3.2.2.3 Sanksjonssystemet

GN kan fatte følgende vedtak:

- «friande beslut»
- «kritiserande beslut»
- «fällande beslut»

En fellende beslutning fører til pliktsending av vedtaket. Ved gjentatte regelbrudd informeres regjeringen. Regjeringen kan deretter vedta å trekke tilbake selskapets sendingstillatelse.

- «beslut om vitesføreleggande»

Denne vedtakstypen benyttes ved gjentatte brudd på regler om reklame og sponsing. «Vite» er et betinget gebyr, som får virkning om det vedtak vitet er knyttet til blir overtrådt.

3.2.3 Arbeidsgruppens vurderinger - Sverige

I motsetning til Danmark har ikke Sverige noe felles tilsynssystem for presse, radio og TV. Normgrunnlaget er også noe ulikt, med tanke på de individuelle avtalene mellom staten og kringkastingsselskapene. Journalistenes stadig hyppigere vandring mellom trykte og elektroniske medier burde være et argument for å skape en felles medieetikk uavhengig av medienes distribusjonsform.

Den viktigste begrunnelsen for at Sverige har ett medieetisk system for elektroniske medier og ett for trykte, er at elektroniske medier har en større gjennomslagskraft. Det hevdes at et todelt system gjør det lettere å ta hensyn til denne forskjellen. Arbeidsgruppen mener at dette hensynet er viktig, men mener likevel det kan ivaretas med et felles tilsynssystem.

Når det gjelder trykt presse, er svenskene kommet lengst i Norden med tanke på å gjøre medieetikken synlig og tilgjengelig for det store publikum. Presseombudsmannen har her en nøkkelrolle. Det svenske sanksjonssystemet med gebyrer er også interessant.

3.3 DANMARK

3.3.1 Medieansvarslov

Danmark er det eneste av de nordiske land som har forankret medieetikken for alle medievirksomheter i en egen lov. Medieansvarsloven ble vedtatt 6. juni 1991, og tok til å gjelde 1. januar 1992. Den erstattet «lov av 1938 om pressens brug», som var langt mindre omfattende. I den nye loven er blant annet redaktøransvaret lovfestet, og det er regulert hvem som har straffeansvar og erstatningsansvar for medienes innhold.

Medieansvarsloven omfatter alle typer medier i Danmark. Det betyr at TV, radio og aviser samt øvrige medier har et felles normsysten å forholde seg til. I § 34 i medieansvarsloven heter det: «Massemidiernes innhold og handlemåde skal være i overenstemmelse med **god presseskikk**».

Den viktigste normen Pressenævnet har å forholde seg til er «vejledende regler for god presseskikk». Disse reglene var opprinnelig utarbeidet for trykt presse, men de er akseptert også av elektroniske medier. Det er mediene selv som har satt disse reglene for hva som er god presseskikk. Et enstemmig medieansvarsutvalg slo fast at de veilederende reglene for god presseskikk uendret kunne benyttes som en fullt ut tilfredsstillende norm som grunnlag for Pressnævnets arbeid.

3.3.2 Pressenævnet

Det er oppnevnt et «Pressenævn» på åtte personer som skal avgjøre om et medium har handlet i strid med god presseskikk.

Pressenævnets medlemmer oppnevnes av justisministeren. Formann og nestformann skal være jurister, og Høyesterett skal uttale seg før justisministeren utnevner disse. Det danske journalistforbundet foreslår to medlemmer, to medlemmer utnevnes fra redaktørenes og eiernes rekker, og ytterligere to medlemmer representerer almennheten. De to siste utpekes etter forslag fra Dansk Folkeopplysnings Samråd. Det utnevnes også varamedlemmer til Pressenævnet.

Pressenævnet møtes hver tredje uke. Leder er for tiden høyesterettsdommer Else Mols. Hun var også leder av medieansvarsutvalget, som utredet forslaget til medieansvarslov.

3.3.3 Sanksjonssystemet

Pressenævnets vedtak skal publiseres i det medium som vedtaket omhandler.

Der som et medium nekter å offentliggjøre Pressenævnets avgjørelse, kan dette spørsmålet bringes inn for retten. Slik unnlatelse kan straffes med bøter eller fengsel. Domstolene vil være tilbakeholdende med å overprøve nemndas vurdering av normen «god presseskik», men mer begrense seg til å overprøve saksbehandlingen.

I Danmark er det ikke ordninger med gebyr ved fellende avgjørelser i Presse-nævnet.

I medieansvarsutvalgets utredning av 1990 heter det:

«Udvalget finder det derimod principielt betænkeligt at tillægge Pressenævnet en domstolslignende kompetance til at anvende sanktionerne straf eller erstatning i de sager, der vil blive indbragt for nævnet.»

3.3.4 Finansiering

Danske medier finansierer Pressenævnets virksomhet etter en bestemt fordelings-nøkkel. Danmarks Radio og TV2 betaler tilsammen halvparten av de totale utgif-tene. Av den andre halvparten dekker Danske Dagblades Forening en stor andel, og fagbladene finansierer en mindre andel.

3.3.5 Spørsmålet om medieombud i Danmark

Medieansvarsutvalget foreslo ikke at det skulle oppnevnes et offentlig medieombud. Hovedbegrunnelsen var at et medieombud ikke ville oppnå den nødvendige autoritet i mediene. Dette synspunkt fikk gjennomslag da medieansvarsloven ble utformet.

Det danske Pressenævnet har ingen andre sanksjonsmuligheter enn å pålegge de medier som får en fellende avgjørelse mot seg, om å offentliggjøre teksten i kjen-nelsen. Medieansvarsutvalget var kritisk til at Pressenævnet skulle gis en domstols-lignende avgjøresesmyndighet. Utvalget understreket også betydningen av at Pres-senævnet ble et uavhengig organ. Dette er fulgt opp i loven. Pressenævnets avgjø-releser kan ikke klages videre til et administrativt høyere organ.

Den danske medieansvarsloven og «vejledende regler for presseskik» er ved-lagt.

3.3.6 Arbeidsgruppens vurderinger - Danmark

Innen danske medier var det betydelig skepsis til medieansvarsloven. Kritikken har imidlertid forstummet, og vel tre år etter at loven trådte i kraft er de fleste godt fornøyd. Det gjelder både mediernes representanter, politikerne og representanter for justisdepartementet.

At aktørene er godt fornøyd, må også ses på bakgrunn av at Danmark hadde tid-ligere et lite tilfredsstillende system. Dansk Journalisforbund og Danske Dagblades Forening maktet ikke å bli enige om et felles selvjustissystem. Til tross for mange iherdige forsøk, strandet de på et par prinsipielle spørsmål som ikke gikk på person-vernet.

Medieansvarsutvalget påpekte i sin innstilling følgende:

«Etter udvalgets oppfattelse må årsagen til det nuværende pressetiske sys-tems mangler søges ikke så meget i innholdet af de etiske regler som i den omstændighed, at Dansk Journalistforbund ikke har kunnet tilslutte seg ord-ningen, og at kun en del av den trykte presse har godkendt den og frivilligt anerkendt Dansk Pressenævns kompetanse til at håndhæve reglerne.»

Forarbeidet til medieansvarsloven bidro til å forene eiere og redaktører på den ene side med journalistene på den andre. Dessuten fikk man et felles normsystem for alle medier.

Dette er de direkte positive virkningene av medieansvarsloven. Saksbehandlingen synes dessuten å være balansert og grundig.

På den annen side bemerkes at Pressenævnet synes å ha ført en forsiktig linje i forhold til mediene. Nemnda har for eksempel ikke hittil benyttet sin initiativrett noen gang. Arbeidsgruppen fikk inntrykk av en «mild og tilbaketrukket nemnd».

Det må også anføres at det danske systemet ikke gir mulighet for en aktiv inngrisen med forsøk på å få fram en minnelig løsning. Nemnda har et sekretariat, men det har ikke mulighet til å kommentere aktuelle presseetiske spørsmål på direkten. Arbeidsgruppen stiller derfor spørsmål om hvor godt nemnda fungerer, sett ut fra publikums interesser.

3.4 FINLAND

Den finske «Opinionsnemnden for massemedium» ble opprettet i 1968 og er et samarbeidsorgan blant finske medieorganisasjoner. Organisasjonene til journalister, avisredaktører, utgivere og radio- og TV-redaktører står bak nemnda, som har eget sekretariat.

Nemnda behandler klager fra alle medier. Den består av 12 personer, og fire av disse er rekruttert blant journalistene, fire fra redaktør-/utgiversiden og fire fra almenheten. Lederen er en framstående jurist/dommer. Staten betaler halvparten av utgiftene. Resten finansieres av medieorganisasjonene.

Det er utarbeidet vedtekter for nemnda, og nemndas avgjørelser bygger på en bransjenorm, som kalles «principer for god journalistisk sed».

Nemnda kan gi pålegg etter samme retningslinjer som PFU i Norge. Det finske systemet opererer ikke med bøter.

Ettersom arbeidsgruppen ikke har besøkt Finland, er det ikke grunnlag for noen vurdering av det finske systemet.

3.5 ISLAND

På Island er det også en pressenemnd som behandler medieetiske saker. Nemnda er opprettet av det islandske journalist forbundet. Pressenemnda har tre medlemmer fra journalist forbundet, ett medlem fra utgiverne og ett medlem fra landets universitet.

Det er utarbeidet retningslinjer for nemnda, og dens avgjørelser bygger på en norm som journalist forbundet har vedtatt. Nemnda behandler klager mot alle typer medier. Journalist forbundet anmoder utgiverne om å offentliggjøre nemndas uttalelser, men det skjer ikke alltid. Nemda har ingen sanksjonsmuligheter.

Arbeidsgruppen har ikke foretatt noen vurdering av det islandske systemet.

KAPITTEL 4

Medieetikken i Norge

To systemer

Det medieetiske tilsynet i Norge er organisert i to systemer: Ett bransjestyrt selvjustissystem for trykte medier (PFU) og et lovforankret system for kringkasting (Klagenemnda for kringkastingsprogram).

Dette kan grovt skisseres slik i forhold til ulike typer medier:

Selvjustis	Lovbasert system	Utenfor PFU og Klagenemnda for kringkastingsprogram
Dagspresse	NRK, radio og TV	Gratisaviser, bedriftsaviser
Ukepresse	TV2, TV Norge,	Organisasjons- og menighetsblader
Fagpresse	TV+, ZTV	Søndag Søndag
(Faglig-Etisk utvalg)	Nærradioer Lokal-TV	Nye elektroniske medier, herunder Internett
TV3	P4	

De sentrale kringkastingsbedriftene har nå meldt seg inn i Norsk Presseforbund. Dermed har de forpliktet seg på selvjustissystemet, men de er også underlagt Klagenemnda for kringkastingsprogram og reglene i kringkastingsloven.

Skissen viser at en meget stor del av de sentrale norske medier i dag er under et tilsynssystem. Når det gjelder avgrensninger i forhold til elektroniske medier, vises til omtale i *"Hvilke medier?"* i kap. 2.6.1.

4.1 SELVJUSTISSYSTEMET

4.1.1 Norsk Presseforbund

Norsk Presseforbund er et fellesorgan for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. Formålet med NP er å fremme den etiske standard, yrkesetikken og integriteten i norske massemedier. NP arbeider også for å styrke og verne ytringsfriheten, presse- og informasjonsfriheten.

Norsk Presseforbund (NP) organiserer et selvjustissystem basert på «Vær Varsom-plakaten». NP har siden 1936 oppnevnt et eget utvalg, Pressens Faglige Utvalg (PFU), for å føre tilsynet med medieetikken. Norsk Fagpresses Forening har også oppnevnt et etisk utvalg, men PFU kan også behandle saker fra fagpressen.

4.1.1.1 Medlemskap

Helt til de siste årene har NP vært en organisasjon som har rettet sin virksomhet mot trykte medier. De siste fem årene har det vært arbeidet for at NP skal være en felles medieorganisasjon for alle medier. Det redegjøres for dette arbeidet i slutten av kapitlet.

- Tidligere var det tre medlemsorganisasjoner innen pressen som stod bak NP:
- Norsk Journalistlag som organiserer det store flertall av norske journalister i alle medier.
 - Norsk Redaktørforening som har redaksjonelle ledere i alle medier som medlemmer
 - Norske Avisers Landsforening som er aviseiernes organisasjon

Disse organisasjonene står fortsatt bak NP, men fra 1. januar 1992 er også NRK kommet med. Fra 1. juli 1992 kom også Norsk Nærradioforbund, Norske Fjernsynsselskapers Landsforbund og Landslaget for Lokalaviser med i NP.

De mediene som er medlemmer av Norsk Presseforbund er forpliktet på «Vær Varsom-plakaten» og «Redaktørplakaten». Dermed aksepterer de også PFU som klageinstans.

I styremøte 10. januar 1996 tok Norsk Presseforbund opp følgende nye medlemmer: TV2, TVNorge, TV 3 og P4. Fagpressen forhandler også med sikte på at fagbladene skal bli medlemmer av NP. Norsk Fagpresse opplyser i brev at organisjonens beslutning om medlemskap i Norsk Presseforbund vil bli fattet i løpet av kort tid.

Norsk Presseforbund er en paraply-organisasjon, og den enkelte redaktør eller journalist kan ikke være direkte medlemmer av NP, men de må forplikte seg på NPs regler for å kunne være i med i Norsk Redaktørforening eller Norsk Journalistlag. Denne formen for indirekte medlemskap gjør det vanskelig å kartlegge hvor stor andel av den samlede medievirksomhet som NP organiserer, men det er jevn oppslutning om grunnorganisasjonene som står bak NP.

Norsk Journalistlag oppgir at denne organisasjonen organiserer mellom 85 og 90 prosent av journalistene i Norge. Norsk Redaktørforening har nær 100 prosent oppslutning fra redaktørene i dags- og ukepressen.

Medieeierne er representert gjennom Norske Avisers Landsforening, de enkelte tv-stasjonene, Norsk Nærradioforbund, Norske Fjernsynsselskapers Landsforbund og Landslaget for Lokalaviser. Det er stor grad av oppslutning fra de respektive mediene i eierorganisasjonene. I Norske Avisers Landsforening er det nær 100 prosent oppslutning fra de enkelte avisbedrifter.

4.1.1.2 Vedtekter og styrende organer

Norsk Presseforbund drives på basis av vedtekter som vedtas av styret i NP. Nye vedtekter ble vedtatt i NPs hovedstyre 17. juli 1994 etter behandling i grunnorganisasjonene. Vedtekten følger vedlagt.

NP ledes av et styre på åtte medlemmer. De opprinnelige medlemmene i NP oppnevner seks av disse representantene, NRK én og de øvrige medlemmene én.

Den daglige virksomheten ledes av en generalsekretær, og NP finansieres i sin helhet ved bidrag fra medlemsorganisasjonene.

NP oppnevner utvalg til å forberede eller behandle saker. De to viktigste utvalgene er Pressens Faglige Utvalg (PFU) og Offentlighetsutvalget. Virksomheten til Pressens Faglige Utvalg er det som er av interesse i denne sammenheng. NP er sekretariat for PFU.

4.1.2 Pressens Faglige Utvalg (PFU)

PFU ble opprettet i 1928, og den første «Vær Varsom-plakaten» ble vedtatt i 1936. Denne veilederen plakaten, samt redaktørplakaten, angir hvilken norm utvalget har å arbeide etter.

«Vær Varsom-plakaten» følger som vedlegg. PFU er opprettet for å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse.

4.1.2.1 Sammensetning

Virksomheten til PFU framgår av de vedlagte vedtekter som gjelder fra 1. januar 1996.

Utvalget består av sju representanter, og tre av disse skal rekrutteres utenfor mediene. Både utvalgets leder og representanter blir oppnevnt av styret i Norsk Presseforbund. Virketiden er to år. Norsk Presseforbund utnevner også allmennhetens representanter.

4.1.2.2 Klager

PFU har hittil behandlet klager rettet mot trykte medier der Norsk Presseforbunds grunnorganisasjoner har medlemmer. I praksis blir det oftest et spørsmål om publikasjonen har journalister som har organisert seg i Norsk Journalistlag, ettersom det er denne grunnorganisasjonen som har størst spredning av sine medlemmer. Etter de nye vedtekten kan PFU behandle klager om det påklagede mediet er medlem eller ikke.

Til tross for at kringkastingsselskapene i noen år har vært medlemmer av NP, har ikke PFU behandlet klager rettet mot disse mediene. Dette har sammenheng med at en ikke ønsker noen kompetansekonflikt med Klagenemnda for kringkastingsprogram. NP har nå endret vedtekten slik at PFU også kan behandle klager mot elektroniske medier. Dersom saken blir brakt inn for Klagenemnda for kringkastingsprogram, vil saken imidlertid ikke bli behandlet av PFU.

Norsk Presseforbund har lagt opp til at terskelen for å bringe en klage inn for PFU skal være lav. PFU kan behandle klager fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og myndigheter. Generalsekretæren i Norsk Presseforbund kan også be utvalget behandle saker av stor prinsipielle interesse. Denne initiativretten kan også brukes i saker hvor det er rimelig å gi den eller de personer det gjelder, bistand til å fremme saken for PFU. Generalsekretærens initiativrett ble innført i 1992.

Dersom PFU blir bedt om å behandle spørsmål som er anmeldt eller brakt inn for domstol, skal behandlingen av klagen utsettes inntil rettskraftig avgjørelse foreligger. Dette gjelder også dersom saken åpenbart vil bli brakt inn for domstolsapparatet. PFU kan i alle tilfeller ta saken opp til behandling når det innklagede presseorgan samtykker i det.

I noen tilfeller skjer det at den «fornærmede» ikke ønsker at PFU skal behandle en sak. I slike tilfeller respekterer PFU dette ønsket. Viktige, prinsipielle saker kan på den måten bli stående uprøvd. PFU har her en nødutgang ved at utvalget kan avgjøre prinsipputtalelser på generelt grunnlag.

4.1.2.3 Behandling av klagen

En normal saksgang i en klagesak er at det først etableres kontakt mellom «fornærmede» og det aktuelle medium. Ofte skjer det ved at sekretariatet i PFU anmelder «fornærmede» om å ta kontakt med mediets redaktør. Dersom redaktøren erkjenner at mediet har gjort en feil, vil det normale være at det beklager feilen. Redaktøren kan også velge å ta inn en rettelse, eller den berørte får anledning til å komme med sitt syn gjennom et leserinnlegg. Av og til skjer det at den krenkede får en økonomisk kompensasjon, uten at det er formalisert.

Det følger av «Vær Varsom-plakaten» pkt. 4.13. at mediet skal rette og beklage eventuelle feil.

Etter pkt. 4.14. skal den som utsettes for sterke beskyldninger skal ha rett til samtidig imøtegåelse av påstandene så sant det er mulig. Ifølge pkt. 4.15. skal den som utsettes for angrep snarest mulig få adgang til tilsvart.

Dersom ikke partene kommer til enighet, f.eks. fordi mediet nekter å beklage en sak, kan den bringes videre til PFU.

Sekretariatet i Norsk Presseforbund forbereder saker som skal bringes inn for PFU. Sekretariatet overvåker at fristene holdes og skal sørge for at PFU behandler sakene så raskt som mulig.

Når en klage kommer inn, skal sekretariatet forelegge klagen for det medieorgan som det klages over. Dersom saken blir ordnet i minnelighet med klageren, gir partene beskjed om det til PFU innen to uker, og PFU trenger ikke behandle klagen. Det er tre måneders klagefrist for å bringe saken inn for PFU.

Dersom partene ikke lykkes med å komme fram til en minnelig ordning, har det mediet som det klages over rett til å utforme et tilsvarende, som skal legges fram for PFU. Både klageren og mediebedriften har rett til å komme med bemerkninger en gang til før saken behandles i utvalget.

PFU drøfter saken og former en uttalelse med saksframstilling og konklusjon. Uttalelsen er offentlig.

I PFUs vedtekter er det bestemt at «fellende uttalelser» skal offentliggjøres «på godt synlig plass» og snarest mulig i den publikasjonen som har fått fellende uttalelse mot seg. Uttalelsen fra PFU skal etter vedtekten gjengis raskt, klart og i sin helhet med PFUs faste vignett og logo. PFUs uttalelser skal ikke offentliggjøres uten samtykke fra den «fornærmede» eller dens representanter.

PFU har møte hver måned med unntak av juli. Saksbehandlingstiden varierer, men er gjennomgående to måneder fra skriftlig klage er mottatt.

4.1.2.4 Klagestatistikk

Norsk Presseforbund har laget klagestatistikker etter varierende forutsetninger. I lange perioder ble statistikkene ikke ført etter kalenderår, men i forhold til årsmøteperiodene. Først i de siste årene er det utarbeidet årsstatistikker som er basert på felles forutsetninger og som dermed er sammenlignbare.

Telefonhenvendelser til PFUs sekretariat registreres ikke.

Oversikten nedenfor viser antall skriftlige klager til PFU de siste årene og antall fellende uttalelser:

	Antall klager	Fellende uttalelser
1989:	124	24
1990:	166	50
1991:	172	44
1992:	179	54
1993:	184	45
1994:	171	45
1995:	190	34

Klageantallet har økt i 1995 sammenlignet med tidligere år, men antall fellende uttalelser er gått ned.

Av statistikken framgår at omlag en firedel av de innklagede sakene resulterer i fellende uttalelser. Andelen av frifinnende uttalelser ligger også på en firedel. Resten av sakene finner sin løsning eller faller bort gjennom behandling i sekretariatet. Alle klager som er stilet til PFU legges fram for PFU i referatsform. Dersom utvalget er uenig i sekretariatets avgjørelse, kan det be om å få saken til behandling.

De to mest vanlige klagekategoriene er unødig identifikasjon av personer i kriminalsaker, og brudd på retten til samtidig imøtegåelse når det settes fram påstander

om en person, organisasjon eller firma uten at vedkommende får gi sin versjon av saken.

Klagestatistikken for 1995 fra PFU følger som vedlegg.

Det er vanskelig å si noe entydig om hvilke typer aviser som får fellende uttalelser mot seg. En del år lå løssalgsavisene høyt på statistikken, men fra 1993 er ikke dette bildet så entydig. I 1995 har imidlertid Dagbladet fått fem fellende uttalelser mot seg i PFU.

4.1.2.5 Finansiering

Norsk Presseforbund, og dermed også PFU, finansieres i sin helhet av bidrag fra grunnorganisasjonene i NP. I praksis er det Norske Avisers Landsforening, Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening som tilfører storparten av inntektene. Etter at etermediene også er blitt medlem av NP, bidrar også de med en viss andel, men de opprinnelige eierorganisasjonene betaler fortsatt to tredeler av samlede utgifter.

Norsk Presseforbund har et årsbudsjett som er i overkant av tre millioner kroner. Hvor mye av dette som går til PFU er noe vanskelig å si fordi virksomhetene er innvevd i hverandre med blant annet NP som sekretariat for PFU. Generalsekretæren i NP anslår imidlertid at 75 til 80 prosent av NPs totale ressurser brukes til medieetisk arbeid.

Gjeldende vedtekter for Norsk Presseforbund og Pressens Faglige Utvalg følger vedlagt.

4.1.3 Hyppig debatt om stridstemaer

De siste 15 årene har medieetiske problemstillinger fått en stadig sterkere plass i medienes organiasjoner. Dette har også ført til at virksomheten til PFU er blitt debattet. Vedtekten for Norsk Presseforbund og PFU er blitt endret med stadig større takt. Nåværende vedtekter trådte i kraft i 1972, men det har vært revisjoner både i 1976, 1984, 1987, 1994 og 1995. De hyppige vedtektsendringene har sammenheng med den generelle medieutvikling, men også ønsket om å få inn nye medier og den generelle fokusering på medieetikk både i opinionen og mediene har bidratt til revisjonene.

Den løpende debatten har vist at det er en del uenighet om PFUs virksomhet. Debatten har gått på følgende hovedpunkter:

4.1.3.1 PFUs sammensetning

Et av de viktigste spørsmålene har vært om mediernes representanter eller representantene for allmennheten skal utgjøre flertallet i PFU. I dag har utvalget sju medlemmer, og allmennheten har tre av disse. Før revisjonen i 1992 hadde allmennheten to medlemmer.

Norsk Journalistlag gikk i 1991 inn for at allmennheten skulle utgjøre flertallet i PFU. Dette motsatte Norsk Redaktørforening seg. NR hevdet at fagfolkene måtte være i flertall der presseetikken skulle forvaltes. Motsatt hevdet det at det er «bukken som passer havresekken» når pressefolkene er i flertall.

Det har også vært omdiskutert at det er Norsk Presseforbund som utnevner allmennhetens representanter. Et utvalg (1984-komiteen) drøftet om spesielle organisasjoner utenfor pressen skulle oppnevne disse representantene etter mønster av den svenske modellen. Dette ble avvist ut fra begrunnelsen at det ville være vanskelig å finne fram til de organisasjonene som skulle gis en slik særlig rettighet. Utvalget kontaktet også Sivilombudsmannen med spørsmål om han kunne utnevne allmenn-

hetens representanter, men ombudsmannen avslo det. Utvalget vurderte også om sittende medlemmene fra allmennheten skulle velge deres etterfølgere. Denne tanken ble også lagt bort.

De faglige kvalifikasjonene til allmennhetens representanter er også blitt hypotetisk diskutert. Enkelte har ment at det bør være jurister med i PFU, slik det er i Sverige og Danmark. Norsk Presseforbund har landet på det standpunkt at det bør være personlige kvalifikasjoner som er avgjørende for å være allmennhetens representanter i PFU. NP understreker at det ikke dreier seg om jus, men yrkesetikk.

Nåværende representanter for allmennheten er professor Inge Lønning, lektor Helen Bjørnøy og adm.dir. Jan Vincents Johannessen.

Diskusjonen om sammensetning har dempet seg noe. Det viser seg nemlig at det ikke er noe åpenbart skille mellom allmennhetens representanter og medienes representanter. Når PFUs uttalelser ikke er enstemmige, er det intet mønster at uenigheten går mellom fagfolkene på den ene siden og allmennhetens representanter på den andre siden.

4.1.3.2 *Sanksjonssystemet*

Den eksisterende sanksjonen ligger i adgangen til å gi pålegg om publisering av fellende PFU-uttalelser. Fram til 1972 ble fellende uttalelser i PFU bare publisert i fagbladet «Journalisten». Etter mye diskusjon ble det vedtatt at uttalelsene skulle publiseres i den publikasjonen som klagen ble rettet mot.

Redaktørene har ikke alltid vært like villige til å publisere uttalelsene. Opp gjennom årene har det vært utvist mye fantasi for å redusere effekten av PFU-uttalelser. Det er eksempler på at uttalelser er blitt kunngjort alt for sent og enkelte har lagt til polemiske haler. En annen variant har vært å presentere uttalelsen under dagens post.

Med årene har disiplinen blitt sterkere, og det er nå nedfelt regler i vedtekten for PFU for hvordan PFU-uttalelsene skal presenteres og hvilke tidsfrister som gjelder. Det er sjeldent at disse reglene ikke blir etterfulgt. Da har styret i NP henvendt seg til publikasjonen, og det har ført til at publikasjonen har valgt å følge påbudet. Uttalelsene er også blitt mer synlige ved at PFUs logo med telefonnummer og adresse skal tas med.

Den høye debattemperaturen omkring kunngjøringsspørsmålet viser at uttalelsene fra PFU svir. Likevel er det mange som hevder at straffen ikke er streng nok. Derfor har det i Norsk Presseforbund i mange år pågått en debatt om fellende PFU-uttalelser også bør medføre bøter eller gebyr.

Dette er blitt avvist fordi en ikke ønsker at PFU skal bli et domstollignende organ og fordi det kunne føre til en «halvkriminalisering» av presseetiske overtramp. Det blir også vist til enkelte problemer med den svenske gebyrordningen. Det blir også pekt på at økonomiske bøter vil slå skjevt ut for fattige og rike medier, og at dette ytterligere vil styrke konkurransesituasjonen til de store mediene.

Eksklusjon har også vært drøftet som et mulig sanksjonsmiddel ved gjentatte overtramp. Slik Norsk Presseforbund er organisert, er det imidlertid blitt et spørsmål om hvem skal utesettes. Er det mediet, journalisten eller aviseieren som eventuelt skulle bli utesettet fra det gode selskap? Men det er ikke bare de organisatoriske vanskelige spørsmålene som har forhindret eksklusjonsparagrafer. Det er en meget sterk reaksjonsform, og det hersker tvil om det ville tjent medieetikken på lang sikt.

I den løpende sanksjonsdebatten har det også vært reist spørsmål om PFU-uttalelser burde kreves slått opp på første side eller som henvisning på første side. Dette forslaget ble vraket av 1984-komiteen med den begrunnelse at det vil gripe inn i den

redigeringsfrihet som en redaktør har. Det er likevel vedtatt at kunngjøringen skal settes «på godt synlig plass».

4.1.3.3 PFU-behandling av domstolsaker

Norsk Redaktørforening har vært klar i sitt synspunkt på at PFU ikke bør behandle saker som er eller vil bli brakt inn for domstolene. Ettersom behandlingen i PFU er raskere enn domstolenes, kan PFU-uttalelsen bli brukt i forberedelsen av en rettsak. Dermed kan PFU-uttalelsen få lengre føringer enn det som er intensjonen med ordningen. God presseskikk anses ikke som et juridisk begrep, men som et faglig-etisk begrep.

Forholdet til domstolene har vært en gjenganger når vedtekten til PFU er blitt revidert. Diskusjonen var sterkt da PFU behandlet Dagbladets dekning av Vassdalen-saken i 1986. Denne saken ble senere brakt inn for domstolene, og vedtekten ble som følge av dette endret. Det ble slått fast at PFU kan stille saker som er «varslet brakt inn for en domstol» i bero til rettskraftig dom foreligger. Senere har man vedtatt formen «er anmeldt eller brakt inn for domstol, eller som åpenbart vil bli brakt inn for domstol».

Det er enighet om at begge parter i en sak kan utnytte dette systemet. Mediene kan forsøke å hindre at en sak blir behandlet, under henvisning til at klager har truet med å bringe saken inn for retten. Ofte er dette tomme trusler, men truslene kan brukes av de innklagede mediene.

På den annen side kan en klager som kjenner PFU-systemet, unnlate å nevne at han vurderer å bringe saken inn for en domstol. Ingen kan hindre vedkommende å forfölge saken rettslig etter en PFU-kjennelse. Dermed kan klageren bruke PFU i forberedelsen av en rettsak. Dersom sekretariatet til PFU har grunn til å tro at dette er motivet hos klageren, kan saken bli nektet behandlet i PFU.

4.1.3.4 Presseombud innenfor selvdømmeordningen

Utvalget som vurderte vedtekten i 1992 hadde blant annet som mandat å vurdere «prinsipielle, praktiske og økonomiske sider ved å opprette en stilling som presseombud innenfor selvdømmeordningen».

Utvalget konkluderte med at de ikke ønsket et presseombud. Blant annet henviste de til samtaler med daværende presseombudsmann i Sverige som pekte på kompetansestriden mellom Presseombudsmannen og Pressens Opinionsnämnd. Daværende presseombudsmann i Sverige mente det ville være bedre med én presseetisk institusjon i stedet for to.

Norsk Presseforbunds utvalg så likevel klare fordeler med et presseombud. Utvalget skrev følgende:

«Fordelen kan være at en ombudsmann allikevel kan markere seg som en tydeligere adresse enn Pressens Faglige Utvalg, at vedkommende kan bli oppfattet som mer uavhengig av pressen (det vil dels bero på hvem som skal utnevne Presseombudsmannen), og Presseombudsmannen vil også føle seg selv som mer uavhengig av pressen enn et sekretariat som tilhører pressens egne organisasjoner. Ulempen kan være at presseombudsmannen oppfattes som en «fremmed fugl» i pressemiljøet. En av fordelene sekretariatet har hatt, er at det har vært mulig å spille meglerens rolle i mange situasjoner. Det har bidratt til å bilegge strider som ellers ville ha kommet opp til PFU eller på annen måte gitt offentlighet. Sekretariatet har kunnet gi råd ut fra sin erfaring fra pressen, både til pressen selv og til klagere».

Styret i NP avviste tanken om et medieombud, blant annet med henvisning til at det ikke burde være to «offisielle instanser» som gav til kjenne hva som var god preseskkikk. Det kunne føre til uklarhet både hos publikum og i mediene hvis uttalelsene fra de to instansene sprikte.

4.1.4 Arbeidsgruppens vurderinger

Arbeidsgruppen mener at Norsk Presseforbund og Pressens Faglige Utvalg har lagt et godt grunnlag for medieetisk bevissthet i Norge. Mediebransjen - og da i særlig grad avisene - kan vise til lange tradisjoner når det gjelder medieetisk arbeid. Både Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening har de senere årene vist stor interesse for medieetiske spørsmål.

De siste årene har den generelle interesse for medieetikk øket i samfunnet. Arbeidsgruppen mener at den økende bevissthet hos publikum er en viktig og positiv utvikling. Medieetikk var et sentralt tema i stortingsmeldingen «Media i tida», som ble behandlet i Stortinget våren 1993.

Norsk Presseforbund og medieorganisasjonene har tatt flere initiativ, herunder:

- Norsk Presseforbund satte i 1992 i gang en landsomfattende etikkoffensiv.
- «Vær Varsom-plakaten» er revidert både i 1992 og 1994
- Generalsekretærens initiativrett ble vedtektsfestet i 1992. Generalsekretæren kan på eget initiativ ta opp saker overfor PFU.
- Radio- og TV-selskaper er nå gått inn i Norsk Presseforbund. Dermed er det lagt grunnlag for en felles medieetisk tenkning i alle toneangivende medier.
- Den generelle økte oppmerksomheten om medieetikk har gjort fellende avgjørelser i PFU til en mer alvorlig sak for de som blir «dømt»
- De lokale redaksjonelle miljøene er opptatt av å utarbeide interne husregler for hver redaksjon. De fleste større redaksjoner i aviser og TV har utarbeidet slike regler.
- I januar 1996 ble det satt i gang en landsomfattende annonsekampanje for å gjøre PFU kjent. «Vær Varsom-plakaten» og vedtekten for PFU legges ut på Internet, sammen med uttalelsene fra PFU.
- PFU har de siste årene lagt to av sine møter til utdanningsinstitusjoner for mediefolk. Dette for å gi en pedagogisk innføring i medieetikk i praksis.
- Norsk Presseforbund er en aktiv deltaker i den offentlige debatten om medieetikk. Dette skjer både på seminarer, egne kurs og konferanser.

Arbeidsgruppen mener likevel at dagens medieetiske situasjon ikke er optimal. Det skyldes ikke mangler ved «Vær Varsom-plakaten» eller den generelle tilslutningen til den. Men det medieetiske arbeidet er lite synlig for folk flest, og mange reagerer på aggressive og nærgående omtaler. Når mediene begår overtramp er feilene svært tydelige, og de kan overskygge det faktum at det tross alt drives et aktivt medieetisk arbeid i Norge. Arbeidsgruppen mener at meklerrollen mellom mediene og publikum må vektlegges sterkere.

Nåværende klage- og tilsynssystem og de svakhetene det etter arbeidsgruppens oppfatning har, drøftes nærmere i "*Arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger*" i kapittel 5.

4.2 KLAGENEMNDA FOR KRINGKASTINGSPROGRAM

Klagenemnda for kringkastingprogram ble opprettet ved lov om kringkasting av 13. juni 1980 nr. 36. Denne loven er siden erstattet av lov av 4. desember 1992 nr. 127. En endringslov av 14. desember 1993 ga nemnda initiativrett fra 1. januar 1994.

Nemnda består nå av seks medlemmer med personlige varamedlemmer, som oppnevnes av Kulturdepartementet for fire år. Tre av medlemmene (med personlige varamedlemmer) oppnevnes etter forslag av kringkastingssektoren. Departementet oppnevner nemndas leder blant de seks medlemmene. Nemndas leder og dennes varamedlem skal oppfylle de alminnelige vilkår for å være dommer. Nemndas sekretær tilsettes av departementet.

Nåværende leder er lagdommer Ragnhild Dæhlin.

4.2.1 Klagegrunnlag

Klagenemndas mandat er slått fast i kringkastingsloven av 4. desember 1992, § 5-1, første ledd, som lyder:

«Klagenemnda prøver om program sendt i norske kringkastingsendinger har behandlet noen utilbørlig og om det har krenket privatlivets fred. Den prøver om kringkastingsselskapets avgjørelse i sak om beriktigelse av uriktige opplysninger er i samsvar med god skikk.»

Klagenemnda behandler klager mot NRK og kringkastingsselskaper med norsk konsesjon, herunder TV 2, TVNorge, P4, nærradioer og lokal fjernsyn. Programmer sendt fra utlandet - som f. eks. TV3 - eller formidlet på videokassett, faller utenfor nemndas mandat.

Dersom nemnda fatter en fellende avgjørelse, kan nemnda pålegge kringkastingsselskapet å offentliggjøre avgjørelsen og begrunnelsen for denne. Bortsett fra i saker vedrørende krenkelse av privatlivets fred, vil nemnda normalt pålegge kringkastingsselskapet å offentliggjøre avgjørelsen. I saker om krenkelse av privatlivets fred vil nemnda i noen tilfelle pålegge offentliggjørelse i anonymisert form. Når offentliggjørelse pålegges, sender nemnda ut pressemelding om avgjørelsen.

Normalt offentliggjør programselskapene avgjørelsen, men i 1995 lot TV 2 være å offentliggjøre en fellende uttalelse under henvisning til at de var uenige i nemndas avgjørelse. Dette vakte oppsikt, og etter en kombinasjon av politisk press, blant annet fra kulturminister Åse Kleveland, og press fra medieorganisasjonene, valgte TV 2 å offentliggjøre uttalelsen.

Klagenemndas avgjørelser kan ikke påklages til departementet.

4.2.2 Hvem kan klage?

For at nemnda skal behandle en klage, må klageren være «direkte berørt». Loven omtaler den som kan være utilbørlig behandlet som «noen». Dette kan forstås som en person, en bedrift, en organisasjon, en etat etc. Nemnda har satt krav til at det skal gjelde interessene til identifiserbare personer eller grupperinger. Mer generelle rasistiske omtaler faller for eksempel utenfor nemndas virkeområde.

Nemnda fikk fra 1. januar 1994 anledning til å ta opp saker på eget initiativ. Initiativet ble brukt for første gang i 1995. Nemnda utarbeidet en generell uttalelse om TV-selskapenes identifisering av ofre i trafikkulykker.

Nemnda behandler ikke klager der saken er brakt inn for domstolene.

Klagefristen er tre uker fra programmet er sendt.

4.2.3 Klagestatistikk

Fra starten i 1982 fram til 1989 var klageantallet gjennomgående under 10 i året.

Siden 1990 har antall klagesaker vært økende. Det er ikke overraskende på bakgrunn av at det er blitt stadig flere kringkastingsselskaper både på riks- og lokalplan. Nemnda er også blitt bedre kjent hos publikum etter 15 års virksomhet.

Nemndas årsberetninger for de siste årene viser følgende når det gjelder utviklingen av antall klager:

	Antall saker	Antall fellende uttalelser
1990:	29 (hvorav 8 falt bort)	11
1991:	11 (hvorav 1 falt bort)	2
1992:	17 (hvorav 6 falt bort)	2
1993:	17 (hvorav 4 falt bort)	4
1994:	34 (hvorav 7 falt bort)	11
1995:	30 (hvorav 10 falt bort)	10

I 1994 lå NRK og TV2 på klagetoppen, med 10 klagesaker hver. I NRK-sakene fikk klager medhold 5 ganger. Klagerne mot TV 2 fikk medhold 4 ganger. Nærradioen har fått relativt få klager mot seg. For 1995 vises til statistikk i vedlegg 9.

Saksbehandlingstiden ligger mellom 3 og 6 måneder for de fleste sakene. Sekretariatet gir vanligvis anledning til to innlegg fra hver part med 14 dagers svarfrist.

4.2.4 Norm-grunnlaget

Nemndas vurdering om noen er behandlet utilbørlig etter kringkastingslovens paragraf 5-1, er basert på skjønn. Som grunnlag for dette skjønnet bruker nemnda både Presseforbundets «Vær Varsom-plakat», NRKs programregler såvel som lovens forarbeider, selv om disse gir begrenset veiledning. Et program kan behandle noen utilbørlig ved at det blir gitt et sterkt nedsettende, krenkende og/eller diskriminerende framstilling eller vurdering av vedkommende. Det kreves ikke at programmet er injurierende i straffelovens forstand.

Et program kan krenke privatlivets fred for eksempel ved omtale av private eller personlige forhold, ved bruk av fotografier e.l. En viss veiledning for hva privatlivets fred innebærer gir lovforarbeidene i straffelovens § 390. Nemnda er imidlertid ikke bundet av straffeloven i sin tolkning av hva som omfattes av privatlivets fred.

Det tredje temaet Klagenemnda for kringkastingsprogram prøver, er om kringkastingsselskapet har beriktiget feilaktige opplysninger på en tilfredsstillende måte. Nemndas avgjørelser er her gjennomgående svært konkrete, og mindre prinsipielle.

Tidligere avgjørelser i nemnda og i Pressens Faglige Utvalg er også viktige kilder.

4.2.5 Arbeidsgruppens vurdering

Arbeidsgruppen har intervjuet lederen av Klagenemnda om nemndas funksjon og virkemåte.

Vurderingene baseres på denne kontakten og med andre aktører i mediemiljøet.

Klagenemndas arbeid er preget av en ryddig saksbehandling. Hvert år er det utarbeidet rapport om arbeidet med informative statistikker.

Det framkommer at nemnda lever en for isolert tilværelse, selv om sekretariatet nå har kontorfellesskap med Norsk Journalistlag.

Det er problematisk med to klageorganer, ett for pressen og ett for kringkasting. I flere tilfeller har klageren i første omgang gått til PFU fordi klagenemnda ikke er kjent hos publikum. Klagenemnda for kringkastingsprogram er for eksempel ikke oppført i telefonkatalogen for Oslo, og Telenors opplysningstjeneste kan heller ikke oppgi nemndas telefon og adresse.

Nemndas avgjørelser mangler tilstrekkelig respekt og gjennomslag i mediemiljøene. Dette er forsøkt rettet på ved at flere av de faste medlemmene i nemnda er rekruttert fra mediene.

4.3 SPØRSMÅLET OM Å SLÅ SAMMEN PFU OG KLAGENEMNDA

I "*Sammenfatning av Stortingets behandling*" i kap. 2.2.2 er det redegjort for kontakten mellom Kulturdepartementet og Norsk Presseforbund vedrørende et felles klageorgan og sammenslåing av Pressens Faglige Utvalg og Klagenemnda for kringkastingsprogram.

Norsk Presseforbund har fulgt opp arbeidet for å skape et felles etisk tilsynssystem for alle medier. Nye vedtekter ble vedtatt i NPs hovedstyre 22.11.1995 og gjelder fra 1.1.1996. Endringen av vedtekten åpner for behandling av klager mot alle medier, også organer som ikke er tilsluttet noen av NPs grunnorganisasjoner.

I den nye paragraf 1 står det (ny tekst utevet):

Pressens Faglige Utvalg er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse (**trykt presse, radio og fjernsyn**).

I paragraf 4, avsnitt 3 står det:

Utvalget behandler ikke klager på radio og fjernsyn som er forelagt Klagenemnda for kringkastingsprogram.

Paragraf 6 i de nye vedtekten er endret til:

God presseskikk tilsier at «fellende uttalelser» gjengis snarest mulig, i sin helhet og på godt synlig plass/**i relevant sendetid** i de **medier** saken gjelder med PFUs logo. **I trykt presse skal uttalelsen gjengis** med den faste vignet med PFUs logo.

Hvis et medium som ikke er med i Norsk Presseforbunds medlemsorganisasjoner, ikke publiserer en fellende uttalelse, kunngjøres den på annen måte.

KAPITTEL 5

Arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger

5.1 SAMMENFATNING AV HOVEDSYNSPUNKTENE

Arbeidsgruppen finner at det er behov for et bedre klage- og tilsynssystem for å styrke personvernret overfor mediene.

Arbeidsgruppen har vurdert hvordan de eksisterende klage- og tilsynssystemer fungerer, og gruppen har drøftet ulike modeller som alternativer til dagens system.

Arbeidsgruppen har ikke vurdert innholdet i det medieetiske regelverket, men har basert seg på at «Vær Varsom-plakaten» skal være den sentrale normen.

5.1.1 Delt syn på lovforankring

Arbeidsgruppen har delt seg i spørsmålet om et klage- og tilsynssystem bør være forankret i lov.

Flertallet (Graver og Seip) går inn for at det skal være en lovforankring for å sikre tilslutning til klage- og tilsynssystemet. I denne rammeloven forutsettes at klage- og tilsynssystemet blir etablert og drevet av bransjen selv og da i regi av Norsk Presseforbund. Hvis ikke tilfredsstillende bransjemodell blir opprettet, mener flertallet at et offentlig forvaltningsorgan er aktuelt.

Mindretallet (Simonne) mener at systemet fullt ut skal være bransjestyrt uten noen form for lovforankring og at selvjustisordningen fortsatt ivaretas av Norsk Presseforbund.

5.1.2 Enighet om klage- og tilsynssystem

Selv om arbeidsgruppen er delt i det prinsipielle spørsmålet om lovforankring, er det enighet om hvordan et bransjestyrt klage- og tilsynssystem kan bygges opp. En samlet arbeidsgruppe går inn for at Norsk Presseforbund skal ha ansvaret for klage- og tilsynssystemet. Arbeidsgruppen ser det som sitt mandat å foreslå hvordan et slikt bransjesystem bør se ut.

Gruppen foreslår at Klagenemnda for kringkastingsprogram nedlegges, og at det etableres et nytt medieetisk tilsynssystem for alle medier, i bransjeregি. I dette systemet inngår et medieombud og et klageutvalg. Klageutvalget bør i stor grad drive sin virksomhet etter det mønster nåværende Pressens Faglige Utvalg arbeider etter.

I forslaget ligger opprettelsen av et medieombud med mulighet for raske initiativ, mekling og informasjon som viktigste oppgaver. Medieombudet foreslås oppnevnt av Norsk Presseforbund.

Pressens Faglige Utvalg bør gis nytt navn og vedtekter, og utvalget bør få egen sekretær. Klageutvalget skal behandle klager som er oversendt fra medieombudet, og utvalget skal fortsatt vurdere om mediene har brutt god presseskikk.

Arbeidsgruppen forutsetter at mediene slutter lojalt opp om de eksisterende klageordningene inntil det nye systemet er etablert.

5.1.3 Det medieetiske regelverket

Som det fremgår av "*Hvilket regelverk?*" i kap. 2.6.2 har arbeidsgruppen ikke vurdert innholdet i det regelverket et klage- og tilsynssystem skal basere sin saksbehandling på.

Arbeidsgruppen ser det som viktig at respekten for «Vær Varsom-plakaten» styrkes blant alle medieaktører. Gjennom mer utadrettede og aktive klage- og tilsynssynsorganer vil normene kunne få styrket sin posisjon. Videre vil behov for endringer og tilføyelser kunne oppstå gjennom behandlingen av saker. Normsystemet er således ikke statisk.

Kringkastingsloven § 5-1 er en del av normgrunnlaget i det nåværende todelte tilsynssystemet.

Arbeidsgruppen foreslår at funksjonene til Klagenemnda for kringkasting blir overført til et felles etisk tilsynssystem. Det blir da nødvendig å foreta tilpasninger i kringkastingsloven på dette punkt. Arbeidsgruppen forutsetter at det i den forbindelse vurderes om kringkastingslovens § 5-1 kan oppheves. Det er trolig at regelen i stor grad dekkes av «Vær Varsom-plakaten». Det må likevel vurderes mer inngående om «Vær Varsom-plakaten» må tilpasses nærmere til kringkastingsmediene.

5.2 VURDERING AV DET NÅVÆRENDE MEDIEETISKE KLADE- OG TILSYNSSYSTEMET

I "*Premissene for utredningen*" i kap. 2.7 formulerete vi følgende om arbeidsgruppens arbeid:

«Arbeidsgruppen arbeider ut fra den forutsetning at hensynet til ytringsfriheten og personvernet må avveies mot hverandre.

Følgende krav må settes til et tilfredsstillende medieetiske klage- og tilsynssystem:

- Det må sikre størst mulig oppslutning fra mediene
- Det må være forståelig, ha tillit og være tilgjengelig for publikum

Målet er at klage- og tilsynssystemet fungerer både reparerende og forebyggende. Reparerende ved at en klageordning bidrar til å dempe skadevirkingene for de involverte når personvernet krenkes. Forebyggende ved at klageordningen skaper større aktpågivenhet i redaksjonene.»

I nåværende mediesituasjon har de fleste medier tilsluttet seg «Vær Varsom-plakaten». Den avspeiler de etiske normer som disse medier har forpliktet seg til å følge.

Arbeidsgruppen har ikke gjort noen undersøkelse om hvilken gjennomslagskraft fellende uttalelser i PFU har.

I forhold til det store antall saker som publiseres i mediene, behandler Pressens Faglig Utvalg hvert år relativt få saker. Det kan skyldes at den etiske røkten i mediene er god, men det kan også skyldes at mange saker som burde vært forelagt PFU, ikke blir innlaget. Arbeidsgruppen vil derfor være varsom med å legge antall saker som målestokk for den etiske tilstanden i mediene.

Arbeidsgruppen understreker at når overtrampene først skjer, har det ofte brutale konsekvenser for de som blir berørt. Det er derfor viktig å drøfte svakhettene i systemet og eventuelt foreslå forbedringstiltak.

Arbeidsgruppen mener at det nåværende medieetiske klage- og tilsynssystem ikke fungerer godt nok i flere henseender.

Svakhettene kan oppsummeres i følgende:

5.2.1 Publikum er lite kjent med det medieetiske tilsynssystemet

Uten at arbeidsgruppen har undersøkelser å vise til, synes det som publikums kjennskap til Norsk Presseforbund og Klagenemnda for kringkastingsprogram er dårlig. Publikum vet i mange tilfeller ikke hvor de skal henvende seg når de mener seg berettiget til å klage og få en sak belyst ut fra et medieetisk perspektiv.

Arbeidet i PFU er fortsatt lite synlig for almennheten. Det stilles med jevne mellomrom spørsmål om hvem som fører tilsyn med mediene. Arbeidsgruppen registrerer en betydelig avmakt hos publikum når det gjelder medienes virksomhet. Denne avmakten kan utvikle seg til en medieforakt, som kan få konsekvenser for den tillit som mediene er avhengig av.

5.2.2 Grundig, men tidkrevende saksbehandling

Saksbehandlingen i både PFU og Klagenemnda for kringkastingsprogram baseres på et regelverk som sikrer grundig saksbehandling. Det er regler for hvordan organene skal behandle sakene, og hvordan partsinnleggene skal innhentes.

En ulempe ved dette systemet er at det brukes relativt lite ressurser på å løse saker mens de er aktuelle i mediebildet. Lang saksbehandlingstid er ueffektiv fra et personvernspunkt. Meklerrollen er for lite vektlagt i de to eksisterende klage- og tilsynssystemene.

Arbeidsgruppen mener det er behov for en klage- og tilsynsordning som i større grad gjør det mulig å løse sakene mens de er aktuelle, og som kan ivareta en meklerrolle mellom mediene og publikum.

5.2.3 Uheldig med flere klage- og tilsynssystem

I de siste par årene har Norsk Presseforbund gjort en innsats for å få alle typer medier med i en felles tilsynsordning. Fortsatt er det medier som ikke er med i selvjustisordningen, men det er en relativt liten andel av det totale antall medier.

Arbeidsgruppen har inntrykk av at Pressens Faglige Utvalg nyter høyere respekt innad i mediemiljøene enn Klagenemnda for kringkastingsprogram. Manglende kontakt med mediemiljøene oppgis som en årsak til at Klagenemnda ikke har samme gjennomslag som PFU.

Arbeidsgruppen understreker betydningen av at det medieetiske tilsynssystemet fungerer med like stor kraft overfor alle typer medier, og at tolkningene av regelverket kommer fra ett felles tilsynssystem.

5.2.4 PFUs sammensetning

Arbeidsgruppen registrerer at Pressens Faglige Utvalg blir oppfattet å ha en partsrolle ettersom PFU blir oppnevnt av mediernes egne organisasjoner. At flertallet av PFUs medlemmer er representanter fra mediene oppleves også som skjevt. Mediernes selvjustisrolle blir av flere karakterisert som «bukken som passer havresekken».

Sammensetningen av PFU har ved flere anledninger vært oppe til vurdering i Norsk Presseforbunds styrende organer. Av syv medlemmer er fire oppnevnt fra mediernes egne rekker.

5.2.5 De mange rollene til generalsekretæren i Norsk Presseforbund

I det nåværende selvjustissystemet innenfor Norsk Presseforbund fyller generalsekretæren tre hovedroller.

For det første har generalsekretæren en mediepolitisk rolle som leder av NP. Viktige mediepolitiske områder er arbeidet for ytringsfrihet, offentlighet og et tilfredsstillende medieetisk regelverk.

Generalsekretæren har også ansvaret for saksforberedelsen til Pressens Faglig Utvalg. Generalsekretæren møter i PFUs møter.

De nye vedtekten for PFU fører generalsekretæren i en tredje hovedrolle der han har fått ansvaret for meklerrollen mellom mediene og publikum, som går under betegnelsen «presseetikk på direkten». Han har også fått en såkalt initiativrett til å ta opp saker i PFU.

Arbeidsgruppen mener at de tre nevnte rollene kan komme i konflikt med hverandre og mener det er uheldig at en og samme person fyller alle disse rollene. Generalsekretæren kan lett komme i en situasjon der partene opplever ham som inhabil, og der han selv vil kunne oppleve å måtte ta hensyn til kryssende interesser.

Fra mediernes side har han med jevne mellomrom blitt anklaget for forhåndsdømming når han har uttalt seg om en medieetisk sak før den er blitt behandlet i PFU. Omvendt vil personer utenfor mediemiljøene anse ham som partsrepresentant.

Arbeidsgruppen mener at publikums tillit til klage- og tilsynssystemet kan forsterkes ved at man unngår slike dobbel- eller trippelroller. Ansvaret for saksforberedelsen til PFU bør ikke ligge hos generalsekretæren, og meklerrollen bør innehas av en person som ikke har andre organisasjonsmessige funksjoner å ta hensyn til.

Arbeidsgruppen mener det er viktig å vektlegge den uformelle meklerrollen. Den som ivaretar denne oppgaven, må stå fritt i forhold til senere saksbehandling.

5.3 DRØFTING AV ULIKE MODELLER FOR KLAGE- OG TILSYNSSYSTEM

Arbeidsgruppen har vurdert ulike modeller for et klage- og tilsynssystem. Grovt skissert er det tre hovedmodeller som er aktuelle:

1. Offentlige modeller
2. Bransjestyrte modeller
3. Blanding av offentlige modeller og bransjestyrte modeller.

I det følgende gis en kortfattet beskrivelse av de ulike modellene.

5.3.1 Offentlige modeller

Offentlige modeller innebærer etablering av et forvaltningsorgan som er tillagt myndighet gjennom lovgivning og som har rammene for sin virksomhet definert her. En slik ren offentlig løsning består i lovforankring av organisasjonen, dens kompetanse og saksbehandlingsregler, samt det regelverk organet skal forvalte. I den danske medieansvarslov er det gjort gjennom å lovfeste et krav om god presseskikk, og i forarbeidene gjøre det klart at det er pressens egen «Vær Varsom-plakat» som skal være standarden.

Innenfor denne gruppen anser arbeidsgruppen at det er to organisasjonsformer som er aktuelle. Det ene er et nemndssystem, og den andre er et medieombud etablert av det offentlige.

5.3.1.1 Nemnd

Det danske systemet med et offentlig oppnevnt «Pressenævn» er beskrevet tidligere i utredningen (*"Medieetikken i de øvrige nordiske land, med vekt på Danmark og Sverige"* i kap. 3). Den norske Klagenemnda for kringkastingsprogram kan også plasseres i denne kategorien. Begge disse modellene er forankret i lov, og nemndene er oppnevnt av regjeringen.

I den danske nemnd kommer 4 av de 8 medlemmene fra pressen. I den norske kringkastingsnemnda er 3 av de ialt 6 medlemmene fra kringkastingsselskapene. Begge steder oppnevnes medieaktørenes representanter etter forslag fra miljøet. Bransjen har således en viss innflytelse på avgjørelsene i denne offentlige forvaltningsmodellen.

5.3.1.2 Offentlige ombud

Begrepet ombud brukes om mange ulike funksjoner. I Norge finnes blant annet et Forbrukerombud, Likestillingsombud, Barneombud, foruten Sivilombudsmannen.

Sivilombudsmannen, som den eldste av institusjonene, og hvor betegnelsen stammer fra, skal ivareta borgernes rettigheter overfor offentlig forvaltning.

Sivilombudsmannen er i Norge av relativt ny dato, opprettet ved lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen, av 22. juni 1962. Sveriges Justitieombudsman, som den første, stammer tilbake fra begynnelsen av 1800-tallet.

De lovforankrede ombudene er offentlige forvaltningsorganer. De har dog svært ulike funksjoner. Forbrukerombudet og Likestillingsombudet skal behandle saker som gjelder overtredelse av respektive markedsføringsloven og likestillingsloven.

Barneombudet skal være en mer generell pådriver, inneha en interessefunksjon på sitt område.

Felles for de tildels svært ulike ombudsordningene er at de skal ivareta enkeltmenneskers eller såkalt svakere gruppens interesser i forhold til ulike maktstrukturer, det være seg det offentlige, næringsliv eller tilsagt av samfunnsforhold.

Av de offentlige ombudene, er Forbrukerombudets en nærliggende modell for et offentlig medieombud. Forbrukerombudet skal føre tilsyn med at markedsføringslovens bestemmelser blir fulgt av annonsører og markedsførere, og gripe inn mot lovstridig markedsføring når det tilsies ut fra hensynet til forbrukerne. FO behandler klager og tar opp saker av eget initiativ. Forbrukerombudets virksomhet omfatter alle medier. De fleste sakene løses ved at markedsføreren for fremtiden lover å innrette seg etter markedsføringslovens krav. I hastesaker kan FO nedlegge forbudsvedtak. Noen få saker, 10 - 20 av ialt ca. 3000 årlig, går videre til Markedsrådet, som er klageorgan over FO etter markedsføringsloven. Markedsrådet har 9 medlemmer, med en dommer som leder og med representasjon fra næringsorganisasjoner og forbrukerinteressene.

Den fremste sanksjonen etter markedsføringsloven så langt har vært den uformelle, som har bestått i medieomtale av aktuelle saker. Det er videre straffbart å overtre vedtak, men svært få slike saker blir fulgt opp av påtalemøyndigheten. Fra 1996 har det blitt innført et sanksjonssystem der et forbudsvedtak fattet av Forbrukerombudet eller Markedsrådet kan omfatte et betinget gebyr, som vil bli tilagt om vedtaket blir overtrådt for fremtiden. Den som får et slikt vedtak mot seg, kan nekte å vedta det. I såfall må FO anlegge sak ved domstolene for å få det innkrevet. Systemet har mye til felles med det svenske «vite»-instituttet, se *"Sanksjonssystemet"* i kap. 3.2.2.3.

5.3.2 Bransjestyrte modeller

Dette er rene selvjustismodeller. Innenfor de bransjestyrte modellene er det flere varianter der følgende typer er aktuelle:

5.3.2.1 Nemnd-modell

Pressens Faglige Utvalg er et eksempel på en bransjestyrt modell. PFUs virksomhet er beskrevet i "[Medieetikken i Norge](#)" i kapittel 4. Trykte medier i Sverige har også et lignende system. Virksomheten til Pressens Opinionsnämnd er beskrevet i "[Medieetikken i de øvrige nordiske land, med vekt på Danmark og Sverige](#)" i kap. 3.

5.3.2.2 Ombuds-modell

Begrepet «ombud» brukes også om rene selvjustisordninger. Det kan nevnes at det i Storbritannia finnes en «Banking Ombudsman» og en «Insurance Ombudsman». Dette er interne klageorganer i de respektive bransjene. De behandler saker om kompensasjon til den enkelte forbruker.

I tillegg til nemnd har trykte medier i Sverige et ombud med benevnelsen «Allmänhetens Presseombudsmann» (PO). Denne modellen er også beskrevet i "[Medieetikken i de øvrige nordiske land, med vekt på Danmark og Sverige](#)" i kap. 3.

5.3.2.3 Klageordninger i den enkelte redaksjon

I USA har flere store aviser sine egne «ombud» i redaksjonen. Ombudene behandler klager fra publikum. Det er kun de største avisene som har slike ordninger. Av 1600 aviser i USA er det i overkant av 30 som har ombudsmenn eller -kvinner. På verdensbasis anslås antall avisombud til 60. De fleste slike ombud har en egen spalte i avisen. Dette gir muligheter for dialog med leserne, og er egnet til å gi avisen et ansvarlig preg.

Avisombudene har dannet en egen organisasjon «The Organization of Newspaper Ombudsmen». Organisasjonen har vedtatt retningslinjer for avisombud.

5.3.2.4 Medieetiske husregler

De fleste større redaksjoner i Norge har vedtatt egne etiske husregler i tillegg til «Vær Varsom-plakaten». Eksempler på slike husregler er vedlagt utredningen.

5.3.3 Rammelovsmodeller

Det finnes i flere bransjer klagenemnder som behandler klager fra forbrukere på varer og tjenester innen den respektive bransje.

To av disse klagenemndene har fått forankring i lov. Det gjelder Forsikrings-skadenemnda og det gjelder Pakkereisenemnda. Etter forsikringsavtalelovens § 20-1 og pakkereiselovens § 10-1 er det fritt opp til bransjens og kundenes organisasjoner å etablere en klagenemnd. Men om nemnd blir opprettet, skal vedtekten godkjennes av Kongen. Disse blandede modellene tar sikte på å sikre at ikke-medlemmer av bransjeorganisasjonene blir omfattet av nemndas virksomhet, samt at saksbehandlingen skjer nøytralt i forhold til partsinteressene.

Slike rammelovsmodeller er også aktuelle når det gjelder et klage- og tilsynssystem for mediene. Arbeidsgruppens flertall foreslår en modell med trekk fra disse klagenemndene.

5.4 ARBEIDSGRUPPENS DRØFTING OG VURDERING AV MODELLENE

5.4.1 Offentlige modeller

Arbeidsgruppen har delt seg i synet på om det medieetiske klage- og tilsynssystem bør ha en offentlig forankring.

Flertallet (Graver og Seip) ser ikke enhver lovforankring av det medieetiske ansvar som noen prinsipielt betenklig innskrenkning av ytringsfriheten, slik det har vært hevdet i bransjekretser. Både nasjonalt og i forhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon må hensynet til ytringsfriheten og til personvernet vurderes opp mot hverandre. Det må skje en avveining mellom dem. Professor dr. juris Johs. Andenæs har i en artikkel i Lov og Rett nr. 1-1996 analysert praksis i Den europeiske menneskerettighetsdomstol og konkluderer med at avveiningen ikke skjer grunnleggende forskjellig i Domstolen i forhold til norsk Høyesterett. Han finner at en på grunnlag av de saker som har vært behandlet i Menneskerettighetsdomstolen, kan fastslå at ærens rettsvern der blir prioritert høyt i forhold til ytringsfriheten.

Det ovennevnte gjelder den innholdsmessige norm for ytringsfrihetens grenser. Dette ligger som tidligere nevnt utenfor arbeidsgruppens mandat. Når flertallet har valgt å vise til Johs. Andenæs' artikkel her, gjøres det dels som en utdyping i forhold til mindretallets følgende uttalelse, for å understreke bredden i de ulike syn jurister står frem med på området. Det er videre etter flertallets oppfatning klart at verken Grunnlovens § 100 eller Den europeiske menneskerettighetskonvensjon er til hinder for lovregulering av et klagesystem, innenfor de rammer som følger av mediebransjens selvjustisregler og av lovgivning og rettspraksis. Flertallet viser her også til den danske medieansvarslov, som omfatter både en standard som gjelder innholdet (god preseskikk), og regulering av klagenemnd. Denne lov har ikke blitt utfordret rettslig på grunnlag av menneskerettighetskonvensjonen, etter det arbeidsgruppen er blitt kjent med.

Selv om flertallet ikke ser rettslige hindringer mot et forvaltingssystem for tilsyn med og klagebehandling av saker vedrørende krenking av personvernet i mediene, er det ikke dermed gitt at dette er den beste modell. Flertallet ser ikke et offentlig klagesystem som noe poeng i seg selv. Lovforankring kan dog være nødvendig for å skape en fungerende organisasjon, med rettssikkerhet for dem hvis personvern er truet, med bred deltagelse fra alle aktører. Erfaringer viser at ikke alle aktører, heller ikke de som gir uttrykk for generell oppslutning om et klagesystem, har den samme respekt for ordningen når de selv blir stilt til ansvar for krenking av det medieetiske regelverket. Flertallet kommer i pkt. 5.4.4.1 med ytterligere begrunnelse for det forslag som der fremmes til lovbestemmelse vedrørende en klageordning.

Flertallet går inn for en myk form for lovregulering. Forslaget går ut på en rammelov, for å sikre at det finnes et klagesystem for alle saker vedrørende krenking av personvernet i massemedia. Også flertallet går inn for at det bør bygges opp og drives i bransjereggi. Det selvjustissystem som finnes i regi av Norsk Presseforbund utgjør kjernen.

Flertallets lovforslag er basert på den forutsetning at det i bransjen er tilslutning til en klageordning etter de hovedprinsipper arbeidsgruppen har trukket opp. Om dette viser seg ikke å være tilfelle, mener flertallet at offentlige modeller må vurderes. Det gjelder både om intet eller lite skjer innen rimelig tid, og om klageordningen blir for svak og lite balansert ut fra personvernheksyn.

Også i en forvalningsmodell bør muligheten for rask inngripen og aktiv mekling stå sentralt. Det vises til følgende vurderinger av de aktuelle alternativene,

nemnd eller medieombud. I en offentlig struktur bør også mer effektive sanksjoner overveies, som gebyr ved overtredelser av vedtak truffet av klageorganet.

Mindretallet (Simonnes) mener prinsipielt at klage- og tilsynssystemet må være bransjestyrt og fullt ut basert på selvjustis. Han mener at mediene selv bør ha all mulig interesse av å etablere og holde ved like et klage- og tilsynssystem. Mediene er avhengige av tillit, og et tilfredsstillende klage- og tilsynssystem er en viktig faktor i denne generelle tillitsskaping.

Mindretallet mener at ytringsfriheten og pressefriheten må være bærende prinsipper, og at samfunnet må være meget varsom med å innskrenke disse prinsipielle rettighetene. Mindretallet understreker at informasjonsfriheten må avveies mot andre hensyn, som personvern og rikets sikkerhet. Mediene selv må sørge for at denne avveining blir gjort på en fornuftig måte.

Mindretallet vil også påpeke at et selvjustissystem i mange tilfeller kan være mer effektivt enn et lovbasert system. Det faktum at TV 3 nå er blitt medlem av Norsk Presseforbund og dermed forplikter seg på «Vær Varsom-plakaten» viser det. Denne kanalen ville ikke blitt forpliktet i et lovbasert system fordi selskapet sender fra England.

Prinsipielt ville det være uheldig å detaljstyre mediene gjennom offentlige pålegg, og det er også tvilsomt om det ville bidra til bedring av personvernet.

En lovgivning på dette punkt vil dessuten lett komme i konflikt med § 100 i Grunnloven og artikkel 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Mindretallet viser i den sammenheng til den vedlagte utredning fra advokat Cato Schiøtz, der han på side 46 sier:

«Det er imidlertid to forhold som det er grunn til å behandle nærmere, og som er av sentral betydning for personvernet.

Artikkel 10, første ledd, fastslår prinsippet om rett til ytringsfrihet uten inngrep av offentlige myndigheter. Bestemmelsen åpner i annet ledd adgang til å innskrenke denne friheten bl.a under henvisning til ønsket om å beskytte privatpersoners omdømme.

Forholdet er imidlertid at menneskerettighetsdomstolen understreker at hensynet til ytringsfriheten skal ha fortrinnsrett. Menneskerettighetsdomstolen har i sin praksis bestemt at unntak fra «freedom of expression» må skje på basis av at unntakene må bli «narrowly interpreted». Det er således ikke riktig å anføre - som man av og til ser eksempler på i norsk rett - at det er to fundamentale menneskerettigheter, ytringsfriheten og hensynet til personvernet, som må veies mot hverandre gjennom en interesseavveining.

Når det gjelder ærekrenkelser er det ikke to likeverdige rettsgoder som man skal avveie mot hverandre. Beskyttelsen av en persons omdømme er vernet i artikkel 10 annet ledd, og framstår som et unntak, som domstolene skal underkaste en «narrow» fortolkning. Dette er et helt grunnleggende syn på ytringsfriheten som et prinsipielt gode, og som antakelig er hovedårsaken til at Høyesterett i større grad enn underinstansene har gitt pressen medhold i de siste 5 års rettspraksis.»

Dersom Schiøtzs tolkning er riktig, er det riktig å hevde at en lovforankring av et regelverk vil kunne gi en svakere medieetisk effekt enn det for eksempel selvjustisordninger kunne gi. Mindretallet mener derfor at egne lover på det medieetiske felt således ikke gir noen garanti for at personvernet styrkes.

5.4.2 Drøfting og vurdering av offentlig nemndmodell

Arbeidsgruppen ser ikke en offentlig klagenemnd som en garanti for at saker vedrørende personvernet blir tatt bedre hånd om enn i et aktivt fungerende selvjustis-

system. De erfaringer som er høstet fra Klagenemnda for kringkastingsprogram viser det. Denne nemnda har ikke fått tilstrekkelig gjennomslag. Den er ikke nok kjent blant publikum og den har ikke tilstrekkelig oppslutning i bransjen. Det har også vist seg at et fjernsynsselskap som TV2 har nektet å følge opp nemndas vedtak.

Det danske «Pressenævn» har en sammensetning der pressen er godt representert. Arbeidsgruppen sitter likefullt igjen med det inntrykk at «nævnet» har en noe tilbaketrukket tilværelse og får for lite gjennomslag. En svakhet ved både den norske og den danske nemndsmodellen er at sakene skal behandles i den samlede nemnd før det konkluderes med hensyn til om regelverket er overtrådt eller ei. Det vil nødvendigvis måtte ta noe tid, og uttalelsene kan komme sent i forhold til individets behov for å få rettet opp skjeg omtnale.

Den danske pressenemnda baserer sin virksomhet på medieansvarslovens norm «god presseskikk», der innholdet er gitt av et veilederende regelverk som mediene selv har utarbeidet. Arbeidsgruppen har ikke inntrykk av at dette systemet har bidratt til en økt medieetisk bevissthet i danske medier. Arbeidsgruppen kan heller ikke se at det medieetiske personvernet har en sterkere stilling i Danmark enn i Norge.

5.4.3 Flertall og mindretall om offentlig medieombud

Flertallet (Graver og Seip) har drøftet om det foreligger tilstrekkelige samfunnsinteresser i å sikre gjennom lov at personvernet blir bedre ivaretatt i mediene.

Flertallet fremmer ikke forslag om opprettelse av et offentlig medieombud nå. Men om det ikke lykkes å etablere et fungerende system innen bransjen, mener flertallet at en forvaltningsmodell bør vurderes.

Det er ikke bare mediernes egne vurderinger av hvor grensen bør gå og hva som trengs for å sikre respekt for den, som kan ha vekt. I et stadig mer aggressivt mediebilde blir det enn mer viktig å sikre at individets vern mot uthengning blir tatt hensyn til. Flertallet mener det er et samfunnsanliggende å sikre at det føres tilsyn med mediene ut fra personvernhesyn og at det finnes et betryggende klageorgan der folk kan henvende seg.

Modellen med et offentlig medieombud utgjør et mer rendyrket forvaltnings-system enn opprettelsen av en offentlig medienemnd. En slik offentlig ombudsmodell må være forankret i lov. Det innbefatter regler om ombudets kompetanse og regler om klageordningen. Medieombudet vil være utnevnt av regjeringen og utøve sin virksomhet som et offentlig forvaltningsorgan. På trinn to, klagenemnda, bør det være representasjon fra mediebransjen, etter modell fra såvel Markedsrådet som den norske og danske nemnd på medieområdet.

Et lovbestemt system må videre ha en lovbasert norm for når personvernet skal anses krenket og dermed når ombudet skal gripe inn. Den danske medieansvarslov med sin generalklausul om god presseskikk, med henvisning til «Vær Varsom-plakaten» som tolkningskilde, vil være et naturlig utgangspunkt. Systemet med en generalklausul, som trekkes opp gjennom praksis, vedtak i konkrete saker, er kjent fra markedsføringsloven.

Flertallet ser større betenkelskheter ved å tillegge et offentlig medieombud kompetanse til med bindende virkning å trekke opp grensene for ytringsfriheten ut fra personvernhesyn, enn når det gjelder reglene for markedsføring. Det må blant annet antas at det i langt mindre grad vil kunne trekkes opp retningslinjer fra tidlige saker på dette område enn når det gjelder markedsføringstiltak. Ombudet vil bli stående alene med vanskelige og prinsipielle grensedragninger. Den motstand som mediernes representanter har vist overfor et offentlig ombud, gjør at det ikke er grunn til å regne med stor grad av samarbeidsvilje fra mediebransjen.

En offentlig medieombudsordning bør derfor etter flertallets syn legges opp noe anderledes enn når det gjelder Forbrukerombudets virksomhet etter markedsføring-sloven. Medieombudet bør ikke ha hjemmel til selv å fatte vedtak etter loven. Det bør forbeholdes det klageorgan som hører med i et slikt system, der det bør være bred representasjon fra mediene. Medieombudet får da en mer rendyrket meglerrolle og må bringe uavklarte saker inn for klageorganet.

Den modell flertallet her ser som et alternativ, skiller seg med dette på prinsipielle punkter fra den som ble drøftet i det danske medieansvarsutvalget, som mindretallet viser til i det følgende.

Mindretallet (Simonnes) har store prinsipielle og praktiske betenkelsigheter ved en offentlig medieombudsordning. Han viser til at slike modeller ble drøftet i det danske medieansvarsutvalget, og gjengir noe av utvalgets argumentasjon:

«Udvalget finder dog, at oprettelsen af *en offentlig ombudsmandsinstitution* rejser særlige problemer, som ikke foreligger ved en institution, der samtidig med sin uafhængighed indeholder klare elementer af selvjustits for presseen.

En offentlig presseombudsmandsinstitution, der struktureres på samme måde som embedet som Folketingets Ombudsmand, vil indebære, at ombudsmanden skal virke alene gennem sin autoritet. Den pågældendes kompetence ville ikke være begrænset til at omfatte presseetiske regler, som er udviklet i overensstemmelse med massemeldiernes opfattelse af, hvad der er god presseskik. Under disse betingelser forekommer det tvivlsomt, om klagere og massemeldier ubetinget vil acceptere ombudsmandens afgørelser på samme måde, som forvaltningen respekterer den kritik, der fremsættes af Folketingets Ombudsmand.»

Det danske medieansvarsutvalget drøftet også mulighetene for å etablere en ordning med medieombud med forbrukerombudsordningen som modell:

«En anden mulighed er oprettelse af en presseombudsmandsinstitution på linie med Forbrugerombudsmandsinstitutionen. En sådan ordning vil imidlertid indebære, at ombudsmanden ud over at tage stilling til presseetiske spørgsmål ville få tillagt en videregående kompetence til at kontrollere, om massemeldiernes i det hele holder sig indenfor lovgivningens rammer. I så fald skulle hvervet udstyres med beføjelser svarende til dem, der er tillagt Forbrugerombudsmanden.»

Medieansvarsutvalgets konklusjon var følgende på dette punkt:

«Udvalget finder, at en sådan ordning foruden som nævnt ovenfor at mangler et element af selvjustis for pressen frembyder store principielle problemer. En ombudsmand af denne type vil således i visse situationer skulle foretage etterforskningsskrift som ellers påhviler politiet, og udøve visse funktioner, som ellers varetages af anklagemyndigheden, og ville herved komme i situationer, der kunne kolidere med helt fundamentale retsprincipper om domstolenes enekompetence vedrørende spørgsmålet om, hvad der er strafbart.»

Mindretallet mener at disse vurderingene er tungtveiende, og vil derfor ikke foreslå noen rendyrkede offentlige modeller, verken på nemndsnivå eller ombudsnivå.

5.4.4 Et bransjestyrt system med eller uten lovforankring

5.4.4.1 Flertallet om rammelov

Flertallet (Graver og Seip) går inn for at det bør finnes lovhemmel for å sikre at et overvåkings- og klageorgan i bransjeregj. er etablert og fatter avgjørelser som får virkning også for mediebedrifter som ikke har sluttet seg til klageordningen, det være seg gjennom medlemskap eller annen avtale. For etermediene med konsejsjonsplikt kan det istedet tenkes satt som et konsesjonsvilkår at virksomheten skal slutte seg til klagebehandlingen. For de trykte mediene finnes ikke et slikt grunnlag.

Når flertallet går inn for en lovforankring skyldes det to hovedhensyn. Det ene er almennhetens tiltro til systemet. Det kan idag registreres skepsis med hensyn til pressens vilje og evne til å følge en journalistisk linje der vern for enkeltmennesker i forhold til pågående journalistikk blir satt høyt nok. Et klageorgan som fungerer i et system som er sikret gjennom lovgivning og ikke bare er basert på frivillig tilslutning, er egnet til å skape større troverdighet hos folk flest.

Det andre forhold som etter flertallets syn må ha vekt, er utviklingen i mediene, med stadig sterkere konkurranse, mer pågående journalistikk, med mer personifisering av nyheter og med glidende overgang mellom informasjon og underholdning. Professor Lars Østnor uttrykte på møte i Norsk Redaktørforening høsten 1995 bekymring for hvordan forholdet mellom budskap og regnskap vil utvikle seg i mediebedriftene. Han uttalte videre: «En større offentlig botsgang fra avisenes side vil gi pressen større troverdighet hos publikum. Jeg tror vi i fremtiden ikke trenger en ny medieetikk, men et regelverk som kan suppleres.»

Flertallet mener det må tas hensyn til utviklingen i mediebildet når et system for tilsyn med mediene skal bygges opp. Et rendyrket selvjustissystem kan bli for svakt stilt overfor journalistiske utslag av den mer aggressive konkurransen i mediene og overfor nye medievirksomheter som etableres i Norge, ikke minst på fjernsynssiden. Etermediene utgjør en ny bransje organisasjonsmessig. En kan ikke uten videre basere seg på full og lojal oppslutning om den bransjejustis som over mange år er bygget opp gjennom Norsk Presseforbund innen hovedtyngden av de trykte mediene.

Flertallets lovforslag er nærmere utdypet i "*Flertallets lovforslag*" i kap 5.6.

5.4.4.2 Mindretallet om rammelov

Mindretallet (Simonne) mener at klage- og tilsynssystemet fullt ut skal være bransjestyrt uten noen form for lovforankring og at selvjustisordningen fortsatt ivaretas av Norsk Presseforbund.

Mindretallet mener at enhver lovforankring vil rokke ved den selvstendige rollen mediene skal spille i forhold til myndighetene. Retten til frie ytringer er grunnlovsfestet, og mediesektoren blir ofte omtalt som «den fjerde statsmakt».

Den lovgivende myndighet bør ikke ha rett til å påvirke mediernes arbeid gjennom lovreguleringer, selv om det er tale om en «mild» lovutøvelse i form av en rammelov, slik flertallet har foreslått. En rammelov kan fungere som en beskjæring av ytringsfriheten ved at den lovgivende myndighet kan legge grunnlag for en framtidig uheldig kontroll av mediene.

Det er også verdt å merke seg at regjeringen tar sikte på å opprette en grunnlovskommisjon som skal vurdere ytringsfrihetens kår i det norske lovverket. Denne erkjennelsen kommer blant annet som følge av en utredning professor dr. juris Eivind Smith har gjort for Kulturdepartementet. Han konkluderer med at det er behov for å få utredet hvordan man kan få innført i Grunnloven mer presise, operasjonaliserte og snevre grenser for lovgivers adgang til å gripe inn i ytringsfrihe-

ten. Han påpeker også at det er en svakhet ved Grunnlovens § 100 at den ikke sier noe om informasjonsfriheten.

Ettersom både Justis- og Kulturdepartementet har signalisert behovet for en slik ytringsfrihetskommisjon, mener mindretallet at det ville være galt å innføre en rammelov som kan komme til å hemme ytringsfriheten.

Spørsmålet om lovforankring er ikke bare et prinsipielt spørsmål. Selv om man finner det prinsipielt forsvarlig å forankre medieetikken i lov, må lovgiverne også stille spørsmålet om det vil gi en bedre medieetikk totalt sett i forhold til de målsettinger man har for det medieetiske arbeidet.

Mindretallet mener at offentlig inngrisen gjennom lov bør unngås dersom de samfunnsmessige målsettinger kan oppnås gjennom frivillige ordninger. Et samfunn bør ikke ha flere lover enn nødvendig.

De studier som arbeidsgruppen har utført i Danmark, Sverige og Norge gir ikke noe holdepunkt for å hevde at lovforankring skaper et bedre medieetisk klage- og tilsynssystem. Uansett lov eller ikke er det etablert felles normsystemer som er journalistfaglig basert. Det er ikke grunn til å tro at innføring av lov forbedrer normsystemet. I de fleste miljøer er det enighet om at normsystemet er tilfredsstillende.

I Danmark er det medieetiske klage- og tilsynssystemet forankret i lov både når det gjelder trykte og elektroniske medier. I Norge og Sverige gjelder loven for bare kringkastingsmediene. Alle disse tilsynssystemene er i praksis forankret i rammelover der nemnden forvalter medieetikken. Et fellestrekke er at disse nemndene er meget forsiktige i sin utøvelse, og at de har problemer med å etablere den nødvendige autoritet hos mediene.

Rammelover synes ikke å gi noen bedre virkning enn bransjestyrte selvjustisordninger. Da kan man velge å ta noen skritt lenger og vedta mer spesifikke og omfattende lover. Prinsipielt er det enda mer uheldig. Sett ut fra et ytringsfrihetsperspektiv er det mer betenklig jo mer detaljerte lovene er, og det ville også være vanskeligere å administrere et detaljert lovverk på dette området.

Selvjustisorganene for trykte medier i Norge og Sverige synes å ha en større autoritet innad i mediemiljøene enn de lovpålagte ordningene som gjelder for kringkasting. At mediene i utgangspunktet er velvillig innstilt til tilsynssystemet, er en viktig forutsetning for å nå de målene man har satt seg for det medieetiske arbeidet.

Mindretallet mener at det medieetiske klage- og tilsynssystemet kan forbedres innenfor selvjustisens rammer. Det forutsettes da at mediene selv er med på en slik målsetting. Mindretallet mener at det i de siste årene har skjedd en positiv utvikling, og at det er mulig å skape et enda sterkere klage- og tilsynssystem.

Enkelte frykter at mediene ikke vil delta i frivillige ordninger. Erfaringene hittil viser det motsatte. Utviklingen det siste året har gjort at det er full oppslutning om PFUs virksomhet fra alle de toneangivende medier i Norge.

Mediene er avhengige av tillit. Å være tilsluttet et frivillig medieetisk klage- og tilsynssystem vil fungere som kvalitetsstempel. Dette er en viktig årsak til at det fra mediernes side er full oppslutning om Norsk Presseforbunds selvjustisordninger.

5.5 BRANSJESTYRT KLADE- OG TILSYNSSYSTEM FOR ALLE MEDIER

Til tross for den prinsipielle uenighet om lovforankring, er en samlet arbeidsgruppe enig om hvordan en bransjestyrt modell kan bygges opp. I det følgende beskrives denne modellen.

Arbeidsgruppen mener at en bransjestyrt modell har fordeler under forutsetning av at alle medier lojalt slutter opp under et slikt system, og at det i bransjesystemet iverksettes tiltak for å gjøre det mer tilgjengelig for folk flest. Arbeidsgruppen leg-

ger til grunn at mediene har gitt uttrykk for at de forplikter seg sterkere på et bransjestyrt system enn på et offentlig basert system.

I det siste har Norsk Presseforbund fått en rekke nye medlemmer, også fra etermediene. Det er å håpe at oppslutningen om «Vær Varsom-plakaten» er økende, og at mediene slutter rekkene om et bransjestyrt system.

Det understrekkes likevel at alle medier ikke har forpliktet seg på «Vær Varsom-plakaten» selv om kringkastingsmedier som TV 2, TV 3, TV Norge og P4 er blitt medlemmer i Norsk Presseforbund. Bedriftsaviser, organisasjonsblader og gratisaviser er ikke forpliktet på regelverket. Dette utgjør imidlertid en meget liten del av det samlede publiserte materiale i Norge, og arbeidsgruppen mener det er en forutsetning at NP behandler klager også mot disse mediene, selv om de ikke er medlemmer av Norsk Presseforbund.

Når det gjelder lokal-TV og nærradio, forutsetter arbeidsgruppen at de nye selskapene slutter seg til systemet.

5.5.1 Et felles system for alle medier

Arbeidsgruppen mener det bør opprettes et felles klage- og tilsynssystem for alle medier i regi av Norsk Presseforbund. I dette systemet inngår et medieombud og et klageutvalg som i stor grad bygger videre på PFUs ordning. I det følgende omtales dette utvalget som «klageutvalget».

Arbeidsgruppen foreslår at Klagenemnda for kringkastingsprogram nedlegges, og at dens oppgaver blir overført til det felles klage- og tilsynssystem som her foreslås.

Gruppen legger fram et forslag til hvilke funksjoner et klage- og tilsynssystem bør fylle, hvordan det kan bygges opp, hvilken organisasjonsmessig tilknytning det bør ha i forhold til dagens to ordninger med PFU og Klagenemnda for kringkastingsprogram.

Arbeidsgruppen har lagt til grunn at Norges forpliktelser etter Europarådskonvensjonen om fjernsyn over landegrensene (Se "*Sammenfatning av Stortingets behandling*" i kap. 2.2.2) og EØS-avtalen, ikke innebærer at et klagesystem for kringkasting nødvendigvis må være lovbasert. Også bransjestyrt klage- og tilsynssystemer kan godtas så sant det finnes mekanismer som sikrer at avgjørelsene til et etikkutvalg ikke blir fulgt av kringkastingsselskapene.

Det samme gjelder kravet om at det skal være en ordning med tilsvarende følge av det nevnte EØS-regelverket.

Disse forpliktelser gjelder kringkastingsselskapene. Utenom NRK er deres virksomhet basert på konsesjoner. Det kan i konsesjonsvilkårene tas inn krav om at de selskapene skal slutte seg til en klageordning og respektere de vedtak som fattes her.

5.5.2 Virkeområdet

5.5.2.1 Medier

Arbeidsgruppen har under punkt 2.6.2 avgrenset virkeområdet for det medieetiske klage- og tilsynssystemet til tradisjonelle medier som avis, ukeblader, fagblader, radio og TV. Dette er redaksjonelle produkter som er basert på journalistisk virksomhet og «Redaktørplakaten». Utviklingen innen informasjonsindustrien går så raskt at det kan være nødvendig å utvide virkeområdet, men arbeidsgruppen har likevel valgt å koncentrere seg om de tradisjonelle mediene.

5.5.2.2 Klagerett

Arbeidsgruppen mener det bør legges til grunn en vid ramme for hvem som skal være klageberettiget. Ikke bare de som selv påstår sitt personvern krenket, men også andre med en viss relevant tilknytning, bør ha klagerett. Det kan være organisasjoner som opptrer på vegne av sine medlemmer innenfor organisasjonens formål, men også andre grupperinger med klar interesse bør etter forholdene anses klageberettigede.

Når det dreier seg om mer generelle krenkelser av personvernet, uten at bestemte individer påstår hengt ut, bør det ses hen til hvor representativ den som klager anses å være for saken.

Organisasjoner og grupperinger vil lettere kunne anses som relevante klagere i slike tilfelle enn enkeltindivider. Arbeidsgruppen forstår at dette i stor grad svarer med den praksis dagens klagesystemer følger, der institusjoner, virksomheter, organisasjoner og andre avgrensede interessegrupper som hovedregel anses klageberettigede når det gjelder saksforhold som angår deres virksomhet.

Et medieombud bør kunne ta opp saker på eget initiativ.

5.5.2.3 Klagegrunnlag

Den foreslalte klageordning gjelder personvernet med utgangspunkt i «Vær Varsom-plakaten». Den omfatter mer enn disse hensyn, uten at det kan trekkes noen klar grense for hva som faller utenfor.

5.5.3 Etablering av medieombud

En av endringene arbeidsgruppen foreslår er at det i regi av Norsk Presseforbund oppnevnes et selvstendig medieombud som skal fungere uavhengig av PFU i sin saksbehandling.

Medieombudet bør ha eget sekretariat og selvstendig adresse.

5.5.3.1 Formålet med medieombud

Medieombudets hovedarbeidsoppgave vil være å mekle mellom publikum og mediene og uttale seg om konkrete, aktuelle medieetiske saker som gjelder personvernet. Det foreslås ikke at ombudet skal kunne gi pålegg til mediene. Det ansvaret bør påhvile klageutvalget alene.

Arbeidsgruppen mener at opprettelsen av et medieombud vil gjøre det lettere å:

- tydeliggjøre meklerfunksjonen mellom den krenkede og mediene
- få større oppmerksamhet om medieetiske spørsmål i mediene
- gjøre det medieetiske tilsynssystemet mer tilgjengelig for folk flest.

Arbeidsgruppen mener det er viktig at medieombudet som mekler kan opprette mest mulig uavhengig av klageorganet.

Et medieombud vil kunne bruke all sin arbeidskapasitet på det medieetiske personvernet.

Norsk Presseforbund har tidligere vurdert å opprette en stilling som presseombud, men avviste dette, særlig med henvisning til dårlige erfaringer i Sverige, der det ble fokusert på rivalisering mellom to instanser og dobbeltarbeid. Det ble også fremholdt at et presseombud som ikke tilhører pressens egne organisasjoner vil bli oppfattet som en «fremmed fugl».

Arbeidsgruppen har studert den svenske ordningen, og mener det er mulig å unngå den type rivalisering som er omtalt ovenfor. Den nåværende «Allmänhetens

Pressombudsman» kommer fra pressen. Arbeidsfordelingen mellom ham og «Allmänhetens Opinionsnämnd» har blitt trukket klarere opp, og det anses ikke å være kompetansestrid mellom dem. Det ble understreket at PO ikke er et pressepolitisk organ. Det er Pressens Opinionsnämnd som skal delta i den generelle, offentlige debatt, der det er aktuelt.

5.5.3.2 Medieombudets funksjoner og oppgaver

Arbeidsgruppen mener at hovedoppgavene til et medieombud bør være å ivareta en meklerrolle og en informasjonsrolle. Medieombudet forutsettes å drive sitt arbeid på samme normgrunnlag som PFU i dag - «Vær Varsom-plakaten».

Arbeidsgruppen understreker at medieombudet ikke bør ha som oppgave å uttale seg om generelle mediepolitiske spørsmål. Medieombudet bør heller ikke myndighet til å avgjøre om et medium har brutt god presseskikk. Det er klageutvalget alene som bør ta endelig stilling til det.

I det følgende drøftes medieombudets hovedoppgaver:

Meklerrollen

Arbeidsgruppen mener at publikum trenger en instans som de kan henvende seg til for å drøfte medienes handlemåte. Arbeidsgruppen mener at benevnelsen «medieombud» vil skape en tydeligere adresse, og at det vil være lettere å henvende seg til et selvstendig medieombud enn til generalsekretæren i Norsk Presseforbund.

Hos medieombudet kan publikum få råd om hvordan de skal optre videre overfor mediet, og de kan også få hjelp til å få inn rettelser eller tilsvær.

Arbeidsgruppen ser det som viktig at medieombudet kan bidra til å løse sakene mens de utspiller seg. Det presseetiske personvernet kan styrkes ved at medieombudet er tilgjengelig for henvendelser fra dem som er berørt.

Norsk Presseforbund har de siste årene vektlagt arbeidet med det forbundet benevnet som «presseetikk på direkten». Arbeidsgruppen mener at denne meklerfunksjonen bør ivaretas av medieombudet.

Medieombudet vil ventelig oppnå minnelige løsninger i de fleste sakene. Mange ganger vil det viktigste for de berørte være å få inn en supplerende, korrigende omtale, så snart som mulig og så synlig som mulig. Det antas å bli en viktig del av ombudets arbeid å bidra til at skadefinningsvirkingene blir minst mulig. Det vil forutsette rask oppfølging.

Ombudet skal på fritt grunnlag kunne ta opp saker med den redaksjonelt ansvarlige. Ombudet skal også oppnå løsninger i minnelighet. Dette vil omfatte eventuelle beriktinger, tilleggsinformasjon mv. For mediene kan et kynlig medieombud fungere som et korrektiv. Arbeidsgruppen mener at medieombudet skal kunne henvende seg til de ulike redaksjonene på eget initiativ. Medieombudet skal også kunne behandle saker.

Det er viktig at medieombudet har en god innsikt i og oversikt over hvordan klageutvalget vurderer de ulike saker. Medieombudet bør derfor ha møterett i klageutvalget, men ikke delta som medlem.

Medieombudet må kunne avvise å arbeide med saker når ombudet mener det er uhensiktsmessig. I så fall må ombudet orientere om hvilken klagerett som eksisterer i forhold til klageutvalget.

Informasjonsrollen

Arbeidsgruppen mener at opprettelsen av et medieombud kan bidra til at allmennheten blir bedre informert om medieetiske spørsmål. Å fylle en informasjonsrolle på en god måte avhenger i stor grad av medieombudets personlige kvalifikasjoner. Et aktivt arbeidende medieombud burde kunne samarbeide med mange

instanser for å informere om medieetiske spørsmål. «Avis i Skolen» er for eksempel en aktuell samarbeidspartner.

Norsk Presseforbund har de siste årene intensivert arbeidet med å orientere om PFUs virksomhet. Det er naturlig at medieombudet bygger videre på en informasjonsplattform som er etablert.

For det brede publikum vil det oppfattes positivt at medieorganisasjonene tar medieetiske spørsmål så alvorlig at de oppnevner et medieombud.

Opprettelsen av et medieombud vil etter arbeidsgruppens mening få en positiv pedagogisk virkning, både blant publikum og innad i mediene.

Innad i mediene vil et medieombud kunne benyttes i opplæringsøyemed. En forutsetning for at dette pedagogiske elementet skal fungere, er at medieombudet blir en seriøs mekler som tar både mediene og publikum alvorlig.

5.5.3.3 Saksgangen

Det bør etableres rutiner for saksgangen. Arbeidsgruppen mener følgende grunntrekk bør følges:

Alle henvendelser som berører personversnsaker i forhold til mediene bør rettes til medieombudet. Ombudet bør ha som oppgave å mekle mellom den som føler seg krenket og det aktuelle medium. Dersom mekling ikke gir en tilfredsstillende løsning for partene, utformes en skriftlig klage til klageutvalget. Klagen kan utformes av klageren selv eller av medieombudet. Klagen stiles til klageutvalget, og sendes til medieombudet. Medieombudet oversender klagen til klageutvalget med redegjørelse for medieombudets saksbehandling.

Medieombudet kan på eget initiativ behandle saker.

Saksforberedelsen til klageutvalget ivaretas av sekretæren i klageutvalget.

5.5.3.4 Medieombudets kvalifikasjoner

Medieombudet må være en person med tillit i mediebransjen og i almennheten. Bestemte krav til faglige kvalifikasjoner bør være mindre absolutte. Det bør snarere dreie seg om en totalvurdering av erfaringsbakgrunn, aktuell utdanning og personlige kvalifikasjoner.

I den svenske ordningen var presseombudsmanen tidligere jurist, mens den nåværende PO har redaksjonell bakgrunn. Flertallet (Graver og Seip) mener at det bør være juridisk kompetanse i ombudets sekretariat om ikke ombudet selv er jurist. Mindretallet (Simonnes) vil ikke stille slike krav.

Det forutsettes at et medieombud må ha god kjennskap til mediebransjen og innsikt i medieetiske spørsmål. Medieombudet må ha gode kommunikasjoneskaper.

5.5.3.5 Organisasjonsmessig forankring

Arbeidsgruppens modell er basert på at det i Norsk Presseforbund, og de organisasjoner som deltar her, er interesse for å etablere og stå for driften av et selvstendig medieombud.

Ombudet kan tenkes oppnevnt på ulike måter.

Det kan skje internt, gjennom Norsk Presseforbunds organer. Det kan skje gjennom en egen utvelgelses- og oppnevningsprosedyre, der det offentlige kan være representert i større eller mindre grad. Her nevnes at den svenske presseombudsmannen oppnevnes av en gruppe, sammensatt av Justitieombuds mannen, lederen i Advokatforeningen og lederen for Publisistklubben. Arbeidsgruppen mener det vil

styrke ombudets posisjon om oppnevningen skjer med deltagelse fra almennheten. Det vil styrke tilliten til ombudet og dets upartiskhet.

Arbeidsgruppen mener at dette hensynet vil bli ivaretatt om oppnevningen av medieombudet legges til klageutvalget. Utvalgets sammensetning forutsettes å representere bredde og innsikt med hensyn til vurdering av aktuelle kandidater. Klageutvalget bør ansette medieombud etter innstilling fra styret i Norsk Presseforbund.

Medieombudet bør være en åremålsstilling.

Arbeidsgruppen mener at det minimum bør være knyttet tre stillinger medieombudets sekretariat. Foruten medieombudet selv bør det være en saksbehandler og en sekretær.

«Medieombud» er et bedre navn enn «presseombud» fordi det signaliserer at ombudet skal forholde seg til alle medier.

5.5.4 Klageutvalg

5.5.4.1 Oppgaver og sammensetning

En del saker vil trenge behandling etter at medieombudet forgjeves har forsøkt å nå en ordning. Det er naturlig å bygge videre på virksomheten til Pressens Faglige Utvalg.

I det nåværende todelte klage- og tilsynssystemet er klageorganene Pressens Faglige Utvalg og Klagenemnda for kringkastingsprogram. Arbeidsgruppen foreslår at Klagenemnda nedlegges, og at Pressens Faglige Utvalg overtar nemndas oppgaver. Arbeidsgruppen mener at navneendring bør vurderes for å gjøre det klare hva klageutvalgets funksjon er. En aktuell betegnelse kan være «Medienes klageutvalg».

Opprettelsen av et medieombud bør ikke føre til store endringer i arbeidet til nåværende Pressens Faglige Utvalg.

Klageutvalget bør behandle klager, og uttale seg om hvorvidt en reportasje eller et innslag bryter med god presseskikk eller ikke, basert på tolkning av «Vær Varsom-plakaten» og «Redaktørplakaten». Dette gjelder mer enn personvernet, og klageutvalget vil dermed ha et videre arbeidsfelt enn medieombudet.

Arbeidsgruppen foreslår at klageutvalget får en egen sekretær som rapporterer direkte til utvalget. Sekretærens oppgave vil være å forberede sakene til utvalget, møte i utvalgets møter og publisere utvalgets uttalelser.

Utvidelsen av saksområdet til også å omfatte etermediene vil kunne kreve noen endringer i PFUs saksbehandlingsregler. Det er videre rimelig at sammensetningen avspeiler at etermediene deltar. De nærmere retningslinjer her bør være opp til de deltagende organisasjoner å trekke opp.

Flertallet (Graver og Seip) mener det bør være like mange representanter fra almennheten som fra mediene. Flertallet foreslår fire representanter fra almennheten og fire fra mediene. Ledervervet innehas annethvert år av almennhetens representanter og mediennes representanter.

Flertallet mener det bør være en jurist blant medlemmene. Det vises til at utvalget treffer avgjørelser som gjelder personvernet. Kjennskap til personvernlovgivning og rettspraksis på området er da en styrke. Juridisk kompetanse hører naturlig med i denne avgjørelsесprosessen. Det er ikke tilstrekkelig at den finnes på sekretariatsplan.

Mindretallet (Simonne) viser til at klageutvalgets arbeidsområde strekker seg lengre enn til det medieetiske personvernet. Klageorganet baserer sin virksomhet på hele «Vær Varsom-plakaten», som er en videre yrkesveiledning. Mindretallet mener det er viktig at mediene utgjør flertallet i det organet som tolker yrkesveiled-

ningen og foreslår at dagens ordning med fire medierepresentanter og tre represen-tanter fra almennheten videreføres.

«Vær Varsom-plakaten» gir veiledende regler for god presseskikk, og er såle-des ikke noe juridisk dokument. Mindretallet kan derfor ikke se at det nødvendigvis må være juridisk kompetanse blant klageorganets medlemmer.

Arbeidsgruppen er kjent med at det har vært arbeidet med å få andre instanser enn Norsk Pressforbund til å oppnevne representantene fra almennheten i PFU. Arbeidsgruppen oppfordrer Norsk Presseforbund til å fortsette dette arbeidet. Selv om Norsk Presseforbund hittil har lyktes med å rekruttere PFU-medlemmer med høy faglig standard, så vil oppnevning utenfra prinsipielt være å foretrekke.

5.5.5 Saksgangen

Klageutvalgets sekretariat mottar klagen fra medieombudet. Sekretariatet sørger for at de berørte parter får uttale seg.

Klageutvalgets sekretær forbereder sakene for utvalget. Klageutvalget bør stå fritt til å ta opp alle saker til behandling, også i de tilfeller der det ved hjelp av medieombudet er oppnådd en minnelig ordning.

Dersom klageutvalget på eget initiativ ønsker å behandle enkeltsaker som angår personvernet, skal saken først oversendes til medieombudet for vanlig saksbehand-ling. I øvrige saker står klageutvalget fritt til å velge behandlingsform.

5.5.6 Sanksjonssystemet

De mediene som er medlemmer av Norsk Presseforbund har forpliktet seg til å kunngjøre en eventuell fellende uttalelse fra PFU i sitt eget medium. Norsk Presse-forbund har fastsatt særskilte regler for hvordan uttalelsen skal kunngjøres.

Siden kunngjøring er den eneste sanksjonsformen, må det legges vekt på klare og presise kunngjøringsregler og at reglene etterleves.

Det har vært reist kritikk mot dagens selvjustisordning når det gjelder mangel på sanksjoner for overtrædelse av «Vær Varsom-plakaten». Fra pressens side anføres mot denne kritikken at det oppleves så negativt å få en fellende uttalelse fra PFU mot seg at det virker oppdragende i lang tid fremover. Fra miljøer utenfor pressen har det på den annen side vært hevdet at klageordningen blir for tannløs når det ikke har noen andre konsekvenser om den etiske norm blir overtrådt.

Norsk Presseforbund har ikke villet gå inn for økonomiske sanksjoner fordi slike ordninger kan utløse sterkere mottiltak fra de mediene som blir klaget inn for PFU. Trusselen om økonomiske sanksjoner kan gi større motivasjon til å engasjere advokathjelp. Dermed kan behandling lett få et juridisk preg som ikke har vært intensjonen med dagens selvjustissystem.

Arbeidsgruppen fremmer intet forslag om at klageorganet skal kunne ilette økonomiske sanksjoner. Det ligger for langt utenfor dagens ordninger, og det kan registreres betydelig motstand mot at klagesystemet skal omfatte slike virkemidler. Når arbeidsgruppen går inn for en bransjestyrt klageordning, gir det klare begrensninger for hvilke sanksjonsforslag som fremmes.

Konsesjonspliktige mediebedrifter bør dog kunne risikere å miste konsesjonen eller møte restriksjoner på sin virksomhet, om de flere ganger unnlater å rette seg etter oppfordring fra medieombudet eller pålegg fra klageorganet/PFU. Dette bør presiseres i konsesjonsvilkårene. For etermediene vil det være Statens mediefor-valtnings som er rette tilsynsmyndighet.

5.5.7 Finansiering/økonomiske konsekvenser

Et bransjestyrt selvjustissystem bør prinsipielt sett være finansiert av vedkommende bransje. Norsk Presseforbund har fulgt dette prinsippet.

Flertallet (Graver og Seip) fremmer lovforslag om en klageordning basert på bransjedrift. Med et slikt pålegg til bransjen, foreslår flertallet at det gis et tilskudd til virksomheten fra det offentlige. Det anslås at tre stillinger må opprettes. Midler som nå går til driften av Klagenemnda for kringkastingsprogram bør overføres til dette formålet.

Klagenemnda for kringkastingsprogram har i dag lønns- og sosiale kostnader på nær 300.000 kroner. Honorar til nemndas seks medlemmer samt møte- og reiseutgifter utgjør 200.000 kroner. Driften av kontoret koster 120.000 kroner.

Flertallet anslår at de totale årlige kostnadene med 3 stillinger vil ligge på ca. 1,2 mill. kroner. Driftsutgiftene anslås til ca 0,5 mill. kroner. Flertallet foreslår at staten bidrar med halvparten av totalkostnadene på 1,7 mill. kroner.

Mindretallet (Simonne) mener at et bransjestyrt klage- og tilsynssystem i sin helhet må finansieres av bransjen selv. Mindretallet vil dog påpeke at Kulturdepartementet burde bevilge ekstra midler til medieetisk etterutdanning under kapittel 335 Preskestøtte, post 73 i Kulturdepartementets budsjett.

5.5.8 Administrative konsekvenser

- Paragraf 5-1 i Kringkastingsloven endres.
- Klagenemnda for kringkastingprogram nedlegges.

5.6 FLERTALLETS LOVFORSLAG

Flertallet foreslår en lovbestemmelse der medievirksomhetene pålegges å ha og slutte seg til en klageordning. I lovforslaget settes ikke nærmere krav til hvordan den skal bygges opp. Bransjen og dens organisasjoner vil i utgangspunktet stå fritt her. Om det blir noe av arbeidsgruppens forslag om et medieombud og en klagenemnd i bransjereggi, vil flertallets lovforslag sikre at dette systemet virker i forhold til alle medieaktører.

Lovforslaget innebærer ingen generell organisasjonsplikt for virksomhetene. De vil derimot ha rett til å slutte seg til klageordningen. Det sentrale i lovforslaget er at også ikke-medlemmer vil ha en uttrykkelig plikt til å bøye seg for avgjørelsene.

Forslaget omfatter massemediene. I det ligger medier som henvender seg til et ubestemt publikum og som kommer ut med noen regularitet.

Det er videre territorielle grenser for hvilke medier som kan omfattes av norsk lov på området. Flertallet foreslår at klageordningen skal omfatte medier som er i virksomhet i Norge. Det vil for de fleste vedkommende gjelde produksjon og utgivelse her i landet.

Flertallet mener at også medier som har sine sendinger, distribusjon særskilt rettet mot Norge bør omfattes av klageordningen. Spørsmålet kommer opp når mediene sender, distribuerer, fra et annet land. Det er i Europarådskonvensjonen om fjernsyn over landegrensene, av 15. mars 1989, Art. 16, nedfelt at mottakerlandets reklameregler skal gjelde for transnasjonale fjernsynssendinger som er rettet spesielt mot dette land. Samme prinsipp anses i utgangspunktet å følge av EU-etten. Flertallet mener denne grensedragning også er aktuell når det gjelder hvilke medier som skal underlegges klageordningen. Om det er den norske befolkning som er den klare målgruppe, bør «Vær Varsom-plakaten» og klagesystemet gjelde.

Uavhengig av klageordningen, tilføyes at ærekrenkelser i medier fra andre land i noen grad kan forfølges strafferettlig i Norge, etter straffelovens kap. 23. Dette er tilfelle der

- det dreier seg om handling begått av norsk registrert selskap, strl. § 12, 3.a,
- eller straffbarheten anses å avhenge av eller påvirkes av en inntrådt eller tilsiktet virkning her i landet, strl. § 12, siste ledd.

Lovforslaget omfatter, som arbeidsgruppens samlede forslag, en klageordning for saker som gjelder personvern etter «Vær Varsom-plakaten». Det er foran forutsatt at det blir vurdert om den trenger justering dersom kringskastingslovens § 5-1 blir opphevet.

Arbeidsgruppen foreslår ikke sanksjoner utover dem bransjen selv bestemmer. Ettersom også flertallets lovforlag omfatter bransjemodellen, avstår flertallet i denne forbindelse å fremsette forslag om at det innføres økonomiske sanksjoner om avgjørelser ikke blir respektert. Flertallet mener imidlertid at økonomiske sanksjoner kan tenkes å ville føre til større gjennomslag for avgjørelsene, og at bransjen på nytt bør vurdere fordeler og ulemper ved et gebrysysteem.

Lovforslaget omfatter således ikke virkemidler og tiltak utover det som følger av det bransjeetiske regelverk. Det dreier seg om krav til mediene om å gjenopprette, korrigere feil, ubalansert omtale, jfr. beskrivelsen i *"Medieetikken i Norge"* i kap. 4.

Det sentrale i klageordningen er å utvikle den bransjeetiske norm. Selvjustisystemet omfatter ikke behandling av erstatningskrav. Det er heller ikke i lovforlaget tatt inn noen bestemmelse om at klageordningen omfatter erstatningskrav eller andre sivilrettslige krav. Slike saker egner seg dårlig for behandling i et uformelt klagesystem og bør kanaliseres rett til domstolene. Saker om straff, herunder ærekrenkelsessaker eller mortifikasjon, faller klart utenfor. Her må sak eventuelt reises for de alminnelige domstoler.

Det forutsettes at bransjen utarbeider vedtekter for klageordningen, der saksbehandlingsreglene nedfelles. De bør omfatte en redegjørelse for klageprosessen, regler om klagefrist, om klagerett og avgrensning i forhold til domstolssaker. Også en oversikt over virkemidler, herunder krav til publisering, bør tas inn i slike vedtekter. De må også omfatte regler for oppnevning av medlemmer til klageorganet, i dag Pressens Faglige Utvalg, alternativt, som foreslått, Medienes Klageutvalg.

Flertallets lovforlag omfatter adgang til å få vedtekten overprøvet av Kulturdepartementet. Når klageordningene skal gjelde for ikke-medlemmer av bransjeorganisasjonene, bør det kunne gripes inn for å sikre at den fungerer balansert også i forhold til dem. Også almennhetens interesse i betryggende og nøytral saksbehandling i forhold til personvernensynene bør kunne kontrolleres av departementet. Flertallet foreslår ikke noen generell, automatisk godkjenningsordning. Om bransjen selv kommer frem til vedtekter som har aksept, er det ingen grunn til å koble inn forvaltningen.

Flertallet fremmer forslag til en begrenset rammelov. Den hører best hjemme som en del av annen lovgivning på feltet. Det foreslås at det blir vurdert om lovbestemmelsen kan passes inn i eventuell kommende lovgivning om eirbegrensninger, «Redaktørplakaten» m.v. Flertallet benytter begrepet «medievirksomhet» i sitt lovforlag. Det bør om mulig tas hensyn til at det i den lov bestemmelsen inkorporeres i, benyttes samme begrep og forståelse av hva som ligger i «medievirksomhet».

Forslag til lovtekst:

Klageordning

Medievirksomhetene og deres organisasjoner skal opprette en klageordning for behandling av klager mot massemediene for brudd på personvernet etter «Vær Varsom-plakaten», og gi vedtekter for klageordningen.

Klageordningen skal omfatte alle massemedier som er utgitt i Norge eller er rettet spesielt mot Norge.

Departementet kan gi pålegg om utformingen av vedtektenes såfremt medievirksomhetene og deres organisasjoner ikke blir enige, eller det tilslies av hensynet til betryggende saksbehandling.

Vedlegg 1

Utredning om personvern ut fra en juridisk synsvinkel

av advokat Cato Schiøtz

1 Innledning

1.1 Mandat

Ved brev av 3. juli 1995 er undertegnede anmodet om å skrive en 10-15 siders generell utredning om personvernet ut fra en juridisk synsvinkel. Betenkningen skal inngå i utredningen vedrørende spørsmål om innføringen av et eventuelt medieombud.

1.2 Avgrensning

Spenningsfeltet mellom personvern og ytringsfrihet er et særdeles omfattende og omstridt tema. Det er en rekke bestemmelser som begrenser ytringsfriheten, men som ikke er et utslag av personvern-interesser i tradisjonell forstand. I denne forbindelse kan f eks nevnes bestemmelsene om hemmeligholdelse av opplysninger vedrørende rikets sikkerhet, forbud mot rasediskriminerende utsagn, bestemmelser om taushetsplikt, reglene i personregisterloven mm.

Gjenstand for behandlingen begrenses til følgende fire regelsett:

1. Bestemmelsene om beskyttelse av ære og omdømme i straffelovens § 246-247.
2. Bestemmelsen om privatlivets fred i straffelovens § 390.
3. Det ulovfestede personvern.
4. Retten til eget fotografi i åndsverkslovens § 45 c.

1.3 Rettskildebildet

Rettskildebildet er særdeles omfattende. Personvernbestemmelsene har i de senere årene blitt underkastet en meget inngående drøftelse, hvor Henry John Mælands bok om ærekrenkelse fra 1984 uten sammenligning representerer hovedverket. Den andre viktige teoretiske behandlingen er kapittelet om ærekrenkelser i Johs. Andenæs og Anders Bratholm: Spesiell strafferett, 2. utgave fra 1992. Videre bør straffelovrådets innstilling om «reformer innen injurielovgivningen» avgitt i mars 1995 nevnes. Den grundigste og mest ajourførte fremstilling av straffelovens § 390 og reglene om det ulovfestede personvernet er inntatt i Ole Tokvam: Personvern og straffeansvar - straffelovens § 390 fra 1995.

I tillegg foreligger det et betydelig antall artikler om enkeltpørsmål, som det ikke er noen foranledning til å gå nærmere inn på.

I tillegg til en rikholdig juridisk teori har vi etter hvert fått en betydelig rettspraksis. Høyesteretts kjærermålsutvalg har vært relativt liberale med hensyn til å henvise ærenkrenkelsessaker til Høyesterett og i perioden 1990 - 1995 har Høyesterett avgjort følgende 16 viktige saker:

- Rt 1990 s 1731 («Widerødommen»)
- Rt 1990 s 257 («Carl I. Hagen-dommen»)
- Rt 1990 s 636 («Redd Barna-dommen»)
- Rt 1990 s 1250 («Prost-biskop-dommen»)
- Rt 1991 s 1069 («Multipel Sklerose-dommen»)
- Rt 1992 s 587 («Sammy Korir - A. Haugestad»)
- Rt 1992 s 625 («Kvinnefront-dommen»)
- Rt 1993 s 537 («Bratholm-dommen»)
- Rt 1993 s 1047 («Bugge-Periscopus AS»)
- Rt 1994 s 50 («Holstad-dommen»)

- Rt 1994 s 174 («Blichfeldt-dommen»)
- Rt 1994 s 348 («Røv-dommen»)
- Rt 1994 s 506 («Sammy Korir - VG»)
- Rt 1994 s 518 («Sammy Korir - Aftenposten»)
- Rt 1994 s 1574 («Inside Data-dommen»)
- Rt 1995 s 306 («Mitsem-kjennelsen»)

I tillegg har Høyesterett avgjort noen saker av mer prosessuell karakter eller som for øvrig er av mindre viktighet med hensyn til det materielle innholdet i injuriebestemmelserne.

Jeg kommer tilbake til en nærmere vurdering av Høyesteretts praksis i disse 5 årene nedenfor under pkt 4.2.

Det er et gjennomgående trekk ved Høyesteretts praksis at hovedspørsmålet i nær sagt samtlige saker er hvorvidt det utsagn som vurderes, er *rettsstridig* eller ikke. Innholdet av rettsstridsbegrepet er således det helt dominerende spørsmål innen ærekrenkelsesretten.

Lovgiver har vært relativt tilbakeholdende med hensyn til å revidere bestemmelserne om ærekrenkelser og privatlivets fred. Hovedrevisjonene av injurielovgivningen skjedde i 1939 og i 1958 - de senere endringer har vært av mindre rekkevidde.

Det er grunn til å understreke at Høyesterett har hatt en klar rettsskapende rolle når det gjelder utpenslingen av innholdet i injuriebestemmelserne. Det er få andre felter innen strafferetten hvor Høyesterett i samme grad har påvirket innholdet av gjeldende rett.

De neste årene vil imidlertid etter all sannsynlighet innebære en endring for så vidt gjelder lovglivers tilbakeholdende rolle. For det første er straffeloven generelt i støpeskjeen, og injuriekapittelet skal - i likhet med lovens øvrige bestemmelser - vurderes av straffelovkommisjonen. I tillegg er det to spesialutredninger som vil stå sentralt i tiden som kommer.

Justisdepartementet ga ved brev av 11. august 1993 Straffelovrådet i oppdrag å utrede spørsmål om endring i injurielovgivningen på bakgrunn av et forslag fra Den norske redaktørforening, og Straffelovrådet la - som nevnt ovenfor - frem til sin utredning i mars 1995. Utredningen har under pkt 2 (s 6-37) kommentert gjeldende rett på de punkter som ligger innenfor Straffelovrådets mandat. Disse synspunktene representerer den mest ajourførte utredning om gjeldende rett. Nærværende utredning bygger på noen av hovedsynspunktene fra denne innstillingen, som det henvises til for så vidt gjelder en utdypning av gjeldende rett.

I tillegg har kulturminister Åse Kleveland opplyst at det vil bli nedsatt en bred sammensatt kommisjon som på generell basis skal utrede ytringsfriheten. Ytringsfrihetskommisjonens mandat og sammensetning er ennå ikke bestemt. Opprettelsen av denne kommisjonen er et resultat av et ønske fra pressehold som i mange år har etterlyst en prinsipiell gjennomgang av spørsmålene vedrørende ytringsfriheten.

2 Det forfatningsmessige og internasjonale vern om ytringsfriheten

2.1 Grunnlovens § 100

Ytringsfriheten er slått fast i Grunnlovens § 100, annet og tredje punktum, som lyder:

«Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Innhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare har enten selv vist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende

Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvil-kensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.»

Andre punktum inneholder en skranke for lovgivningen for så vidt gjelder mulighetene til å begrense ytringsfriheten. Bestemmelsen har imidlertid liten praktisk betydning og har ikke vært til hinder for utformingen av injurielovgivningen i sin nåværende form.

Derimot innebærer § 100, tredje punktum, en absolutt begrensning for så vidt gjelder straffesanksjonering av «Frimodige Ytringer». Dette innebærer imidlertid ikke at man er forhindret fra å kreve at en frimodig ytring har en sømmelig form m v.

Grunnlovens § 100, tredje ledd har hatt sin vesentlige funksjon som et sentralt tolkningsmoment ved anvendelsen av lovbestemmelser som regulerer ytringsfriheten. Normalt tar man utgangspunkt i at f eks straffelovens § 247 «må tolkes med grunnlovens § 100 som bakgrunn og ledetråd», jf f eks Rt 1978 s 1072, særlig s 1076. Dette medfører at man i praksis må trekke en grense mellom det utsagn som nyter grunnlovsvern og den ærekrenkelse som karakteriseres som rettsstridig.

Straffelovrådets innstilling av mars 1995 gjengir på s 7 Mælands oppsumming som følger:

«De ytringer som går inn under ytringsfrihetens «vesen» er beskyttet. Ytringsfriheten har en hard kjerne som er unndratt fra lovgivningsmaktens kompetanse. Denne kjerne omfatter i første rekke ytringer som angår åndslivet og utbredelsen av tanker i den forbindelse. Forretningsmessige meddelelser og lignende uttalelser som ikke har noe å gjøre med utbredelsen av tanker og meninger i egentlig forstand går ikke inn under grunnlovsvernet. Den forfatningsvernedde ytringsfrihet gjelder altså meningsytringer innen politikk, vitenskap, kunst og litteratur etc.; i det hele det vi gjerne kan kalte «ideologiske utsagn». Det sentrale i ytringsfrihetsbestemmelsen er at enhver har rett til å offentliggjøre sine tanker om alle åndelige spørsmål og å forsøke å overbevise andre om riktigheten av sine ideer, uansett om ideene er i overensstemmelse med rådende samfunnsoppfatninger eller om man tar sikte på å endre disse.»

På s 8 i samme i samme utredning gjengis Mælands oppsummering av den forfatningsvernedde ytring på følgende måte:

«Grl. § 100 tredje punktum innebærer en skranke og et tolkingsprinsipp for vår injurielovgivning. Noen effektiv skranke er bestemmelsen ikke. Til det gir ordlyden altfor liten veileding om hvor grensene for det materielle grunnlovsvern går. En viss veileding finner vi imidlertid i læren om ytringsfrihetens vesensinnhold [...]. Public-interest-synspunktet er også et argument som bør tillegges vekt. Derimot bør læren om uinnskrenket ytringsfrihet om offentlige anliggender eller om offentlige personer avvises hos oss, [...] Dette betyr at det ikke kan gis klare kriterier til å bestemme grensen mellom den forfatningsvernedde ytring og den rettsstridige ærekrenkelse. Grensen her må bero på en konkret interesseavveining, [...] Ved denne interesseavveining må domstolen innrømme særlige konsesjoner til den type ytringer som ovenstående vesensinnholdssynpunkt og public-interest-synspunkt får anvendelse på. Derimot er det neppe å anbefale at det legges til grunn et alminnelige overbeskyttelsessynspunkt for å stimulere den offentlige debatt i sin alminnelighet, [...]»

2.2 Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art 10

Ytringsfriheten beskyttes både av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 1950 og av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966. Det

er imidlertid rettspraksis vedrørende konvensjonens artikkel 10 fra Strasbourg-domstolen som representerer en viktig rettskilde i norsk rett. På straffeprosessens område går både konvensjonen og Strasbourg-domstolens avgjørelser foran norsk internrett hvis det oppstår motstrid.

Når det gjelder ytringsfriheten er forholdet at Menneskerettighetsdomstolens praksis anses bindende for Høyesterett når det gjelder innholdet av rettsstridsvurderingen etter § 247. Dette fremgår bl.a av Carl I. Hagen-dommen, jf Rt 1990 s 257, hvor Strasbourg-domstolens avgjørelse i den såkalte Lingens-saken var helt sentral.

I Straffelovrådets innstilling er rettspraksis fra Menneskerettighetsdomstolen inngående referert og vurdert på s 39-66. På s 65 konkluderer de faste medlemmene av Straffelovrådet med at man ikke kan se at den foreliggende praksis fra Strasbourg reiser problemer i forhold til norsk høyesterettspraksis.

Det er imidlertid to forhold som det er grunn til å behandle nærmere, og som er av sentral betydning for personvernet.

Artikkel 10, første ledd, fastslår prinsippet om rett til ytringsfrihet uten inngrep av offentlige myndigheter. Bestemmelsen åpner i *annet* ledd adgang til å innskrenke denne friheten bl.a under henvisning til ønsket om å beskytte privatpersoners omdømme.

Forholdet er imidlertid at menneskerettighetsdomstolen understreker at hensynet til ytringsfriheten skal ha *fortrinnssrett*. Menneskerettighetsdomstolen har i sin praksis bestemt at unntak fra «freedom of expression» må skje på basis av at unntakene må bli «narrowly interpreted» - dette er f.eks uttrykkelig presistert i den såkalte Sunday Times-dommen avsnitt 65. Dommen en intatt i sin helhet i Andenæs/Tønne Huitfeldt: «Trykkefrihed bør finde sted». Det aktuelle avsnittet lyder:

«The Court is faced not with the choice between two conflicting principles, but with the principle of freedom of expression that is subject to a number of exceptions which must be narrowly interpreted.»

Det er således ikke riktig å anføre - som man av og til ser eksempler på i norsk rett - at det er to fundamentale menneskerettigheter, ytringsfriheten og hensynet til personvernet, som må veies mot hverandre gjennom en interesseavveining.

Det er også et annet forhold som det er grunn til å understreke ved Strasbourg-domstolens praksis. Ved lovanvendelsen er det gitt en viss margin for nasjonal selvbestemmelse, «the margin of appreciation». I denne forbindelse er avgjørelsen i saken Jersild mot Danmark sentral, Straffelovrådet har kommentert denne på s 63-65 i utredningen.

En viktig side ved denne avgjørelsen er den *begrensning* som domstolen underkastet den nasjonale domstol. Jersild-saken gjaldt konkret en straffesak mot journalisten Jersild, som var tiltalt og dømt for spredning av rasistiske uttalelser.

Den danske fellende dom ble av Menneskerettighetsdomstolen under dissens 12-7 ansett for å være i strid med artikkel 10. Det ble således trukket relativt snevre grenser for den nasjonale selvbestemmelsesrett. Dette er spesielt viktig å understreke både fordi man sto overfor utsagn som var direkte forbudt etter dansk rett, og fordi den danske høyesterett omhyggelig hadde avveiet de relevante forhold.

Når således Strasbourg-domstolen har både forutsatt en «narrow» fortolkning av personvernet i konkurransen med ytringsfriheten og en «narrow» margin for den nasjonale skjønnsmargin, betyr dette at domstolene har bygget opp et sterkt konvensjonsvern for ytringsfriheten. Det er således grunn til å tillegge rettspraksis vedrørende artikkel 10 stor vekt ved vurderingen av det norske rettsstridsbegrepet, og Strasbourg-praksis står sentralt ved den fremtidige lovrevisjon av injuriebestemmelserne.

3 Hovedpunktene i injuriebestemmelserne

3.1 Innhold

I straffelovens § 247 refererer gjerningsbeskrivelsen seg til den som i ord eller handling opptrer på en måte som enten er egnet til å skade en annens gode navn eller rykte, utsette en annen for hat, ringeakt, eller for tap for den tillit som anses nødvendig for hans stilling eller næring.

Det er et krav at påstander refererer seg til faktiske forhold. På dette punkt er det forskjell mellom § 246 og § 247. Ubestemte skjellsord uten meningsinnhold faller utenfor rammen for § 247.

Bestemmelsen rammer både såkalte realinjurier og verbalinjurier - i praksis er det verbalinjurier man står overfor i nær sagt samtlige tilfeller. Et ærekrenkende utsagn kan ha form av fremkastelse av mistanke eller inneholde subjektive reservasjoner. Det er derfor ikke tilstrekkelig for frifinnelse at en uttalelse er formet som en formodning eller mistanke. En injurie kan likeledes ha form av en indirekte beskyldning eller en insinuasjon. I Bratholm/Andenæs s 146-148 foretas det en utdypning av de forskjellige former for verbalinjurier.

3.2 Tolkning

Tolkningen av et utsagn har sentral betydning i to relasjoner. For det første har det betydning for så vidt gjelder en klarlegging av beskyldningens innhold. I tillegg må man tolke beskyldningen for å finne frem til hva som skal være *temaet* for sannhetsbeviset, jf § 249 nr 1.

Ved enhver tolkning tar man utgangspunkt i ordlyden, dvs vanlig språkbruk. Det er uriktig å tolke det aktuelle utsagnet isolert, jf Rt 1989 s 773, hvor Høyesterett opphevet en frifinnende dom fordi underretten hadde anlagt et for snevert tolkningsperspektiv.

Overskrift og ingress er helt sentrale. I rettspraksis finner man flere eksempler på at avisene blir dømt for en tilspisset overskrift som det ikke er dekning for i selve artikkelen. De sentrale dommene i denne forbindelse er Rt 1987 s 1058 (Kemner Frantzen), og Rt 1994 s 348 (Røv-dommen).

Spørsmålet om utvidet ytringsfrihet i relasjon til karakteristikker som er ledsgaget av sanne og ufullstendige premisser, er inngående behandlet av Mæland på s 345-355. Høyesterett har understreket at et slikt prinsipp må anvendes med betydelig varsomhet. Dette gjelder i særdeleshet hvor karakteristikken fremkommer i en avisoverskrift.

3.3 Hovedregelen vedrørende rettsstridsreservasjonen

1. Det er bare de *rettsstridige* ærekrenkelser som er straffbare. Det er flere forhold som kan utelukke rettsstrid. De to viktigste er inntatt i straffelovens § 249: Sannhet vil normalt utelukke rettsstrid, jf nr 1. I tillegg vil rettsstrid utelukkes, selv om beskyldningen ikke kan bevises, dersom den ansvarlige for utsagnet har utvist tilbørlig aktsomhet, jf nr 3. Hovedregelen om at sannhet utelukker rettsstrid gjelder ikke uten unntak. Straffelovens § 249 nr 2 bestemmer at en beskyldning likevel kan være straffbar dersom den er fremsatt uten at det var aktverdig grunn til det, eller dersom den ellers er utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller andre grunner. Det forekommer imidlertid svært sjeldent i praksis at media blir dømt for sanne injurier. Den eneste høyesterettsdommen er inntatt i Rt 1986 s 1307 hvor et sant førstesideoppslag ble ansett for å være utilbørlig, da omtalen først og fremst var foranlediget av sakens underholdningsverdi. I tillegg ble det lagt vekt på at avisene brukte det vesentligste av førstesiden på et oppslag som var av helt marginal nyhetsverdi. Omtalen refererte seg til et rettsreferat, og dommen representerer således også et unntak fra hovedregelen om at pressen har referatadgang fra hovedforhandlinger, jf for øvrig nedenfor. Det er den som har fremsatt ytringen som har bevisbyrden for beskyldningens sannhet. Hovedregelen er at denne bevisbyrden er

like streng som påtalemyndighetens bevisbyrde i straffesaker. I praksis spiller bestemmelsen i straffelovens § 249 nr 1 en relativt stor rolle. En rekke saker blir avgjort ved at injurianten blir frifunnet fordi sannhetsbevis føres.

2. Straffelovens § 249 nr 3 statuerer straffefrihet selv om meddelelsen er usann. Vilkåret er imidlertid at den ansvarlige for utsagnet har plikt til å uttale seg eller har uttalt seg til berettiget ivaretakelse av eget eller andres tarv. I tillegg kreves det at det godtgjøres at han i enhver henseende har vist tilbørlig akt somhet. Denne bestemmelsen spiller en minimal rolle i rettspraksis. Årsaken til dette er at akt somhetskravet tolkes meget strengt. Bestemmelsen har i dag mindre betydning enn tidligere. Årsaken til dette er at Høyesterett har tillagt rettsstridsbegrepet en så sentral stilling. Det vil være meget få tilfeller hvor en avis blir frifunnet etter § 249 nr 3, hvis Høyesterett finner at uttalelsen er rettsstridig. Høyesteretts praksis i 1990-årene viser også med all tydelighet at bestemmelsen i § 249 nr 3 ikke spiller nevneverdig betydning. Rent prinsipielt er det imidlertid å bemerke at hvis frifinnelse skjer med hjemmel i § 249 nr 3, kan utsagnet mortifiseres. Hvis en frifinnelse er begrunnet i manglende rettsstrid, antas det at mortifikasjon ikke kan finne sted.

3.4 Rettsstridsvurderingen for øvrig ved usanne ærekrenkelser

Straffebudet i § 247 fortolkes innskrenkende fordi det følger av motivene til bestemmelsen at det oppstilles et kvalifiserende tilleggsviskår: Ytringen må være utilbørlig eller rettsstridig. Dette kravet kommer i tillegg til at meddelelsen må være usann og injurerende etter sin art.

I juridisk teori finner man inngående drøftelser av de forskjellige elementer i rettsstridsvurderingen. I diskusjonen om hvilke særlige forhold som utelukker rettsstrid deler man normalt opp i

- Kritikk av litterære og kunstneriske prestasjoner
- Ytringer på det politiske område
- Ytringer vedrørende den alminnelige samfunnsdebatt
- Spesielle ytringsformer

Selv om man befinner seg på disse områder hvor man har et utvidet ytringsprivilegium, oppstilles det som hovedregel et unntak for så vidt gjelder angrep på den personlige hederlighet.

I Rt 1993 s 544 heter det:

«Beskyldninger om løgn, belastende motiver, uhederlighet o.l. tjener for øvrig heller ikke til å fremme ytringsfriheten, men kanskje til å kvele eller hindre debatt som burde fått utvikle seg videre.»

For øvrig er det ikke mulig å gi noen uttømmende redegjørelse for hvilke elementer som inngår i skjønnet.

3.5 Særlig om referater

Hovedregelen i norsk rett er at den som *refererer* en annens beskyldning, har et selvstendig ansvar for beskyldningens sannhet. Dette betegnes ofte med stikkordet «formidleransvaret».

Det er unntak fra denne hovedregelen. Unntaket kan for det første referere seg til at kravet til sannhetsbevis etter straffelovens § 249 nr 1 utelukkende refererer seg til beskyldningens *eksistens* - og ikke dens sannhet.

I tillegg kan det forholdet at det foreligger et referat, være et viktig element i den totalvurdering som skal foretas ved rettsstridsdrøftelsen. Det forhold at det er et referat kan således være ett av flere momenter som medfører at man ut fra en totalvurdering frifinner den som har fremsatt ytringen.

Det er i hvert fall tre situasjoner hvor den som refererer en annens beskyldning vil bli frifunnet hvis man kan bevise beskyldningens eksistens - og ikke dens sannhet.

For det første anføres det at man som hovedregel ansvarsfritt kan referere det som blir sagt i møter i Stortinget.

For det annet er det sikker norsk rett at uttalelser fra offentlige *rettsmøter* kan refereres. Forutsetningen er imidlertid at referatet er korrekt, og at eventuelle beskyldninger fremstår som referat, og ikke som formidlerens egen påstand, jf Rt 1976 s 1055, hvor forholdet til rettsstridig «farvelegging» er kommentert.

For det tredje er det i rettspraksis lagt til grunn at ved referat av *siktelses* og *tiltalebeslutninger*, vil beivistemaet etter straffelovens § 249 nr 1 være siktelsen eller tiltalebeslutningens *eksistens*, jf Rt 1979 s 807, ikke realiteten i siktelsen.

Referatadgangen kan imidlertid bli begrenset som følge av at straffelovens § 249 nr 2 kommer til anvendelse. Selv om referatet i og for seg er riktig, kan referatet være rettsstridig fordi det var fremsatt uten at det var noen aktverdig grunn til det eller dersom det var utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller av andre grunner. I Rt 1979 s 590, tok Høyesterett stilling til om den manglende anonymiseringen var utilbørlig. Høyesterett kritiserte at den omtalte person var navngitt, men forholdet var ikke så graverende at forholdet ble rammet av straffelovens § 249 nr 2.

Det eneste eksempel på at et riktig referat er blitt erklaert for rettsstridig er inntatt i Rt 1986 s 1307, som gjaldt omtale av en sak om legemsbeskadigelse. Dommen er referert ovenfor i forbindelse med straffelovens § 249 nr 2.

Når det gjelder *øvrige referater*, kan referatsituasjonen være et viktig moment ved rettsstridsvurderingen. Dette var f eks tilfelle i den såkalte Redd Barna-dommen (Rt 1990 s 636) hvor Aftenposten ble frifunnet for en korrekt forhåndsamtale av en rettssak med samfunnsinteresse *til tross* for at det senere viste seg at det referat som var gjengitt i avisens, inneholdt usanne og isolert sett injurierende påstander.

Førstvoterende formulerer skjønnstema på følgende måte:

«Det må legges vesentlig vekt på om saken har allmenn interesse sett i forhold til hva saken gjelder og til hvem som er parter. Videre må det legges vekt på den sammenheng utsagnet er fremkommet i og foranledningen til at det er fremkommet. Vesentlig vekt må det også ha om det gis en nøktern og balansert fremstilling av saken med hovedvekten på å få fram hva den gjelder og eventuelt hva den bygger på.»

Politianmeldelser reiser særskilte spørsmål. Det er ikke tilstrekkelig å føre sannhetsbevis for at det rent faktisk foreligger en politianmeldelse. Den sentrale avgjørelse er inntatt i Rt 1994 s 50 (Arbeiderbladet - Henning Holstad) der Høyesterett foretok en bred vurdering av retten til å gjengi anmeldelser. Synspunktet er nyansert noe i Korir-kjennelsen, jf Rt 94 s 506 hvor en fellende dom over Verdens Gang ble opphevet. (VG hadde gjengitt en gammel politianmeldelse.)

Det foreligger også flere underrettsdommer hvor avisene har blitt frifunnet for referat av anmeldelser, fordi retten godtok at det var ført sannhetsbevis for den bak-enforliggende beskyldning.

Det foreligger ingen høyesterettsavgjørelser med hensyn til referatprivilegiet vis-a-vis domstolslignende organer som Trygderetten, Markedsrådet og Forbrukertvistutvalget eller for referater fra folkevalgte organer i lokalforvaltningen.

Det må imidlertid kunne legges til grunn at dette er organer med en så stor grad av seriøsitet og tyngde at det skal meget til før et referat blir ansett for å være rettsstridig. I underrettspraksis er det henvist til at man må kunne ha tillit til offentlige organer som kilder, og at offentlige etaters undersøkelsesplikt og rutiner i det kon-

krete tilfelle har vært fulgt på en måte som medfører at avisen ikke kunne dømmes for å ha gjengitt en feilaktig uttalelse.

Det er grunn til å tro at formidleransvaret er noe mindre strengt enn det man for noen år siden la til grunn, og at årsaken til dette er at rettsstridsvurderingen i dag lettere vil falle ut i pressens favør.

3.6 Særlig om identifikasjon og anonymisering

Spørsmålene om anonymisering reiser særlige spørsmål. Media unnlater av og til å navngi personer eller sladder fotografier for at omtalte ikke skal identifiseres. Det er ikke uvanlig at man står overfor en *delvis* anonymisering ved at f eks bare yrke/alder/generell bostedsadresse blir angitt, eller at et fotografi blir sladdet ufullstendig.

Det settes meget strenge krav i rettspraksis for at avis/kringkasting skal frifinnnes *utelukkende* fordi anonymiseringen er gjennomført. Når det gjelder krenkelsen av omdømme er det prinsipielt tilstrekkelig for domfellessen at noen utover den krenkede selv har identifisert vedkommende som beskyldningen gjelder, jf Mæland s 92.

Som eksempler skal nevnes to danske dommer:

I UfR 1969 s 233 (Ø) var forholdet at en fjernsynssending viste en sekvens fra gatemiljøet med prostituerte kvinner. Filmen ble tatt opp med skjult kamera. Selv om bildene var mørke og tilslørte kunne kvinnene gjenkjennes. Kvinnen reiste sak for krenkelse av privatlivets fred. Sendingen ble ansett som en krenkelse av privatlivets fred. I denne konkrete saken ble resultatet allikevel frifinnelse idet den nødvendige skyld ikke forelå.

Spørsmålet om anonymisering har således en viktig side mot skyldkravet. Hvis man har *forsøkt* å anonymisere, men mislykkes, vil dette normalt innebære at forsettsskravet ikke er oppfylt. Imidlertid må det kreves at man virkelig har gjort et forsøk på å anonymisere hvis man skal bli straffri. Dette illustreres av en annen dansk dom, referert i UfR 1960 s 382 (H):

En avis hadde ved beskrivelse av en person som ble undersøkt for betydelige skatteunndragelser opplyst at det var en «kend borger» som var «overrettssagfører, der tidligere har spillet en viss rolle i det kommunale liv». En slik omtale medførte ingen virkelig anonymisering og redaktøren av avisen ble dømt for krenkelse av privatlivets fred, daværende dansk straffelov 263, stk. 1, nr. 4.

Spørsmålet om identifikasjon sto også sentralt i Rt 1952 s 1217, jf nedenfor under avsnittet om det ulovfestede personvern: Høyesterett sluttet seg på side 1219 til byrettens uttalelse;

«Til tross for at meningen eller hensikten med filmen ikke er å gi noen skildring av lensmannsmordet [...] har filmen så mange likhetspunkter [...] at det ikke er noen tvil om at filmen [...] vil bli oppfattet av publikum som en film om lensmannsmordernes flukt, og at den således må sies å gjøre bruk av «levende modell».

Videre uttalte Høyesterett på side 1220:

«det vil ikke være til å unngå at ankemotpartens identitet - til tross for at han har skiftet navn - vil bli avslørt for folk for hvem den tidligere var ukjent.»

Høyesterett nedla etter dette forbud mot visning av filmen på ulovfestet grunnlag.

Spørsmålet om identifikasjon/anonymisering vil således sjeldent i seg selv innebære grunnlag for en frifinnelse. Det vil imidlertid være et meget sentralt moment ved den generelle rettsstridsvurdering, hvor *graden* av anonymisering vil være ett av de sentrale elementer.

4 Noen utviklingstendenser

4.1 Generelt om forholdet mellom Høyesteretts og underinstansens vurdering

Ser man på Høyesteretts praksis i perioden 1990 - 1995, er det på det rene at Høyesterett i større grad enn underrettene tillegger ytringsfriheten prinsipiell verdi, og prioriterer ytringsfriheten på bekostning av personvernet i større grad enn underinstansene. Ser man på de 16 dommene som er nevnt innledningsvis finner man at i syv av dommene har Høyesterett enten frifunnet eller opphevet en tidligere fellende dom. Dette var tilfelle i følgende dommer:

- Rt 1990 s 1731 («Widerødommen»)
- Rt 1990 s 257 («Carl I. Hagen-dommen»)
- Rt 1990 s 636 («Redd Barna-dommen»)
- Rt 1990 s 1250 («Prost-biskop-dommen»)
- Rt 1991 s 1069 («Multipel Sklerose-dommen»)
- Rt 1994 s 506 («Sammy Korir - VG»)
- Rt 1994 s 518 («Sammy Korir - Aftenposten»)

I syv av de øvrige sakene ble underrettens resultat opprettholdt. I to av sakene ble imidlertid pressen dømt under dissens 3-2, (Rt 1993 s 1047 og Rt 1994 s 1574). Høyesterett var således i sterkt tvil om utfallet. Bare i ett tilfelle dømte Høyesterett i en sak hvor lagmannsretten hadde frifunnet, jf Rt 1994 s 348. I denne dommen var imidlertid avisens domfelt i byretten. I ett tilfelle har en frifinnende dom blitt opphevet, jf Rt 1995 s 306.

Det er selvfølgelig vanskelig å ha noen sikker oppfatning av hvorfor Høyesterett i større grad synes å tillegge ytringsfriheten verdi enn de andre domstolene. Én forklaring kan være at Høyesterett er sterkt influert av rettspraksis i forbindelse med artikkel 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Menneskerettighetsdomstolen har som nevnt ovenfor klart understreket at man ikke skal foreta noen *avveining* mellom hensynet til ytringsfriheten på den ene side og til personvernet på den annen side. Det er som nevnt ovenfor ikke tale om en avveining mellom to sideordnede og likeverdige hensyn.

Injuriedommer fra byrett og lagmannsrett har nok i mindre grad lagt Strasbourg-domstolens grunnleggende holdning til grunn: Ytringsfriheten skal gis prioritet ved at unntak fra «freedom of expression» som personvernet er, må bli «narrowly interpreted».

4.2 En nærmere vurdering av Høyesteretts praksis i 90-årene

Det er særlig på tre felter hvor Høyesteretts praksis i 90-årene har gått i retning av en større ytringsfrihet.

For det første har Høyesterett nyansert utgangspunktet om at det normalt må trekkes en grense ved utsagn som går på den enkeltes hederlighet eller motiver, og det er også gitt en viss konsesjon for at skillet mellom *meningsytringer* i motsetning til *faktiske opplysninger* ikke er unntaksfritt. For det annet har Høyesterett igjen understreket den utvidede ytringsfrihet man har i samfunnsdebatten om politiske og faglige spørsmål, og for det tredje har Høyesterett påpekt den betydning det har at fornærmede *selv* har trådt frem for offentligheten.

Den første Sammy Korir-kjennelse, jf Rt 1994 s 506, representerte en klar liberalisering i pressens favør. I tidligere høyesterettspraksis var det slått fast at ved tilspissede utsagn i politisk debatt og annen debatt om samfunnsspørsmål eller faglige spørsmål vil hensynet til ytringsfriheten veie tungt. De avveininger som i rettspraksis var foretatt på disse områder mellom hensynet til ytringsfriheten og hensynet til den krenkede, konkluderte med at det bør være et visst spillerom for uttaleser med krenkende innhold, men at det normalt vil måtte trekkes en grense ved utsagn som

går på den enkeltes *hederlighet eller motiver*. I Korir-kjennelsen hadde VG gitt flere opplysninger som utvilsomt gikk på den personlige hederlighet, og som var uriktige. Høyesterett antok imidlertid - ut fra en konkret vurdering - at Korir hadde trådt frem for offentligheten i en spent utenrikspolitisk situasjon. I denne situasjonen var det en oppfordring til pressen til å bringe alle faktiske relevante opplysninger på det rene. Høyesterett uttalte at det i en slik situasjon vil kunne skje glipp uten at det var særlig meget å bebreide pressen, og at det da ville ha uheldige virkninger hvis ethvert feilskjær skulle medføre reaksjoner.

Førstvoterende uttalte:

«Hensynet til ytringsfriheten står særlig sterkt når det gjelder meningsuttrykk. Den foreliggende sak gjelder utsagn av en annen art. Det dreier seg ikke om meningsuttrykk, men om opplysninger om konkrete faktiske forhold, og om opplysninger som dessuten gjelder en persons hederlighet og pålitelighet. På den annen side hadde i dette tilfellet personens hederlighet en direkte betydning for vurdering av utsagn han hadde kommet med - utsagn som var selve kjernen i den diskusjon som ble ført.»

Korir-kjennelsen fremstår således som et prinsipielt unntak fra den hovedregel som Høyesterett tidligere hadde skissert.

I den såkalte MS-dommen i Rt 1991 s 1069 understreket Høyesterett igjen det utvidede ytringsprivilegium hvor det var tale om diskusjon/kritikk av politiske og faglige spørsmål. Premissene i denne saken går meget langt i å imøtekommne presens prinsipielle holdning. Det ble henvist til at det på det aktuelle området var sterkt ønskelig med en aktiv presse, og flertallet kom med følgende spissformulering i forbindelse med begrunnelsen for frifinnelse av et konkret utsagn:

«Stenger man for slike utsagn, stenger man også for selve debatten.»

Denne spissformulering fra Høyesterett har senere underrettsavgjørelser henvist til som begrunnelse for å frifinne media. Det vises f eks til Oslo byretts dom mellom diverse selfangere og Aftenposten av 1. februar 1993 Dommen ble stadfestet av Eidsivating lagmannsrett og selfangernes anke til Høyesterett ble avvist ved kjæremålsutvalget.

I Carl I. Hagen-saken ble omtaltes forhold som politiker tillagt stor vekt.

«Ved bedømmelsen av dette er det vesentlig at saken dreier seg om et utsagn på det politiske området med tilknytning til Hagens oppførsel som politiker. På det politiske området vil hensynet til ytringsfriheten komme sterkt inn ved den avveining som skjer ovenfor hensynet til personers ærefølelse og omdømme.»

Det samme poenget fremgår av Blichfeldt-dommen, Rt 1994 s 174:

«Den som ikke har søkt offentlighetens lys, må ha et sterkere krav på personvern enn den som selv har stilt seg til skue i det offentlige liv.»

Forholdet er at det er glidende overganger med hensyn til hvilken plass omtalte har i det offentlige liv. Her vil det være en skala fra ledende politikere/ledere for næringsliv til personer som står i en mellomstilling, til de som helt bevisst ikke har søkt noen form for offentlighet.

Mindretallet i Inside Data-kjennelsen fra Rt 1994 s 1574 uttaler:

«Ytringsfriheten står sterkere jo mer de det gjelder, er i posisjoner der deres handlinger har offentlig interesse.»

Flertallets standpunkt er i realiteten det samme.

Den sterke dissensen i denne saken er for øvrig en indikasjon på hvor sterkt ytringsfriheten av og til blir prioritert - i dommen var det tale om meget infamerende beskyldninger.

4.3 Utvikling med hensyn til utmålingen av oppreisning

Det er likeledes en klar tendens i retning av en mer liberal oppreisningsutmåling. Dette kommer klarest til uttrykk i saken mellom Helge Røv og Bergens Tidende, jf Rt 1994 s 348, hvor Helge Røv ble tilkjent kr 2.700.000 i erstatning for lidt skade og fremtidig erverv og kr 1.050.000 i oppreisning. Røv-saken er spesiell, men underrettspraksis i de to siste år taler sitt rimelig entydige språk med hensyn til dagens utmålingspraksis.

Jeg har gått gjennom ikke-publisert underrettspraksis for 1994 og 1995. I 1994 er det ialt 14 kjente dommer i henhold til den oversikt man har ved Institutt for journalistikk i Fredrikstad. I tre av dommene ble omtalte tilkjent mer enn kr 200.000 i oppreisning. I tillegg foreligger det fire dommer hvor omtalte fikk mellom kr 100.000 og kr 200.000.

Tendensen er enda klarere i 1995. Det foreligger to underrettsdommer hvor det samlede erstatnings-/oppreisningsbeløp utgjør over kr 300.000, én dom hvor beløpet er på over kr 200.000 og to dommer hvor beløpet er på over kr 100.000.

Da injuriesaker normalt blir anlagt som private straffesaker (fordi mortifikasjonskrav inkluderes), er det sjeldent Høyesterett tar stilling til utmåling av oppreisning/erstatning. Noen injuriesaker reises imidlertid som rene sivile søksmål, og Høyesterett har da full kompetanse. I tillegg til Røv-dommen som er referert ovenfor, nevnes Blichfeldt-dommen, jf Rt 1994 s 174, hvor Høyesterett tilkjente kr 200.000 i oppreisning og kr 200.000 i erstatning.

Det er for øvrig et generelt trekk at man i de senere årene har fått flere dommer hvor erstatning for økonomisk tap tilkjennes. I tidligere rettspraksis er dette et særsyn - i de alt overveiende tilfeller blir omtalte kun tilkjent oppreisning.

4.4 Antall injuriesaker

I forhold til pressen er det også en annen tendens som fremstår som rimelig klar: Antall injuriesaker er økende. Statistikken fra Institutt for journalistikk viser at søksmål reises hyppigere i 1990-årene enn i perioden 1980 - 1985 og i perioden 1985 - 1990. Årsaken til dette er ikke helt klar. Én forklaring kan være at utviklingen har gått i retning av en noe mer personfokusert presse, og at de typografiske virkemidler er sterkere som følge av den sterke konkurransen om leserne.

4.5 Domstollovens § 131 a

Det er videre en klar tendens til at forbudet mot fotografering av siktede under hovedforhandling og på vei til hovedforhandlingen, jf domstolslovens § 131a, tas mer alvorlig enn før.

Tidligere har håndhevelsen av forbudet i domstolslovens § 131a vært praktisert meget lemfeldig, og verken media eller domstolene har i særlig grad vært opptatt av å respektere denne bestemmelsen. Et vendepunkt kom ved Eidsivating lagmannsretts kjennelse av 21. juni 1995 i den såkalte Hancke-saken. Verdens Gang hadde brukt et stort førstesidefotografi av domfelte i en drapssak - etter at lagrettens kjennelse forelå - i strid med § 131a. Samtykke til fotografering forelå ikke, og lagmannsretten fant at de objektive og subjektive vilkår for ildleggelse av rettergangsbot etter § 131a, jf § 199, forelå, og journalist og redaktør ble idømt en rettergangsbot som var historisk med hensyn til størrelsen, kr 125.000. I kjennelsen av 17. januar 1996 satt Høyesterett bøtene ned til hhv kr 2.000 og kr 10.000.

4.6 Anonymisering

Det er likeledes en økende oppmerksomhet med hensyn til spørsmålet om *anonymisering* av siktede og tiltalte. Tidligere har pressen lagt til grunn at man kan

navngi siktede - dette gjelder i særdeleshet i celebre drapssaker, eller andre alvorlige kriminalsaker. Det er i dag en større bevissthet med hensyn til at en som bare er siktet eller tiltalt - før en eventuell domsavsigelse - har et større krav på anonymitet enn før.

Denne holdningsendringen har ikke sin bakgrunn i lovendring eller en mer restriktiv rettspraksis. Det er først og fremst pressen selv som av eget tiltak navngir i mindre grad enn tidligere.

Den foreløpige sluttstenen i denne utviklingen er forliket mellom Bergens Tidende og den siktede i den såkalte Landås-saken. Bergens Tidende hadde - sammen med TV2 - offentliggjort siktedes navn og utbetalet kr 250.000 ved et utenrettlig forlik.

4.7 De presseetiske reglene

Som nevnt ovenfor, har pressen selv inntatt en noe mer restriktiv holdning med hensyn til anonymiseringspraksis, og har således styrket siktedes/tiltaltes personvern. Det kan diskuteres om dette har sin årsak i den generelle holdning som Pressens Faglige Utvalg har gitt uttrykk for i sine kjennelser.

Praksis i Pressens Faglige Utvalg har ikke vært systematisk gjennomgått, og faller på siden av nærværende utredning. Det er imidlertid et faktum at Pressens Faglige Utvalg i sterkere grad enn før blir kritisert fra redaktørhold fordi man ikke tillegger ytringsfriheten tilstrekkelig vekt.

5 Straffelovens § 390

Straffelovens § 390 representerer et viktig supplement til bestemmelsene om ærekrenkelse. I henhold til denne bestemmelsen straffesanksjoneres den som krenker privatlivets fred ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold. Bestemmelsens kjerneområde er at den beskytter sensitive opplysninger.

Man kan stille opp tre forskjellige kategorier personopplysninger som alle vernes av § 390:

En *nedsettende* meddelelse av personlig karakter vil normalt være vernet, *selv om* opplysningen ikke refererer seg til omdømme i straffelovens § 247. Typiske eksempler på denne type er opplysninger om kjønnssykdom, AIDS eller utenomekteskapelige forhold. I denne forbindelse er det grunn til å peke på at visse personer i kraft av sin stilling kan ha et *utvidet* vern med hensyn til visse former for personopplysninger.

Men opplysningsene trenger ikke nødvendigvis være nedsettende for at § 390 skal komme til anvendelse. Også opplysninger med liten eller ingen infamerende virkning beskyttes. Meddelelser om temaer som *generelt* er av intim karakter, f eks seksuell eller medisinsk art, politisk overbevisning eller alvorlige sykdommer, er moralsk helt indifferente meddelelser. Allikevel vil § 390 kunne anvendes ut fra et rent diskresjonshensyn: man vil beskytte den enkelte mot det psykiske ubehag som spredning av slike opplysninger vil innebære. Det er på dette punkt § 390 innebærer det viktigste supplement til straffelovens § 247, jf § 249 nr 2.

I tillegg til de to ovennevnte kategorier er det også en tredje, som har et mer *subjektivt* preg. Man vil av og til beskytte opplysninger som verken er nedsettende eller som tilhører et område som qua tema anses intimt. Man vil da kreve noe i tillegg, normalt at offentliggjøringen skaper *fare* for ubehag (f eks av fysisk art), eller at det er et særlig behov for beskyttelse av denne konkrete opplysnings type. På dette grunnlag vil bestemmelsen normalt komme til anvendelse hvis man offentliggjør navn og adresse til en som har vunnet i tipping, avslører et pseudonym eller et hemmelig telefonnummer.

Hvis offentliggjørelsen ikke tilfredsstiller *noen* av de tre ovennevnte kategorier vil § 390 ikke komme til anvendelse. En isolert meddelelse om at en person er

gift og venter barn, at hun har fått dét og dét resultat til en eksamen, er av så triviell karakter at bestemmelsen ikke får anvendelse.

Spørsmålet om et utsagns sannhet er - som nevnt ovenfor - av sentral betydning for vurderingen av om en ærekrenkelse er rettsstridig eller ikke. Spørsmålet om sannhetens betydning oppstår også ved § 390. Her er imidlertid situasjonen en helt annen. Normalt er det nettopp de *sanne* intime meddelelser som er beskyttelsesverdig.

Spørsmålet er om opplysningens sannhet har *noen* betydning for krenkelsesvurdering. Juridisk teori er noe sprikende med hensyn til dette spørsmålet. Andenæs legger i sin artikkel om privatlivets fred i TfR 1959 s 389 til grunn at det er *likegeldig* om en opplysning er sann eller usann. I Kjerschows kommentarutgave til strafeloven, s 899, legges det heller ikke vekt på om meddelelsen er sann eller usann. Kjerschow går så langt som å legge til grunn at sannhetsbevis ikke bør tillates ført. Dette er antakelig for kategorisk. Selv om sannhet ikke er en straffefrihetsgrunn, vil opplysningens sannhet kunne ha slik innvirkning på selve utilbørlighetsvurderingen at det skal *mer til* for at en krenkelse blir konstatert.

I den såkalte «Se og Hør-dommen» (se Eidsivating lagmannsretts dom av 18. april 1995) la lagmannsretten vekt på at opplysningene ikke var sanne:

«Lagmannsretten konstaterer på denne bakgrunn at flere utsagn i Se og Hørs artikler [...] er uriktige [...]. Det er ikke direkte avgjørende om opplysningene er sanne eller usanne, men dette vil likevel kunne få betydning ved [krenkelses] avveiningen [...]. Retten la deretter vekt på at de var usanne under sin redegjørelse for at opplysningene ville skape «negative assosiasjoner» blant leserene.

Konklusjonen er antakelig at det forhold at en opplysning er sann vanskelig er noen *formildende* omstendighet ved rettsstridsvurderingen. Derimot er det grunn til å følge Se og Hør-dommen i at forholdet kan være det motsatte: det skal mindre til hvis de gitte opplysningene er usanne eller representerer halvsannheter: her vil offentliggjørelse av feilaktige opplysninger ramme den krenkede ekstra hardt. Konklusjonen er således at sannhetsbevis ikke kan svekke meddelelsens krenkende karakter, men dens usannhet kan forsterke krenkelsen.

Forholdet er for øvrig det samme ved § 390 som ved § 247 i den forstand at det bare er de rettsstridige eller utilbørlige meddelelser som rammes.

Ved rettsstridsvurderingen er det grunn til å fremheve i hvert fall følgende elementer:

1. Utgangspunktet bør tas i spørsmålet om forholdene har *nyhetsverdi* eller *offentlig interesse*. I Rt 1952 s 1152 uttalte Høyesterett:

«For ethvert presseorgan gjelder det å finne frem til «godt stoff» som slår an hos publikum - men dette kan ikke få selvstendig betydning hvor stoffet som her må antas å ha krav på offentlig interesse.»

Det samme anføres i den såkalte Dagblad-dommen:

«Når det som her gjelder forhandlinger i offentlig rettsmøte, må den aktverdige grunn - allmennhetens interesse i å få underretning om det som har foregått - i alminnelighet anses gitt.»

I nyhetsverdi/offentlig interesse ligger det et forbehold - man kan ikke uten videre referere eller rippe opp i eldre forhold, f eks en gammel straffesak. En avgjørelse av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen - den såkalte Schwabe-dommen -

illustrerer betydningen av offentlig interesse, og viser at man er villig til å strekke ytringsfriheten langt, selv om det kan innebære krenkelse av en annens privatliv, så lenge ytringen har forbindelse med en aktuell samfunnsdebatt:

Ordføreren i den østerrikske kommunen Rain var blitt dømt for uaktsom legeomgangsbeskadigelse etter en trafikkulykke hvor han hadde kjørt i alkoholpåvirket tilstand. Etter dette oppsto en politisk debatt hvor temaet var om ordføreren burde gå av. I denne forbindelse skrev lederen for opposisjonspartiet A i en artikkel at det ikke var akseptabelt at en person som var dømt for en slik handling innehadde et slikt verv. Som et tilsvarende til denne artikkelen skrev Schwabe, lederen for ungdomsavdelingen i ordførerens parti, en pressemelding hvor han sa seg enig i at ordføreren måtte gå av, men at lederen for opposisjonspartiet ikke var moralsk berettiget til å uttale seg. Dette grunnet i at A kjente til at C, som var en partifelle av han og som senere hadde vært transportminister, i alkoholpåvirket tilstand hadde forårsaket en trafikkulykke hvor en person ble drept. Schwabe hevdet at den opposisjonelle dermed anvendte strengere moralske standarder ovenfor politiske motstandere enn partifeller. Pressemeldingen nevnte imidlertid ikke at C ikke var blitt dømt for fyllekjøring (han var dømt for uaktsomt drap). C gikk deretter til søksmål mot Schwabe, som ble dømt for ærekrenkelser og for å ha konfrontert C med et straffbart forhold han hadde avtjent sin straff for. Schwabe brakte saken inn for menneskerettighetsdomstolen idet han mente at domfellelsen av hans uttalelse stred mot ytringsfriheten i EMK art. 10. Domstolen fant at en slik avsløring av andres private forhold i denne konkrete sak måtte være innen grensene for akseptabel kritikk i den offentlige debatt om et politisk spørsmål. Dette blant annet på bakgrunn av at hensikten var å illustrere hva som etter Schwabes mening var en strengere moralsk standard. Domstolen uttalte bl.a. «[a] politician's previous criminal conviction of the kind at issue here, together with his public conduct in other aspects, may be relevant factors in assessing his fitness to exercise political functions». (§ 32)

2. Et sentralt spørsmål er hvilken betydning det har for krenkelsesvurderingen at de opplysningsene som blir meddelt allerede er offentlig tilgjengelige. Dette problemet oppstår i to forskjellige situasjoner: for det første når opplysningsene er tilgjengelige for den som søker etter dem, for det annet når opplysningsene tidligere har vært meddelt offentlig. Når det gjelder offentlig tilgjengelige opplysninger er det sikker norsk rett at offentlig innsyn ikke innebærer et referatprivilegium. Mæland anfører på s 334-335:

«En ting er det at visse krenkende opplysninger er tilgjengelige til gjennomsyn på et offentlig kontor. Noe helt annet og langt mer krenkende kan det være når de samme opplysninger offentliggjøres i massemeldingene. Det riktige er nok at referenten som hovedregel offentliggjør opplysningsene under vanlig ansvar.»

Mæland anlegger her et relativt restriktivt synspunkt, som muligens er noe strengt formulert. Når det gjelder opplysninger som tidligere er meddelt offentlig er situasjonen at det heller ikke her foreligger noe referatprivilegium i snever forstand. Det tillegges vesentlig vekt at en gjentatt offentliggjørelse vil kunne medføre at en større krets får kjennskap til de personlige forhold. Dette innebærer imidlertid ikke at forholdet til en eventuell tidligere offentliggjørelse er irrelevant. Momentet *vil* bli tillagt vekt i en rettsstridsvurdering. Problemstillingen ble behandlet i den såkalte «HIV-dommen» fra Drammen byrett av 8. desember 1987 hvor retten uttalte:

«Det fritar ikke de saksøkte for straffeansvar at opplysningsene allerede var offentliggjort i aviser i andre nordiske land, selv om de hadde et visst salg i Norge, og heller ikke at de var delvis framstilt i VG. Det er forsåvidt tilstrekkelig å vise til at avisen ved utforming og oppsett av artikkelen klart mente å bringe sine leser en nyhet.»

Konklusjonen er at man nok må kunne tillate å omtale andres personlige forhold i større grad dersom det har funnet sted en offentliggjørelse tidligere. Imidlertid vil dette måtte gjelde i begrenset grad hvis den nye meddelelsen har et større spredningspotensiale. Videre vil tidsaspektet i denne forbindelse også være viktig. Om den tidligere meddelelse ligger langt forut i tid, vil dette lettere medføre at en senere offentliggjørelse anses krenkende.

3. Opplysningenes art eller sensitivitet er også en sentral faktor: I Rt 1952 s 1259 uttalte mindretallet

«... jo mer intimt det forhold er som meddelelsen angår, desto større bør etter min mening kravene være ...»

Betydningen av opplysningenes sensitivitet ble også tillagt vekt i Se og Hør-dommen:

«Ved denne avveiningen må det *legges vekt på opplysningens art*. Jo mer intim [...] desto mer må kreves av konkret aktverdig grunn.». I lagmannsrettens avgjørelse ble det i denne forbindelse uttalt: «Hensett til at Se og Hør offentliggjorde *spesielt følsomme* opplysninger og benyttet nærgående formuleringer, finner lagmannsretten det etter dette ikke tvilsomt at bladet krenket privatlivets fred i forhold til A [...]» (min kursivering).

To byrettsavgjørelser understreker dette momenter ytterligere: *Privatbrev-dommen*, jf Oslo byretts dom av 20. april 1988:

A som var en kjent person, som for tiden var innsatt, ønsket å sende kjærlighetsbrev til sin kjæreste B utenom sensuren i fengselet. Han sendte dermed fire brev med en annen innsatt som skulle på permisjon. Denne tok kontakt med Se og Hør som trykket brevene i flere numre. A og B reiste deretter søksmål mot utgiver, redaktør og journalist med påstand om straff og oppreisning. Det ble bl.a. uttalt «Retten er ikke i tvil om at gjengivelsen fra de fire brevene A hadde skrevet til B representerer en klar overtredelse av strl. § 390. I sin grunntone dreier det seg om kjærlighetsbrev av *høyest* privat karakter, og det er dessuten fra brevene gjengitt bemerkninger om legeundersøkelser og mulige sykdommer som enhver som leser dem må forstå hører privatlivet til.» (min kursivering). Redaktør og journalist ble idømt bøter på henholdsvis kr 25.000 og kr 5.000 og dessuten til å betale B kr 150.000 i oppreisning.

I *HIV-dommen* ble det uttalt:

«[---] Når det gjelder helsemessige forhold, antar retten at ikke enhver skade eller sykdom kan forutsettes å høre privatlivet til [---] Når det gjelder HIV-smitte og sykdommen AIDS er det på det rene at de syke og smittede i meget liten grad informerer andre enn sine aller nærmeste [...] det er på det rene at tilbakeholdenhets tilrås av helsepersonell. [...] de rådende holdninger [må] aksepteres i forhold til den strafferettslige grensesetting.»

4. Meddelelsens *måte eller medium* vil også bli tillagt vekt ved rettsstridsvurde-

ringen. I Rt 1952 s 1217 ble bruk av film som medium understreket under henvisning til at filmen når et langt større antall mennesker enn f eks trykt skrift og er særlig levende i sin fremstillingsform.

5. Meddelelsens form er også et viktig element. Bruk av overskrifter, ingress og bilder og valget mellom førstesideoppslag eller oppslag inne i avisen, kan være bimomenter. Dette gjelder både ved rettsstridsvurderingen for ærekrenkelser og ved § 390.
6. I rettspraksis har hensikt og motiv blitt tillagt en overraskende stor vekt. Mangel på aktverdig grunn blir av og til fremhevet, jf f eks Se og Hør-dommen hvor retten uttalte:

«[Retten] kan ikke se at Se og Hør hadde noen aktverdig grunn for å beskrive oppløsningen av A's ekteskap slik bladet faktisk gjorde. Hensynet til bladets lesere, og også hensynet til trykkehetsfriheten, kan ikke tilsi noen annen konklusjon.»

Momentet ble også kommentert i HIV-dommen: Retten uttalte:

«[...] lå det ingen annen verdi enn sensasjonsverdien i en offentliggjøring av smitteopplysningen.» I forbindelse med erstatningsutmålingen fortsatte retten: «Network er en Næringsbedrift. Den salgsfremning som artikkelen innebar, var i dens interesse.»

Hensikt og motiv bør ses i sammenheng med spørsmålet om allmenn interesse, og bør neppe tillegges særlig selvstendig betydning.

6 Det ulovfestede personvern

I tillegg til de lovfestede regler om personvern har man i norsk rett også et ulovfestet personvern, som er et rent domstolskapt institutt. Det ulovfestede personvernet refererer seg til flere relativt forskjellige spørsmål. De viktigste sidene er:

6.1 Navnerett

Historisk er det naturlig å ta utgangspunkt i den såkalte Aars-dommen, Rt 1896 s 503, som - på et ulovfestet grunnlag - statuerte at det var et vern for visse typer av særegne slektsnavn. Dette vernet er idag lovfestet i egen lov om personnavn (29. mai 1964 nr. 1).

6.2 Bruk av levende modell

Gjennombruddet kom ved dommen i Rt 1952 s 1217, dommen om «To mistenklig personer», som forbød en filmatisering av Gunnar Larsens roman med samme navn og som refererte seg til jakten på to innbruddsstyver som hadde drept to lensmenn.

En av de tidligere straffedømte hadde sonet sin straff og var rehabilert. Han fikk stanset filmen under henvisning til det ulovfestede personvern. Førstvoterende uttalte:

«Jeg [...] finner at det i norsk rett finnes et alminnelig rettsvern for personligheten, og at ankemotparten innenfor rammen av dette vern har rett til å motsette seg oppførelsen av den omhandlede film.»

Høyesterett knyttet avgjørelsen til en konkret avgjørelse av en tilbørighetsvurdering.

Dommen inntatt i RG 1967 s 65 er utslag av den samme tankegangen. En kvinne som var frifunnet for drap fikk stanset Michael Grundt Spangs bok «Den

ukjente morder». Eidsivating lagmannsrett avsa en midlertidig forføyning, og retten uttalte bl a:

«En tiltalt må finne seg i samme publisitet under rettsaken, enten han er skyldig eller ikke, men kravet på å være i fred når saken er kommet på avstand, gjør seg etter rettens mening sterkere gjeldende når tiltalte er frikjent.»

6.3 Ulovlig overvåkning

Det ulovfestede personvern blir også trukket inn i forbindelse med spørsmålet om ulovlig overvåkning. Se i denne forbindelse Rt 1991 s 616, som avviste et hemmelig videoopptak som bevis på bakgrunn av det ulovfestede personvern. Høyesterett uttalte:

«[...] Det [er] etter min mening klart at fremgangsmåten medfører et slikt inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvernhen-syn i utgangspunktet bør anses uakseptabel.»

Agder lagmannsretts upubliserte dom av 5. oktober 1993 er et utslag av samme synspunkt. Videoopptak som skulle bevise svinn i en bar ble nektet ført som bevis. Ett eksempel på at regelen om det ulovfestede personvern ikke førte frem er Rt 1990 s 1008, hvor Høyesterett fant at bruk av såkalt «overskuddsinformasjon» ved trafikkovervåkning kunne brukes som bevis også i forhold til heleri og brukstyper.

Andre utslag av det ulovfestede personvern er dommen i RG 1993 s 77, hvor en avskjed ble funnet urettmessig fordi arbeidsgiver utilbørlig hadde gått inn på arbeidstakers personlige filer på dataanlegget.

6.4 Utilbørlig markedsføring

Endelig skal nevnes Oslo byrets dom av 4. mai 1994 (mellan artisten Bjøro Håland og Norske Meierier AS) hvor det ulovfestede personvern ble brukt som støtteargument ved siden av markedsføringslovens § 1 for å tilkjenne Håland erstatning fordi hans navn var brukt urettmessig i reklame.

6.5 Konklusjon

Konklusjonen er at det ulovfestede personvern har et heterogent innhold. Bestemmelsen supplerer imidlertid bestemmelsene i straffelovens § 390 for så vidt gjelder beskyttelsen av ømtåelige opplysninger. I tillegg har det en side mot pressen o a ved at visse former for *informasjonsinnsamling* i form av overvåkning må anses rettsstridige.

7 Åndsverkslovens § 45 c

Publisering av fotografi som avbilder en person, er noe som hører med til den daglige virksomheten innenfor media generelt. Bruk av stillbilder og levende bilder, inngår på linje med tekst og lyd som et sentralt virkemiddel i formidlingen av informasjon.

Slik bruk av personbilder er omfattet av den alminnelige ytringsfriheten. Etter gjeldende norsk rett oppstilles det imidlertid flere begrensninger i adgangen til å publisere bilder av personer. Når det gjelder begrensninger som er begrunnet i personvernshensyn, er straffelovens injuriebestemmelser og straffelovens § 390 om privatlivets fred, allerede nevnt. Publiseringen av en persons bilde vil kunne rammes av disse bestemmelsene, dersom vilkårene her er tilstede. Også domstollovens § 131 A er nevnt. Riktig nok sikter denne etter sin ordlyd kun til selve fotograferingen, og ikke til publiseringen av det fotograferte bildet. Det må imidlertid antas at dersom selve fotograferingen er i strid med domstollovens § 131 A, vil det også være rettsstridig å publisere det samme bildet.

Det kan tenkes at publiseringen av en persons bilde ikke rammes av noen av disse bestemmelsene, men at personvernshensyn likevel tilsier at publiseringen er

rettsstridig. Dette har også vært antatt av lovgiver, og helt siden 1909 har vi i Norge hatt bestemmelser som gir personer et generelt vern om retten til eget bilde. Dette vernet var opprinnelig hjemlet i tidligere fotografilovgivning, og er nå videreført i åndsverkslovens § 45 c.

Åndsverkslovens § 45 c kom inn ved lovendring av 23. juni 1995 nr. 37, og er i all hovedsak en videreføring av den nå opphevede fotografilovens § 15. Såvel rettspraksis som litteratur omkring tidligere fotografilovs § 15, er således fortsatt relevant.

Når det gjelder litteratur omkring den tidligere fotografilovs § 15, vises det særlig til Jon Henry Mælands artikkel i Lov og Rett 1985 side 195. Den inneholder en fyldig redegjørelse for regelen. Hva angår rettspraksis omkring regelen, finner man overraskende lite. Fra nyere tid nevnes avgjørelser inntatt i Rt 1983 side 637, Rt 1987 side 1082 og RG 1983 side 822.

Åndsverkslovens § 45 c nedlegger som hovedregel et generelt forbud mot å publisere fotografi som avbilder en person, uten at det foreligger samtykke fra den avbildede. Fra denne hovedregelen gjelder en rekke unntak. Unntakene fremgår av § 45 c, 1. ledd litra a-e.

Når det gjelder de renere personavbildningene - dvs. bilder der personen er bildets hovedtema - er det unntaket i litra a som er det mest praktiske. Etter dette unntaket vil publisering av bildet være rettmessig dersom avbildningen har «aktuell og allmenn interesse».

Hva som ligger i kravet til aktuell og allmenn interesse, reiser vanskelige tolkingsspørsmål. Forarbeidene til fotografiloven av 1909 («Udkast til lov om fotografirett med motiver. Afgivet til Kirke- og Undervisningsdepartementet af den under 29. desember 1906 nedsatte komité. Christiania 1907», side 13) angir visse retningslinjer:

«Den almindelige regel om den afbildede persons samtykke kan ikke opstilles uden begrænsning. Enkelte personer tilhører paa grund af sit virke mer samfundet end de øvrige. Andre træder ved en enkelt begivenhed eller anledning for et øieblikk ud af privatlivets halvllys. I saadanne tilfælde bør dagspressen og den illustrerede presse have lov til at offentliggøre et fotografi af vedkommende person uden at behøve at indhente hans samtykke».

Uttalelsen forutsetter altså at det man kan kalle offentlige personer har et redusert vern til eget bilde. Regelen innebærer at en rekke personer som utgangspunkt vil ha et slikt redusert vern. Dette vil først og fremst gjelde personer som i sitt daglige virke opptrer som offentlige personer. Typiske eksempler på slike personer vil være politikere, næringslivsledere, idrettsstjerner, underholdningsartister etc. Andre personer vil kanskje bare tre frem i offentlighetens lys i forbindelse med en enkelt begivenhet, mens de forøvrig lever et liv som foregår langt fra allmennhetens interesse sfære.

Det er viktig å merke seg at det etter lovens ordlyd er selve avbildningen som må ha aktuell og allmenn interesse. Dette er også presisert av Høyesterett i en dom inntatt i Rt 1987 side 1082:

En avis hadde publisert bilder av en soningsfange i forbindelse med fremsilling for retten. Fangen var blitt kjent av allmennheten bl.a. gjennom avisoppslag om hans tidligere sultestreik og den isolasjonen han var blitt pålagt under soningen. Bildene ble dels brukt i andre sammenhenger enn dette. Et av bildene viste fangen med påsatte håndjern, et annet viste ham med en aggressiv holdning, da han forsøkte å protestere mot fotograferingen. Billedbruken ble ansett uberettiget etter fotografilovens § 15. På side 1087 uttaler Høyesterett bl.a.: «Kravet om aktuell og allmenn interesse må

være knyttet til det bildet som det er aktuelt å benytte. Ut fra dette må det vurderes hva bildet forteller og hvor relevant dette er for den situasjon som foreligger».

Den samme dommen inneholder også ellers en rekke veiledende uttalelser hva angår tolkningen av begrepet «aktuell og allmenn interesse», samt om hvilke øvrige momenter som kommer inn i vurderingen av hvorvidt det er berettiget å publisere et bilde av en person. Når det gjelder kravet til aktualitet, uttalte Høyesterett:

«Det kan være at den det gjelder må tåle å bli avbildet i en bestemt situasjon eller tidsrom, men at han senere må ha krav på beskyttelse mot den publisitet som ligger i ny avbildning. I den forbindelse vil ikke bare tidsforløpet ha betydning, men også den situasjon vedkommende befinner seg i».

Denne uttalelsen tilsier at selv om en person ved et enkelt tilfelle har satt seg i en situasjon hvor han må tåle at sitt bilde blir publisert, vil han ettersom tiden går igjen kunne tre ut av det offentlige lys og nyde godt av det generelle vernet om retten til eget bilde. For det annet tilsier uttalelsen at selv om en avbildning kan være av aktuell og allmenn interesse, kan den situasjonen vedkommende befinner seg i gjøre at personvernensyn likevel tilsier at publisering av bildet er rettsstridig. Også andre momenter vil kunne komme inn her. Dette fremgår senere i premissene, når Høyesterett går konkret inn i sakens tilfelle:

Etter å ha redegjort for omstendighetene omkring fangens person, konstaterte Høyesterett at det var rimelig at hans navn ble trukket frem i media. Et annet spørsmål var om det var berettiget å bringe et bilde av ham. Om dette uttalte Høyesterett: «Spørsmålet om det også var berettiget å bringe et bilde av ham, må bero på en konkret vurdering. For innsatte kan det bety en særlig belastning at de blir avbildet under soningstiden. Under enhver omstendighet mener jeg at det var uberettiget av Verdens Gang å publisere de fotografier som ble tatt i bakgården. Det viser ham med påsatte håndjern, og særlig det ene av bildene, som er tatt på nokså nært hold, gir et inntrykk av B og hans situasjon som måtte virke sterkt på leserne. Jeg legger også vekt på at fotografiene ble tatt på en fordekt måte fra et vindu i tinghuset, og at B protesterte mot at han ble avbildet i avisen. De to sistnevnte momenter er ikke avgjørende etter ordlyden i § 15, 2. ledd nr. 1, men må etter min mening trekkes inn i den helhetsvurdering som skal foretas».

Uttalelsene viser at man ved praktiseringen av regelen, også må trekke inn personvernensyn som ikke kan sies å følge av en naturlig fortolkning av ordlyden i loven. Dette harmonerer forsåvidt godt med det som følger av ulovfestet personvern, jf ovenfor under pkt. VI. Også Mæland har pekt på dette poenget i den ovenfor nevnte artikkelen side 203:

«Det kan nemlig neppe alltid være tilstrekkelig at et bilde har aktuell og allmenn interesse dersom tungtveiende personvernensyn tilsier at det likevel må antas utilbørlig å publisere bildet. Eller for å si det på en annen måte: Man kan neppe offentliggjøre ethvert bilde av en offentlig person. Og man kan neppe heller offentliggjøre bilde av en offentlig person i enhver sammenheng. [---]. Hvorvidt det foreligger omstendigheter som tilsier at bildet må antas utilbørlig og rettsstridig, beror på en konkret vurdering av hele publiseringen. Tekst, lyd eller andre ledsagende omstendigheter i tilknytning til bildet må inngå i vurderingen».

Det må på denne bakgrunn, og på bakgrunn av den overfor refererte høyesterettsdommen, kunne slås fast at det avgjørende i en vurdering etter § 45 c, 1. ledd, litra

a, er en avveining mellom publiseringshensyn på den ene siden og personvernhen-syn på den annen. Personvernshensyn kommer inn som momenter ved tolkningen av begrepet «aktuell og allmenn interesse». Og selv om man i utgangspunktet er innenfor den sfære som dekkes av begrepet, viser rettspraksis at personvernshensyn kan komme inn som en begrensende faktor i en utilbørlighetsvurdering som ikke har direkte forankring i lovens ordlyd.

Det fremgår av den ovenfor refererte dommen at det beror på en konkret vurde-ring av hele publiseringen - inkludert tekst, lyd eller andre medvirkende midler - hvorvidt det foreligger omstendigheter som gjør publiseringen utilbørlig og retts-stridig. Det lar seg ikke gjøre å angi uttømmende hvilke momenter som vil kunne komme inn i en slik vurdering. Rettspraksis er som tidligere nevnt, heller ikke omfattende på dette området. Imidlertid må man slik som Mæland gjør i sin artikkel, kunne skille ut en del hovedkategorier av tilfeller der det typisk vil være utilbørlig å publisere bildet.

For det første kan man i den forbindelse trekke frem den rene kommersielle utnyttelsen av markedsverdien av et personbilde. Dette kan f.eks. skje som ledd i reklamevirksomhet eller ved direkte salg av bildene som formuesobjekter i seg selv. En underrettsdom inntatt i RG 1983 side 822 (Horten Herredsrett) illustrerer dette poenget:

Et selskap hadde benyttet et fotografi av popstjernen Jannicke til å produse-re jakkemerker med navn og bilde av artisten. Disse ble solgt ut over i Nor-ge. Hverken artisten eller fotografen hadde samtykket i dette. Spørsmålet for retten var hvorvidt unntaket i daværende fotografilov som tilsvarer da-gens § 45 c, 1. ledd, litra a, kunne få anvendelse på tilfellet. Retten la til grunn at unntaket tok sikte på publisering gjennom massemeldia så som avi-ser, tidsskrifter, ukepresse og fjernsyn. I forhold til sakens tilfelle uttalte ret-ten: «Den «publisering» saksøkte har stått for faller helt utenfor området loven tar sikte på. Det er her snakk om en ren kommersiell utnytting av et fotografi. Saksøktes bruk av fotografiet tjener ingen annen hensikt enn å skaffe ham inntekter av salget».

Videre kan man skille ut den gruppen tilfeller som gjelder avbildninger av personer som f.eks. befinner seg i kompromitterende situasjoner eller i affektsituasjoner (eksempelvis i gråt, i redsel, i sinne eller under beruselse). Selv offentlige personer må ha et visst vern i slike tilfeller. Får en politiker et raseriutbrudd på Stortingets talerstol, må representanten nok tåle at avbildninger av situasjonen blir gjengitt i media. Dersom det samme skjer hjemme i politikerens egen hage i en ren families-ammeheng, vil derimot personvernshensyn veie adskillig mer og publiseringshen-synet tilsvarende mindre.

Det må også nevnes at Høyesterettsdommen referert ovenfor, viser at subjek-tive momenter også vil være relevante. I den nevnte dommen ble det lagt vekt på at den avbildede hadde protestert mot fotograferingen. Det er klart at en slik protest ikke vil gjøre publiseringen av et fotografi som åpenbart har aktuell og allmenn interesse, rettsstridig. Imidlertid må det antas at en slik protest vil kunne få avgjø-rende betydning i grensetilfeller.

Når det gjelder de øvrige unntakene i § 45 c (litra b-e), skal disse i denne sam-menheng kun kommenteres summarisk.

Litra b hjemler retten til publisering av bilder der den avbildede er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet. Et eksempel her vil være avbildningen av en bygning, hvor man nødvendigvis vil kunne få med seg tilfeldig forbipasserende på bildet.

Hva angår litra c, er denne nær beslektet med regelen i litra b. Her hjemles retten til å publisere bilder av forsamlinger, folketog i friluft eller forhold eller hendelser

som har allmenn interesse. Typiske eksempler her vil være 17. mai-tog eller demonstrasjoner.

Litra d inneholder en særregel for fotografiforretninger. For at disse skal kunne opparbeide en portfolio, er det nødvendig at de skal kunne benytte fotografier de har tatt i reklameøyemed - f.eks. i utstillingsvinduer. Her er en slik adgang hjemlet i den grad den avbildede ikke har nedlagt forbud om det.

I litra e, finner vi to unntak fra forbudet i 1. ledd. Henvisningen til § 23, 1. ledd, 3. punktum hjemler adgang til å bruke personbilder i skrifter av biografisk innhold. Denne bestemmelsen er ny ved lovendringen av 1995. Her forutsettes det imidlertid at bildet på forhånd er offentliggjort. Om åndsverkslovens offentliggjørelsесbegrep, se § 8. Litra e inneholder også en henvisning til § 27, 2. ledd. Derved hjemles bruken av personbilder som bevismiddel og i forbindelse med politietterforskning og etterlysning.

Retten til eget bilde er vernet i avbildedes levetid og 15 år etter hans død, jf § 45 c, annet ledd. Etter § 58, tredje ledd, er det kun personer som er eller har vært bosatt her i riket som er vernet etter § 45 c. Ulovfestet personvern må imidlertid antas å fange opp krenkelser av utlendinger dersom situasjonen tilsier det, men straff vil i så fall være utelukket.

Overtredelser av forbudet i åndsverkslovens § 45 c, er sanksjonert med såvel straff som erstatning, jf lovens kap. 7. Forsettlig eller uaktsomme overtredelser av bestemmelsen medfører bøter eller fengsel i inntil tre måneder. Også forsettlig eller uaktsom medvirkning er straffbart. Det samme gjelder forsøk på overtredelse.

Erstatning kan den krenkede kreve etter alminnelige erstatningsregler. Uansett skyld kan den fornærmede alltid kreve utbetalt nettofortjenesten ved den ulovlige handlingen.

Vedlegg 2

Utredning om personvern ut fra en journalistisk synsvinkel

av amanuensis Svein Brurås

Personvernet i presseetikken er først og fremst ivaretatt gjennom «Vær Varsom-plakaten»s publiseringssregler. Men også i journalistikkens undersøkelsesfase, i research og kildearbeid, stilles det etiske krav som har som formål å ivareta personvernet.

På en rekke punkter gir presseetikken et sterkere personvern enn lovverket. Dette gjelder f.eks. «Vær Varsom-plakaten»s advarsler mot unødig identifikasjon i kriminalsaker og i barnevernssaker, retningslinjene for ulykkesreportasje, bestemmelser om å «beskytte kilden mot seg selv», kravet til kildevern osv.

Først av alt er det grunn til å peke på «Vær Varsom-plakaten»s litt runde og generelle - men likevel meningsfulle og anvendbare - formuleringer om «saklighet og omtanke».

1 «SAKLIGHET OG OMTANKE»

En grunnstein i det presseetiske regelverket er formulert i «Vær Varsom-plakaten»s paragraf 4.1:

«Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon».

I begrepet «saklighet» ligger en oppfordring til å legge vekt på det vesentlige, på de informasjonene som det er viktig for publikum å vite - og ikke på det spekulative, det som publikum gjerne er nysgjerrig på, men som faller utenfor et offentlig informasjonsbehov.

Å vise omtanke betyr i denne sammenheng å unngå unødig krenkelse av menneskers følelser. For pårørende etter ulykker, kriminelle handlinger osv. kan det være viktig at en del detaljer omkring hendelsen er og forblir *private*. Det føles krenkende om slike detaljer blir en del av den offentlige informasjonen.

Ved revisjonen av «Vær Varsom-plakaten» i 1994 ble for første gang begrepet *presentasjon* tatt med i det presseetiske regelverket. Til grunn for dette ligger en lang diskusjon, og det har vært delte meninger blant journalister og redaktører om avisers valg av layout, dimensjonering o.l. overhodet har etisk relevans. Et problem har også vært manglende kriterier for hvordan denne siden ved journalistikken kan vurderes etisk. Men det er i dag en erkjennelse i pressen av at ikke bare innholdet, men også måten en sak slås opp på har stor betydning for hvordan oppslaget oppleves av publikum generelt og av de berørte spesielt. Dimensjonering, bildebruk, typografi og oppslagets samlede uttrykk skal etter det nye regelverket tilfredsstille kravet til saklighet og omtanke.

Forøvrig er det nettopp kravet til saklighet i bildebruk som ligger bak formuleringen i «Vær Varsom-plakaten»s pkt. 4.10:

«Vær varsom med bruk av bilder i en annen sammenheng enn den opprinnelige».

Bruk av arkivfoto i aviser eller illustrerende filmklipp i TV-nyheter gir muligheter for manipulasjon av publikum og misbruk av objektet. Men det er brudd på god presseskikk å vise bilde av en smilende ordfører til en sak om sosial nød i kommu-

nen - han smilte sikkert ikke da han ble intervjuet om saken, og skal slippe å bli urettmessig fremstilt som en kald og kynisk person.

Hva «Vær Varsom-plakaten» forstår med begrepet «saklighet og omtanke» får vi også et signal om i paragraf 4.3:

«Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende».

«Identitet, rase, nasjonalitet...»

«En 70 år gammel kvinne ble slått ned og ranet for 1.000 kroner i Trondheimsveien i Oslo ved 18-tiden lørdag ettermiddag. Politiet pågrep kort tid etter to vietnamesere i 20 års-alderen som vil bli fremstilt i forhørsretten i dag...».

Det kommer fra tid til annen kritikk mot pressen fordi opplysninger om nasjonalitet blir tatt med i nyhetsmeldinger som dette. Kritikerne mener at slike opplysninger kan styrke fordømmer i folket, og i verste fall fremme rasisme.

Dette er en viktig diskusjon. Når formuleringen i pkt. 4.3 er tatt med i «Vær Varsom-plakaten», må det være nettopp fordi pressen vil bidra til respekt for minoriteter av alle slag, og bekjempe fordømmer mot disse.

For pressen er det imidlertid viktig å forbeholde seg retten til å gi alle vesentlige og relevante opplysninger om en sak, også om en forbrytelse har utspring i bestemte sosiale, etniske eller andre typer miljøer.

For en tid siden skrev en rekke aviser om sammenstøt og konflikter mellom ungdomsgjenger i Oslo. Det var ungdommer med pakistansk bakgrunn som støtte sammen med vietnamesiske ungdommer o.l. Det vil være urimelig å kreve at pressen skal unnlate å gi opplysninger om etnisk tilhørighet når dette er nødvendig for å forstå bakrunnen for saken.

Forutsetningen er selvsagt at opplysningene om nasjonalitet o.l. er korrekte. God journalistikk unngår formuleringer av typen «trolig utlending...». Dernest er det all grunn til å minne journalistene om at mange av dem som på folkemunne omtales som «utlendinger» er norske statsborgere, de er kanskje født og oppvokst i Norge, og må behandles og omtales som dette.

«Respekt for menneskers privatliv»

I presseetikken som i jussen kan det være vanskelig å trekke opp klare grenser for hva som hører privatlivet til i den forstand at det er utenfor offentlighetens interesse. Pressens Faglige Utvalg har i en rekke klagesaker gitt signaler om hvordan denne grensen bør trekkes. I flere konkrete klagesaker har PFU gitt uttrykk for at saken i seg selv berettiger omtale, men avisen har også trukket inn private forhold som er unødvendig for å belyse sakens faktiske sider, og dette er brudd på god preseskikk.

I forbindelse med en undersøkelse om bruk av navn og bilde i svensk presse har Britt Børjesson og Lennart Weibull presentert en modell som synliggjør ulike typer sakers forhold til privatliv og offentlighet. Deres perspektiv er velegnet til å forklare også norsk presses sedvane og praksis på dette feltet. Modellen tar utgangspunkt i motsetningene «offentlig» og «privat» både når det gjelder personen og når det gjelder i hvilken sfære (arena) begivenheten finner sted i.

		ARENA	
		Privat	Offentlig
PERSON	Privat	(1) «Sjalusien ødela ekteskapet vårt»	(2) «30-åring omkom i bussulykke»
	Offentlig	(3) «Statsministeren stoppet i fartskontroll»	(4) «Stortinget diskuterer fiskeristøtten»

Saker som hører hjemme i rutene 1 og 4 er rimelig enkle å håndtere med hensyn til menneskers privatliv. Problemene oppstår i rute 2 og 3. Vi skal kort kommentere alle de fire «sonene».

Det meste av nyhetsjournalistikken skjer innenfor *rute 4*. Offentlige personer opptrer på den offentlige arena, og sakene kommer ikke i berøring med den private sfære.

Fra tid til annen kan journalistikken også bevege seg i *rute 1*, der private personer befinner seg på den private arena. Når slike saker blir vurdert som nyhetsmessig interessante, skjer omtalen av de involverte normalt med full anonymitet.

Men også her kan det skje at noen ønsker å «stå fram» med problemer som er høyst private, og eksponere seg med navn og bilde for offentligheten. Det kan være gode motiver for dette, for eksempel å hjelpe andre som sliter med lignende problemer. Men forutsetningen må være at dette skjer frivillig og etter eget ønske, og at journalisten og redaksjonen finner det forsvarlig, forsikrer seg om at det skjer etter moden overveielse og at de involverte er klar over eventuelle konsekvenser av å utlevere seg selv og sin situasjon.

I *rute 2* blir problemstillingen om privatlivets fred mer innfløkt. Her gjelder det saker der «private» personer befinner seg på den offentlige arena.

Det skjer daglig at tilfeldige privatpersoner som ikke på noen måte ønsker å komme i offentlighetens sokelys, plutselig blir interessante objekter for pressen. Det skjer ved begivenheter som kan ha både negativt og positivt fortegn, det skjer når noen rammes av en ulykke eller en forbrytelser, det skjer når en person utfører en heltedåd, når noen faller utenfor velferdsstatens støtteordninger, mister sin arbeidsplass eller skoleplass, eller vinner rekordgevinsten i Lotto.

Hovedregelen må være at begivenheten som sådan fritt må kunne omtales, men at en eventuell eksponering av involverte enkeltpersoner i de fleste tilfeller er opp til hva de selv ønsker.

Både ulykker og forbrytelser er begivenheter som skjer i den offentlige sfære, og som dermed berettiger omtale i pressen. Men presseetiske hensyn krever at omtalen tar hensyn til privatlivets fred for de involverte - noe som svært ofte betyr anonymisering. (Se forøvrig nedenfor om kriminal-journalistikk og om ulykkes-journalistikk).

På dette punkt har det forekommet grove brudd på god presseskikk de senere år, ikke minst i forbindelse med omtale av forbrytelser. Enkelte presseorganer har omtalt og slått opp kompromitterende sider ved offerets privatliv på en måte som både har ført til fellende uttalelser i PFU og sterkt kritikk fra pressekollegger.

På den annen side kommer det også kritikk fra publikum på presseomtale som pressen selv vil mene er berettiget. Noen reagerer f.eks. på at avisene gjengir utdrag fra lignings-protokollene, og hevder at enkeltpersoners inntekt og formue hører privatlivet til. Mot dette vil journalister og redaktører flest for det første hevde at skattingen er offentlig, for det andre at slike informasjoner kan fortelle mye om posisjoner og maktforhold i et lokalsamfunn og derfor bør avdekkes, og for det

trede at slike opplysninger har dokumentert svake sider ved vårt skattesystem og bidratt til forbedringer.

«Offentlige personer»

Det gjenstår èn rute i modellen ovenfor - nemlig *rute 3* som gjelder «offentlige personer» som opptrer på den private arena. Kanskje er det i slike saker det er aller vanskeligst å finne den rette avveiningen mellom hva som er privat og hva som er offentlig. Hvor tett innpå offentlige personer er pressen berettiget til å gå? I hvor stor grad har private affærer relevans for utøvelsen av deres offentlige oppdrag? Hva med offentlige personers familie? Og hvem er egentlig «offentlige personer»?

Både fra en juridisk og en presseetisk synsvinkel kan vi slå fast at noen personer har mindre krav på beskyttelse av sitt privatliv enn andre. Dette gjelder de som går under det noe ulne begrepet «offentlige personer».

Med det menes personer som sitter i stillinger eller verv som i sin karakter er offentlige, og der det faktisk er en del av stillingen å opptre offentlig. Dette gjelder f.eks. politikere som simpelthen må gå inn i en slik rolle for i det hele tatt å bli valgt. Det gjelder embedsmenn og offentlige tjenestemenn i fremskutte posisjoner. Det gjelder ledere i næringsliv og organisasjonsliv, og kanskje også aktive deltakere i den offentlige debatt.

Et fellestrekk ved dem vi kaller «offentlige personer» er at de selv har valgt å søke offentlighetens lys. Som regel innehar de også betrodde stillinger og verv som de forvalter på vegne av felleskapet. De må derfor finne seg i en offentlig oppmerksomhet og medieinteresse i større grad enn andre mennesker.

Pressens Faglige Utvalg har forøvrig i en prinsipp-uttalelse fra 1992 trukket et skille mellom «offentlig person» og «kjent person». «Offentlige personer» innehar betrodde stillinger eller verv, mens en «kjent person» kan være en artist, en idrettsstjerne eller andre som mer eller mindre er blitt folkeeie.

I forbindelse med straffbare forhold kan det ifølge PFU være større grunn til å identifisere en «offentlig person» enn en «kjent person».

Når det gjelder saker som går på privatlivets fred, så har Pressens Faglige Utvalg i en rekke uttalelser slått fast at personer som selv søker offentlighetens sokelys må tåle en nærgående oppmerksamhet fra massemedienes side. Dette synes å gjelde både «offentlige» og «kjente» personer. Men dette må ikke forstås som at «kjendiser» av ulike kategorier skal måtte finne seg i å blottlegge hele sitt privatliv for offentligheten. Også for disse gjelder prinsippet om en «privat sfære» som de skal ha lov til å holde utenfor offentlighetens rampelys. Ikke minst gjelder dette kjendisenes familie-medlemmer - de skal kunne bli anonyme hvis de ønsker det.

I mange tilfeller dreier dette spørsmålet seg om hva personen selv gir samtykke til. Noen kjendiser er mer enn villig til å slippe pressen inn i sitt hjem. Andre setter grensen ved dørtrappa, og har selvsagt krav på respekt for det.

Sammenlignet med pressen i andre land har norsk presse i stor grad respektert kjendisers ønske om å holde sitt privatliv utenfor offentlighetens rampelys. Et nærliggende eksempel er kongefamilien som her i landet har et betydelig mer beskyttet privatliv enn f.eks. i England. Et annet eksempel er amerikansk presse sin opptatthet av politikernes eventuelle utenomekteskapelige affærer, noe som vi hittil har vært spart for her i landet.

En konklusjon må være at alle mennesker har en «privat sfære» der de skal ha rett til å være skjernet for offentlig innsyn. Noen må tåle mer innsyn og nærgående oppmerksamhet enn andre, men alle har rett til et privatliv som bare er deres, der ingen har adgang uten å være invitert. Det kan være grunn til å understreke at dette gjelder også forbrytere, uansett hvor stor forbrytelse de måtte ha begått. Hvis presen mener seg berettiget til å blottlegge alle sider av deres privatliv, da berøves de sitt menneskeverd.

Insinuasjoner og injurier

Ikke bare lovverket, men også presseetikken er opptatt av injurier og insinuasjoner.

Presseetikkens utgangspunkt er pressens informasjons-oppgaver. «Vær Varsom-plakaten» slår fast at det er pressens rett å avdekke kritikkverdige forhold (pkt.1.4). Dette vil nødvendigvis føles ubehagelig for noen. Pressen skal også legge til rette for åpen debatt og samfunnskritikk.

I debatt- og kommentarartikler skal det være rom for både nærgående kritikk og sterkt språkbruk. Pressen har en forpliktelse til å sørge for stor takhøyde og vide grenser for offentlig debatt. Personer som opptrer i offentlige sammenhenger må også skal tåle sterkt kritikk. Ikke minst gjelder dette politikere og offentlige myndigheter. Her må tålegrensen for kritikk være videre enn det som gjelder for andre mer anonyme personer og grupper.

Ofte føler imidlertid en angrepet part seg tråkket på og urettferdig uthengt. PFU får en rekke klagesaker som går på injurier og insinuasjoner. Ikke sjeldent har disse sakene sitt opphav i lederartikler og leserbrev.

Det er ikke PFUs oppgave å foreta en juridisk avveining omkring injuriegrensene. Det er domstolenes oppgave. Men utvalget har slått fast visse prinsipper for hva som er presseetisk akseptabelt i denne type saker:

* Alvorlige beskyldninger om f.eks. lovbrudd, korruption og uhederlighet bør ikke settes på trykk uten at de er dokumentert og underbygget. I slike tilfeller har avisens plikt til å forvisse seg om at beskyldningene har et rimelig grunnlag i faktiske forhold. Dette gjelder også leserbrev og innlegg - også slikt stoff hører som kjent inn under redaktøransvaret.

* Personer som blir utsatt for angrep og kritikk skal få anledning til å komme til orde med sine synspunkter samtidig som angrepet fremsettes.

2 RETTS- OG KRIMINALJOURNALISTIKK

Tradisjonelt har retts- og kriminalreportasjen vært et hovedanliggende for presseetikken. Den første «Vær Varsom-plakaten» som ble vedtatt i 1936 var for en stor del viet kriminaljournalistikken. Opp gjennom årene har debatten om personvern i pressen i stor grad vært knyttet til dette stoffområdet.

I en omtale av kriminal- og rettsreportasjen i pressen må det først av alt slås fast at pressens informasjonsoppgaver i høyeste grad omfatter også dette stoffområdet. Kriminaliteten i samfunnet angår alle, og rettspleien er en bærebjelke i vårt organiserte samfunnsliv. Folket skal sikres både innsyn i og demokratisk kontroll av denne delen av samfunnslivet. Dette har å gjøre både med stabiliteten i samfunnet og tryggheten for den enkelte, og publikum har derfor krav på bred informasjon fra dette saksområdet.

Vi har et prinsipielt åpent rettssystem her i landet, der hvem som helst kan møte fram og følge forhandlingene i rettssalen (med unntak for visse typer saker).

Pressen skal altså rapportere både om enkeltforbrytelser som finner sted, om straffeforfølging, om utviklingen av kriminaliteten generelt, om forebyggende arbeid, om kriminologi og kriminalpolitikk osv.

Sivile rettvister hører ikke hjemme under begrepet kriminaljournalistikk, men de hører i høy grad med til rettsjournalistikken. Dette er gjerne saker som har direkte nytte for publikum. Det er god folkeopplysning å rapportere om rettstilstanden på saksområder der det oppstår konflikter mellom enkeltmennesker, mellom institusjoner, mellom borgere og det offentlige osv.

Kikker-mentalitet?

Kriminalstoffet har trolig en salgbarhet som overstiger de fleste andre stoffområder. Pressen vet dette, og prioriterer kriminalstoffet deretter. Dette stoffet er en konkurransefaktor aviser og TV-stasjoner imellom. Krimstoffet blir utnyttet kom-

mersielt - og faren oppstår for at pressen går utover sin informasjonsplikt og de berettigede informasjonskrav og inn i det spekulative. Man ønsker ikke bare å tilfredsstille et berettiget informasjonsbehov, men også den kikkermentaliteten som finnes blant publikum, den usunne nysgjerrigheten overfor både andres ulykke og de groteske og oppskakende detaljer i en grov forbrytelse.

Hans Andreas Ihlebæk har pekt på en forklaring på pressens opptatthet av kriminalstoff, ikke minst når det gjelder alvorlige voldsforbrytelser og større økonomiske lovbrudd. Han viser til den litterære tradisjonen som journalistikken hviler på. «Skildringen av det dramatiske, gruoppvekkende og spenningsfylte, jakten på mennesker og skjebner, brikker som politiet møysommelig setter sammen til en mosaikk, alt er litterære elementer med sterk appell til publikum.»

I «Vær Varsom-plakaten» er to paragrafer spesielt viet retts- og kriminalreportasjen. Den ene advarer mot forhåndsdømming, den andre advarer mot unødig identifikasjon av lovovertredere. Indirekte er også en rekke andre paragrafer relevant for dette stoffområdet.

Vær Varsom-plakaten, pkt. 4.5:

«Unngå forhåndsdømming i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.»

Forhåndsdømning

Enhver form for forhåndsdømning er en trussel mot rettssikkerheten. Hele vårt rettsystem bygger på at det er domstolen som avgjør skyldsspørsmål - etter en grundig og forsvarlig gjennomgang av saken og etter at rimelig tvil er kommet tiltalte til gode. Inntil rettskraftig dom er falt i en sak, skal enhver ansees som uskyldig.

På dette punkt har norsk presse adskillig å svare for. Det er ikke vanskelig å finne eksempler på klar forhåndsdømming i pressens kriminalreportasjer.

Både pressens etiske regelverk, uttalelser fra PFU og journalistutdanningen her i landet tar imidlertid dette problemet alvorlig. Man er bevisst på at dersom mediene omtaler en kriminalsak på en måte som konstaterer skyld før dom er falt, så kan det få svært uheldige følger for en mistenkt, siktet eller tiltalt. Om vedkommende senere skulle bli frikjent, vil en slik omtale ha skadet ham sosialt, ødelagt hans omdømme, rammet uskyldige familiemedlemmer osv. En annen side ved begrepet «forhåndsdømning» er at det kan påvirke domstolen og bidra til at jury og dommere blir forutinnatt, og slik øke risikoen for en uriktig dom i saken.

Både «Vær Varsom-plakaten» og uttalelser fra PFU understrekker betydningen av at det brukes presise begreper og formuleringer i omtalen av kriminalsaker. Å omtale en bestemt person som gjerningsmann og lovbryster før rettskraftig dom foreligger er en klar forhåndsdømning - og kan være strafferettlig injurierende i tillegg til at det er brudd på god presseskikk. Men selv om det i en nyhetsmelding eller reportasje brukes riktige begreper og man formelt unngår å peke ut en mistenkte som skyldig, så kan publikum likevel sitte igjen med dette inntrykket. Også da har journalisten og redaksjonen bidratt til forhåndsdømming. Målet må være at også den leseren, lytteren eller seeren som både er juridisk ukyndig og ureflektert skal ha klart for seg at den mistenkte eller tiltalte som er omtalt er uskyldig inntil det motsatte er bevist og dom er falt.

Anmeldelser

Pressen skriver normalt ikke om anmeldelser som blir levert til politiet. Årsaken er at det forekommer mange merkverdige anmeldelser som det overhodet ikke er hold i, og som politiet uten videre henlegger. Det kan være både ubehagelig og til skade for en person som blir ubegrunnet anmeldt dersom dette blir omtalt i pressen.

Derfor er nyhetsmediene som regel ikke interessert når en tipser bekjentgjør at nå har han gått til anmeldelse av en eller annen. Hvis politiet eventuelt bestemmer seg for å etterforske saken, er det noe større grunn til å anta at det er hold i den.

Enkelte anmeldelser vil likevel ha offentlig interesse. Det kan gjelde når spesielle personer er involvert, når saken tidligere har vært omtalt, eller den er nyhetsverdig på andre måter. Når saken er av en slik karakter, hender det at også en anmeldelse blir omtalt.

I den utgaven av NRK's programregler som gjaldt inntil 1990 het det: «Politianmeldelser omtales ikke før det eventuelt er innledd straffeforfølgning, dersom ikke særlige grunner gjør det forsvarlig.»

Denne passusen ble imidlertid fjernet da programreglene ble revidert i 1990. Fortsatt står imidlertid følgende i kommentarene til programreglene: «Vær tilbakeholden med å omtale politianmeldelser og søksmål. Trusler om anmeldelser og søksmål skal som hovedregel ikke omtales.»

«*Vær Varsom-plakaten*» inneholder ingen slike krav til ekstra tilbakeholdenhet ved omtale av anmeldelser.

I Danmark heter det i den nye Medieansvarsloven om politianmeldelser: «Meddelelse herom bør som regel ikke bringes, før anmeldelse har medført indgriben fra politiets eller anklagemyndighedens side». I de svenska «Etiska regler för press, radio och tv» sies det slik: «Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad.»

Politiet som eneste kilde

Når det blir innledd etterforskning, så har pressen i mange tilfeller bare en kilde, nemlig politiet. Det innebærer i seg selv en fare. Saken kan bli ensidig fremstilt.

Ansvarlige journalister er seg bevisst at fra en side sett er politiet og påtalemynghet part i saken. Dette gjelder fullt ut når saken er kommet så langt at den har nådd domstolen og påtalemyngheten gjerne vil se det som sin oppgave å få den tiltalte dømt. Men også på et tidligere stadium kan det fra politiets side være knyttet prestisje til saken. Helt fra det øyeblikket det har skjedd en pågripelse vil politiet ha et behov for å forsøre og begrunne sine handlinger, og de informasjonene politiet gir kan være preget av dette. Derfor er det nødvendig at pressen inntar en ordinær kildekritisk holdning også overfor politiet.

Også på dette punkt finnes det eksempler på presseetiske overtramp. Aviser har i noen tilfeller ukritisk bragt videre informasjon fra politiet som senere viste seg å ikke holde mål - og omtalen må i etterkant vurderes som feilaktig fohåndsdøm med ødeleggende konsekvenser. Eksempler som Barnefond-saken og K-banksaken har i så måte ført til selvkritikk og selvranskakelse i pressen.

Forhåndsprosedyre

«*Vær Varsom-plakaten*» advarer som vi har sett mot forhåndsdøm, men omtaler ikke faren for å påvirke retten. Det er imidlertid en viss tradisjon - både i vårt eget land og enda mer i en del andre land - for at pressen skal være tilbakeholden med å fortelle mer enn de aller mest nødvendige saksopplysninger om en straffesak som er på vei til retten. Det finnes tegn som tyder på at dette hensynet blir tillagt mindre vekt i dag enn tidligere.

I de gamle programreglene for NRK var advarselet mot forhåndsprosedyre klart uttrykt:

«Inntil det er falt dom i en sak, må nyhetstjenesten avholde seg fra å formidle ytringer som kan være egnet til å påvirke domstolen.»

Under revisjonen av programreglene i 1990 ble denne formuleringen betydelig avsvekket. I dagens programregler heter det at:

«Meldinger og reportasjer om saker som er under etterforskning av politiet eller andre offentlige instanser, må behandles med varsomhet.»

Balanse i referat

Av hensyn til rettssikkerheten har det vært en presseetisk tradisjon å stille høye krav til balansen i rettsreferatene. Pressen skal ikke favorisere eller signalisere støtte til den ene parten i rettssaken. Man skal gi begge parter en fair og likeverdig behandling, og overlate avgjørelsen til domstolen.

Enhver form for folkedomstol på siden av det offentlige rettsapparatet er av det vonde.

I kommentarene til NRK's programregler er dette understreket. Her heter det blant annet:

«Under domstolsbehandlingen skal referater og reportasjer gi et balansert bilde av rettsforhandlingene. NRK's medarbeiter må være omhyggelig med å få fram begge parters fremstilling, helst så autentisk som mulig ved bruk av lyd- og bildeopptak, innenfor de begrensninger som retten setter. [---] Mens domstolsbehandlingen pågår bør forøvrig nyhetsredaksjonene avholde seg fra å bringe kommentarer og ytringer som kan være egnet til å påvirke retten på en måte som stirrer mot rettssikkerhetens grunnprinsipper.»

3 Navn, bilde og andre identifikasjonstegn

«Vær Varsom-plakaten» pkt. 4.7:

«Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertridere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav.»

I de aller fleste kriminalsaker som omtales i pressen blir lovovertrideren ikke identifisert. I den store saksmengden som er resultatet av rutinemessig kontakt med retts- og politikilder, blir anonymiseringen i det store og hele ivaretatt.

Når enkelte pressekritikere gir inntrykk av at det forholder seg annerledes, skyldes det selvsagt unntakene - som ofte er de alvorlige og grove forbrytelsene som får store oppslag. I slike saker hender det at mistenkte og gjerningsmenn blir identifisert, både før og etter domfellelse.

«Vær Varsom-plakaten» slår fast at anonymisering skal være regelen, men den åpner samtidig for unntak. Advarselen mot å bruke navn og bilde er ikke kategorisk. Den åpner for unntak når «berettigede informasjonskrav» tilsier det. Det betyr at publikum har et behov for å vite hvem lovbryteren er, utover ren nysgjerrighet.

«Berettigede informasjonskrav»

I hvilke tilfeller oppstår slike «berettigede informasjonskrav» - som er så sterke at de går foran personvernet? Når pressen i noen saker bruker navn og bilde, skjer det ut fra ulike begrunnelser:

* Når personen *er* saken. I en mindre smuglersak vil navn normalt ikke brukes, men hvis lovbruddet er begått av en politimester vil navnet bli oppgitt.

* Ved særlig grove lovbrudd. F.eks. brukes navn i noen større narkotikasaker, ved økonomisk kriminalitet og i enkelte drapssaker.

* For å hindre at uskyldige skal bli mistenkt, og at det skal oppstå rykter. Dersom «en advokat i Molde» blir siktet for økonomiske misligheter, så er den aktuelle gruppen så fåtallig at uskyldige kan bli mistenkt dersom ikke navnet blir offentliggjort.

* For å hindre at publikum blir offer for nye lovbrudd. Aftenpostenjournalisten Knut Falchenberg har formulert sitt poengterte spørsmål slik: «Skal en familie få vite at eiendomsmegleren de akkurat skal gi sparepengene til, er mistenkt for underslag og står på konkursens rand?» Det kan i visse saker være riktig å advare offentligheten mot bestemte personer. Dette ligger til grunn for at det f.eks. blir akseptert å bringe navn på lovtrytere i alvorlige narkosaker.

* Av «generalpreventive hensyn». Tanken på å bli omtalt offentlig som forbryter er skremmende for folk flest, og kan i seg selv hindre enkelte i å begå lovbrudd.

Når pressen i andre land, f.eks. i USA, skal begrunne sin langt mer liberale praksis på dette feltet, skjer det med et hovedargument som har vært lite framme i norsk debatt. I USA blir lovtrytere av alle kategorier som regel identifisert i mediene, fordi man mener at en slik praksis er en effektiv kontroll av politi og rettsapparat og en garanti mot vilkårlig fengsling. Den som blir arrestert skal være trygg på at samfunnet følger med i hva som skjer og påser at vedkommende får en rettferdig behandling.

Skadefirkingene

Er dette grunner gode nok for å la personvernet vike og identifisere lovtrytere?

For å vurdere det må vi ta hensyn til skadefirkingene som presseoppslag kan få for dem som blir identifisert. Det er ingen tvil om at de kan være store.

For det første: Omtale med identifisering innebærer en tilleggsstraff. Mennesker som er dømt etter lovbrudd har uttrykt at presseomtalen var en vel så stor belastning som den fengselsstraffen de måtte sone. Vårt rettssystem bygger på at det er domstolen - og bare den - som dømmer og som foretar straffeutmåling. Ingen har rett til å øke den straffebyrden som domstolen har pålagt.

For det andre: Omtale med identifikasjon kan gjøre straffen langvarig. Presseomtalen vil bli husket når straffen er ferdig sonet. Et fundament for en menneskeverdig strafferettspleie er at når en lovtryter har sonet sin straff, så skal han være ferdig med den, klar til å begynne på nytt. Presseomtale kan gjøre det vanskelig - kanskje umulig - å starte et nytt liv. Den kan ødelegge mulighetene for rehabilitering.

For det tredje: Omtale med identifikasjon rammer pårørende. Det rammer lovtryterens ektefelle, barn, foreldre, søsken - helt uskyldige mennesker. For dem vil dette være en tung byrde i tillegg til påkjenningen ved selve saken.

For det fjerde: En mistenkt, siktet eller tiltalt kan som kjent bli frikjent. I så fall skal vedkommende selvsagt regnes som uskyldig. Det er en skamplott på et folks kultur og moral når det fra tid til annen skjer at folkesnakk og rykter fortsatt holder en person for å være skyldig i en forbrytelser etter at vedkommende er frikjent av retten. Men presseomtale kan bidra til at slikt skjer. Den kan ødelegge en uskyldig persons navn og rykte.

Momenter til en vurdering

En helt konsekvent og kategorisk linje når det gjelder anonymisering er vanskelig å begrunne. Men det kan være grunn til å hevde at en del av navn- og bildebruken i dagens kriminaljournalistikk ikke tilfredsstiller noe «berettiget informasjonskrav», men har kun en kommersiell begrunnelse.

Det er vanskelig å tenke seg en situasjon der pressen aldri omtaler lovtrytere ved navn. Når f.eks. offentlige personer i fremskutte stillinger eller verv begår lovbrudd som har sammenheng med deres posisjon, og som kanskje også har betydelige samfunnsmessige konsekvenser, kan det være umulig å skjule vedkommendes identitet. I slike tilfeller er det personen som *er* saken. Forholdet lar seg ikke omtale uten at vedkommende blir identifisert.

Men bortsett fra slike tilfeller bør det ikke være noen situasjoner der det er er opplagt og selvsagt at identifisering er riktig.

Tre viktige momenter teller med når spørsmålet om identifikasjon i den enkelte sak skal vurderes:

* Sakens samfunnsmessige betydning. Det er forskjell på nasking i butikken og alvorlig miljøkriminalitet.

* Lovbryterens posisjon. Ordføreren og industrilederen har mindre beskyttelse enn Hvermansen.

* Sakens stadium i rettssystemet. Det er enda større grunn til å anonymisere en mistenkt enn en domfelt.

Dessuten maner «Vær Varsom-plakaten» til særlig tilbakeholdenhet med å identifisere unge lovovertrredere. Årsaken er selvsagt at mulighetene for rehabilitering etter soning ikke skal ødelegges. (Det kan diskuteres om dette i prinsippet ikke bør gjelde alle lovovertrredere, uansett alder.)

Verken pressens etiske regelverk, uttalelser fra PFU eller journalistisk sedvane og praksis gir altså grunnlag for å trekke klare grenser for når identifikasjon aksepteres. Men følgende sluttninger må kunne trekkes:

- Forbrytelsens alvor kan ikke alene tilsi at det skal brukes navn, bilde eller andre identifikasjonstegn. Det finnes ingen grunn til å sette grensen f.eks. ved drapsaker og si at i slike tilfeller brukes navn og bilde.
- Bør navn brukes når det er fare for at uskyldige blir mistenkt? I slike tilfeller må det gjøres en avveining der faren for dette (som lett kan overvurderes) blir veid opp mot skadevirkningene av en identifikasjon. I mange tilfeller finnes det andre måter å unngå at uskyldige blir mistenkt.
- Det er heller ikke noen selvfølge at navn og bilde brukes så snart «kjendiser» er involvert i et lovbrudd. Men terskelen for identifisering av «offentlige personer» er lavere enn for folk flest. Politikere er nok den gruppen som i aller størst grad må finne seg i å bli identifisert når de begår lovbrudd og opptrer klander-verdig. De har på en spesiell måte bedt om - og fått - folkets tillit, og det hører med til pressens informasjonsoppgaver å avdekke eventuelle lovbrudd hos dem som ber om publikums stemmer ved valg.
- Sakens stadium i rettsapparatet er et moment som må tillegges vekt. Men det er selvsagt ingen automatikk i at når rettskraftig dom er falt, så er argumentene for anonymisering falt bort. At rettssaken er avgjort, betyr bare at faren for en feilaktig forhåndsdom ikke lenger er til stede. Men fortsatt må et «berettiget informasjonskrav» være avgjørende for om lovbryteren skal navngis, noe som er tilfelle i de færreste sakene.
- Hva når politiet går ut med etterlysning? I slike tilfeller kan det være et «berettiget informasjonskrav» for publikum at navn og bilde blir offentliggjort. Det kan f.eks. gjelde farlige forbrytere på flukt. Men heller ikke i disse tilfellene skal offentliggjøring skje automatisk. Det er pressens plikt å forsikre seg om at det virkelig er grunn til å gå ut med navn og bilde. Det er ikke politiet som bestemmer hva som skal stå i avisene. Det er publikums behov - og ikke politiets - som skal være avgjørende for pressen.
- Det kan tenkes andre saker der det er grunn til å advare publikum mot f.eks. bedrageri og lureri. Dette kan være tilfeller der «næringsdrivende» henvender seg til publikum ut fra uedle motiver, og mennesker kan tape penger hvis de ikke blir advart. I slike situasjoner kan det være nødvendig å navngi «bedrageren», men det kan også være tilstrekkelig å oppgi firmaets navn.
- Et argument som ikke holder, men som pressefolk likevel ofte benytter, er at fordi et person tidligere har vært navngitt, så gjør vi det denne gangen også. Vedkommendes navn er jo kjent fra før! Men skadevirkningene vil alltid øke for hver gang personen identifiseres. Hvis det ikke finnes andre grunner som tilslier identifikasjon, så kan ikke tidligere feilvurderinger - eller andre mediers

omtale - være avgjørende.

Bare navn - ikke bilde?

Det kan være grunn til å understreke at når man eventuelt finner det nødvendig å bruke navn på lovtrytere, så er det dermed ikke sagt at man også skal bruke bilde. Dette forsterker belastninger for den det gjelder, og bildet er i langt mindre grad enn navnet nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonsbehov.

Navn og bilde av ofrene?

I omtalen av drapssaker er det vanlig at aviser identifiserer offeret ved navn, i mange tilfeller også med bilde. Det samme skjer etter større ulykker. Pårørende og andre reagerer ulikt på dette: Noen synes det er en belastning, mens andre oppfatter det positivt, som et tegn på at samfunnet bryr seg om den tragedien som har rammet dem.

Normalt kan det ikke være noe i veien for å navngi ofre for forbrytelser og ulykker. Det er opplagt at dette er vesentlig informasjon som publikum gjerne vil vite, og som hører med til en fullstendig dekning av saken. Selv om enkelte pårørende skulle føle at dette forsterker lidelsen for dem, så er det et uttrykk for at samfunnet tar tragedien alvorlig, og det gir mulighet for oss alle til å ta del i sorgen og opprøret over det som har skjedd.

Annerledes er det hvis sakens karakter er slik at offeret blir stilt i et uheldig lys eller blir kompromittert. Et eksempel er hvis drapsofferet var prostituert, eller den omkomne i bilulykken var fyllekjører. Ingen skal behøve å få tildelt et skandalisert ettermåle som for alltid vil overskygge alle personens positive sider, og som det er umulig å forsvare seg mot.

I slike tilfeller vil pressen måtte velge om den vil bringe de relevante fakta i saken, eller om den vil navngi offeret. Det er utvilsomt mest i pakt med pressens oppgaver og publikums behov å velge det første: Å forklare omstendighetene rundt hendelsen, og holde offerets identitet skjult.

Incest-saker

Det er ikke så mange år siden incest var et ikke-eksisterende tema i norsk samfunnsdebatt. Fenomenet fantes sannsynligvis i like stor grad, men tabuholdninger gjorde at slike overgrep fikk lov til å eksistere i det skjulte utenfor samfunnets oppmerksomhet.

Dette har endret seg de siste årene. I dag blir dette problemet viet stor oppmerksomhet. Og de fleste vil nok være enig i at pressens lyskaster inn i denne mørke delen av vår kultur har bidratt sterkt til at både politi og politikere er blitt oppmerksom på problemet, og ikke minst til at de som er ofre for slike overgrep våger å melde fra.

Også på dette området er det pressens oppgave å «avdekke kritikkverdige forhold» og å «beskytte enkeltmennesker mot overgrep» som det heter i «Vær Varsom-plakaten». Det er viktig at pressen vier incestproblemets oppmerksomhet. Det kan skje ved å sørge for at de som kjenner problemet - sosialarbeidere, psykologer, politi, forskere osv. - får anledning til å bringe fram opplysning om incestproblemet. Offentligheten må få kjennskap til omfanget, skadenvirkninger osv. Men det skjer også ved at pressen rapporterer om enkeltstående kriminalsaker innenfor dette området, og slår disse opp som ordinære nyhetssaker.

Det er imidlertid svært viktig at pressen i slike saker ivaretar ofrenes anonymitet. PFU har påtalt flere tilfeller der aviser etter utvalgets mening har gitt for mange detaljer om gjerningsmannen, slik at det har vært mulig å identifisere ikke bare ham men også offeret.

På samme måte som ved voldtekstforbrytelser ønsker ofre for incestovergrep som regel å holde saken skjult for sine omgivelser. De føler det som en tilleggsbe-

lastning dersom det blir offentlig kjent hva de har vært utsatt for. Journalister må sørge for å følge publiseringssregler som sikrer at ofrene blir spart for denne tilleggsbelastningen.

Vi skal også være oppmerksom på at dersom det er risiko for at avisene ikke fullt ut ivaretar ofrenes anonymitet, kan det føre til at andre ofre for seksuelle overgrep lar være å anmelde saken.

«Identifikasjonstrappen»

Vi har slått fast at det på en del saksområder kan være grunn til å skjule identiteten til dem som blir omtalt i pressen. Dette gjelder i kriminalsaker, i visse typer sosialsaker - ikke minst i barnevernsaker, i noen tilfeller i ulykkesreportasje osv.

Identifikasjon blir som regel knyttet til bruk av navn og bilde. Disse to identifikasjonstegnene er spesielt nevnt i «Vær Varsom-plakaten». Men det finnes også andre måter å røpe en persons identitet på.

Det hører med til god journalistikk å ta med konkrete detaljer som skaper nærlighet og liv til historien som presenteres. Dette kan gjelde persondetaljer, som f.eks. opplysninger om de omtaltes bosted, yrke, familiesituasjon osv. Vi har også sett at både aviser og TV gjengir bilde av hjemmet til mennesker som er rammet av eller har begått forbrytelser.

Alt dette er med på å øke mulighetene for identifikasjon. Å rapportere på en detaljrik og presis måte er selvsagt noe journalister skal tilstrebe, men dette kan også støte mot etiske hensyn og kravet om anonymisering.

Nils E. Øy ved Institutt for Journalistikk har laget en «Identitetstrapp» som et hjelpemiddel når man skal vurdere graden av identifikasjon i en sak. Hvert av de 13 trinnene i trappen betyr en økning av antall personer som har mulighet for å peke ut personen som er omtalt:

- Kjønn
- Alder
- Hjemdistrikt
- Familiestatus
- Yrke
- Hjemkommune
- Arbeidssted
- Personhistorie
- Adresse
- Navn
- Personfoto
- Boligfoto, familien involveres
- Persondetaljer, tidligere synder

Kanskje kan det være grunn til å understreke spesielt det nest siste trappetrinnet. En del medier synes nokså ukritisk å ty til boligfoto for å komme «tett på» saken og skape nærlhet. Kanskje burde de ofre en tanke på den 10-årige sønnen i huset som på skolen neste dag vil oppleve at *alle* vet at pappa er arrestert...

Tegninger fra retten

I de aller fleste tilfeller vil det være dårlig presseskikk å fotografere tiltalte i rettssalen eller på vei til eller fra retten. Domstolloven setter også forbud mot slik fotografering uten vedkommendes samtykke (så sant ikke retten selv gjør unntak fra forbudet).

Både aviser og TV bruker fra tid til annen en tegner i sin dekning av større rettsaker. Dette kan gi gode journalistiske poenger. Men portrettlike tegninger må også vurderes presseetisk på samme måte som fotografier når det gjelder muligheter for identifisering. Det finnes eksempler på at aviser under en rettsak har ivaretatt

hensynet til anonymisering både gjennom tekst og foto, men likevel publisert tegninger som gjør det mulig å gjenkjenne tiltalte.

Vi har så langt kommentert de to paragrafene i «Vær Varsom-plakaten» som spesielt omtaler retts- og kriminaljournalistikken. En tredje paragraf er også direkte relevant for dette feltet, nemlig 4.6:

«Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.»

Det som gjelder ulykkesjournalistikken skal vi komme tilbake til. I kriminaljournalistikken vil denne paragrafen være et vern mot to presseetisk klanderverdig forhold:

Detaljer fra forbrytelser

Det hender at presseorganer bringer ganske så detaljerte beskrivelser av tragiske og dramatiske hendelser der enkeltpersoner er involvert. Både på åstedet for en alvorlig forbrytelse og i rettssalen er det gode muligheter for å hente informasjon til en detaljert og malende beskrivelse av forbrytelsen.

For det første hører slike detaljerte og kanskje groteske beskrivelser ikke med til publikums «berettigede informasjonskrav». Det er ikke vesentlig for publikum å få en detaljert fremstilling av en drapshandling eller en beskrivelse av offeret etter udåden. For det andre er dette unødig støtende og belastende for de pårørende. For det tredje kan det krenke avdødes minne. Det er ingen journalistisk prestasjon å bringe denne typen informasjon, og det strider mot presseetikkens krav til «saklighet og omtanke».

Eldre forbrytelser

Inntil 1987 var følgende formulering med i «Vær Varsom-plakaten»: «*Vær varsom med å trekke frem eldre og sonte forbrytelser*». I dagens utgave av plakaten er dette ikke nevnt. Men fortsatt hører det med til presseetikkens «saklighet og omtanke» å ikke rippe unødig opp i gamle, oppgjorte lovbrudd ved å omtale lovbrøtere som kanskje for lengst har lagt tidlige synder bak seg.

Forholdet er det samme når det gjelder NRK's programregler. Inntil 1990 inneholdt de setningen: «*En må være ytterst varsom med å trekke fram igjen eldre, sonte forgårelser*». I de nye programreglene er dette ikke tatt med - men formuleringen er bevart i kommentarene til programreglene. Det er ikke god presseskikk når en nyhetsredaksjon gjenoppfrisker detaljer - og gjerne navn - fra gamle forbrytelser så snart det skjer en ny og lignende forbrytelse. Like presseetisk klanderverdig er det når f.eks. en langtidsfange får permisjon og avisene mener seg berettiget til å melde at nå er vedkommende på vei hjem. Ved å omtale eldre forbrytelser på denne måten kan pressen ødelegge mulighetene for rehabilitering for lovovertredere.

Men heller ikke dette kan gjelde uten unntak. Prinsippet er klart nok og bør gjelde uavkortet når det gjelder «ordinære» forbrytelser. Men enkelte forbrytelser er enten så store eller har fått så store samfunnsmessige konsekvenser at de er blitt en del av vår historie. Og historien verken kan man eller skal man fortelle. Det er f.eks. uunngåelig at de store spionsakene som har vært her i landet etter krigen fra tid til annen blir omtalt både i bøker og i pressen.

Pressen og barnevernet

Pressens dekning av barnevernsaker reiser flere presseetiske problemstillinger. En side er at journalister i slike saker må forholde seg til at den ene parten i en konfliktsak har taushetsplikt og i liten grad kan uttale seg, noe som kan føre til ensidig fremstilling. En annen side er at barnevernssaker og familietvister stiller spesielle krav til personvernet.

Journalister opplever ofte at foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn er mer enn villig til å stå fram i avisens, i radio eller på TV. Det faktum at i det øyeblikk foreldrene har stått fram med navn og bilde er også barnets identitet kjent, ser ikke ut til å bekymre dem. Men det bør bekymre pressefolk.

Presseetikken slår fast at det er journalistens plikt å være varsom i møte med kilder som ikke kan ventes å være klar over virkningene av sine uttalelser («Vær Varsom-plakaten» pkt. 3.9). Og i «Vær Varsom-plakaten» pkt. 4.8 heter det:

«Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietylster, barnevernsaker eller rettssaker.»

I barnevernsaker som i andre saker er det en journalistisk oppgave å skape nærlhet og dokumentasjon. Men i denne typen saker må man klare dette uten å identifisere barnet. Her betyr skadenvirkningene for barnet mer enn de positive effektene ved å bruke navn og bilde.

4 ULYKKER OG KATASTROFER

Journalistisk dekning av ulykker reiser spesielle presseetiske problemstillinger, ikke minst i forhold til personvernet.

Denne delen av presseetikken ble særlig aktuell og heftig debattert etter de store katastrofene som skaket opp hele Norge i siste del av 1980-tallet; Vassdalen i 1986, Brønnøysund og Måbøalen i 1988, Scandinavian Star og Partnair-ulykken i Skagerak i 1989.

Etter flere av disse katastrofene ble det reist kritikk mot mediene for deres håndtering av hendelsene. Både helsepersonell og andre mente at pressen var for aggressiv og pågående i sine bestrebeler på å nå fram til skadde og pårørende, og at journalistene hensynsløst utnyttet og videreforsimlet enkeltmenneskers sorg og fortvilelse. Ikke minst ble bildebruken både i aviser og i TV diskutert og kritisert.

Fra pressens side ble det reist kritikk motsatt vei: Helsepersonell og sykehus la unødvendige hindringer i veien for journalistenes arbeid, og viste liten forståelse for pressens informasjonsoppgave og arbeidsmåte i slike situasjoner.

Også innad i pressen ble katastrofejournalistikken diskutert, og det er nok rett å si at debatten førte til en viss selvransakelse og selvkritikk i pressens egne rekker.

I Bergens Tidende sin håndbok om lov og etikk som kom i 1989 - en av de første etiske «husreglene» i norsk presse - blir det slått fast en «utvidet beskyttelse av privatlivets fred» i katastrofe- og ulykkesreportasjer. «BTs ulykkesreportasjer skal dekke informasjonsformål - ikke ha et underholdnings- og opplagsmessig siktemål» heter det i heftet. I 1990 kom også boka «Hva har vi der å gjøre? Om metoder og etikk i katastrofe og ulykkesjournalistikk», skrevet av Arne Blix og Jo Bech-Karlsen, som gir en grundig veiledning for journalister som skal dekke ulykker og katastrofer.

I «Vær Varsom-plakaten» er dette problemfeltet spesielt omtalt i paragraf 4.6:

«Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.»

Informasjonsoppgaven

Også i denne delen av presseetikken må utgangspunktet for vurderingene være pressens informasjonsoppgaver. En stor ulykke er ingen privatsak. Det er en samfunnssak, noe som publikum har rett til å få vite om, og som dermed klart faller inn under pressens informasjonsansvar. På den annen side har en ulykke elementer av høyst privat karakter, og derfor er det nødvendig å trekke etiske grenser både når det gjelder kildearbeit og publisering.

Offentligheten har krav på å få vite hva som faktisk har skjedd, om grunnene til at det kunne skje, og om hjelpearbeidet etter en ulykke. Den presseetiske grensen nærmer seg når private reaksjoner hos pårørende og skadde i seg selv blir viktig stoff. Og den brytes definitivt når sørgende pårørende blir oppsøkt og eksponert mot sin vilje.

På ulykkesstedet

Den etiske problemstillingen som pressefolk først møter i denne type saker gjelder opptreden på ulykkesstedet.

Journalister respekterer politiets avsperringer og anvisninger på et ulykkessted, men forventer å få slippe noe nærmere innpå stedet enn publikum, slik at de får mulighet til å gjøre sin jobb.

Avsperringer som er begrunnet i at redningsarbeidet ikke skal bli hindret, fare for å ødelegge bevis og hindre etterforskning, eller generell fare forbundet med å oppholde seg på stedet - slike avsperringer godtar pressen uten videre. Personvern-hensyn mener imidlertid journalister seg berettiget til selv å ivareta, og pressen vil vanskelig kunne akseptere generelle direktiver med slik begrunnelse fra andre.

Både på ulykkesstedet og på sykehuset må journalister selvsagt rette seg etter avgjørelser som leger og annet helsepersonell tar av hensyn til de skadde. Pressens forhold til krisepsykiatere og annet helsepersonell har imidlertid til tider vært noe komplisert.

Journalister søker å komme i kontakt med overlevende etter ulykker - og dette må være berettiget. Som førstehånds kilder er de overlevende viktige kilder for pressen - og for publikum. De kan fortelle om hendelsen bedre enn andre, de kan gi viktige detaljer. Dessuten kan både overlevende og pårørende formidle følelser og opplevelser, og dette er en del av ulykken som pressen også skal formidle. Pressen søker til kilder som kan gi reportasjene også denne dimensjonen.

Helsetilstanden til overlevende og involverte kan selvsagt gjøre en slik kontakt umulig. Som regel vil dette være åpenbart og ubegrenset - men i noen tilfeller finner helsepersonell det nødvendig å skjerme involerte for pressen fordi de er i psykisk ubalanse, i sjokk o.l. Journalistene må akseptere at helsepersonell er best skikket til å gjøre slike vurderinger, også om det i noen tilfeller er i strid med pasientens eget ønske. Kravet er at slike begrensninger i journalistenes arbeidsrom blir begrunnet i medisinske forhold, og at de ikke er basert f.eks. på et ønske om å hindre kritiske uttalelser om redningsarbeidet el.l. Hvis de klare medisinske begrunnelsene ikke er til stede, så er verken helsepersonell eller andre berettiget til å hindre intervju med overlevende og andre involverte.

Det hender at pressen blir holdt borte fra et ulykkessted av helt andre grunner - f.eks. fordi noen ansvarlige ikke ønsker innsyn av egen interesse; det kan gjelde rent fysiske forhold som er klanderverdige, man ønsker at pressen ikke skal få kontakt med øyenvitner osv. Dette kan pressen selvsagt ikke akseptere. Derfor skal begrensninger i pressens arbeid alltid kunne begrunnes. Journalister godtar f.eks. ikke en bedriftsleders ønske om å hindre adgang til brannstedet.

Forøvrig er hensynet til personer i sjokk o.l. inkludert i «Vær Varsom-plakaten»s formulering i pkt. 3.9, som omhandler journalistens plikt til å «beskytte intervjubruk mot seg selv»:

«Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.»

Bilder av omkomne og skadde?

Det er i strid med god presseskikk å bringe bilder av omkomne på et ulykkessted. Bilder som gjør det mulig å identifisere hardt skadde er heller ikke presseetisk akseptabelt.

Identifisering

Nyhetsmediene publiserer navn på omkomne i ulykker, fordi dette er viktig informasjon for mange av leserne, lytterne og seerne, først og fremst for dem som har behov for å få avkreftet - eller i verste fall bekreftet - om det er noen de kjenner som er rammet.

En presseetisk regel som norsk presse legger stor vekt på å etterleve er at omkomne eller savnede ikke skal identifiseres før de nærmeste pårørende er underrettet. Dette omfatter ikke bare publisering av navn, men også f.eks. bilde av en identifiserbar bil der det går fram av teksten at fører eller passasjer er omkommet.

Hvordan skildre sorg?

Ved minnehøytideligheter og begravelser etter kjente personer og etter andre dødsfall som har vakt stor offentlig oppmerksomhet har pressen en naturlig plass. På flere måter er dette offentlige seremonier, og gjennom mediene får det store publikum anledning til å delta.

Det er sjeldent protester mot at journalister og fotografer er til stede ved slike seremonier, det viktige spørsmålet er hvordan de utfører arbeidet sitt. En sentral etisk problemstilling er hvor nært sorgen skal skildres, med ord, foto, lyd og levende bilder. Det handler om grensene mellom privat sorg og sorg som har offentlig interesse.

I boka «Hva har vi der å gjøre?» skriver Arne Blix og Jo Bech-Karlsen: «Personvernet må være sterkt under en begravelse. Selv om en begravelse er en offentlig handling, er anledningen privat og intim for mange av de deltagende. [...] Nærbilder av sørgende ansikter vil normalt være en krenkelse av personvernet.»

Kanskje er det fornuftig å skille noe mellom de som deltar av private grunner og de som deltar som representanter for det offentlige. Fjernsynet viste en gråtende statsminister etter Torghatten-ulykken. Dette er neppe brudd på personvernet. Statsministeren opptrådte på vegne av oss alle, hun gav uttrykk for nasjonens følelser. Men det er annerledes med pårørende. Deres reaksjoner er private. Der må regelen gjelde om å unngå nærbilder av personer som viser sterke følelsesutbrudd. Det samme gjelder i tekstu: Å ikke knytte sorgreaksjoner til navn eller bestemte personer.

5 SELVMORD

Om selvmord heter det i «Vær Varsom-plakaten»s paragraf 4.9:

«Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.»

Norsk presse følger hovedregelen om ikke å omtale selvmord og selvmordsforsøk. Begrunnelse er at det som regel er personlige tragedier og ikke offentlig interessante samfunnsproblemer som ligger bak et selvmord. Personer som er død for egen hånd har krav på vern mot offentlig publisitet. Videre veier hensynet til de pårørende tungt.

En viktig grunn til å være tilbakeholden på dette punkt er også at det blant publikum kan være enkeltpersoner som er i en svært vanskelig livssituasjon, og som kan oppleve en omtale av selvmord som en tilskyndelse til selv å ta det samme skritt.

«Vær Varsom-plakaten»s formulering er imidlertid ikke kategorisk, den inneholder uttrykket: «...som hovedregel...». Det betyr at det kan tenkes unntak. Det kan være tilfeller der man av flere gode grunner finner å måtte omtale selvmordet, kanskje også identifisere den det gjelder.

Det kan f.eks. være tilfeller der selvmordet har sammenheng med et samfunnsproblem, eller tilfeller der en offentlig person dør for egen hånd. Man finner å måtte skrive om saken for å hindre ryktedannelse.

Pressens Faglige Utvalg har i en uttalelse også sagt at når selvmordet er et vesentlig element i en sak som allerede er kjent for offentligheten, bør det kunne omtales.

Det kan også tenkes at presse, radio eller TV ønsker å sette et økelys på selvmord som fenomen; årsaker, belastningen for pårørende, hjelpeapparat i slike tilfeller osv. I et grundig og seriøst arbeid med dette stoffet kan det hende at journalisten finner det tjenlig å belyse problemet ved hjelp av et konkret tilfelle, noe som kan være fullt ut etisk forsvarlig.

I USA og England - hvor presseomtale av selvmord er mer vanlig enn hos oss - er det gjort studier for å kartlegge en eventuell sammenheng mellom selvmordfrekvens og pressens omtale av selvmord. Flere undersøkelser dokumenterer en slik sammenheng. Forskere har også pekt på at i de tilfellene der pressen har fortalt på hvilken måte selvmordet fant sted, har frekvensen på nettopp denne typen selvmord økt i dagene etter presseomtalen. Amerikansk presseetisk litteratur konkluderer med at når pressen velger å omtale et selvmord, så bør man under alle omstendigheter unnlate å gi detaljer omkring hendelsen.

6 PERSONVERN I KILDEARBEID OG RESEARCH

Denne omtalen av personvern i presseetikken har så langt stort sett vært koncentrert om ett ledd av den journalistiske arbeidsprosessen, nemlig publiseringen. Men presseetiske problemstillinger omkring personvern er også aktuelt i journalistisk kildearbeid.

Skjulte metoder og skjult identitet

Journalisters bruk av såkalte skjulte metoder og skjult identitet kan støte mot fundamentale personvernhensyn. Begrepet «wallraffing» (etter den berømte tyske journalisten Günter Wallraff) brukes når pressefolk unnlater å gjøre sine kilder oppmerksom på at de er journalister, i den hensikt å få ut mer informasjon, eller når de i ekstreme tilfeller opptrer under falsk identitet.

Enhver journalist vil før eller siden komme i en situasjon der han eller hun vil måtte vurdere å skjule sin identitet og sitt egentlige ærend. Dette gjelder et stort spekter av situasjoner. Det kan på den ene siden f.eks. gjelde en sak der man vil sjekke priser og sammenligne ulike butikker, og presenterer seg kun ved navn som en ordinær kunde - noe som bør være helt kurant. På den annen side kan det gjelde rene provokasjoner der man går inn i en rolle med falsk identitet for å utløse en kritikkverdig handling hos dem man skal «avsløre». Mellom disse to ytterpunktene er det en glidende skala av ulike situasjoner der skjulte metoder kan tenkes.

«Vær Varsom-plakaten» har to paragrafer som omtaler dette spørsmålet. Hovedprinsippet for alt journalistisk kildearbeid er slått fast i paragraf 3.3:

«Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervju-situasjoner og el- lers i forhold til kilder og kontakter.»

Mulige unntakssituasjoner fra dette hovedprinsippet er omtalt i «Vær Varsom-plakaten»s paragraf 3.10:

«Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.»

Både publikum og mediene selv vil være tjent med at pressen fortsatt utøver sin virksomhet i full åpenhet, og at journalistene spiller med åpne kort. Men presseetikken åpner altså for unntakssituasjoner der skjulte metoder kan aksepteres. Det stilles to krav for at slike metoder skal kunne brukes: for det første at det dreier seg om informasjon av stor samfunnsmessig betydning, for det andre at denne informasjo-

nen ikke kan fremskaffes og dokumenteres ved bruk av vanlige journalistiske metoder.

Kildevernet

Personvernet i journalistisk kildearbeid omfatter også prinsippet om kildevern. Enhver som bidrar med informasjon til en redaksjon - enten det skjer på eget initiativ eller etter forespørsel - og som ønsker anonymitet overfor offentligheten, skal være trygg på at norske journalister beskytter sine kilder.

På dette punktet er presseetikken i vårt land kategorisk og kompromissløs. Kildevernet skal være absolutt.

Begrunnelsen for denne kategoriske holdningen er ganske enkelt at det i en del tilfeller er nødvendig å love anonymitet for å få fram viktig informasjon. Enkelte kilder løper en risiko ved å gi opplysninger om betydningsfulle saksforhold. Men enhver skal vite at man ikke risikerer noe ved å henvende seg til en journalist eller en nyhetsredaksjon.

Kildevernet er berørt i flere paragrafer i «Vær Varsom-plakaten». Mest sentral er paragraf 3.4:

«Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.»

Litteratur:

Blix, Arne og Bech-Karlsen, Jo: «Hva har vi der å gjøre? Metoder og etikk i katastrofe- og ulykkesjournalistikk». Institutt for Journalistikk, Fredrikstad 1990.

Brurås, Svein: «Etikk i journalistikk». Institutt for Journalistikk, Fredrikstad 1994.

Christians, Clifford G.; Rotzoll, Kim; Fackler, Mark: «Media Ethics. Cases and Moral Reasoning». Longman, New York 1991.

Falchenberg, Knut: «Kriminaljournalistikk - mer enn blod og blålys», Lov og Rett 1986.

Fremo, Skjalg: «Presseetikk». Institutt for Journalistikk, Fredrikstad 1994.

Ihlebæk, Hans Andreas: «Lov og etikk i journalistikk». Institutt for Journalistikk, Oslo 1977.

Ringheim, Gunnar: «I pressens vold». Gyldendal, Oslo 1993.

Wolland, Steingrim og Øvrum, Rolf: «Budbringerens dilemma». Institutt for Journalistikk, Fredrikstad 1992.

Øy, Nils E.: «Hvorfor ikke navn *eller* bilde?» Artikkel i Dagspressen nr. 14/1989.

Vedlegg 3

Kapittel 5 i kringkastingsloven Klage over kringkastings-program. Klagenemnda.

§ 5-1. Klagenemndas kompetanse

Klagenemnda prøver om program sendt i norske kringkastingssendinger har behandlet noen utilbørlig og om det har krenket privatlivets fred. Den prøver om kringkastingsselskapets avgjørelse i sak om beriktigelse av uriktige opplysninger er i samsvar med god skikk.

Nemnda kan foreta prøving etter eget initiativ eller etter klage. Klageren må godtgjøre at programmet eller avgjørelsen om beriktigelse direkte vedrører klageren.

§ 5-2. Framgangsmåten ved klage

Klage over program må være fremsatt for klagenemnda innen tre uker etter at programmet er sendt. Klagenemnda kan i særlige tilfeller behandle en klage selv om fristen ikke er holdt. Ved beregning av fristen gjelder forvaltningslovens § 30 tilsvarende.

§ 5-3. Klagenemndas sammensetning

Klagenemnda består av seks medlemmer med personlige varamedlemmer. De oppnevnes av departementet for fire år. Tre medlemmer med personlige varamedlemmer oppnevnes etter forslag fra kringkastingssektoren. Departementet oppnevner nemndas leder blant de seks medlemmene. Nemndas leder og dennes varamedlem skal oppfylle de alminnelige vilkår for å være dommer.

Departementet gir nærmere bestemmelser om nemndas virksomhet, oppnevningsprosedyrer m.v.

§ 5-4. Klagenemndas saksbehandling

Saksbehandlingen er skriftlig med mindre nemnda bestemmer noe annet. Nemnda skal avgjøre klagen i møte. Nemnda er vedtaksfør når minst fem medlemmer eller varamedlemmer, herunder leder eller dennes varamedlem, er til stede. Ved stemmelikhet har lederen, eventuelt dennes varamedlem, dobbeltstemme.

Nemnda skal søke saken opplyst så godt som mulig. Den kan kreve programmet avspilt og utskrift av det.

En part har adgang til å uttale seg om den annen parts anførsler så langt nemnda finner det rimelig.

Departementet kan gi nærmere regler om nemndas saksbehandling.

§ 5-5. Avvisning uten realitetsbehandling

Åpenbart uholdbar klage kan klagenemnda avvise uten realitetsbehandling. Det samme gjelder dersom klageren har reist søksmål om forholdet.

§ 5-6. Klagenemndas avgjørelse

Nemndas avgjørelse og eventuell dissens skal grunngis.

Nemndas avgjørelse er ikke bindende for klageren.

Avgjørelsen og begrunnelsen med eventuell dissens skal meddeles partene. Nemnda bestemmer om avgjørelsen og begrunnelsen, eventuelt om også dissens skal offentliggjøres i sending fra kringkastingsselskapet.

Nemndas avgjørelse kan ikke påklages etter forvaltningsloven.

Vedlegg 4

Vedtekter for Norsk Presseforbund (Vedtatt av Hovedstyre 17. juni 1994)

1 Formål og virksomhetsområder

1.1 NP er et fellesråd for norske massemedier i etiske og redaksjonelt faglige spørsmål. Medlemmene i fellesrådet er selvstendige og frittstående organisasjoner innenfor medienevirksomhetsområdet.

1.2 NPs mål er å fremme den etiske standard, yrkesetikken og integriteten i norske medier, og derigjennom styrke og verne ytringsfriheten, pressefriheten og informasjonsfriheten. NP kan også behandle saker og avgjøre uttalelser når medlemmene finner det naturlig å opprette samlet gjennom NP. NP skal fungere som sekretariat for Pressens Faglige Utvalg.

1.3 NP kan ikke trenge vedtak som binder medlemmene rettslig.

2 Styret

2.1 NP ledes av et styre på 8 som oppnevnes av medlemmene som følger:

- a) 2 fra Norske Avisers Landsforening (NAL)
- b) 2 fra Norsk Journalistlag (NJ)
- c) 2 fra Norsk Redaktørforening (NR)
- d) 1 fra riksdekkende radio eller TV
- e) 1 felles for mindre medlemsorganisasjoner som ikke dekkes av pkt. a-d.

Reglene for oppnevning av representantene for grupper d og e avtales direkte mellom de aktuelle organisasjonene i hver gruppe. Disse reglene skal godkjennes av styret. Oppnevningene skjer normalt for to år av gangen med virkning fra 1.1. Organisasjonene står imidlertid fritt til å foreta endringer når de finner det ønskelig. Vararepresentanter kan oppnevnes av de grupper som ønsker det. En vararepresentant fra hver gruppe kan delta i styrets møte uten stemmerett.

2.2 Styret konstituerer seg selv. Vervet som leder og nestleder skal såvidt mulig gå på omgang mellom NAL, NR og NJ.

2.3 Alle medlemmene skal ha tilsendt styrepapirer samtidig med styret. De av medlemmene som ikke har sete i styret, kan i enkeltsaker møte i styret for å legge fram sitt syn på den aktuelle sak.

2.4 Vedtak i alminnelig løpende saker fattes med alminnelig flertall i styret. Styrets leder har dobbeltstemme ved stemmelikhet. Følgende saker krever mer enn 3/4 flertall:

- budsjetter
- saker nevnt i pkt 5.1 og 5.2, samt godkjennelse etter annet ledd i pkt. 2.1
- endringer av PFU's vedtekter eller retningslinjer
- andre viktige saker av prinsipiell karakter.

2.5 Styret skal vedta aktivitetsplan og budsjett og godkjenne årsregnskapet. Disse dokumentene skal imidlertid først forelegges medlemsorganisasjonene dersom noen av disse ønsker det. Styret kan oppnevne spesielle utvalg til å forberede særlige saker.

2.6 Styret kan delegere til et arbeidsutvalg innen sin midte å fatte beslutninger i løpende saker dersom det finner dette hensiktsmessig. Slik delegasjon krever enstemmighet.

3 Sekretariatet

3.1 Virksomheten i NP utøves i det daglige av sekretariatet under ledelse av en generalsekretær. Styret vedtar instruks og funksjonsbeskrivelse for generalsekretæren.

4 Finansiering

4.1 NP's virksomhet finansieres ved bidrag fra medlemmene og andre kilder som styret finner akseptable i forhold til NP's virksomhet og formål. Medlemmenes bidrag fastsettes i særskilt avtale dem imellom. Finansieringen skal godkjennes av styret.

5 Endring av vedtekter, nye medlemmer, uttreden m.m.

5.1 Endring av disse vedtekter forutsetter mer enn 3/4 flertall i styret og godkjennelse av de deltagende organisasjonene.

5.2 Opptak av nye medlemmer forutsetter mer enn 3/4 flertall i styret og at det er inngått finansieringsavtale i henhold til pkt. 4 med kandidaten.

5.3 Et medlem kan tre ut av NP med 12 måneders skriftlig varsel til styret. Bidrag i henhold til pkt. 4 opphører ved uttreden.

5.4 Et medlem som skylder mer enn 6 måneders bidrag ifølge avtale inngått etter pkt. 4 foran, kan av styret med alminnelig flertall utelukkes fra videre deltagelse. Medlem som skylder slikt bidrag for mer enn ett år, skal utelukkes fra videre deltagelse, forutsatt at det har fått skriftlig varsel og purring med rimelig frist til å gjøre opp.

Vedlegg 5

Vedtekter for Pressens Faglige Utvalg

§ 1

Pressens Faglige Utvalg er opprettet av Norsk Presseforbund og har til formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse (trykt presse, radio og fjernsyn). Som et ledd i dette arbeidet vurderer Pressens Faglige Utvalg klager på norsk presses atferd og avgir sine uttalelser som offentliggjøres.

Utvalget kan også vurdere klager over institusjoners, organisasjoner og personers behandling av presse og pressefolk under deres utøvelse av sin informasjonsoppgave.

Kompetanseområdet for Pressens Faglige Utvalg omfatter i prinsipp alle medier - kringkasting såvel som dagspresse, ukepresse og periodiske publikasjoner.

§ 2 Retningslinjer

Som retningslinjer for sitt arbeid vil Pressens Faglige Utvalg legge til grunn: «Vær Varsom-plakaten» som ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936 og senere revidert, siste gang i 1992 og «Redaktørplakaten», utarbeidet i 1953 av Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, revidert i 1973.

§ 3 Sammensemsetning

Pressens Faglige Utvalg består av 7 representanter, hvorav 3 utenfor pressen, alle med personlig vararepresentant. Både utvalgets leder og de øvrige medlemmene oppnevnes av Norsk Presseforbunds styre. Oppnevnelsen gjelder for to år om gangen regnet fra 1. juli det året de oppnevnes.

Innen utvalget kan det oppnevnes et arbeidsutvalg på tre medlemmer, hvorav to fra presseorganisasjonene.

Et medlem er uigild når særegne forhold foreligger som er egnet til å svekke tiliten til hans/hennes upartiskhet.

§ 4 Innsending av klage

Pressens Faglige Utvalg kan behandle klager fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og myndigheter. Generalsekretæren i Norsk Presseforbund kan også be utvalget behandle saker av stor prinsipiell interesse, eller saker hvor det er rimelig å gi den eller de personer saken gjelder, bistand til å fremme den.

Dersom utvalget blir bedt om å behandle samme spørsmål som er anmeldt eller brakt inn for domstol, eller som åpenbart vil ble brakt inn for domstol, skal behandlingen av klagen utstå til rettskraftig avgjørelse foreligger. Utvalget kan i alle tilfeller ta saken opp til behandling når det innklagede presseorgan samtykker i det.

Utvalget behandler ikke klager på radio og fjernsyn som er forelagt Klagenemnda for kringkastingsprogram.

For innsending av klage gjelder en foreldesesfrist på 3 måneder. Denne fristen kan fravikes innfor rimelig tid når klageren ikke har hatt anledning til å gjøre seg kjent med saken, og den er av prinsipiell betydning. Klage sendes til Norsk Presseforbund, Pressens Faglige Utvalg, Prinsensgt. 1, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo.

§ 5 Behandling av klagen

Det daglige arbeidet for Pressens Faglige Utvalg utføres av Norsk Presseforbunds sekretariat, hvis oppgave det er å forberede alle sakene for utvalget, foreta de nødvendige undersøkelser og sørge for at de fastsatte fristene overholdes og at utvalget behandler sakene så raskt som mulig.

Når en klage har kommet til sekretariatet, skal den først forelegges den parten det klages over. Hvis saken blir ordnet i minnelighet med klagen, sender partene melding om det til utvalget innen en frist på vanligvis to uker.

Hvis en minnelig ordning ikke kommer i stand, har den parten det klages over en frist på en uke til å utforme det svaret som utvalget skal ha. Dette svaret forelegges klageren som også har en uke til eventuelle bemerkninger. Hvis klageren har brakt nye opplysninger eller synspunkter inn i saken i sitt tilsvart, får den parten det klages over, en ukes frist til sitt endelige svar.

Når spesielle grunner tilskir det, kan det gis utsettelse med svar og tilsvart. Slik grunn vil alltid foreligge når ansvarlig redaktør ikke har hatt adgang til å konferere med vedkommende medarbeider, eller når tidsfristen ikke sikrer forsvarlig saksbehandling.

I de tilfelle klageren ikke er identisk med den eller dem saken gjelder, må det innhentes samtykke fra den/dem det gjelder.

Når sakens dokumenter har vært gjort kjent for de interesserte parter, skal Pressens Faglige Utvalg gjennomdrøft saken og forme en uttalelse med en fullstendig saksfremstilling og en konklusjon så konsis som mulig.

Klageren skal så tidlig som mulig gjøres oppmerksom på de begrensninger i klagebehandlingen som fremgår av § 4

§ 6 Offentliggjøring av uttalelsen

Uttalelsene fra Pressens Faglige Utvalg er offentlige.

God presseskikk tilskir at «fellende» uttalelser gjengis snarest mulig, i sin helhet og på godt synlig plass/ i relevant sendetid i de medier saken gjelder. I trykt presse skal uttalelsen gjengis med den faste vignett med PFU's logo.

Hvis et medium som ikke er med i Norsk Presseforbunds medlemsorganisasjoner, ikke publiserer en fellende uttalelse, kunngjøres den på annen måte.

I særlige tilfelle, for eksempel når offentliggøring vil kunne krenke privatlivets fred, kan utvalget bestemme at uttalelsen ikke skal offentliggjøres, eller at den skal offentliggjøres på en slik måte at klagernes eller andre berørtes navn holdes utenfor.

§ 7 Finansiering

Pressens Faglige Utvalg får sine utgifter dekket av Norsk Presseforbund etter særskilt avtale mellom pressens organisasjoner.

§ 8

Disse vedtektenes trådte i kraft 15. mars 1972 og er senere revidert 1. desember 1976, 21. november 1984, 2. desember 1987, 17. juni 1992, 11. november 1992 og 22. november 1995.

Vedlegg 6

Redaktørens plikter og rettigheter («Redaktørplakaten»)

En redaktør skal alltid ha pressens ideelle mål for øye. Redaktøren skal ivareta ytringsfriheten og etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjener samfunnet.

Gjennom sin avis skal redaktøren fremme en saklig og fri informasjons- og opinionsformidling. Redaktøren skal etterstrebe en journalistikk som gjør det klart for leseren hva som er reportasje og formidling av informasjoner og fakta, og hva som er avisens egne meninger og vurderinger.

En redaktør forutsettes å dele sitt blads grunnsyn og formålsbestemmelser. Men innenfor denne rammen skal redaktøren ha en fri og uavhengig ledelse av redaksjonen og full frihet til å forme avisens meninger, selv om de i enkelte spørsmål ikke deles av utgiveren eller styret. Kommer redaktøren i uløselig konflikt med avisens grunnsyn, plikter han/hun å trekke seg tilbake fra sin stilling. Redaktøren må aldri la seg påvirke til å hevde meninger som ikke er i samsvar med egen overbevisning.

Den ansvarshavende redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens innhold. Redaktøren leder og har ansvaret for sine medarbeideres virksomhet, og er bindeleddet mellom utgiveren/styret og de redaksjonelle medarbeiderne. Redaktøren kan utpeke flere redaktører, også redaktør for annonsestoffet.

Denne erklæring er blitt til i samarbeid mellom Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, vedtatt av begge organisasjoner 22. oktober 1953, revisert i 1973

NORSKE AVISERS LANDSFORBUND

Olaf A. Olsen

NORSK REDAKTØRFORENING

Reidar Hirsti

Vedlegg 7

Vær varsom Etiske normer for pressen (trykt presse, radio og fjernsyn)

Den enkelte redaktør og medarbeider har ansvar for å kjenne pressens etiske normer, og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet.

1 Pressens samfunnsrolle

1.1. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkesfrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.¹

1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.¹

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkesfriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.¹

1.4. Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold.¹

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2 Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens, bladets eller kringkastingssendingens innhold.²

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne oppstre fritt og uavhengig i forhold til personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.²

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke påta seg oppdrag eller verv som skaper interessekonflikter i forhold til deres redaksjonelle oppgaver. De må unngå dobbeltroller som kan svekke deres troverdighet.²

2.4. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.²

2.5. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å gjøre noe som strider mot egen overbevisning.²

2.6. Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.²

2.7. Gi aldri tilslagn om redaksjonelle motytelser for reklame. Det som offentliggjøres, skal være et resultat av en redaksjonell vurdering.²

2.8. Det er uforenlig med god presseskikk å la sponsing påvirke redaksjonell virksomhet, innhold og presentasjon.²

2.9. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3 Forhold til kildene

3.1. Pressens troverdighet styrkes ved at kildene for informasjon identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med behovet for å verne kildene.³

3.2. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Ved bruk av anonyme kilder må det stilles særskilte krav til kildekritikk.³

3.3. Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjuasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.³

3.4. Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.³

3.5. Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende.³

3.6. Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.³

3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.³

3.8. Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigering av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.³

3.9. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.³

3.10. Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.

4 Publiseringssregler

4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.⁴

4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.⁴

4.3. Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken utedokumenterte.⁴

4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, ingresser og inn- og utannonseringer ikke går lengre enn det er dekning for i stoffet.⁴

4.5. Unngå forhåndsdømming i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.⁴

4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.⁴

4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstege i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertredere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav.⁴

4.8. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernsaker eller retssaker.⁴

4.9. Selvmord eller selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.⁴

4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.^{4.1}

4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falsk inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.^{4.1}

4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling.^{4.1}

4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.^{4.1}

4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal såvidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.^{4.1}

4.15. De som utsettes for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvart, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Tilsvart skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk. Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form.

ORD OG BILDER ER MEKTIGE VÅPEN. MISBRUK DEM IKKE!

Vedlegg 8

Pressens Faglige Utvalg. Klagestatistikk 1995

Flere klager og manglende kildekritikk «felte» oftest

Tallet på klager til Pressens Faglige Utvalg (PFU) steg igjen i 1995, etter en svak nedgang året før. Økningen gjalt både antallet innkomne klager og tallet på klagesaker som ble behandlet av utvalget.

Det som ifjor gikk igjen, og som også i 1994 ga flest «fellende» uttalelser i PFU, knyttet seg først og fremst til manglende kildekritikk og enkildejournalistikk. Høyt opp på statistikken for brudd på god presseskikk kom også forsømmelser når det gjaldt retten til samtidig imøtegåelse fra personer som ble utsatt for sterke påstander eller beskyldninger, opplyser utvalgets sekretaer, Kjell M. Børringbo i Norsk Presseforbund.

PFU fikk inn 190 klager i 1995, mot 171 i 1994, 184 i 1993 og 179 i 1992. - Økningen i året som gikk bekrefter trenden på 1990-tallet, men gjenspeiler ikke automatisk at det står stadig dårligere til med den presseetiske standarden, påpeker PFU-sekretæren. Av de 92 uttalelsene utvalget ifjor avgav var 34 «fellende», mens 91 klagesaker ga 45 «fellende» uttalelser året før. - Snarere kan økningen i antallet klager bety at pressens selvdømmeordning via PFU er blitt bedre kjent.

Ialt behandlet utvalget 184 klager i 1995, mot 165 året før. Foruten de 34 «fellende» uttalelsene ga utvalget kritikk til syv publikasjoner. 51 uttalelser konkluderte med «ikke brudd på god presseskikk», mot 42 i 1994. I 37 tilfeller kom klagene i fjor til en minnelig ordning med det innklagede presseorgan, eller klagene ble trukket.

Også for 1994-95 er det ut fra statistikken vanskelig å trekke entydige konklusjoner om tendenser. Mens det i 1993 og 1994 var en markant nedgang i antallet «fellende» uttalelser for Dagbladet og Verdens Gang, toppet Dagbladet ifjor PFU-statistikken med fem «fellelser» for brudd på god presseskikk. Fem andre aviser kom nærmest, med to «fellende» uttalelser hver. Blant disse var Dagens Næringsliv, som i 1994 sto øverst på statistikken med fem «fellelser».

PFU-sekretariatet understreker for øvrig at det er grunn til å vise varsomhet med å stille opp en slags Ti-på-topp-liste, fordi bruddene på god presseskikk er av vidt forskjellig alvorsgrad.

Pressens faglige utvalg. Klagestatistikk 1995

1. Antall klager

År	88/89	89	90	91	92	93	94	95
Innkomne	150	124	166	172	179	184	171	190
Behandlede	-	-	146	159	184	185	165	184
I bero/søksm.	8	6	5	8	11	6	9	13
Ikke fer.beh.	21	13	29	35	26	24	28	11

2. Klagebehandling

År	88/89	89	90	91	92	93	94	95
Ant. uttal.	49	38	68	77	94	76	91	92
«Fellende»	31	24	50	44	54	45	45	34
Kritikk	10	7	4	4	8	6	5	7
«Fri»/utt.	20	12	21	34	57	44	42	51
«Fri»/forenk.	51	46	34	36	36	43	22	15
Påst.m.påst.	-	-	-	-	-	-	2	-
Minnel. ordn.	3	10	7	5	14	19	19	37
Avv./henlagt	47	28	39	41	39	40	32	40

2. Oversikt aviser/blader. Behandlede klager 1995

Avis / blad	Ant. kla.	Fell utt.	Fri utt.	Kritikk	Fore fri	M.O. truk	Avv/ henl	Merk.
Adresseavisen	6	1	2	1	1	1		
Aftenposten	5	1	3				1	
Agder	1						1	
Akersh. Amtst.	3	2	1					
Altaposten	1						1	
Arb.bladet	3	1	2					
Askøyværingen	1	1						
Aust Agder B1	1				1			
Avisa Tr.heim	2		1				1	
Bergensavisen	2		1				1	
Bergens Tid.	2		1			1		
Bømlo-Nytt	1			1				
Dagbladet	16	5	3		1	4	3	
Dagens N.liv	2	2						
Dagningen	1	1						
Demokraten	5		1		1	2	1	
DT-BB	1						1	
Farsunds Avis	2		1		1			
Finnmarken	1				1			
Firda	1		1					
Firdaposten	4		2				2	
Forbr.-rapp.	1					1		
Fosna-Folket	2					1	1	
Framt.i Nord	1	1						
Fredriksst. Bl	2				1	1		
Fremliden	1		1					

2. Oversikt aviser/blader. Behandlede klager 1995

Fædreln. venn.	2	1	1		
Glåmdalen	2	1	1		
Gudbr.døl.-L.T	3	2		1	
Hallingdølen	1	1			
Hamar Arb.bl.	1			1	
Hamar Dagbl.	1			1	
Harstad Tid.	1	1			
Hordaland	1	1			
Indre Akersh.	1			1	
Journalisten	1	1			
Kapital	4	1		1	2
Klassekampen	2	1		1	
Komm. Rapport	1	1			
Lindesnes	1	1			
Lofotposten	1	1			
Lofot -Tidende	1		1		
Moss Avis	1	1			
Moss Dagblad	3	1	1		1
Nationen	1		1		
Nordl. Framt.	2		1	1	
Nordlandspost	3	1	1	1	
Nordlys	3	1		1	1
NÅ	3	1		1	1
Opdalingen	1			1	
Oppl. Arb.bl.	1	1			
Porsgr. Dagbl.	4		2	1	1
Rana Blad	1		1		
Ringsaker B1.	1			1	
Rjukan Arb.bl	2	1			1
Rogalands Av.	1	1			
Romerikes B1.	1			1	
Røyken & Hur.	1			1	
Se og Hør	1			1	
Stvgr. Aft.	1	1			
Sunnmørspost.	2	1			1
Telemarkavis.	4	2		1	1
Telen	1			1	
Trønder-Avis.	1	1			
Tysnes	1			1	
Lok. Tønsberg	2	2			
Tønsbergs B1.	2	1		1	

2. Oversikt aviser/blader. Behandlede klager 1995

Varden	3	1	1			1
Verdens Gang	14	2	5	2	4	1
Vesterålen	1		1			
Vesteraal.Av.	2			1	1	
Vi Menn	2	1			1	
Vårt Land	2			1		1
Økon. Rapport	5	1	3			1
Øksnesavisa	1				1	
Østl.-Posten	3		1	1	1	
Østlendingen	1				1	
Øvre Smaalen.	2		1		1	

Andre avviste klager i hht. gjeldende PFU-vedtekter 1995:

NRK: 2

TV 2: 4

TV Norge: 1

Lokal-TV: 1

Nærradio: 1

Andre publikasjoner: 4

PFU-uttalelser 1995. Brudd på god presseskikk/kritikk

Begrunnelse:	1995	1994
(Henv. pkt. Vær Varsom-plakaten).		
Kildekritikk / kontroll av opplysninger (3.2)	13	12
Intervju-situasjonen (3.3)	1	-
Pers. som ikke vet virkn. av uttalelser (3.9)	1	2
Saklighet og omtanke (4.1)	2	8
Blanding fakta/kommentar (4.2)	1	-
Egenart, identitet, privatliv (4.3)	2	5
Titler etc. som går lengre enn dekn. for (4.4)	6	5
Hensyn mennesker i sorg (4.6)	1	-
Identifisering i kriminal- og rettsrep. (4.7)	1	-
Barns identitet i familietylster (4.8)	1	3
Bilder brukt i annen sammenheng (4.10)	1	2
Rettelser/beklagelser (4.13)	2	5
Samtidig imøtegåelse (4.14)	10	12
Tilsvarsretten (4.15)	4	6
Prinsipputt. kriminal- og rettsrep.	1	-

Vedlegg 9

Klagestatistikk 1995 for Klagenemnda for kringkasting.

Det kom totalt 30 klager i 1995. Klage fra flere, f.eks. to personer over samme program behandles som to klager. Klage fra én person over flere programmer behandles som én klage hvis det er sammenheng mellom programmene og klagene er rettet mot et kringkastingsselskap - ellers regnes det som flere klager.

Klagenemnda realitetsbehandlet 19 klager. Tre saker ble avvist og sju bortfalt av ulike grunner. Én klage er stilt i bero i påvente av rettsavgjørelse i saken.

Klagene fordeler seg slik med hensyn til hva det klages over (alle saker er medregnet):

Utilbørlig behandling	19
Utilbørlig behandling og avgjørelse i beriktigelsessak	1
Krenking av privatlivets fred	2
Utilbørlig behandling og krenking av privatlivets fred	8
Avgjørelse i beriktigelsessak	0

Det har vært rettet klager mot følgende kringkastingsselskap i 1995:

Kringkastingsselskap	Antall klager	Ikke medhold for klager	Medhold for klager	Medhold/ikke medhold for kla- ger	Klager trakk saken/ saken bortfalt/i bero/ avvist
NRK, radio	1	1			
NRK, fjernsyn	13	3	3	2	5
Radio hele Norge - P4	2				2
TV 2	9	1	3	1	4
TVNorge	2	1	1		
Radio Puddefjord	1		1		
Radio Bergen	1		1		
Foreningen Radio Ung (Hammersborg Juvente)	1		1		
SUM	30	6	10	3	11

Hvem er klagerne?

Klager	Sum
Privatperson(er)	23
Institusjon/Firma	4
Organisasjon(er)	3
SUM	30

Følgende programtyper er påklaget:

Program/programtype i NRK, Radio og TV	Antall klager
Riks- og distriktsnyhetssendinger/ debatt (TV)	7
Dokumentarprogram	2
«Refleks - Forbruker»	2
Pausen i tippekampen	1
Riks- og distriktsnyhetssendinger (radio)	1
«Schrödingers katt»	1
SUM	14

Program/programtype i TV 2	Antall klager
Nyhetssendinger	5
Nyhetssending/dokumentar	1
Dokumentar	1
«TV 2 hjelper deg.»	2
SUM	9

Program/programtype i TVNorge	Antall klager
Aktuelt 20	1
«Jobb på liv eller død»	1
SUM	2

Program i Radio Hele Norge P4	Antall klager
Reklameinnslag	1
«Opp med termosen»	1
SUM	2

Program/programtype i Nærradioen	Antall klager
Puddefjord Radio: Dokumentar	1
Radio Bergen: Dokumentar	1
Foreningen Radio Ung (Hammersborg Juvente) i forbindelse med annonsering	1
SUM	3

Vedlegg 10

Kommentarer til programregler for Norsk Riksringkast- ting

NRKs programreglar med kommentarane til dei einskilde paragrafane er eit viktig dokument. For å kunne leve opp til dei strenge kvalitetsskrav som NRK arbeider under, er det nødvendig at dette dokumentet er i dagleg bruk i verksemda i NRK. I tillegg har vi registrert stor interesse også frå folk utanfor institusjonen til å gjere seg kjent med dette regelverket. Reglane er resultatet av eit grundig arbeid og ein brei debatt i institusjonen. Reglane og kommentarane har vore handsama av NRKs styre. Den endelige utforminga er fastsett av Kringkastingssjefen.

I denne utforminga av regelverket er det gjort fleire endringar i forhold til tidlegare revisjonar i 1975 og 1982. Systematikken er og endra i forhold til tidlegare. Ein del dokumentasjon som lovtekstar og føresegner av ulik art er tatt ut i denne utgåva. Denne dokumentasjonen finst i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Oslo, 5. januar 1990 *Einar Førde* (sign.)

1 NRKs oppgave

NRKs oppgave er å formidle informasjon og kultur til hele Norges befolkning. Gjennom stor allsidighet i programtilbudet skal NRK vekke interesse for samfunnsspørsmål og gi mulighet for opplevelse og underholdning. NRK har også en selvstendig rolle som skapende kulturinstitusjon. NRK skal gjennom variert, upartisk og kritisk journalistikk sette søkerlyset på det norske og internasjonale samfunn. Det er en viktig oppgave å hevde menneskeverd og demokratiske verdier.

Programmene skal være preget av kvalitet i innhold, form, presentasjon og teknisk utførelse.

Kommentarer:

NRK skal tjene hele nasjonen og må som nasjonal kringkasting forsøke å dekke behov for informasjon og kultur i ulike lag av befolkningen. Programmene bør ta sikte på å interessere flest mulig. Grupper som har en begrenset adgang til informasjon, kultur- og underholdningstilbud bør tilgodeses med spesielle program. NRK skal söke å imøtekomme interessene til mindre - «smale» - grupper.

Informasjons- og kulturformidlingen må være så omfattende og av en slik kvalitet at publikum i størst mulig utstrekning blir orientert om det som skjer og får del i kulturlivet. Programmene må fremme forståelse og innsikt og øke muligheten for opplevelse, vekke interesse for samfunnsspørsmål og stimulere til debatt.

Det forventes av institusjonen at den skal forsøke å tilfredsstille de fleste kulturbehov og på en gang være skole, avis, kirke, teater, kino, konsertsal og idrettsplass. Som nasjonal kringkasting må NRK ha respekt for interesser og underholdningsbehov i de ulike lag av befolkningen.

Det er en viktig oppgave å hevde menneskeverd og demokratiske verdier. Dette er spesielt viktig i et samfunn som mer og mer får et flerkulturelt preg. De demokratiske verdier vil bl.a. omfatte ytringsfrihet, tanke- og trosfrihet, rettssikkerhet, rett til å bestemme i frie valg og også visse allment anerkjente etiske verdier og respekten for menneskeverd. Det innebærer avvisning av diktatur og undertrykkelse, kjønnss- og rasediskriminering, diskriminering av minoriteter og underprivilegerte og bruk av vold. Det bør vises varsomhet ved bruk av vold i underholdning og når

voldsinnslag kan komme på tale for å avsløre og motvirke vold. Slike virkemidler kan ha utilsiktede virknings.

I nyhetssammenheng må NRK likevel kunne vise eller omtale vold (krigshandler, attentater etc.) som ledd i formidling av den vold som faktisk forekommer i samfunnet. Voldsscener i seriøs, kunstnerisk sammenheng, i litterære eller andre kunstneriske programmer, kan heller ikke avvises. Men det må legges vekt på tidspunkt for sending og på kravet om dekkende forhåndsorientering til publikum om innslagets karakter.

2 Ansvar

Kringkastingssjefen har det endelige ansvar for at programmene har et innhold som er i samsvar med NRKs programregler og vedtatte linje for programvirksomheten.

Oppstår det tvil om noe som skal sendes, skal saken forelegges programredaktøren/distriktsjefen. Dersom disse er i tvil legges spørsmålet fram for programdirektør, eventuelt kringkastingssjef.

Programmedarbeider som utformer stoffet har ansvar for at programmet ikke bryter norsk lov. Dette gjelder også dem som godkjener et program for sending.

I tillegg gjelder et spesielt strafferettlig ansvar (redaktøransvar) for kringkastingssjef, programdirektør, programredaktør og distriktsjef. At en opplysning er offentliggjort andre steder, fritar ikke for straff- og erstatningsansvar.

Kommentarer:

I regelens 1. og 2. ledd er det snakk om det en kan kalte et kringkastingspolitiske ansvar. Hvis en medarbeider lager et innslag eller et program som er i strid med NRKs programregler, er det institusjonen som helhet og særlig institusjonens ledelse som må hefte for kritikk.

Det skal være en naturlig del av arbeidet med programmene å søke råd hos overordnede. Programmedarbeiderne må gi rimelig plass for tvil. Det er bedre å spørre en gang for mye enn en gang for lite.

3. og 4. ledd omhandler det straffe- og erstatningsrettslige ansvar. En rettsregel som særlig vil kunne få betydning for sendinger i radio og fjernsyn er straffelovens bestemmelse om ærekrenkelse (§ 247). Bestemmelsen rammer i første rekke en usann injurie. En usann injurie kan bli straffri dersom den er fremsatt av en som har uttalt seg for å ivareta egne eller andres berettigede interesser. Det er en forutsetning at det på alle måter er vist tilbørlig aktsomhet.

En injurie er straffbar, selvom den er sann, hvis den er fremsatt uten at det var noen aktverdig grunn til det, eller hvis den er utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller av andre grunner. Et aktuelt spørsmål kan være om en person som omtales på en krenkende måte er tilstrekkelig anonymisert. Det er f.eks. ikke tilstrekkelig å unnlate å bruke navn, dersom vedkommende kan gjenkjennes f.eks. ved bruk av tittel og bosted hvor det er få med samme yrke. (Se også kommentarene til 15 d) Lovbrudd/rettsreportasjer.)

Ikke bare den som fremsetter en ærekrenkende beskyldning e.l. blir ansvarlig, men også den som godkjener et program hvor en krenkelse skjer. Tvil om en uttalelse, visning av et bilde m.v. bør tas opp med nærmeste overordnet, eventuelt med Juridisk avdeling. Godkjennelse av overordnet fritar ikke den som ærekrenker for strafferettlig ansvar.

Hvis en rettskrenkelse forekommer i en direkte sending, f.eks. i et samtaleprogram eller i et intervju, hvor det ikke er anledning til å kontrollere programmet på forhånd, vil muligheten til å gripe inn være begrenset.

Helt fri for ansvar vil medarbeideren likevel ikke være. Det kan også her tenkes situasjoner hvor vedkommende har plikt til å gripe inn for å hindre videre krenkelser.

I tillegg til det alminnelige strafferettslige ansvar, har den overordnede programledelse et strafferettslig ansvar etter straffelovens § 431 (redaktøransvar). Etter denne bestemmelseren har kringkastingssjef, programdirektør og ansvarlig leder for programavdeling eller distriktskontor, ansvar for rettskrenkelser i et program, selv om de ikke er kjent med innholdet i programmet før sending. Programledelsen er bare straffri etter § 431 såfremt den godtgjør at det ikke kan legges den noe til last med hensyn til kontroll av programmene eller tilsyn med de underordnede.

I tillegg til det strafferettslige ansvar kommer et erstatningsrettslig ansvar.

I søksmål om rettskrenkelser i program vil det ofte være erstatningsspørsmålet som er det vesentlige. Etter erstatningslovgivningen vil den som gjør seg skyldig i en rettskrenkelse bli erstatningsansvarlig for den skade krenkelsen fører med seg.

Det er grunn til å merke seg at det ikke fritar for straff- og erstatningsansvar om en opplysning er offentliggjort annet sted, f.eks. om en feilaktig opplysning i pressemeldingen gjengis uendret i en nyhetssending.

Hvis en medarbeider blir erstatningsrettslig ansvarlig for en rettskrenkelse i et program, blir NRK medansvarlig.

Beskyttelse av kilder, se NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Klagenemnda, se Lov om kringkasting, §§ 15-20 i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

3 Saklighet

Saksfremstillingen skal være korrekt og det skal tas sikte på det som er vesentlig. Det forutsettes en kritisk holdning til kildene for de opplysninger som gis. At en opplysning er offentliggjort andre steder, fritar ikke NRK for plikt til aktksamhet. Dersom en opplysning bygger på kilder som ikke kan oppgis, må det vises særlig aktksamhet.

Kommentarer:

Kravet om at saksfremstillingen skal være korrekt går bl.a. ut på at dokumentasjon i form av lyd eller bilde skal være ekte og ikke utgi seg for noe annet enn det det virkelig er. Det vil f.eks. ikke kunne aksepteres at en i fjernsynet viser fram et bilde som gir seg ut for å være fra en krigsskueplass, mens det i virkeligheten er tatt opp et helt annet sted. Kravet til autentisitet er imidlertid bare den ene siden av saken. Ordvalget må ikke på en usaklig måte påvirke publikums oppfatning eller gi inntrykk av at NRK tar standpunkt.

I fjernsynet må man være like varsom med bildespråket som med ordvalget. Saksfremstillingen må ikke fortegnes ved bl.a. bildevalg, kameravinkler og lyssetting.

Det må vises særlig stor grad av varsomhet om man omtaler grupper av befolkningen (etniske grupper, yrkesgrupper etc.). Om f.eks. enkelte i en gruppe har gjort seg skyldig i klanderverdige forhold, må det ikke framstilles som det gjelder hele gruppen.

For å kunne gi en saklig fremstilling må programmedarbeideren være omhyggelig i sitt valg av kilder og sin bruk av kildene. Kildenes pålitelighet og motivene for at opplysningene gis må vurderes grundig og samvittighetsfullt.

Det hører med til oppgaven å tenke gjennom om det som er blitt fremlagt, virker sannsynlig, om materialet holder for en kritisk gransking. I presentasjonen av temaet og opplysningene er det særdeles viktig at programskaperen gjør oppmerksom på hva som er kilden. Hvis kilden ikke kan oppgis, bør publikum gjøres oppmerksom på dette.

Om bruk av opplysning som er offentliggjort annet sted vises til kommentarene til 2. Ansvar.

En skal være særlig aktksam overfor kilder som ikke ønsker å stå fram under fullt navn. Selvsagt kan det være helt legitime grunner for at kildene ikke vil bli presentert.

tert, men en skal ikke glemme at de dermed også slipper å ta ansvar for formidling av uriktige påstander.

Vareundersøkelser må kunne dokumenteres ved forsknings- og testingsresultater o.l. Framgangsmåten ved undersøkelsene bør oppgis og hvem som står bak undersøkelsene.

Navn skal ikke oppgis hvor utvalget av varer og tjenester er tilfeldig. Ved bruk av navn bør fortrinnsvis varemerket - ikke produsenten - nevnes. En må unngå å bruke varemerke som alminnelig varebetegnelse.

4 Upartiskhet og balanse

NRK skal være upartisk og må derfor ikke selv ta standpunkt i kontroversielle saker som behandles i sendingene.

Alle oppfatninger som har krav på allmenn interesse, må komme til uttrykk i en rimelig balanse i programmene. Dette gjelder programvirksomheten som helhet og ikke nødvendigvis det enkelte program. I program om særlig kontroversielle spørsmål skal man likevel tilstrebe balanse i samme program eller program som sendes over en kort tidsperiode.

Kravet om upartiskhet skal ikke hindre at det i programmene hersker en utstrakt ytringsfrihet og kunstnerisk frihet.

NRK må som en uavhengig institusjon avvise forsøk fra utenforstående på å dirigere programvirksomheten, se kringkastingslovens § 8.

Kommentarer:

NRK skal ha en rimelig balanse i programtilbudet. I det daglige arbeid har de enkelte avdelinger og medarbeidere et særlig ansvar for at kravet om upartiskhet oppfylles.

Kravet om upartiskhet skal ikke hindre ytringsfrihet og kunstnerisk frihet. NRK skal ha rom for sterkt meningsbrytning og også for de klare og sterke frimodige ytringer fra de medvirkendes side.

Med bestemmelsen om at NRK ikke må ta standpunkt i kontroversielle saker, menes ikke bare at institusjonen må unnlate å ta standpunkt. Den betyr også at medarbeiderne i programvirksomheten i alminnelighet ikke får forfekte egne standpunkter.

Det er likevel en viktig del av NRKs oppgave at NRKs medarbeidere kan gi vurderinger på sine fagområder. Det er et vilkår at det er en saklig, kunnskapspreget og tilstrebet objektiv analyse, som står for kommentatoren egen regning.

Programlederen skal likevel ha rett og plikt til å bringe fram relevante motforestillinger med sikte på å holde balanse i programmet eller innslaget. Balanse er her ikke bare et spørsmål om tallmessig likhet, men også om jevnbyrdighet i evnen til å formulere sine standpunkter. Programlederen har derfor en viss plikt til å hjelpe en lite talefør eller uerfaren debattant/intervjuobjekt, slik at hans/hennes synspunkter kommer klart nok fram.

Dersom NRK i enkelte særlig viktige kontroversielle saker ikke har hatt full frihet til å innhente et balansert og dekkende materiale, kan det være nødvendig å gjøre publikum oppmerksom på hvilke journalistiske begrensninger man har funnet å måtte akseptere.

NRK har fastlagt særlige regler for politikeres og NRK-medarbeideres medvirkning i programmer i periodene foran valg eller folkeavstemninger. Det er også utarbeidet egne retningslinjer for selve valgprogrammene, se NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Medarbeidere som vurderer f.eks. film, bildende kunst, teater og litteratur tillates friere spillerom. Kravet til upartiskhet vil heller ikke begrense medarbeidernes mulighet til å lage satiriske innslag og kåserier.

I forhold til den kunstneriske frihet kan millimetermål på balanse ikke komme på tale. Men allsidighet må være et mål innenfor rammen av kvalitet og verdi i dagens situasjon. NRKs egen skapende virksomhet innenfor kunstnerisk pregede programområder bør ikke begrenses av andre hensyn enn de som følger av norsk lov eller NRKs allmenne kulturpolitiske linje.

Som uavhengig institusjon må NRK avvise forsøk fra utenforstående, enkelt-personer og grupper, på å dirigere programvirksomheten. Institusjonen må selv bestemme om et program skal sendes eller ikke.

Kringkastingslovens § 8 har denne bestemmelsen om forhåndsvurdering av program:

«Den som ikke har medvirket eller som ikke har programansvar i NRK, kan ikke kreve å få se eller høre et program før sending. Første ledd begrenser ikke adgangen til å gi pålegg eller å beslutte og iverksette tvangstiltak etter rettergangsloven.»

Se for øvrig 8. Avspilling og utlevering av NRK-materiale.

5 Språket

NRK skal være et forbilde i korrekt språkbruk.

Medarbeidere i NRK skal som hovedregel bruke den offisielle rettskriving for bokmål/nyorsk. Dette gjelder uavkortet for nyhetsprogram og hallotjeneste.

I fri muntlig fremføring har medarbeiderne adgang til å bruke dialekt, men bør unngå ord og uttrykk som er lite kjent blant folk flest.

Offisiell tellemåte skal brukes.

Kommentarer:

Begge de norske normalmålene skal brukes. Ved siden av bokmål og nynorsk kan ansatte og andre bruke dialekt i samsvar med reglene om språkbruk. NRK skal således se det som en oppgave å speile den språklige mangfoldigheten i landet. Medarbeiderne skal legge vekt på å bruke en muntlig uttrykksform som er lett å skjønne for alle.

Språkbruken er fastlagt i regler vedtatt av NRKs styre.

Reglene med kommentarer er tatt inn i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Personer utenfor NRK som er med i program har rett til å bruke den språkform de ønsker.

I meldinger fra offentlige institusjoner legges den offisielle rettskriving til grunn uansett om meldingen leses av egne medarbeidere eller utenforstående.

6 Avtale om medvirkning

Enhver med virkning i programmene forutsetter en form for avtale mellom NRK og den medvirkende. En slik avtale inngås før medvirkning finner sted. Kunstnerisk medvirkning bør avtales skriftlig.

Den medvirkende skal i forbindelse med avtalen i store trekk gjøres kjent med den sammenheng et opptak skal brukes i, innholdet i programmet og så vidt mulig hvem som skal medvirke.

Kommentarer:

En avtale kan inngås skriftlig eller muntlig. En avtale kan også inngås stilltiende.

At avtale er inngått kan således fremgå av omstendighetene. Når en person f.eks. innlater seg i samtale med en annen som åpenbart akter å bruke mikrofon/kamera under samtalet, må dette anses som en stilltiende avtale om medvirkning.

Hvis programmet utvikler seg som planlagt, er den medvirkende i prinsippet bundet av avtalen.

Skjer det en endring av betydning i programopplegget, skal den medvirkende gjøres kjent med dette og i tilfelle ha anledning til å vurdere sin medvirkning på ny, eventuelt trekke seg.

Den medvirkende må også ha anledning til å trekke seg fra prosjektet hvis det kommer til nye momenter av betydning for programmet, f.eks. at en person som vedkommende har uttalt seg om er avgått ved døden. Det må i slike tilfelle foretas en avveining av på den ene side den medvirkendes ønske om å bli løst fra avtalen, på den annen side de problemer dette kan skape for programvirksomheten, NRKs forpliktelser til å dekke sentrale spørsmål og almenhetens krav på informasjon.

Hvis den medvirkende ved avtalens inngåelse forbeholder seg rett til å se eller høre det ferdige innslaget før samtykke til sending blir gitt, må man godta at uttalen blir trukket tilbake dersom den medvirkende etter å ha sett eller hørt det ferdige resultat finner grunn til dette. Det er NRK som bestemmer over programinnholdet, men argumentene som blir fremført kan være så tungtveiende at NRK på fritt grunnlag bestemmer seg for å forandre eller sløyfe et programinnslag.

Hvis representanter for bedrifter eller institusjoner setter som vilkår for opptak at de får anledning til å se/høre programmet før sending, må NRK etter omstendighetene kunne akseptere dette. Se kringkastingslovens § 8 som er sitert i kommentarene til 4. Upartiskhet og balanse og 8. Avspilling og utlevering av NRK-materiale.

Dersom det er grunn til å tro at samtykke til medvirkning er gitt av en som ikke forstår konsekvensene av dette, kan samtykke ikke betraktes som gyldig. Også hensynet til den medvirkendes familie bør her veie tungt.

Også ved enqueter gjelder plikten til å redegjøre for hensikten med programmet. En må være særlig nøyne med dette i tilfelle hvor mennesker blir provosert til uttalelser som i programsammenheng kan virke latterlige, jf. i denne forbindelse også 13. Opptak og vising av fjernsynsbilder og 14. Retningslinjer for bruk av skjult kamera/mikrofon.

7 Redigering

De som er med i et program, skal på forhånd være kjent med at det kan bli redigert.

Gjør den medvirkende ikke innsigelser mot dette, må rett til redigering anses avtalt. Det forutsettes at de medvirkende er kjent med hva redigering innebærer.

Ved redigering må ikke meningen bli fordred.

Ved bruk av arkivopptak må det vises særlig aktsomhet av hensyn til personvernet.

Kommentarer:

Når avtale med den medvirkende inngås må det så vidt mulig gjøres klart hvordan en eventuell redigering skal foregå. Den medvirkende må underrettes hvis det under programmets gang skjer vesentlige avvik fra dette.

Dette gjelder alle former for redigering, men kanskje i særlig grad kryssklipping. Dette er en akseptabel redigeringsmetode når hensikten er å komprimere og systematisere en rekke uttalelser som er innhentet hver for seg, men som omhandler de samme temaer eller sider av et tema. I andre sammenhenger kan metoden virke uheldig. Redigeringen må ikke fordreie det ferdige program slik at bildeformen kan være med på å endre meningsinnholdet, f.eks. ved systematisk bruk av «uheldige» eller «dårlige» bilder, sett fra den medvirkendes side.

Dersom det er grunn til å tro at en medvirkende ikke forsto at programmet kan redigeres, kan samtykke ikke betraktes som gyldig.

Ved bruk av arkivmateriale, f.eks. bilde eller filmklipp fra et annet program, må en være på vakt mot krenkelse av personvernet. Et tidligere innhentet samtykke til å bruke et personbilde ifølge fotografloven, kan en ikke gå ut fra skal gjelde dersom bildet brukes i en annen sammenheng. Nytt samtykke må i alminnelighet innhentes.

Personbilder av aktuell og allmenn interesse kan brukes i nyhetssammenheng uten samtykke.

8 Avspilling og utlevering av NRK-materiale

Ingen andre enn medvirkende kan kreve å få høre/se et programinnslag før sending.

Lyd- eller videokopier og avskrifter av kringkastede programinnslag kan som hovedregel utleveres til privat bruk i den grad NRKs tekniske kapasitet tillater det. Kopi/avskrift av kringkastede nyhetsinnslag kan også utleveres til dokumentasjon. En forutsetning er at utlevering ikke bryter vernet om anonymitet eller krenker privatlivets fred.

Utlevering av programkopi til annen bruk forutsetter samtykke av rettighets-haverne.

Ingen - verken medvirkende eller andre - kan kreve å få avspilt eller utlevert kopi av ikke-kringkastet programmateriale (råopptak).

Kommentarer:

Kringkastingslovens § 8: «Forhåndsvurdering av program» har bestemmelse om at den som ikke har medvirket eller ikke har programansvar i NRK ikke kan kreve å få se eller høre et program før sending. Bestemmelsen må forstås slik at en medvirkende kan kreve å få sitt programbidrag avspilt før sending når det er praktisk mulig. Når det gjelder rettigheter til å se programmene vises til 6. Avtale om medvirkning. Hvor bidraget inngår i et program med flere innslag og sammenhengen har betydning for vurderingen av bidraget, bør hele programmet avspilles hvis vedkommende ønsker det.

Andre enn medvirkende kan ikke kreve å få se/høre program før sending. Hvor en medvirkende må antas ute av stand til å ivareta hensynet til egen person og omdømme, bør imidlertid programdirektøren etter skriftlig søknad kunne gi adgang til påsyn for pårørende eller offentlig oppnevnt verge.

Søknad om avspilling for en medvirkende og søknad om utlevering av kopi/avskrift av program til privat bruk behandles av vedkommende avdeling eller distriktskontor. Med privat bruk menes personlig bruk og bruk i familie- og omgangskrets. For øvrig sendes søknad om avspilling/kopi/avskrift av program til Juridisk avdeling til behandling i samråd med programredaktør/distriktssjef. Den endelige avgjørelse ligger hos programdirektøren, eventuelt kringkastingssjefen.

9 Beriktigelser

Har NRK brukt gale opplysninger, skal disse beriktigtes så snart som mulig hvis opplysningene kan føre til nevneverdig skade for noen.

Kommentarer:

Nærmere regler om når beriktigelse skal foretas og fremgangsmåten ved beriktigelser er gitt av NRKs styre.

Dersom NRK ikke imøtekommer krav om beriktigelse fullt ut, kan den som direkte berøres av NRKs beslutning påklage avgjørelsen til NRKs klagenemnd i henhold til kringkastingslovens §§ 15-20.

Reglene om beriktigelse med kommentarer finnes i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

10 Imøtegåelse

Har NRK offentliggjort angrep på personer eller institusjoner, skal den part som er angrepet etter rimelig skjønn få mulighet til å svare. Eventuelt skal offentlig svar omtales.

Kommentarer:

Personer eller institusjoner som blir angrepet i NRK-program skal ha en rimelig mulighet til å svare eller imøtegå angrep i en NRK-sending. Det samme gjelder om angrepet er offentliggjort annet sted, f.eks. i pressen og gjengitt i NRK.

Angrepet kan være formet som beskyldninger eller uttalelser om vedkommendes meninger, vurderinger m.v. Det må være NRKs sak å vurdere om det er tilstrekkelig grunnlag for å akseptere krav om imøtegåelse. Spørsmålet må avgjøres på et

mest mulig objektivt grunnlag. Det må legges vekt på om krav om imøtegåelse kan sies å være rimelig etter vanlig skikk og bruk.

Det gis ikke noen bestemt tidsfrist for reaksjon eller krav om offentlig svar. Det bør imidlertid reageres hurtig etter at angrepet foreligger og en eventuell imøtegåelse kringkastes så snart som mulig.

11 Reklame/sponsing/ekstern finansiell og produksjonsmessig støtte til program

Ingen programmer må inneholde innslag med kommersiell reklame.

Programmer som helt eller delvis er produsert med finansiell eller annen støtte utenfra, må utformes slik at NRKs styringsrett og integritet opprettholdes fullt ut. NRK må stå fritt i spørsmålet om bruk eller ikke bruk. NRK har det endelige ansvaret for programmenes innhold og utforming. Særlig aktksamhet må utvises når det gjelder nyhets- og samfunnsprogrammer, barneprogrammer og livssynsprogrammer.

Kommentarer:

Kringkastingslovens § 7 har bestemmelse om at NRKs virksomhet ikke kan finansieres ved reklamesendinger. For øvrig er det ikke i lov m.v. gitt noe generelt forbud mot reklame i NRK.

Som alminnelig regel gjelder at stoff som kan være av reklameverdi for bestemte varer eller firmaer bare bør brukes hvis det etter en inngående vurdering menes å ha så stor allmenn interesse at reklamemomentet må anses som en bisak. Det er medarbeidernes plikt å redusere reklameverdien mest mulig. En bør unngå å nevne/vise varemerker og firmanavn.

Kåsører, intervjuobjekter og andre medvirkende må gjøres kjent med at reklame skal unngås mest mulig. Tilbud fra firmaer om gratis levering av klær og andre gjenstander til bruk i fjernsynsproduksjoner skal avvises.

På det kunstneriske område må det være en naturlig oppgave for NRK å bringe omtale og vurderinger av bøker, grammofonplater, teaterforestillinger, konserter m.v.

Lovforbuddet mot reklame for legemidler, tobakk og alkohol krever skjerpet aktksamhet for å hindre at programmene kan inneholde snikrekklame for slike produkter.

Ved overføringer og reportasjer fra idrettsstevner og andre arrangementer hvor kommersiell reklame forekommer i ulike sammenhenger, bør man, i samsvar med retningslinjer utarbeidet av NRK/EBU, i størst mulig utstrekning unngå å formidle reklameinnslagene.

Retningslinjer vedrørende reklame i forbindelse med idrettsoverføringer er tatt inn i avtaler med idrettsorganisasjonene.

Når det gjelder programforslag basert på hel eller delvis ekstern finansiering må en først og fremst ivareta NRKs styringsrett og integritet. Det må alltid slås fast at NRK står fritt i spørsmål med hensyn til bruk eller ikke-bruk og at institusjonen har det endelige ansvaret for programmenes innhold og utforming.

NRK vil i tiden framover måtte ta stilling til mange typer samarbeidsprosjekter og støtteordninger, hvor sponsing kan være en del av opplegget. Sponsing kan anta mange former, fra tilbud om gratis varer og tjenester til kontantbidrag. Slike tilbud fremsettes vanligvis ut fra et ønske om å oppnå - direkte eller indirekte - en fordelsaktig virkning for en selv. Det er i og for seg ikke galt at NRK samarbeider med utenforstående institusjoner eller organisasjoner om gjennomføring av programideer, men dette bør foregå i full åpenhet, slik at publikum ikke kan få mistanke om at det foreligger former for uheldig og skjult påvirkning.

Ved vurdering av hvilke typer finansiell eller annen støtte NRK kan akseptere skal følgende prinsipper legges til grunn:

- Under forutsetning av at programmet ikke kommer til å inneholde åpen eller skjult reklame for bidragsyternes varer, tjenester eller ideologiske synspunkter,

kan NRK produsere og sende program som er finansiert eller støttet eksternt. Midlene kan komme fra offentlige eller private kilder.

- Når hensikten er å bidra til å ta vare på vesentlige nasjonale eller allmennkulturelle verdier bør NRK aktivt kunne søke støtte til programmer eller opptak.
- NRK kan dekke arrangementer og begivenheter som har fått finansiell eller annen støtte fra *tredje-part* som ikke er en kringkastingsorganisasjon, dersom arrangementet har stor nyhetsmessig eller kulturell interesse og begivenheten har en egenverdi uten dekning i radio eller fjernsyn.
- NRK kan som hittil delta i samproduksjoner med eksterne produksjonsselskaper som har støtte fra tredjepart, under forutsetning av at alle sider av finansieringsgrunnlaget er kjent før avtalen inngås.

Forslag til avtaler om ekstern støtte skal forelegges programdirektøren før noe er gjort som kan binde NRK. De berørte avdelinger og medarbeidere skal i god tid ha klarlagt eventuelle former for gjenytelser, f.eks. bruksrett til filmopptak, kopier av programmene. Enkeltmedarbeidere må aldri på eget initiativ ta kontakt med finansieringskilder utenfor NRK.

En bidragsyter (sponsor) som har gitt en *vesentlig* støtte kan eventuelt angis i forbindelse med inn- eller utannonsering av programmet dersom en derved bedre markerer NRKs integritet.

Kringkastingsloven tar ikke stilling til utnyttelse av program i kommersiell sammenheng utenfor NRK. Spørsmålet om slik utnyttelse skal tillates avgjøres i det enkelte tilfelle. Et moment som må tillegges vekt er om bruken vil være forenlig med NRKs frie og uavhengige stilling. Det bør tas hensyn til om kulturelle eller allmenne interesser taler for slik videre bruk. Dersom NRK gir sitt samtykke bør som hovedregel NRK ikke utnyttes i markedsføringen (den salgsmessige lansering). For øvrig bør NRK krediteres dersom NRK finner at dette er i institusjonens interesse.

12 Opphavsrett og fotografirett

NRK må som hovedregel innhente samtykke til å bruke stoff som er beskyttet av opphavsrett i sin virksomhet. Unntatt fra regelen er bruk av sitater og utdrag i nyhetsreportasje.

Ved bruk av fotografier må som hovedregel fotografens samtykke innhentes.

NRK har inngått avtaler med organisasjoner av opphavsmenn som gir generell adgang til bruk av opphavsrettslig beskyttet stoff i programmene.

Kommentarer:

Opphavsmenn

Med åndsverk menes litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art, uansett uttrykksmåte og uttrykksform (åndsverklovens § 1). Loven nevner en rekke eksempler på åndsverk, bl.a. skrifter av alle slag, muntlige foredrag, musikkverk, scenerverk, malerier, filmverk. Av andre verk som kan være åndsverk, men ikke er tatt med i eksempelsamlingen, kan nevnes intervju og samtale, f.eks. i et kringkastingsprogram. Vanlig journalistisk nyhetsreportasje fyller i allminnelighet ikke kravet til åndsverk, og kan derfor siteres fritt, men med kildeanvisning etter god skikk. Lyd og bildereportasjer fra aktuelle begivenheter kan imidlertid inneholde stoff som er belagt med restriksjoner når det gjelder videre distribusjon og utnyttelse.

Opphavsmannens enerett til å råde over sitt verk innebærer at han alene har rett til å endre det og til å utnytte verket økonomisk.

Har NRK fått adgang til å endre verket eller offentliggjøre et verk, kan det ikke gjøres på en måte eller i en sammenheng som er krenkende for opphavsmannens litterære, vitenskapelige eller kunstneriske anseelse eller egenart, eller for verkets anseelse eller egenart (§ 3).

Opphavsmannen har også rett til å bli navngitt «slik som god skikk tilsier» når verket offentliggjøres eller på annen måte gjøres tilgjengelig for allmennheten.

Av unntakene fra opphavsmannens enerett nevnes dem som er av størst betydning fra et kringkastingssynspunkt:

Rett til å sitere fra et offentligjort verk (§ 13).

Rett til å gjengi åndsverk i forbindelse med (§ 19) nyhetsreportasje.

Rett til å offentligjøre forhandlinger i Stortinget, kommunestyrene m.v. (§ 22).

§§ 13 og 19 er sitert og kommentert i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

For å kunne bruke opphavsrettslig beskyttede verk i sin programvirksomhet, har NRK inngått avtaler med organisasjoner av opphavsmenn og fastsatt nærmere vilkår for bruken på grunnlag av de regler som gjelder ifølge opphavsrettsloven. Avtalene finnes i NRKs avtalebok.

Ifølge opphavsrettslovens § 20 gir disse avtaler NRK ikke bare rett til å bruke utgitte verk av organisasjoners medlemmer, men også av norske opphavsmenn som ikke er medlemmer, utenlandske opphavsmenn og avdøde opphavsmenn, uten særskilt samtykke fra rettighetshaverne. Sceneverk er unntatt.

Utøvende kunstnere

Opphavsrettsloven gir også en viss beskyttelse til utøvende kunstnere d.v.s. til musikere, skuespillere, sangere, dansere o.a. som gjennom sin kunst fremfører et åndsverk offentlig (§ 42).

En utøvende kunstner har på samme måte som en opphavsmann krav på å bli navngitt slik som god skikk tilsier når fremføringen gjøres tilgjengelig for allmennheten.

NRK har også inngått avtaler med utøvende kunstneres organisasjoner m.v. om medvirkning og bruken av opptak.

Avtalene er tatt inn i NRKs avtalebok.

Lov om opphavsrett, se NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Fotografer

Fotografens rettigheter er regulert i fotografiloven, se NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.

Hovedregelen er at fotografen har enerett til å råde over sine bilder. Unntak gjelder for offentligjorte fotografier som kan brukes i fjernsyn uten fotografens samtykke, men mot vederlag.

«Retningslinjer for bruk av fotografier i NRK» som er tatt inn i NRK-permen: Lover, forskrifter m.v. gir bl.a. veiledning om vederlag.

13 Opptak og visning av fjernsynsbilder

Fjernsynets bruk av levende bilder gir mediet spesielle muligheter som må utnyttes aktivt både til journalistisk dokumentasjon og i kunstnerisk sammenheng.

Ved opptak av fjernsynsbilder må det vises respekt for privatlivets fred. Opptak av aktuelle hendinger på offentlige steder og av bygninger er fullt lovlige.

Fotografering på steder som allmennheten normalt ikke har adgang til vil oftest forutsette at man har fått tillatelse på forhånd av rette vedkommende.

Ingen enkeltpersoner bør fotograferes uten at de har gitt samtykke, dersom det ikke foreligger et sterkt allment informasjonsbehov.

Kommentarer:

Fjernsynets formidling av levende bilder skal sikre en bredest og mest mulig autentisk beskrivelse av dagens samfunns- og kulturliv, samtidig som institusjonen selv kan utvikle bildets kunstneriske muligheter i egen skapende virksomhet.

Bilder som avslører personlige forhold kan ikke vises uten vedkommendes samtykke. Dette gjelder uansett om visningen vil være injurierende eller ikke (strafelovens § 390).

Bilde av person kan - uten vedkommendes samtykke - vises dersom bildet har aktuell og allminnelig interesse, når bildet av personen er mindre viktig etter hovedinnholdet i bildet og når bildet viser forsamlinger, folketog eller forhold og begivenheter av alminnelig interesse, se NRK-permen: Lover, forskrifter m.v., fotografiloven (§ 15). For øvrig må det innhentes samtykke til visning av personbilde.

For at et samtykke skal betraktes som gyldig, må det være gitt av en person som forsto konsekvensene av sitt samtykke.

For å kunne utføre journalistisk virksomhet og sikre et bredt og mest mulig autentisk bilde av samtiden kan det være behov for å gjøre opptak på steder som allmenheten normalt ikke har adgang til. Det kan f.eks. gjelde nyhets- og dokumentarreportasje innenfor den offentlige sektor og i privat næringsvirksomhet. Det forutsettes i slike tilfelle samtykke fra ledelsen, fra de ansatte, fra pasienter o.s.v. Hvis det ikke lykkes å få innhentet samtykke fra alle berørte personer på forhånd, må dette gjøres så raskt som mulig etter at fotografering har skjedd. Det må være tillatt å vise pågåenhet for å sikre seg adgang til bedrifter og institusjoner som er av stor informasjonsverdi.

Bilder som brukes som dokumentasjon må være ekte. Saksfremstillingen må ikke fortegnes ved bildevalg, kameravinkel og lyssetting.

Visning av bilder av mistenkte/dømte personer er omhandlet i 15 d. lovbrudd, rettsreportasjer.

Bruk av skjult kamera/mikrofon, se regel 14.

Klage over utilbørlig behandling eller krenkelse av privatlivets fred ved visning av bilder i fjernsynet behandles av Klagenemda se 2. Ansvar.

14 Retningslinjer for bruk av skjult kamera/mikrofon

Deltakerne skal gjøres kjent med at det foretas opptak.

Dette gjelder både telefonsamtaler og andre samtaler.

Det kan gjøres unntak fra denne regelen,

1. *i forbindelse med research, når det foreligger et spesielt behov for å sikre seg faktiske opplysninger om viktige begivenheter, f.eks. ved avdekking av kriminelle forhold,*
2. *i forbindelse med sending, når opptak foretas under den forutsetning at vedkommende skal få høre/se opptaket og utsendelse er avhengig av hans/hennes samtykke, f.eks. underholdningsinnslag med skjult kamera, når bruk av skjult opptak er den eneste mulighet for å avdekke et forhold av stor allmenn interesse og det dreier seg om et forhold som vanskelig lar seg avdekke på annen måte, f.eks. et lovbrudd.*

Både ved research og sending forutsettes samtykke fra programdirektør/kringkastingssjef.

Kommentarer:

Etter straffelovens § 145 a er det straffbart å gjøre hemmelig opptak av samtaler mellom andre. Dette gjelder både telefonsamtaler og andre samtaler mellom utenforstående. Det straffbare forholdet knytter seg til opptaket, og er ikke avhengig av at opptaket offentliggjøres. Opptak av samtaler som man selv deltar i kommer ikke inn under § 145 a. For slike tilfeller gjelder reglene ovenfor.

I forbindelse med samtykke under punkt 2 må det for en umyndiggjort innhentes samtykke av verge. For barn under 15 år innhentes samtykke av foreldre (vergen). Det samme bør i alminnelighet gjelde for ungdom mellom 15—18 år. Samtykke fra personer som er under påvirkning av noen form for berusende midler kan ikke betraktes som bindende.

15 Bestemmelser som særlig gjelder nyhetstjenesten og andre aktualitetsprogram

- a) *Nyhetstjenestens formål Nyhetstjenestens formål er å drive formidling av vesentlige nyheter, informere om faktiske hendinger og gjennom analyser, kommentarer og annet bakgrunnsstoff sette enkeltbegivenheter inn i en sammenheng. Nyhetstjenesten skal bringe alle vesentlige nyheter så hurtig som mulig, uten at hurtigheten går ut over riktigheten. Nyhetene må ikke holdes tilbake uten at det foreligger helt spesielle omstendigheter.*

Kommentarer:

I anstrengelsene for å få en nyhet med i en sending må ikke hurtigheten gå ut over riktigheten. En kan ikke under henvisning til tidspress fravike de alminnelige krav om kontroll av innholdet. Heller ikke kan en unskyldse seg med tidspress om nyheten ikke har vært grundig nok vurdert. En må være nøyaktig selv om en arbeider under et visst tidspress.

Nyheter skal bare unntaksvis holdes tilbake og bare under helt spesielle omstendigheter. Beslutninger i slike tvilstilfelle bør tas i samråd med avdelingsledelsen, eventuelt med programdirektøren eller kringkastingssjefen. Slike spesielle omstendigheter kan foreligge når det gjelder nyheter som har med rikets sikkerhet eller militære hemmeligheter å gjøre. Videre kan det dreie seg om nyheter eller meldinger som rammes av straffeloven, som f.eks. ærekrenkelser. Det kan også være krenkende å gjengi faktiske opplysninger, se kommentarer til 2. Ansvar. I slike situasjoner kan det tenkes en kollisjon mellom straffelovens bestemmelser og NRK's informasjonsoppgave. Men avveiningen mellom to slike hensyn er under alle omstendigheter en sak som skal forelegges for ledelsen. Det kan også tenkes tilfelle hvor de personlige skadevirkninger er store, selv om en ikke kommer i konflikt med straffelovens bestemmelser. Særlig kan dette gjøre seg gjeldende i forbindelse med ulykker eller med kriminelle handlinger.

- b) *Presseetiske prinsipper*

Nyhetstjenesten må bygge på en selvstendig og aktiv journalistisk virksomhet i samsvar med aksepterte presseetiske prinsipper.

NRK må være på vakt mot meldinger som kan røpe militære eller andre hemmeligheter av betydning for rikets sikkerhet.

Kommentarer:

I dette punkt utfilles kravet som stilles til nyhetstjenesten i NRK med sikte på en fyllesgjørende og forsvarlig service overfor publikum. Når nyhetstjenesten pålegges å utføre en «selvstendig og aktiv journalistisk virksomhet», må det forstås dithen at nyhetstjenesten ikke bare passivt skal formidle andres nyhetsmateriale, enten det dreier seg om telegrambyråenes meldinger eller klipp fra avisene. Selvsagt skal det heller ikke bare være en viderefremtidning av offisielle dokumenter, en slags offentlig informasjonstjeneste som ekspederer myndighetenes proklamasjoner. I ordet «selvstendig» ligger nettopp det at ikke myndighetene skal styre nyhetsvirksomheten — eller andre utenforstående for den saks skyld¹. «Journalistisk» inneholder her den begrensning som ligger i at det er nyhetsverdien i en melding som skal avgjøre om den kommer med i nyhetssendingene — og ingen andre hensyn.

Når det vises til «aksepterte presseetiske prinsipper», siktes det til Norsk Presseforbunds «Vær Varsom-plakat» og til den yrkeskodeks som har utviklet seg innenfor presseyrket. En NRK-reporter bringer ikke videre sladder og en lyver

1. Se kringkastingslovens § 8 om forhåndsvurdering av program og regel 8 om avspilling og utlevering av NRK-materiale.

ikke eller lurer folk for å få dem til å røpe nyheter. Som hovedregel holder en ikke skjult for dem det vedkommer, at han/hun er ute i oppdrag for NRK. Regelen kan bare fravikes når det dreier seg om et forhold som vanskelig lar seg avdekke på annen måte, f.eks. et lovbrudd.

Det er også et etisk prinsipp at opplysninger som er gitt i fortrolighet, ikke brukes. Men her skal en også være klar over at en på en måte bindes ved å motta slike fortrolige opplysninger. I enkelte situasjoner kan det derfor være riktig å nekte å motta fortrolige opplysninger, for at en skal kunne stå fritt til å drive sin journalistiske jakt på opplysningene.

Det er intet kategorisk forbud om å bringe meldinger som røper militære eller andre hemmeligheter av betydning for rikets sikkerhet. Men det skal ytterst sterke grunner til for å bringe slike meldinger. Slike meldinger må godkjennes av NRK's øverste ledelse.

c) *Ulykker*

Ved omtale av ulykker må det tas særlige hensyn. Ulykker omtales når NRK's informasjonsplikt tilsier det, se punkt a). Det er viktig at slike meldinger utføres med tanke på at de ikke skal spre unødig frykt og angst.

Ved melding om ulykker skal en ikke bruke navn på omkomne før de nærmeste pårørende er underrettet.

Kommentarer:

Det er viktig at NRK ikke gjennom sine meldinger sprer unødig frykt og angst i befolkningen. Videre må NRK ta hensyn til de pårørende. Det er en stor påkjenning å motta et dødsbudskap gjennom radio eller fjernsyn.

Om det skal gis melding om en ulykke vil bero på hvilken betydning meldingen vil ha for lyttere/seere. En ulykke eller hendelse bør meldes når den på annen måte må antas å være kjent av et stort antall mennesker.

d) *Lovbrudd, rettsreportasjer*

Nyhetstjenesten skal dekke lovbrudd og rettssaker som gjelder så vel enkeltpersoners handlinger som bedrifters og organisasjoners virksomhet i forhold til norsk lov som helhet. Meldinger og reportasjer om saker som er under etterforskning av politiet eller andre offentlige instanser, må behandles med varsomhet. Bruk av navn og bilde må vurderes med særlig aktsomhet.

I omtale av forbrytelser må en unngå detaljer som kan virke særlig oppskakende eller opprørende. Særlig varsomhet må vises i omtale av seksualforbrytelser.

Kommentarer:

Nyhetstjenesten skal på dette feltet ikke bare rette seg mot den type lovbrudd som kan karakteriseres som tradisjonelle som drap, ran, voldtekt o.l., men også dekke andre typer lovbrudd, f.eks. de som skjer innenfor miljø, arbeidsliv, økonomi osv.

Meldinger og reportasjer som omhandler saker som er under etterforskning av politiet eller andre offentlige instanser, eller som kan bli gjenstand for slik etterforskning, må behandles med varsomhet. I omtalen av slike saker må det aldri fastslås at forhold er «ulovlige».

Vær kritisk overfor opplysninger fra politi, påtalemyndighet og andre etterforskningsorganer om saker som er under etterforskning. Prøv alltid å innhente kommentarer fra den part etterforskningen retter seg mot, før du går ut med slike opplysninger.

Vær tilbakeholden med å omtale politianmeldelser og søksmål. Trusler om anmeldelser og søksmål skal som hovedregel ikke omtales.

Meldinger om forbrytelser må håndteres med varsomhet. Unngå å offentliggjøre unødvendige detaljer om forbrytelser, særlig detaljer som kan virke krenkende for offeret eller for de pårørende. Dette gjelder spesielt ved seksualforbrytelser.

Bruk av navn og eventuelt bilde må vurderes med særlig aktsomhet. Ved vurdering om navn skal brukes må skadenvirkningene overfor mistenkte/siktede og de pårørende veies i forhold til muligheten av at uskyldige kan bli utsatt for mistanke fra publikum. NRK må ikke kunne mistenkes for at avgjørelsen er tatt ut fra vedkommendes sosiale posisjon.

I saker der personer i fremskutte offentlige stillinger og verv er mistenkt for lovbrudd vil det ofte være rimelig å oppgi navn, hvis lovbruddet har sammenheng med vedkommendes funksjon.

Personer som er siktet eller tiltalt for alvorlige forbrytelser kan navngis hvis nyhetsverdien ved bruk av navnet taler for det. Personer som er mistenkt, men ikke siktet skal som hovedregel ikke navngis.

Lovbrytere under myndighetsalderen skal *ikke* navngis med mindre det er nødvendig av helt spesielle grunner.

En må være ytterst varsom med å trekke fram igjen eldre, sonte lovbrudd.

Selvmord og selvmordsforsøk omtales ikke, dersom ikke helt spesielle omstendigheter gjør det forsvarlig, f.eks. ved at handlingen er knyttet til alvorlige lovbrudd, eller ved at saken har store samfunnsmessige konsekvenser.

Ved omtale av påtalemyndighetenes siktelser, tiltalebeslutninger o.l. må det gjøres klart at innholdet ikke kan tas som kjensgjerninger før de er prøvd i retten. Høyesterett har slått fast at man kan gjengi ordlyden i en siktelse eller en tiltale, men at man skal være varsom med alle former for skildringer som går ut over innholdet i disse.

Reportasjer som sendes under etterforskningen og før domstolsbehandlingen tar til må bygge på et bredest mulig materiale og må ikke ta stilling til skyldspørsmål eller omstridte faktiske forhold. Rekonstruksjoner av antatte eller påståtte handlingsforløp må ikke gi inntrykk av at dette er autentiske opptak.

Nyhetsredaksjonene bør normalt avstå fra å bringe intervjuer med sakkyndige eller vitner i en kriminalsak i tiden etter at tiltale er reist og før rettsforhandlingene tar til. Under rettssaken kan man gjengi intervjuer med aktor, forsvarer og vitner hvor vedkommende gjentar ting som er sakt i rettssalen.

Under domstolsbehandlingen skal referater og reportasjer gi et balansert bilde av rettsforhandlingene. NRK's medarbeidere må være omhyggelig med å få fram begge parters fremstilling, helst så autentisk som mulig ved bruk av lyd- og bildeopptak, innenfor de begrensninger retten setter. (Se regler om fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn under hovedforhandling i straffesak, fastsatt ved kgl. res. 15.11.85, NRK-permen: Lover, forskrifter m.v.) En bør ikke lage egne rekonstruksjoner som bildedekning til rettsforhandlingene, hvis ikke helt spesielle grunner taler for det.

Mens domstolsbehandlingen pågår bør for øvrig nyhetsredaksjonene avholde seg fra å bringe kommentarer og ytringer som kan være egnet til å påvirke retten på en måte som stirrer mot rettssikkerhetens grunn-prinsipper. NRK skal på vanlig måte kunne rette et kritisk økteslys mot rettsapparatets egen virkemåte i den enkelte sak.

Intervjuer med dømte personer kan finne sted etter vurdering i hvert enkelt tilfelle. En innsatt skal ikke gis anledning til å prosedere egen sak.

Vedlegg 11

God VG-skikk. Trafikkregler for redaksjonen i Verdens Gang

Til redaksjonens medarbeidere:

Verdens Gangs virksomhet som informasjonsorgan er basert på ytrings- og trykkesfrihetsbestemmelser i Grunnloven, bedriftens egen stiftelseserklæring, formålsparagrafer og retningslinjer for driften.

Også Redaktørplakaten er et viktig dokument som sikrer en uavhengig ytringsfrihet og forplikter medarbeiderne som i sin virksomhet for avisen skal holde seg lojalt til lover, presseetiske regler og til de interne trafikkregler som til enhver tid er gjeldende.

Vi tar derfor teksten i de aktuelle dokumentene med her, slik at de kan stå i sin rette sammenheng og være lett tilgjengelige i det daglige virke.

Trafikkreglene er generelt utformet og kan aldri bli helt dekkende for alle situasjoner som kan oppstå i en stor redaksjon med mange medarbeidere i en omfattende og mangslungen virksomhet.

Det vil alltid være grensetilfeller som krever nærmere avklaring. Derfor er det formålstjenlig å drøfte tvilstilfeller med overordnede, slik at avisens innhold blir så korrekt som mulig, også vurdert ut fra den sum av kunnskap, innsikt og erfaring som til enhver tid er tilgjengelig.

Til grunn for VGs presseetiske vurderinger ligger Vær Varsom-plakaten, de interne trafikkregler for redaksjonen, prinsipputtalelser fra Pressens Faglige Utvalg, kjennelser overfor VG, og ellers i alminnelighet fra PFU, domfellelser fra rettsinstanser, referanser til lovverket og synspunkter fra intern og offentlig debatt omkring VGs journalistikk. I tillegg skal VG-husets publisistiske tradisjon spille en sentral rolle i vurderingen sammen med de holdninger som avisen legger til grunn i verdispørsmål og pressepolitiske spørsmål.

I sum danner dette et bakteppe av referanser som kan knyttes til vurderingen av hvert enkelt presseetisk spørsmåls reelle, faktiske og konkrete innhold.

Etter mitt skjønn er dette det riktigste og beste grunnlag for utøvelse av godt presseetisk skjønn. Det lar seg knapt gjøre å utforme detaljerte kriterier som erstatter dette grunnlaget. Til det er sakene som vi vurderer alt for forskjellige.

Slik blir mye av vårt presseetiske vurderingsgrunnlag hengende i redaksjonens vegger, som det heter. Likevel bør det være mulig å gi bedre generell tilbakemelding til alle redaksjonens medarbeidere om de presseetiske veivalg som tas fra sak til sak. Slik oppnår vi en bedre forståelseskultur for presseetikken i vårt hus.

11-møtet skal spille en sentral rolle i vår presseetiske debatt.

Dette er det daglige evalueringsmøte for all vår journalistikk og den hyppigste kanal for formidling av presseetiske spørsmål som diskuteres ute i avdelingene.

Det er sagt at 11-møtets diskusjoner kan være en sammenhengende daglig journalistskole på høyt nivå, og derfor er det viktig at poengene som fremkommer i denne diskusjonen, når tilbake til hele organisasjonen. Referat fra disse møtene er tilgjengelig i egen datakurv.

VGs journalistiske linje vil alltid gå i retning av det kontroversielle, grenseområder hvor det er naturlig at journalistisk vinkling og presentasjon kan bli gjengstand for debatt. VGs størrelse og gjennomslagskraft i hele befolkningen tilsier også at vi oftere enn andre vil bli vurdert ut fra hva vi faktisk gjør.

I tillegg skal vår journalistikk være konkret og personrettet, snarere enn generell og tematisk i sine innfallsvinkler.

Mange ganger kan jakten på nyheten i seg selv virke grensesprengende, rett og slett fordi det ukjente ofte vil finne seg på den andre siden av kjente merkesteiner. Da er det et ufravikelig krav til vår journalistikk at den preges av bevisste presseetiske valg. Da kan ikke tilfeldighetene og ubeviste innfall prege det som settes på trykk. Det skal ligge et solid vurderingsgrunnlag bak alle vurderingene.

I VG har vi bygd opp en kjede av instanser for kontroll og vurdering.

På avdelingsnivå. På desknivå. På redaktørnivå. Men fortsatt må det viktigste vurderingsnivå ligge i journalistens eget hode.

Ingen journalist må tillate seg holdningsløst å utføre jobben.

Enhver må i utgangspunktet bevisst tenke gjennom hva man skriver og hva man ikke skriver.

Det skal være grunnlaget for den presseetiske diskusjon som i hvert tilfelle bør finne sted. VGs journalistikk skal være fri og uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner, forvaltningsorganer og næringsinteresser - ja, også i forhold til våre egne eiere. Men vår frihet og uavhengighet i forhold til hele samfunnet strekker seg ikke lenger enn til at det vi setter på trykk skal være relevant, saklig og korrekt.

Det er den ansvarlige redaktørs rett og plikt å være den som i siste instans vurderer hva som er relevant å trykke, hva som er saklig, og ta stilling til om en opplysning er korrekt.

Integritet er et nøkkelord i forbindelse med utøvelsen av den frie og uavhengige journalistikk. Jeg vil hevde at vi holder kravene til integritet høyt hevet i VGs journalistikk. Likevel er integriteten truet, og truslene kommer kanskje først og fremst fra utviklingen av mer lettint policy som man kan ane konturene av i andre medier.

Etter min oppfatning er Vær Varsom-plakaten alt for vag og lite modig i de spørsmål som har med journalistisk integritet å gjøre. Her er trafikkreglene som er nedfelt i «God VG-skikk» en langt bedre rettesnor, under enhver omstendighet den som gjelder i vårt hus.

Forholdet til kilder og kildebehandling er mer utførlig behandlet i VGs interne regelverk enn i Vær Varsom-plakaten. Det er et ufravikelig krav til god journalistikk i VG at den skal bygge på flest mulig kilder, og den såkalte enkilde-journalistikken er heldigvis på de fleste områder en saga blott.

Hensynet til kildevern er absolutt, og nokså selvsagt for en avis som baserer noe av sin journalistikk på tusentips med garantert anonymitet for tipser.

At kildemateriale, f.eks. bilder, ikke skal utleveres praktiseres også meget strengt i VGs redaksjon. Ingen part i en straffesak, hverken påtalemyndighet eller forsvar, skal kunne bruke VGs kildemateriale på annen måte enn slik det fremstår i en trykt utgave av avisen.

I den nye Vær Varsom-plakaten er standarden endret når det gjelder intervjuobjekters uttalelser. Vår standard bør strekke seg lenger enn til at pressen har en plikt til å gjengi meningsinnhold korrekt i det som brukes av uttalelser. Vi bør også kunne sitere korrekt og gjengi meningsinnhold på en korrekt måte.

Husk at når du hører en uttalelse i fjernsyn eller radio, så er det den eksakte ordlyd du hører - sitatet i egen person. Derfor bør det fremgå klart når VG siterer korrekt og når vi på korrekt måte gjengir meningsinnholdet.

Den nye plakaten tar også opp spørsmålet om kilders rett til å endre sine uttalelser før de kommer på trykk, og fastslår temmelig bombastisk at endringer av angitte uttalelser bør begrenses til korrigering av faktiske feil eller misforståelser. Det kan bli et skjønnsspørsmål. Vi bør ha en streng praksis med hensyn til dette overfor ressurssterke myndighetspersoner, en lempeligere praksis overfor vanlige

mennesker, og vi må aldri bli blinde for at en smule pragmatisme kan bidra til til-litsforholdet mellom journalist og kilde.

Fra tid til annen stilles redaksjonsledelsen overfor spørsmålet om provokasjon som journalistisk metode. Til dette ønsker vi å være svært restriktive.

Falsk identitet og provoserende fremgangsmåte må bare brukes når det er spørsmål om å avdekke samfunnsmessige forhold av stor betydning. I VG skal ikke slike metoder kunne benyttes uten at det er forelagt for den øverste ansvarlige redaksjonelle ledelse i avisen.

De fleste fellende kjennelser fra Pressens Faglige Utvalg mot VG gjelder utvalgets tolkning av publiseringssreglene i Vær Varsom-plakaten. Med andre ord dreier det seg ofte om identifikasjon, billed bruk og journalistisk fremferd ved dramatiske hendelser som involverer vanlige mennesker - hensynet til ofre og deres pårørende. Krefter innenfor Norsk Presseforbund ønsker seg nå klarere kriterier, nettopp fordi alle saker har forskjellige innfallsvinkler og hensyn.

Når det gjelder kriminalsaker har VG en publisistisk tradisjon for å navngi siktede, tiltalte eller domfelte personer i forbindelse med grov narkotikakriminalitet, økonomisk kriminalitet av betydelig omfang og overlagte, grusomme drap eller tilsvarende voldsbruk. På bakgrunn av avisens kriminalpolitiske oppfatning mener vi at det i noen tilfelle kan være berettiget, ut fra allmennhetens informasjonskrav, å oppgi navnet til den saken gjelder.

Det samme kan være tilfelle når man står overfor spørsmål om maktmisbruk eller misbruk av spesiell tillit som samfunnet har gitt den enkelte borgers, eller saker hvor kriminelle handlinger kan ha direkte betydning for tilliten som samfunnet viser en bestemt person. Men det er ingen automatikk i dette heller. Hver sak må vurderes grundig ut fra sakens faktiske opplysninger.

I tillegg følger VG som hovedregel at en siktelse først skal vurderes av en rettsinstans (forhørsrettens vurdering av skjellig grunn til mistanke) før det er aktuelt å identifisere vedkommende, eller det kan foreligge en tilståelse. Like viktig er det dessuten å presisere at politiet ikke skal være eneste kilde for de opplysninger som ligger til grunn for saken. Politiets opplysninger skal vurderes kritisk og skal sammenholdes med opplysninger fra vitner og forsvarere.

Dessuten er det viktig å være oppmerksom på dette: Når avisen bestemmer seg for at en person skal bli anonym for leserne så skal faktisk dette være tilfelle.

Det holder ikke å droppe navnet - rettspraksis på dette følt tilsier at personen også skal bli anonym i sine nærmeste omgivelser. Det legger sterke begrensninger på detaljerte opplysninger som kan virke identifiserende.

På den annen side kommer sterke begrensninger også inn når vi velger å bruke navn i kriminalsaker. Da tilsier rettspraksis at vi må holde oss strengt til siktelsens faktiske innhold og til en gjerningsbeskrivelse. Da står vi ikke like fritt til å gå lengre i egne undersøkelser og til å bringe på bane andre opplysninger som kan ha betydning for saken, med mindre disse ledsages av absolutt dokumentasjon.

I forbindelse med alvorlige og dramatiske hendelser som involverer ofre og pårørende, skal VGs journalistikk bygge på tillitsskapende arbeid preget av omtanke for berørte personers situasjon. Vi skal ikke buse rett på den som kanskje er hardest rammet. Det kan være viktig å innhente dokumentasjon og opplysninger fra de nærmeste, men vi må finne veier som er akseptable og som snarere bygger tillit enn oppskakende motsetninger - det kan vise seg å være meget verdifullt også i fortsettelsen av det journalistiske arbeid med en sak.

Et annet presseetisk, kritisk moment er presentasjonen av en sak.

Det skal være full dekning for en opplysning slik den fremstår som overskrift eller i andre elementer som bidrar til stoffpresentasjonen. Bilder av ofre i en sak skal fremstå som dokumentasjon av en person og ikke som en layout-gimmick.

VG trykker ikke bilder som viser omkomne, norske personer eller deler av dem - av hensyn til pårørende.

Et annet forhold som vi i vår journalistikk skal ta spesifikt hensyn til, er omtanken for barn som blir innblandet i en sak. Varsomheten må gjelde alle barn som befinner seg i en vanskelig situasjon - de skal ikke ha direkte fokus på seg i spaltene. Når det gjelder kriminalsaker, skal VG dessuten føre en meget restriktiv linje med hensyn til å identifisere særlig unge personer.

God VG-skikk er god folkeskikk. Selv om VG av og til kan og skal flytte grenser, så skal det helst ikke skje på tvers av folkets rettsoppfatning og hva som anses som anständig oppførsel og god skikk mellom mennesker. Da har vi til enhver tid også et selvstendig ansvar for å vurdere hva som ligger innenfor disse rammene.

*Bernt Olufsen
Ansvarlig redaktør
Verdens Gang*

Trafikkregler

1 Integritet:

1.1. Verdens Gangs medarbeidere skal opptre slik at det ikke oppstår tvil om deres egen eller redaksjonens integritet og troverdighet.1.

1.2. En avis som retter kritisk søkelys mot myndigheter, maktpersoner, organisasjoner og næringsliv, og som stiller spørsmål om habilitet, må stille strenge krav til egen integritet for å oppnå nødvendig troverdighet.1.

1.3. Alle redaksjonelle beslutninger i vår avis vil være en del av redaktøransvaret. Når slikt ansvar delegeres, forutsettes det lojalitet i alle ledd. I praksis innebærer dette bl.a.:1.

1.4. -redaksjonelle medarbeidere bør ikke ha bindinger, eller stille seg i avhengighetsforhold til enkeltpersoner, grupperinger, bedrifter, organisasjoner eller andre utenforstående, som kan tenkes å ha tilknytning til det stoffområdet vedkommende arbeider med i avisen.1.

1.5. -redaksjonelle medarbeidere bør ikke delta i underskriftskampanjer eller aksjoner, som kan reise tvil om den enkeltes eller redaksjonens uavhengighet og integritet.1.

1.6. -redaksjonelle medarbeidere bør ikke være involvert i næringsvirksomhet innenfor områder som de arbeider med i avisen.1.

1.7. -redaksjonelle medarbeidere må vise akt som overfor mulige habilitetskonflikter. Dette gjelder også i forhold til den nærmeste familie.1.

1.8. -redaksjonelle medarbeidere bør som hovedregel ikke motta gaver eller andre ytelsjer i forbindelse med sitt arbeid for avisens.1.

1.9. -redaksjonelle medarbeidere må ikke uten redaksjonsledelsens vitende delta i gratisreiser eller annen form for sponsoring som kan være egnet til å skape tvil om hver enkelts, og redaksjonens, uavhengighet og integritet.1.

1.10. -når VG selv er sponsor, skal det skje med full redaksjonell frihet.1.1

1.11. -salg eller annen utnyttelse av redaksjonelt materiale kan bare skje etter spesiell tillatelse fra redaksjonsledelsen.1.1

1.12. -redaksjonelle medarbeidere kan bare påta seg journalistiske oppdrag utenfor avisens etter spesiell tillatelse fra redaksjonsledelsen.1.1

1.13. -redaksjonelle medarbeidere skal ikke delta i markedsføring av kommersielle produkter.

2 Kilder og kildebehandling:

2.1. Kilder til opplysninger som gjengis i avisens, bør som hovedregel fremstå med fullt navn.2.

2.2. Anonyme kilder kan brukes når det er eneste mulige måte å få frem viktig informasjon.2.

2.3. Bruk av anonyme kilder krever skjerpet aktsomhet.2.

2.4. Redaksjonen påtar seg et særlig ansvar ved å gå god for anonyme kilders troverdighet.2.

2.5. Opplysning om anonyme kilder kan bare gis med kildens eget samtykke som er gitt direkte til redaktør eller journalist utenfor kontroll av andre.2.

2.6. Bare sjefredaktør, eller stedfortreder, kan fravike det absolutte kildevern, etter kildens samtykke.2.

2.7. Redaksjonelle medarbeidere fritas ikke for plikt til absolutt kildevern selv om kilden har opptrådt illojalt ved for eksempel å gi feilaktige opplysninger.2.

2.8. Det er viktig å strebe etter flest mulig kilder til opplysninger.2.

2.9. Upublisert materiale kan bare utleveres til utenforstående etter spesiell tilatelser fra redaksjonsledelsen.2.

2.10. Det er nødvendig med skjerpet hensynsfullhet og aktsomhet overfor kilder som gir opplysninger i forbindelse med sorg, ubalanse eller annet mentalt press.2.1

2.11. Kilder eller øyenvitner som har vært utsatt for, eller er involvert i, katastrofer og ulykker, må behandles med spesiell varsomhet og omtanke.

3 Personlig fremtreden:

3.1 Verdens Gangs redaksjonelle medarbeidere representerer landets største avis. Vi vil, som følge av dette, alltid pådra oss spesiell oppmerksomhet.3.

3.2 Redaksjonelle medarbeidere skal ha en vennlig og omtenksam holdning til personer de kommer i kontakt med.3.

3.3 Redaksjonelle medarbeidere skal ha en personlig fremtreden som er i overensstemmelse med god skikk.

Stiftelseserklæring

Verdens Gang A/S er en mediebedrift med avisutgivelse og beslektet virksomhet som formål.

Avisen Verdens Gangs formål er å være en partipolitisk og økonomisk uavhengig dagsavis for hele landet.

Grunnleggende retningslinjer for Verdens Gang er fastlagt ved etablering i 1945.

Det skal derfor være avisens oppgave å bygge bro over motsetninger i samfunnet og å dempe politisk strid som ikke er begrunnet i ideologiske forskjeller. Dette ser avisens som et mål også på det internasjonale plan gjennom sitt positive syn på mellomfolkelig samarbeid. I enhver sammenheng vil avisens kjempe mot ytterliggående, samfunnsnedbrytende tendenser.

Avisen bygger på humanistiske idealer og de grunnleggende demokratiske verdier.

Verdens Gang A/S skal drives på grunnlag av sunne forretningsmessige prinsipper, med sikte på å trygge arbeidsplassene, og med lønnsomhet for den samlede virksomhet som mål.

Overordnede mål

Verdens Gang skal være en riksavis som er tilgjengelig for størst mulig del av landets befolkning.

Verdens Gang A/S skal ledes slik at driften gir et forsvarlig økonomisk resultat. Verdens Gang A/S skal ha gode og trygge arbeidsplasser.

Disse mål skal ikke oppnås på bekostning av den redaksjonelle integritet, som er nedfelt i stiftelseserklæringen og i Redaktørplakaten.

Retningslinjer for driften

- Verdens Gangs egenart og kvalitet skal uttrykkes gjennom innhold og utforming.**

- Avisen skal inneholde en overveiende andel egenprodusert stoff.
- Avisen skal delta aktivt og selvstendig i samfunnsutviklingen.
- Avisen skal være mest mulig aktuell når den tilbys leserne. Det skal drives en aktiv og kontinuerlig produktutvikling i god kontakt med leserne.

(Teksten på denne side ble vedtatt i forbindelse med at bedriften ble aksjeselskap 1. januar 1989.)

Redaktørens plikter og rettigheter

«Redaktørplakaten»

En redaktør skal alltid ha pressens ideelle mål for øye. Redaktøren skal ivareta ytringsfriheten og etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjenner samfunnet.

Gjennom sin avis skal redaktøren fremme en saklig og fri informasjons- og opinionsformidling. Redaktøren skal etterstrebe en journalistikk som gjør det klart for leseren hva som er reportasje og formidling av informasjoner og fakta, og hva som er avisens egne meninger og vurderinger.

En redaktør forutsettes å dele sitt blads grunnsyn og formålsbestemmelser. Men innenfor denne rammen skal redaktøren ha en fri og uavhengig ledelse av redaksjonen og full frihet til å forme avisens meninger, selv om de i enkelte spørsmål ikke deles av utgiveren eller styret. Kommer redaktøren i uløselig konflikt med avisens grunnsyn, plikter han/hun å trekke seg tilbake fra sin stilling. Redaktøren må aldri la seg påvirke til å hevde meninger som ikke er i samsvar med egen overbevisning.

Den ansvarshavende redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens innhold. Redaktøren leder og har ansvaret for sine medarbeideres virksomhet, og er bindeleddet mellom utgiveren/styret og de redaksjonelle medarbeiderne. Redaktøren kan delegere myndighet i samsvar med sine fullmakter. Avisen kan utpeke flere redaktører, også redaktør for annonsestoffet.

Denne erklæring er blitt til i samarbeid mellom Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening, vedtatt av begge organisasjoner 22. oktober 1953, revisert i 1973.

NORSKE AVISERS LANDSFORBUND

Olaf A. Olsen

NORSK REDAKTØRFORENING

Reidar Hirsti

VÆR VARSOM-PLAKATEN

1. PRESSENS SAMFUNNSROLLE

1.1. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkehett er grunnelementer i et demokrati. En fri uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.

1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.¹

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkehett og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.¹

1.4. Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold.¹

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2. Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens, bladets eller kringkastingssendingens innhold.2.

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig i forhold til personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.2.

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke påta seg oppdrag eller verv som skaper interessekonflikter i forhold til deres redaksjonelle oppgaver. De må unngå dobbeltroller som kan svekke deres troverdighet.2.

2.4. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.2.

2.5. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å gjøre noe som strider mot egen overbevisning.2.

2.6. Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.2.

2.7. Gi aldri tilslagn om redaksjonelle motytelser for reklame. Det som offentliggjøres, skal være et resultat av en redaksjonell vurdering.2.

2.8. Det er uforenlig med god presseskikk å la sponsing påvirke redaksjonell virksomhet, innhold og presentasjon.2.

2.9. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3. Forhold til kildene

3.1. Pressens troverdighet styrkes ved at kildene for informasjon identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med behovet for a verne kildene.3.

3.2. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Ved bruk av anonyme kilder må det stilles særskilte krav til kildekritikk.3.

3.3. Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjuasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.3.

3.4. Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.3.

3.5. Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende.3.

3.6. Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.3.

3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.3.

3.8. Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigering av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.3.

3.9. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.3.

3.10. Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.

4. Publiseringssregler

- 4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.4.
- 4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.4.
- 4.3. Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.4.
- 4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, ingresser og inn- og utannonseringer ikke går lengre enn det er dekning for i stoffet.4.
- 4.5. Unngå forhåndsdømming i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.4.
- 4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.4.
- 4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertrredere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav.4.
- 4.8. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernsaker eller rettssaker.4.
- 4.9. Selvmord eller selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.4.
- 4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.4.1
- 4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falsk inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.4.1
- 4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling.4.1
- 4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.4.1
- 4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal såvidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.4.1
- 4.15. De som utsettes for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvaret, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Tilsvaret skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk. Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form.

ORD OG BILDER ER MEKTIGE VÅPEN. MISBRUK DEM IKKE!

Tekstrekklame

(«Tekstrekklameplakaten»)

Redaksjonelt stoff (tekst og illustrasjoner) om næringsliv og offentlig virksomhet varer og tjenester, er en naturlig del av pressens ytelse overfor leserne. Reklameverdi kan et slikt stoff ha såfremt det er egnet til å påvirke i positiv retning lesernes oppfatning av varer og tjenester, eller av bedrifter eller personer som produserer eller selger slike, uten at dette derved behøver å komme inn under begrepet tekstreklame.

Tekstrekklame - og derved presseetisk uakzeptabelt - er stoff som ikke oppfyller følgende vilkår:

- a) Stoffet har en rimelig informasjonsverdi.

- b) Publiseringen av stoffet er resultat av en selvstendig redaksjonell vurdering, ubundet av annonsehensyn eller andre hensyn til utenforstående som har kommersiell interesse av at stoffet publiseres.

Pressens ansvar overfor leserne innebærer prinsipielt at redaksjonen går god for informasjonsverdien i alt stoff som bringes.

I praksis er det vanskelig å garantere at alle opplysninger i et journalistisk produkt er vesentlige og dekkende, men dette fritar ikke for plikten til kildekritikk og kontroll av fakta.

Særlig stor varsomhet er nødvendig ved formidling av stoff med reklameverdi om emner som det kreves spesiell kunnskap for å vurdere.

Også spesialnummer og spesialsider må være basert på redaksjonell vurdering i valg av emner og utforming av stoffet. I forbrukerveiledende stoff som ikke er laget av redaksjonen selv, bør det fremgå hvor stoffet stammer fra.

Vedtatt av
NORSK PRESSEFORBUNDS HOVEDSTYRE
17. juni 1976

Når noe går galt

Både straffeloven og pressens selvdømmeordning har bestemmelser om beriktigelse og beklagelse når det er gitt feil opplysninger eller fremsatt uholdbare påstander i trykt skrift.

Mens Vær Varsom-plakaten (§ 4. 11) krever at feil snarest blir beklaget, regulerer straffelovens § 430 retten til å imøtegå anførsler av faktisk art (imøtegåelsesretten).

For oss i Verdens Gang innebærer dette at vi som hovedregel i våre reportasjer lar begge, eller flere, parter komme til orde samtidig. Vi skal anstreng oss for å unngå en enkildejournalistikk så sant dette er mulig.

Men det er unnnålighetsfullt at vi kan komme i skade for å bringe videre feilaktige opplysninger eller fremsette påstander som kan vise seg å være urettmessige eller feilaktige.

Når vi blir gjort oppmerksom på slike forhold, har vi plikt til å rette og beklage snarest mulig.

Det er viktig at personer som henvender seg til oss med ønske om korrigeringer, blir vennlig og korrekt mottatt.

Det ligger i sakens natur at slike rettelser eller beklagelser vanligvis får beskjedent omfang blandt annet fordi tekstene ofte bare består av noen få setninger.

Men loven og presseetikken krever at rettelser og beklagelser skal ha et omfang og et utstyr som står i forhold til utstyr og omfang av de feilaktige opplysningene.

Til dette bruk er det forberedt vignetter med typografisk utstyr som skal identifisere rettelser, presiseringer og beklagelser.

Slikt utstyr må ikke brukes i utrengsmål, eller bli et dominant trekk i vårt grafiske bilde. Derfor er det overlatt til vaktsjefene å ta beslutning om bruk av vignettene «VG retter» og «VG presiserer». Bruk av vignetten «VG beklager» kan bare skje etter beslutning av redaktørene.

De tre vignettene har ensartet utstyr og finnes i tre størrelser, en, to og tre spalter med rammer som kan utvides. Hvilken spaltebredde som skal brukes, avhenger av tekstens lengde, den ønskede synbarhet og beregnet skade. Den som tar beslutning om å bruke vignett-systemet (se ovenfor), tar også beslutning om spaltebredde ut fra ovennevnte hensyn.

Vedlegg 12

Lov og etikk. Håndbok for Bergens Tidende

Verktøy for BT-journalistikk

Pålighet, Presisjon, Punktighet - det er Bergens Tidendes redaksjonelle konkurransevåpen i kampen om lesernes tillit. Høyt saklighetsnivå og korrekte faktainformasjoner er fundamentalt for å oppnå troverdighet. De ideelle resultater er imidlertid avhengige av klare «kjøreregler» i den journalistiske arbeidsprosess. Norsk presse har opp gjennom årene utarbeidet regler som blant annet er nedfelt i Vær Varsom-plakat, i Redaktørplakat og gjennom det faglige utvalgs praksis, i tillegg til det allmenne publikumsansvar som gjøres gjeldende i norsk lovverk. Bergens Tidende har dessuten utarbeidet et sett etiske regler spesielt beregnet for avisens redaksjonelle medarbeidere. Det er mitt håp at disse vil være til praktisk hjelp både under arbeid ute i felten og i vurderingssituasjoner på desk og i reportasjegrupper. Sammen med våre interne habilitetsregler og avisens grunnsyn utgjør dette regelverket det vi kan karakterisere som Bergens Tidendes etiske kulturfundament. I dette heftet har vi samlet de hovedprinsipper som gjelder for norsk presse generelt og de som i tillegg forplikter BT-medarbeiderne spesielt. Heftet er ment som et nytig arbeidsredskap. Bruk det til beste for Bergens Tidendes redaksjonelle standard.

September 1989 Einar Eriksen sjefredaktør

Bergens Tidendes etiske regler

Grunnregler

Bergens Tidendes journalistikk skal bygge på:

- Avisens grunnsyn.
- BTs egne, utarbeidete etiske regler.
- BTs interne retningslinjer for habilitet.
- Pressens Vær Varsom-plakat.
- Redaktørplakaten.
- Redaktørforeningens redaksjonsinstruks

Avisen Bergens Tidendes redaksjonelle grunnsyn

(utformet 26. mai 1978)

Bergens Tidende er og skal være en frittstående liberal, borgerlig (ikke sosialistisk) avis, partipolitisk uavhengig. Avisens generelle grunnsyn bygger på et sunt, progressivt og menneskelig samfunnssyn. Radikalt når det er nødvendig, konservativt når forholdene tilsier det, og alltid ubestikkelig hederlig. Redaksjonens arbeid skal være basert på best mulig faglig utdannelse, journalistisk dyktighet og på et presse-etisk nivå. Den redaksjonelle ledelse og medarbeiderne har som oppgave å lage en avis som gir sine leser i by og bygd saklig og sann orientering om det som foregår lokalt, nasjonalt og internasjonalt, påvirker utviklingen i positiv retning og gir klare kommentarer til dagens viktigste spørsmål. Bergens Tidende skal være en avis med meninger.

Redaksjonsledelsens integritet er uavkortet såvel utad som innad. Avisens spalter skal være åpne for forskjellige syn, men uten at avisens eget grunnsyn og standpunkt kan trekkes i tvil. Det er en klar forskjell mellom trykkehøft og trykkeplikt.

Ansvarlig redaktør skal ved ansettelse påse at avisens redaksjonelle medarbeidere til enhver tid kjenner og lojalt tar konsekvensen av avisens grunnsyn som også

den ansvarlige redaktør er bundet av. Bokmål er avisens hovedmål. Nynorsk skal nyttes når stoffet eller leserkretsen gjør det naturlig. Det er av stor betydning at redaksjonens sammensetning og arbeidsform blir best mulig, og at redaksjonens indre samarbeid, og samarbeidet med andre avdelinger (teknisk, marketing og administrasjon), er smidig og tillitsfullt. Ansvarlig redaktør, redaksjonens administrasjon og bedriftens toppledelse, skal i samarbeid legge til rette de kontormessige og praktiske gjøremål, et arbeid som daglig ivaretas av redaksjonens administrative redaksjonssjef. Det må være løpende kommunikasjon og samarbeid mellom den ansvarlige redaktør - som personlig har det fulle ansvaret for avisens innhold og bedriftens styre og øvrige toppledelse.

Spesielle redaksjonelle arbeidsområder:

Ulykker og katastrofer

Grunnholdning

Ulykkes- og katastrofereportasjer stiller særlige krav til varsomhet.

BTs etiske normer pålegger utvidet beskyttelse av privatlivets fred og strenge krav til saklighet og omtanke.

Bergens Tidende skal informere om større ulykker og katastrofer og reaksjonene på dem. Berettigete informasjonskrav omfatter ikke nærgående eksponering av den enkeltes private sorg-reaksjon.

BTs ulykkesreportasjer skal dekke informasjonsformål - ikke ha et underholdnings- og opplagsmessig siktemål.

I prinsippet er de etiske krav til dekning av ulykker og katastrofer de samme enten de skjer i nærområdet, landet for øvrig eller i utlandet.

Det er viktig å skille mellom privat og «offentlig» sorg.

Redaksjonsledelsen skal, så langt det er mulig, sørge for å «de-briefe» medarbeidere som har dekket større ulykker/katastrofer.

Oppreten på ulykkesstedet

Medarbeidere må ikke forhindre redningsarbeidet på stedet. Heller ikke må de sjenere skadde eller pårørende. Vær varsom og kritisk når overlevende, pårørende og vitner intervjues, særlig hvis de er i sjokk eller tydelig ute av balanse. Let etter årsak, ansvar og forslag til forebygging av tilsvarende ulykker, med vekt på offentlige myndigheters medvirkning/ansvar. Unngå bombastiske løsninger og «domfellelse». Vær oppmerksom på at etterforskningsarbeid kan ta tid. Vurder hjelpeapparatets innsats, muligheter og ressurser.

Medarbeiderne på ulykkesstedet har ikke ansvar for å fremskaffe bilder av omkomne. Det skal hjemmedaksjonen sørge for.

Publiseringssregler

Navn offentliggjøres først når de pårørende er varslet.

Vær forsiktig med å knytte sorg-reaksjoner til navn, særlig de pårørendes.

Utvise varsomhet ved bruk av bilder med gjenkjennelige personer som viser sterke følelsesutbrudd.

Unngå detaljerte og nærgående detaljer om enkeltmenneskers lidelser og reaksjoner.

Påberoper intervjuobjektet seg taushetsplikt (f. eks. en lege), avklar tydelig når han/hun er løst fra denne plikten.

Næringsliv og økonomi

Grunnholdning

Bergens Tidende skal være på vakt overfor økonomisk kriminalitet enten den knytter seg til offentlige eller private virksomheter og har samfunnsskadelige konsekvenser. BT skal påse at også enkeltmenneskers rettigheter og interesser ivaretas. I konfrontasjon mellom enkeltindivider, næringsinteresser og offentlige organer,

skal motstridende synspunkter behørig presenteres. I konkurssaker, forretnings-transaksjoner knyttet til børs- og aksjemarkedet, til omfattende skatteunndragelser og til saker direkte forbundet med økonomisk kriminalitet, påhviler det journalisten et særlig ansvar for å være kildekritisk og kildeuavhengig. Saker av denne karakter krever særskilt aktpågivenhet for å unngå ærekrenkelser. Ikke minst i slike saker må det skilles klart mellom hva som er opplysninger og hva som kan oppfattes som karakteristikk eller faktiske kommentarer.

Publiseringssregler

Vis respekt for menneskers identitet og legg vekt på saklighet. Avstå fra identifikasjon når det ikke er nødvendig for informasjonsverdien. I saker som berører forholdet mellom forbruker og produsent/selger, mellom bedrifter og offentlige kontrollinstanser (som for eksempel Kredittilsynet, politiets øko-krim-enhet, Pris-tilsynet og Forbrukerkontoret), bør alle parter identifiseres så langt som mulig. BT kan sitere fra offentlige beretninger, rapporter og fra rettssaker, selv om det fremsettes påstander om økonomiske misligheter eller det kommer fram person-karakteristikker. Det må imidlertid være sitat og ikke ekstra tolkninger. Avisen har også et selvstendig ansvar for de opplysninger den bringer videre, uavhengig av kilde. HUSK: Tittel må aldri gå lenger enn det er dekning for i stoffet.

Krim og ret

Grunnholdning

Bergens Tidende skal dekke alle typer kriminalsaker saklig og nøkternt, både straks forbrytelsen har skjedd og ved den etterfølgende rettssak. Gjennom rettssaken blyses ofte bakgrunnen for det som har skjedd. Det skal også legges vekt på skikkelig dekning av sivile rettssaker av allmenn interesse. Også her er det viktig å få fram de ulike parts-forklaringer.

Publiseringssregler

Det vises til Vær Varsom-plakatens "*Medieetikken i Norge*" i kap. 4, særlig pkt. 4,5 og 6. Ved forbrytelser offentliggjøres gjerningsmannens navn/bilde bare når det foreligger siktelse med tilståelse, og/eller sterke allmenne hensyn taler for det. Vern om offeret og dets identitet, særlig i voldtekts- og sedelighetssaker, og i drapssaker der offeret stiller i et spesielt dårlig lys (fylleslagsmål o.lign.). Få fram om involverte i straffesaker avhøres som vitne, mistenkt eller siktet. Vær oppmerksom på at avisens hefter for gjengivelse av mistanker, ikke for korrekt sitat fra siktelser. Unngå forhåndsprosedyre. Få alltid klart fram at siktelse og tiltale bare gir uttrykk for politiets/påtalemyndighetens syn på saken.

Habilitetsregler

Regler om interessekonflikter for redaksjonen i Bergens Tidende

Bergens Tidendes leser skal aldri være i tvil om at avisens driver reportasje uten binding til økonomiske, politiske og andre interessegrupperinger i samfunnet. Medarbeidere i Bergens Tidendes redaksjon skal unngå sammenblanding av journalistiske arbeidsoppgaver og privat engasjement. Våre regler bygger på Vær Varsom-plakaten, redaktørplakaten og journalistavtalen. I særdeleshed skal medarbeidere i redaksjonen iaktta følgende regler: Redaksjonelle medarbeidere i Bergens Tidende skal ikke skrive om selskaper de har eierinteresser i. Unntatt er interesser/andeler som er uvesentlige for den personlige økonomi. Medarbeidere skal ikke skrive om organisasjoner de har tillitsverv i. Redaksjonelle medarbeidere skal ikke arbeide fast for andre kommersielle foretak, heller ikke for massemedier som konkurrerer med Bergens Tidende.

Redaksjonelle medarbeidere i Bergens Tidende skal som hovedregel ikke ta i mot invitasyoner til reiser som betales av private eller offentlige virksomheter, selskaper eller etater. Unntak er når viktig reportasjestoff, informasjon eller nyheter ikke er tilgjengelig på annen måte enn gjennom opplegg finansiert gjennom en

annen part. En slik avgjørelse skal taes i samråd med ansvarlig reportasjeledelse. Redaksjonelle medarbeidere skal ikke motta ytelsjer eller gaver i forbindelse med arbeidet. Unntatt er effekter av symbolsk karakter. Dersom en medarbeider er i tvil om hvordan disse reglene skal praktiseres, skal han/hun konferere med sjefredaktøren.

Vær Varsom-plakaten

1 Pressens samfunnsrolle

1.1. Ytringsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratisk samfunn.¹

1.2. Som samfunnsinstitusjon ivaretar pressen viktige oppgaver ved formidling av informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har derfor et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.¹

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten og trykkefriheten. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre fri informasjonsformidling, fri adgang til kildene og åpen debatt om ethvert spørsmål av samfunnsmessig betydning.¹

1.4. Det er pressens rett til å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold.¹

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkelmennesker mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2 Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens/bladets innhold, og skal fremme en saklig og fri informasjons- og opinionsformidling.²

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet for å kunne opptre fritt og uavhengig i forhold til personer eller grupper som vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.²

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.²

2.4. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å skrive eller gjøre noe som strider mot egen overbevisning.²

2.5. Oppretthold et klart skille mellom annonser og redaksjonell tekst. Avvis annonser som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle integritet og avisens/bladets uavhengighet.²

2.6. Gi aldri tilslagn om redaksjonell motytelse for annonser. Pressen må kunne gå god for at det som publiseres er et resultat av en redaksjonell vurdering.²

2.7. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3 Forholdet til kildene

3.1. Vern om pressens kilder. Oppgi aldri navn på hjemmelsmann for opplysninger som er gitt under løfte om anonymitet, hvis ikke vedkommende selv samtykker. Det samme gjelder for forfattere som opptrer under pseudonym.³

3.2. Det bør klart fremgå at uttalelser som gis, kan bli offentliggjort.³

3.3. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningene av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.

4 Publiseringssregler

4.1. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysningene som gis og uttalelser som gjengis, er korrekte.⁴

4.2. Gjør det klart for leseren hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.⁴

4.3. Vis respekt for menneskers identitet, privatliv, rase, nasjonalitet eller livssyn. Fremhev ikke personlige avvik når dette er saken uvedkommende.4.

4.4. Legg vekt på saklighet og omtanke i all reportasje. Sørg for at titlene ikke går lenger enn det er dekning for i stoffet.4.

4.5. Legg særlig vekt på saklighet og omtanke i rettsreportasje, såvel i sivilsaker som i straffesaker. Skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt er først avgjort når rettskraftig avgjørelse foreligger. Gjør det klart at det som kommer fram i anmeldelser, siktelser, tiltalebeslutninger, stevning o.l. ikke kan tas som kjensgjerninger før det er prøvet av retten.4.

4.6. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i retts- og kriminalreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertredere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav.4.

4.7. Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.4.

4.8. Vær varsom med å røpe barns identitet i omtale av familietvister eller saker som behandles av barnevernet.4.

4.9. Vær varsom med bruk av bilder i en annen sammenheng enn den opprinnelige. Unngå bearbeidelse som endrer et bildes karakter og skaper et feilaktig inntrykk. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for det skrevne ord.4.

4.10. Beklag snarest feil dersom uriktige opplysninger er kommet på trykk.4.1

4.11. Gi snarest mulig plass for tilsvær fra personer, institusjoner m.v. som er blitt utsatt for angrep. Utstyr ikke slike tilsvær med redaksjonell, polemisk replikk, men ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anständig form.

5 God presseskikk

5.1. Den enkelte redaktør og medarbeider har ansvar for å kjenne pressens etiske normer, og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet.

Vedtatt av NORSK PRESSEFORBUND

(Første gang i 1936, senere revidert i 1956, 1966 og 1975. Siste gang revidert 2. desember 1987.)

Redaktørens plikter og rettigheter

En redaktør skal alltid ha pressens ideelle mål for øye. Redaktøren skal ivareta ytringsfriheten og etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjener samfunnet. Gjennom sin avis skal redaktøren fremme en saklig og fri informasjons- og opinionsformidling. Redaktøren skal etterstrebe en journalistikk som gjør det klart for leseren hva som er reportasje og formidling av informasjoner og fakta, og hva som er avisens egne meninger og vurderinger. En redaktør forutsettes å dele sitt blads grunnsyn og formålsbestemmelser. Men innenfor denne rammen skal redaktøren ha en fri og uavhengig ledelse av redaksjonen og full frihet til å forme avisens meninger, selv om de i enklere spørsmål ikke deles av utgiveren eller styret. Kommer redaktøren i uløselig konflikt med avisens grunnsyn, plikter han/hun å trekke seg tilbake fra sin stilling. Redaktøren må aldri la seg påvirke til å hevde meninger som ikke er i samsvar med egen overbevisning. Den ansvarshavende redaktør har det personlige og fulle ansvar for avisens innhold. Redaktøren leder og har ansvaret for sine medarbeideres virksomhet, og er bindeleddet mellom utgiveren/styret og de redaksjonelle medarbeiderne. Redaktøren kan delegere myndighet i samsvar med sine fullmakter. Avisen kan utpeke flere redaktører, også redaktør for annonsestoffet.

Denne erklæring er blitt til i samarbeid mellom
Norske Avisers Landsforbund og Norsk Redaktørforening,

vedtatt av begge organisasjoner 22. oktober 1953,
NORSKE AVISERS LANDSFORBUND

Olaf A. Olsen
NORSK REDAKTØRFORENING

Reidar Hirsti

Norsk Redaktørforenings redaksjonsinstruks

I 1961 vedtok Norsk Redaktørforenings årsmøte enstemmig et mønster for en redaksjonsinstruks. Her ble det gjort inngående rede for avisens og redaktørens ansvar og medarbeidernes plikt til å vise aktsomhet og ansvarsfølelse. Konklusjonen i instruksen lød:

1. En avis hefter juridisk for alt stoff den bringer: nyheter, redaksjonelle meningssytringer, innlegg (også under fullt navn) og annonser.
2. Hvis noe stoff er egnet til å skade personer eller institusjoner, kan både straffe- og erstatningsansvar bli gjort gjeldende, så vel mot avisen som mot den ansvarlige redaktør.
3. Alt stoff som ikke er av helt kurant art og uomtvistelig harmløs natur, skal derfor passere en ansvarlig instans i redaksjonen (redaktør, redaksionssekretær, nattredaktør o.l.) før det går til setting. Er det tale om stoff som en medarbeider mener kan bringe avisen i ansvar, skal det spesielt gjøres oppmerksom på det overfor den ansvarlige redaksjonsledelse, slik at den kan ta avgjørelse om stoffet skal brukes eller ikke.
4. Medarbeiderne plikter å kjenne og skal respektere de retningslinjer for ansvarlig journalistikk og god presseskikk som er uearbeitet av Norsk Presseforbund, og som under tittelen «Vær varsom!» er heftet inn i forbundets medlemskort. Her er også medtatt de viktigste av de spesielle retningslinjer som er vedtatt for behandling av stoff fra politi og domstoler.

Vedlegg 13

Dansk Medieansvarslov

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt: Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

Kapitel 1

Lovens område

§ 1. Loven gælder for følgende massemedier:

1. Indenlandske periodiske skrifter, herunder billeder og lignende fremstillinger, der trykkes eller på anden måde mangfoldiggøres.
2. Lyd- og billedprogrammer, der spredes eller fordeles af Danmarks Radio, TV 2, TV 2's regionale virksomheder og foretagender, der har tilladelse til lokal radio- eller fjernsynsvirksomhed.
3. Tekster, billeder og lydprogrammer, der periodisk udbredes til offentligheden, såfremt de har karakter af en nyhedsformidling, som kan ligestilles med den formidling, der er omfattet af nr. 1 eller 2, jf. dog § 8, stk. 1.

Kapitel 2

Almindelige bestemmelser

Indenlandske periodiske skrifter

§ 2. Ved udgiver af et skrift forstås den, for hvis regning skriftet udgives.

Stk. 2. Et skrift anses for indenlandsk, såfremt udgiverens virksomhed udøves her i landet.

Stk. 3. Et skrift anses ikke for periodisk, medmindre det er bestemt til at udkomme mindst to gange årligt.

§ 3. I ethvert indenlandsk periodisk skrift skal det være angivet, hvem der efter stk. 2 er skriftets ansvarshavende redaktør, herefter kaldet redaktøren.

Stk. 2. Ved redaktør forstås den, der er beføjet til at træffe endelig afgørelse om skrifets indhold. Der kan kun være en redaktør.

Stk. 3. Ansvar for manglende eller urigtig angivelse af redaktør påhviler udgiveren og redaktøren. En urigtigt angiven person er tillige ansvarlig, såfremt angivelsen er sket med den pågældendes samtykke.

§ 4. Redaktøren skal efter anmodning give enhver, der har retlig interesse heri, oplysning om identiteten af de personer, der er omfattet af § 10, § 10, jf. § 9, stk. 2 og 3, § 14 og § 27, stk. 1.

Radio og fjernsyn

§ 5. Danmarks Radio, TV 2, TV 2's regionale virksomheder og foretagender, der har tilladelse til lokal radio- eller fjernsynsvirksomhed, skal over for Pressenævnet angive, hvem der efter stk. 2 er redaktør.

Stk. 2. Ved redaktør forstås den, der er beføjet til at træffe endelig beslutning om at udsende et program eller indslag. Der kan kun være en redaktør.

Stk. 3. Ethvert radio- eller fjernsynsforetagende skal på begæring oplyse, hvem der er redaktør.

Stk. 4. Ansvar for manglende eller urigtig angivelse af redaktør påhviler radio- eller fjernsynsforetagendet og redaktøren. En urigtigt angiven person er tillige ansvarlig, såfremt angivelsen er sket med den pågældendes samtykke.

§ 6. Redaktøren skal efter anmodning give enhver, der har retlig interesse heri, oplysninger, der kan identificere nærmere angivne udsendte programmer og identi-

ficere de personer, der er ansvarlige efter reglerne i § 17, stk. I, § 18, stk. 1, § 20, stk. 1, og § 27, stk. 1.

§ 7. Redaktøren skal sikre at der på forsvarlig måde opbevares en kopi af alle udsendelser i 3 måneder.

Stk. 2. Uanset at den i stk. 1 nævnte frist er udløbet, skal kopi af udsendelser, om hvis indhold der er indgivet klage eller rejst sag, opbevares, indtil sagen er endeligt afgjort.

Andre massemedier

§ 8. Foretagender, der udgiver de i § 1, nr. 3, nævnte massemedier, skal for at være omfattet af lovens regler have indgivet anmeldelse til Pressenævnet.

Stk. 2. For anmeldte foretagender gælder reglerne i §§ 5-7.

Stk. 3. Justitsministeren kan fastsætte nærmere regler om anmeldelsens indhold og form.

Kapitel 3

Strafansvarfor mediernes indhold

Indenlandske periodiske skrifter

§ 9. Strafansvar for indholdet af et indenlandsk periodisk skrift kan kun pålægges forfatteren til en artikel i skriftet, redaktøren og udgiveren, jf. dog §§ 14, 25 og 27.

Stk. 2. Reglerne om ansvaret for artikler finder tilsvarende anvendelse på billerter og lignende fremstillinger.

Stk. 3. Løbesedler, plakater og opslag m.v. anses for bestanddele af det skrift, hvortil de henviser, eller hvorfra de hidrører.

§ 10. Forfatteren til en navngiven artikel i skriftet er ansvarlig for indholdet af artiklen efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 2. En artikel anses for navngiven, såfremt den med forfatterens samtykke offentliggøres under dennes eget navn eller billede. Det samme gælder, når artiklen offentliggøres under forfatterens pseudonym eller mærke og det er alment kendt, hvilken person der anvender det pågældende pseudonym eller mærke.

Stk. 3. Er der angivet flere forfattere til en navngiven artikel, uden at det fremgår, hvilken del de hver især er forfatter af, er de alle ansvarlige for artiklens indhold efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 4. Er forfatteren til en navngiven artikel et selskab, en forening, en selvjende institution eller lignende, er den pågældende juridiske persons ledelse ansvarlig for artiklens indhold efter lovgivningens almindelige regler.

Stk. 5. I de i stk. 4 nævnte tilfælde kan ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeanvar.

Stk. 6. En tekst, der offentliggøres med angivelse af et nyhedsbureau som kilde, anses ikke for at være navngiven.

§ 11. Redaktøren er ansvarlig for indholdet af en unavngiven artikel i skriftet, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsum.

Stk. 2. Redaktøren er tillige ansvarlig for indholdet af en navngiven artikel i skriftet, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod forfatteren efter § 10 på grund af den pågældendes manglende tilknytning til riget, eller fordi den pågældende mangler den til pådragelse af strafansvar fornødne tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsum.

§ 12. Redaktøren er endvidere ansvarlig for indholdet af en artikel eller udtalelse, som har været bragt navngiven i et andet massemedie, og som gengives i redaktørens skrift. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsum. Hvis forfatteren har givet sit samtykke til gengivelsen, omfattes artiklen eller udtalelsen af reglerne i §§ 10 og 14.

§ 13. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af en navngiven artikel i skriftet, hvis den med redaktørens vidende er skrevet af en fast medarbejder ved skriftet, hvis den er skrevet efter opfordring af eller under anden medvirken af redaktøren, eller hvis redaktøren vidste, at indholdet var urigtigt eller indebar en krænkelse af privatlivets fred.

§ 14. Den, der i en artikel citeres for en navngiven udtalelse, er medansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, såfremt udtalelsen er gengivet korrekt og den pågældende har godkendt, at udtalelsen gengives navngiven.

§ 15. Udgiveren er ansvarlig for skriftets indhold, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod redaktøren efter §§ 11-13 enten på grund af manglende eller ukorrekt angivelse af redaktøren eller på grund af redaktørens manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes udgiveren som forsærlig eller uagtsom.

Stk. 2. Er udgiveren et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan det i stk. 1 nævnte ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeansvar. Er udgiveren staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

Radio- og fjernsynsudsendelser

§ 16. Strafansvar for indholdet af radio- og fjernsynsudsendelser som nævnt i § 1, nr. 2, kan kun pålægges forfatteren til en tekst, den, der fremsætter en udtalelse, redaktøren og radio- eller fjernsynsforetagendet, jf. dog § 20, stk. 2, § 25 og § 27.

Stk. 2. Reglerne om ansvaret for tekster og udtalelser finder tilsvarende anvendelse på film, billeder og lignende.

§ 17. Forfatteren til en tekst, der udsendes, er ansvarlig for indholdet efter lovgivningens almindelige regler, såfremt den pågældende har givet samtykke til teksts udsendelse. Dette gælder dog ikke, når der er givet forfatteren tilsagn om anonymitet, jf. dog § 20, stk. 2.

Stk. 2.I det i stk. 1, 2. pkt., nævnte tilfælde er redaktøren ansvarlig for teksts indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsærlig eller uagtsom.

Stk. 3.I forskudte udsendelser er redaktøren endvidere ansvarlig for indholdet af en tekst, såfremt forfatteren ikke har givet samtykke til, at teksten udsendes, eller ansvar ikke kan gøres gældende mod forfatteren på grund af dennes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsærlig eller uagtsom.

§ 18. Den, der fremsætter en udtalelse i en forskudt udsendelse, er ansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, medmindre

1. den pågældendes identitet ikke fremgår af udsendelsen eller
2. den pågældende ikke har givet samtykke til, at udtalelsen udsendes, eller
3. der er givet den pågældende tilsagn om at medvirke uden at kunne identificeres og der er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf.

Stk. 2.I de i stk. 1, nr. 1-3, nævnte tilfælde er redaktøren ansvarlig for udtalelsens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsærlig eller uagtsom. Det samme gælder, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod den, der har fremsat udtalelsen, på grund af den pågældendes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed.

§ 19. Redaktøren er endvidere ansvarlig for indholdet af en tekst eller udtalelse, som har været bragt navngiven i et andet massemedie, og som gengives i en udsen-

delse fra det pågældende radio- eller fjernsynsforetagende. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Hvis forfatteren eller den, der har fremsat udtalelsen, har givet sit samtykke til gengivelsen, omfattes den pågældende af reglerne i §§ 17, 18 og 20. En tekst, der offentliggøres med angivelse af et nyhedsbureau som kilde, anses ikke for at være navngiven.

§ 20. Den, der fremsætter en udtalelse i en direkte udsendelse, er ansvarlig for udtalelsens indhold efter lovgivningens almindelige regler, medmindre der er givet den pågældende tilsagn om at medvirke uden at kunne identificeres og der er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf. I dette tilfælde er redaktøren ansvarlig for udtalelsens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom. Det samme gælder, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod den, der fremsætter en udtalelse, på grund af dennes urigtige oplysninger om sin identitet, manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed.

Stk. 2. Strafansvar for indholdet af tekster eller udtalelser, der fremføres eller fremsættes i direkte transmissioner i radio og fjernsyn af offentlige møder eller andre aktuelle begivenheder, ifalderes efter lovgivningens almindelige regler.

§ 21. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse som nævnt i § 17, stk. 1, § 18, stk. 1, og § 20, stk. 1, hvis

1. den med redaktørens vidende er forfattet eller fremsat af en fast medarbejder ved radio- eller fjernsynsforetagendet, eller
2. hvis den er forfattet eller fremsat efter opfordring af eller under anden medvirken af redaktøren, eller
3. hvis redaktøren vidste, at indholdet var urigtigt eller indebar en krænkelse af privatlivets fred, samt ved direkte udsendelser vidste, at teksten ville blive udsendt eller udtalelsen ville blive fremsat,

Stk. 2. Redaktøren er endvidere medansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse, hvis der trods tilsagn om anonymitet som nævnt i § 18, stk. 1, og § 20, stk. 1, ikke er truffet rimelige foranstaltninger til sikring heraf. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

§ 22. Den, der oplæser eller på anden måde formidler en tekst eller udtalelse, er ikke ansvarlig for tekstens eller udtalelsens indhold.

§ 23. Radio- eller fjernsynsforetagendet som sådant er ansvarlig for indholdet af en tekst eller en udtalelse, såfremt ansvar ikke kan gøres gældende mod redaktøren på grund af manglende eller ukorrekt angivelse af denne eller på grund af redaktørens manglende tilknytning til riget eller manglende tilregnelighed. Dette gælder, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes radio- eller fjernsynsforetagendet som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 2. Er radio- eller fjernsynsforetagendet et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan det i stk. 1 nævnte ansvar pålægges den juridiske person som sådan som bødeansvar. Er radio- eller fjernsynsforetagendet staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

Andre massemedier

§ 24. Strafansvar for indholdet af de massemedier, der er nævnt i § 1, nr. 3, ifalderes efter reglerne i §§ 9-15 eller §§ 16-23 afhængig af massemediets karakter.

Fælles bestemmelser

§ 25. Lovgivningens almindelige ansvarsregler finder anvendelse for lovovertrædelser, der begås gennem indholdet af et massemedie, og som kan medføre straf af fængsel i 6 år eller derover.

§ 26. Et medieforetagende hæfter umiddelbart for bøder og sagsomkostninger, der idømmes efter reglerne i §§ 9-25.

Stk. 2. Retten skal ved fastsættelse af bøde, der idømmes efter reglerne i §§ 9-25, navnlig lægge vægt på lovovertrædelsens karakter og grovhed, det pågældende massemedies udbredelse samt den fortjeneste for massemediet, som er eller kunne være opnået ved lovovertrædelsen. Retten kan i stedet for dagbøder anvende anden straf af bøde.

§ 27. Den, der har ladet en annonce indrykke, er ansvarlig for indholdet heraf efter lovgivningens almindelige regler. Det samme gælder den, der har bistået hermed.

Stk. 2. Redaktøren er medansvarlig for indholdet af annoncer efter lovgivningens almindelige regler. Opfylder redaktøren ikke sin oplysningspligt efter §§ 4 og 6, er denne ansvarlig for annoncens indhold, selv om lovovertrædelsen ikke kan tilregnes redaktøren som forsætlig eller uagtsom.

Stk. 3. TV 2 kan dog ikke pålægges strafansvar for den reklamevirksomhed, der udøves af TV 2-reklameaktieselskabet.

§ 28. Rigsadvokaten bestemmer, om der af det offentlige skal rejses tiltale i anledning af indholdet af et massemedie, der er omfattet af loven.

Kapitel 4

Erstatningsansvar for mediernes indhold

Indenlandske periodiske skrifter

§ 29. Erstatningsansvar for indholdet af et indenlandsk periodisk skrift påhviler dem, der efter reglerne i §§ 9-15 og §§ 25 og 27 kan ifalde strafansvar.

§ 30. Udgiveren af et indenlandsk periodisk skrift hæfter umiddelbart for de erstatninger og sagsomkostninger, der idømmes efter § 29.

Radio- og fjernsynsudsendelser

§ 31. Erstatningsansvar for indholdet af radio- og fjernsynsudsendelser som nævnt i § 1, nr. 2, påhviler dem, der efter reglerne i §§ 16-25 og 27 kan ifalde strafansvar.

§ 32. Danmarks Radio, TV 2, TV 2's regionale virksomheder, foretagender, der har tilladelse til lokal radio- eller fjernsynsvirksomhed, og TV 2-reklameaktieselskabet hæfter umiddelbart for erstatninger og sagsomkostninger, der idømmes efter § 31. TV 2 hæfter dog ikke for erstatninger, der idømmes TV 2-reklameaktieselskabet efter § 31.

Stk. 2. Hæftelsen omfatter dog ikke erstatning for skade forvoldt ved direkte transmission af offentlige møder eller af aktuelle begivenheder, medmindre skaden er forvoldt i tjenesten af en ansat i den pågældende institution eller virksomhed.

Andre massemedier

§ 33. Erstatningsansvar for indholdet og udbredelsen af de i § I, nr. 3, nævnte massemedier ifaldes efter reglerne i §§ 29-32.

Kapitel 5

Presseetik

§ 34. Massemediernes indhold og handlemåde skal være i overensstemmelse med god presseskik.

Stk. 2. Klager over overtrædelse af stk. 1 kan rettes til det pågældende massemedie selv eller direkte til Pressenævnet, jf. dog stk. 3. I begge tilfælde er klagefristen 4 uger efter offentliggørelsen. Massemediets afgørelse kan senest 4 uger efter, at den er kommet frem til klageren, indbringes for Pressenævnet.

Stk. 3. Klager over Danmarks Radios, TV 2's eller TV 2's regionale virksomheds overtrædelse af stk. 1 skal senest 4 uger efter offentliggørelsen indgives til disse. De pågældende virksomheds afgørelse kan senest 4 uger efter, at afgørelsen er kommet frem til klageren, indbringes for Pressenævnet.

§ 35. For indholdet af reklamer i radio og fjernsyn og klager over indholdet af reklameindsdrag gælder reglerne i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed.

Kapitel 6

Genmæle

§ 36. Anmodning om genmæle i massemedierne over for oplysninger af faktisk karakter, som er egnet til at påføre nogen økonomisk eller anden skade af betydning, og som er blevet bragt i et massemedie, skal tages til følge, medmindre oplysningsernes rigtighed er utvivlsom.

Stk. 2. Anmodning om genmæle kan fremsættes af den, oplysningerne vedrører, eller efter dennes død af de nærmeste pårørende.

Stk. 3. Anmodning om genmæle skal fremsendes skriftligt til redaktøren senest 4 uger efter offentliggørelsen af de faktiske oplysninger, der ønskes imødegået.

Stk. 4. For genmæle vedrørende indholdet af reklamer i radio og fjernsyn gælder reglerne i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed.

§ 37. Pligten til at offentliggøre et genmæle påhviler redaktøren.

§ 38. Genmælets indhold skal i alt væsentligt være begrænset til de nødvendige faktiske oplysninger, og indholdet må ikke være retsstridigt.

Stk. 2. Genmælet kan af vedkommende massemedie kræves udformet af den, der anmelder om genmæle.

§ 39. Genmælet skal offentliggøres vederlagsfrit uden unødig forsinkelse og skal bringes på en så fremtrædende måde, som det efter omstændighederne med rimelighed kan forlanges.

Stk. 2. Redaktionelle bemærkninger i umiddelbar tilslutning til offentliggørelsen skal indskrænkes til faktiske oplysninger.

§ 40. Afslag på genmæle skal snarest muligt skriftligt meddeles den, der har anmeldet om genmælet, med oplysning om, at afslaget kan indbringes for Pressenævnet senest 4 uger efter, at afslaget er kommet frem. Nævnets adresse skal samtidig oplyses.

Stk. 2. Klage over et ufyldestgørende genmæle kan senest 4 uger efter dettes offentliggørelse indbringes for Pressenævnet.

Kapitel 7

Pressenævnet

§ 41. Der oprettes et Pressenævn bestående af en formand og en næstformand og 6 andre medlemmer, der beskikkes af justitsministeren. Formanden og næstformanden, der skal være jurister, beskikkes efter udtalelse fra Højesterets præsident. 2 medlemmer beskikkes efter udtalelse fra Dansk Journalistforbund, 2 medlemmer beskikkes til at repræsentere de redaktionelle ledelser i den trykte presse og radio og fjernsyn efter udtalelse fra disse, og 2 medlemmer beskikkes som offentligheds repræsentanter efter udtalelse fra Dansk Folkeoplysnings Samråd.

Stk. 2. Medlemmerne og stedfortrædere for disse, der udpeges efter samme regler, beskikkes for 4 år. Genbeskikkelse kan finde sted.

§ 42. Ved nævnets behandling af en sag medvirker foruden formanden eller næstformanden 3 andre medlemmer, heraf et af de efter udtalelse fra Dansk Journalistforbund beskikkede medlemmer og et medlem beskikket til at repræsentere de redaktionelle ledelser samt et medlem beskikket som offentligheds repræsentant.

§ 43. Pressenævnet træffer afgørelse i sager om,

1. hvorvidt der er sket en offentliggørelse, der er i strid med god presseskik, jf. § 34, og
2. hvorvidt et massemedie efter reglerne i kapitel 6 er forpligtet til at offentliggøre et genmæle, herunder om genmælets indhold, form og placering.

Stk. 2. Formanden kan afvise

1. klager, som åbenbart ikke hører under nævnets kompetence, jf. stk. I, eller som er åbenbart grundløse, og
2. klager fra personer, virksomheder m.v., der er uden retlig interesse i det påkla-gede forhold.

Stk 3. Formanden afviser sager, hvor klagefristen i § 34, stk. 2 eller 3, eller § 40 ikke er overholdt.

§ 44. Klage til nævnet skal indgives skriftligt.

Stk. 2. Nævnet kan af egen drift optage en sag til behandling, hvis sagen er af væsentlig eller principiel betydning. I tilfælde heraf indhentes en udtalelse fra den forurettede. Den forurettedes navn nævnes kun, såfremt tilladelse hertil foreligger.

§ 45. Nævnet indhenter en skriftlig udtalelse fra det massemedie, som klagen vedrører, og kan under sagens behandling indhente supplerende oplysninger hos parterne.

Stk 2. Nævnet kan endvidere kræve udleveret et eksemplar af skriften og en båndoptagelse af den radio- eller fjernsynsudsendelse, som klagen vedrører.

§ 46. Sager for nævnet skal fremmes mest muligt.

Stk 2 Undlader vedkommende massemedie inden 7 dage efter modtagelsen af nævnets henvendelse at fremsende sine kommentarer til nævnet, kan sagen behan-dles på det foreliggende grundlag.

Stk 3. Nævnet kan indkalde sagens parter til mundtlig forhandling. Såfremt kla-geren uden lovligt forfald udebliver fra sådan forhandling, kan nævnet afvise klagen eller behandle den på det foreliggende grundlag. Hvis det indklagede massemedie udebliver, behandles sagen på det foreliggende grundlag.

§ 47. Et medlem kan ikke deltage i behandlingen af en klage, der vedrører det massemedie, den pågældende er tilknyttet, eller når der i øvrigt foreligger omstæn-digheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes upartiskhed.

§ 48. Nævnets afgørelse træffes efter stemmeflerhed ved begrundet kendelse, medmindre en forligsmæssig løsning er opnået mellem parterne. I tilfælde af stem-melighed er formandens stemme afgørende. Hvis en kendelse ikke er enstemmig, skal dissensen anføres i kendelsen.

§ 49. Nævnet kan pålægge redaktøren for det indklagede massemedie snarest muligt at offentliggøre en kendelse i et af nævnet nærmere fastlagt omfang. En sådan offentliggørelse skal ske uden kommenterende tilføjelser og på en så frem-trædende måde, som det med rimelighed kan forlanges.

§ 50. Nævnets kendelser kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

§ 51. Nævnet afgiver en årlig beretning om sin virksomhed til justitsministeren. Beretningen skal offentliggøres.

§ 52. Justitsministeren fastsætter Pressenævnets forretningsorden efter forhand-ling med nævnet.

Stk 2. Nævnet bistås af et sekretariat.

Stk 3. Justitsministeren kan bestemme, at udgifterne til nævnets virksomhed skal afholdes af massemedierne efter en fordeling, som fastsættes i nævnets forretningsorden.

Kapitel 8

Straf m. v.

§ 53. Overtrædelse af § 3, stk. 1, jf. stk. 3, § 4, § 5, stk. 1, jf. stk. 4, § 5, stk. 3, § § 6, 7 og 8, stk. 2, straffes med bøde eller hæfte.

Stk. 2. Undladelse af at efterkomme pålæg om offentliggørelse efter § 49 og § 54 straffes med bøde eller hæfte.

Stk. 3. Er en overtrædelse begået af et selskab, en forening, en selvejende institution, en fond eller lignende, kan der pålægges den juridiske person som sådan bødeansvar. Er overtrædelsen begået af staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, jf. § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

§ 54. I en dom, hvorved nogen findes skyldig til straf, erstatning eller mortifikation for indholdet af et massemedie, kan retten bestemme, at indholdet af dommen snarest muligt skal offentliggøres i mediet i et af retten nærmere fastlagt omgang. Pligten til offentliggørelsen påhviler redaktøren.

Stk 2. Offentliggørelsen skal ske uden vederlag og på en så fremtrædende måde, som det med rimelighed kan forlanges.

Kapitel 9

Ikrafttræden m. v.

§ 55. Loven træder i kraft den 1. januar 1992.

Stk. 2. Samtidig ophæves lov nr. 147 af 13. april 1938 om pressens brug.

§ 56. I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 748 af 1. december 1989, som ændret senest ved lov nr. 406 af 13. juni 1990, affattes § 172således:

»§ 172. Redaktøren og redaktionelle medarbejdere ved et skrift, der er omfattet af § 1, nr. 1, i medieansvarsloven, har ikke pligt til at afgive vidneforklaring om, hvem der er kilde til en oplysning eller forfatter til en artikel i skriften, når kilden eller forfatteren ikke er navngivet. De har heller ikke pligt til at afgive vidneforklaring om, hvem der har optaget et fotografi eller frembragt en anden billedlig fremstilling, når fotografen eller fremstilleren ikke er navngivet, eller hvem billedet forestiller, eller hvem der er genstand for omtale, når dette ikke fremgår af teksten.

Stk. 2. Redaktøren og redaktionelle medarbejdere ved et radio- eller fjernsynsforetagende, der er omfattet af § 1, nr. 2, i medieansvarsloven, har ikke pligt til at afgive vidneforklaring om, hvem der er kilde til en oplysning eller forfatter til et værk, der er bragt i en udsendelse, når kilden eller forfatteren ikke er navngivet. De har heller ikke pligt til at afgive vidneforklaring om identiteten af unavngivne medvirkende, der har fået tilsagn om at medvirke uden at kunne identificeres, når der er truffet rimelige forholdsregler til at skjule identiteten.

Stk. 3. Vidnefritagelse som nævnt i stk. 1 og 2 gælder også andre, der i kraft af deres tilknytning til skriften eller dets fremstilling eller deres tilknytning til radio- eller fjernsynsforetagendet eller til fremstillingen af vedkommende udsendelse har fået kendskab til kildens, forfatterens eller den medvirkendes identitet.

Stk. 4. Bestemmelserne i stk. 1-3 finder tilsvarende anvendelse for de massemedier, der er omfattet af § 1, nr. 3, i medieansvarsloven.

Stk 5. Angår sagen en lovovertrædelse, som er af alvorlig karakter, og som efter loven kan medføre straf af fængsel i 4 år eller derover, kan retten dog pålægge de i stk. 1—4 nævnte personer vidnepligt, såfremt vidneførslen må antages at have afgørende betydning for sagens opklaring og hensynet til opklaringen klart overstiger massemediernes behov for at kunne beskytte deres kilder.

Stk. 6. Retten kan ligeledes pålægge de i stk. 1-4 nævnte personer vidnepligt, hvis sagen angår en overtrædelse af straffelovens §§ 152-152 c. Dette gælder dog ikke, hvis det må antages, at forfatteren eller kilden har villet afdække forhold, hvis offentliggørelse er af samfundsmæssig betydning.«

§ 57. I lov om radio- og fjernsynsvirksomhed, jf. lovbekendtgørelse nr. 339 af 22. maj 1990, som ændret ved lov nr. 743 af 14. november 1990 og lov nr. 771 af 21. november 1990, foretages følgende ændringer:

1. I § 9, *stk. 2*, udgår »og §§ 16-18«, og efter *stk. 2* indsættes som nyt stykke:

»*Stk. 3.* Danmarks Radios afgørelser i sager om god presseskik og om genmæle kan dog indbringes for Pressenævnet efter reglerne i medieansvarslovens kapitel 5-7.«

Stk. 3 bliver herefter stk. 4

2. § 15 g ophæves.

3. I § 15 i udgår », § 15 g«.

4. § 15 u affattes således:

«§ 15 u. I sager om god presseskik og om genmæle kan afgørelser truffet af den TV 2-virksomhed, der er ansvarlig for programmet, indbringes for Pressenævnet efter reglerne i medieansvarslovens kapitel 5-7.»

5. Kapitel 3 ophæves.

6. § 19 e, stk. 4, affattes således:

»*Stk 4.* Nævnet træffer den endelige administrative afgørelse i sager om genmæle over for oplysninger af faktisk karakter, som er udsendt i reklameindsdrag. Retten til genmæle forudsætter, at oplysningerne er egnede til at påføre nogen økonomisk eller anden skade af betydning, og at deres rigtighed ikke er utvivlsom. Nævnet kan pålægge indehaveren af en tilladelse til lokal radio- eller fjernsynsvirksomhed eller TV 2-reklameaktieselskabet at udsende et genmæle og kan træffe afgørelse om genmælets indhold, form og plads.«

7.1 § 22, stk. 1, nr. 3.udgår »§ 15 g eller«.

8. §§ 23 23 b ophæves.

§ 58. I lov nr. 160 af 1. juli 1927 om pligtig aflevering af tryksager til offentlige biblioteker tilføjes i § 4 som *stk 4 6:»*På ethvert her i riget trykt eller på anden måde mangfoldiggjort skrift skal bogtrykkeren anføre sit navn eller firma samt trykkestedet.

Det samme gælder skrifter, der er trykt eller på anden måde mangfoldiggjort i det danske sprog i udlandet, når skriftet indføres her i landet med henblik på salg eller anden offentlig udbredelse.

Den, der indfører eller offentligt udbreder de i stk. 4 og 5 nævnte skrifter, jf alder ansvar efter § 8, såfremt skriftet ikke er forsynet med angivelse af bogtrykkernes navn eller firma samt trykkestedet, eller såfremt den pågældende er vidende om, at angivelsen er urigtig.«

§ 59. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. §§ 1-54 og § 58 kan ved kongelig anordning helt eller delvis sættes i kraft for Færøerne og Grønland med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Givet på Christiansborg Slot, den 6. juni 1991

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

MARGRETHE R.

Ved lov nr. 1065 af 23.december 1992 om radio- og fjernsynsvirksomhed, £ 79, er medieansvarsloven ændret således:

I § 1, nr. 2, udgår «eller fordeles», og i § 1, nr. 2, § 5, stk. 1, og § 32, stk. 1, 1. pkt., udgår «lokal».

Vedlegg 14

Spelregler för press radio tv - Sverige

Förord

till nionde upplagan

Publicistklubben antog sina första hedersregler 1923. Svenska Journalistförbundets yrkeskodex tillkom 1968. Den 1 november 1974 ersattes PK-reglerna och SJF:s yrkeskodex av Publicitetsregler och Yrkesregler i Etiska regler för press radio och tv. Den 1 juli 1976 infördes i de etiska reglerna avsnitt om Redaktionell reklam i utbyte mot TU:s tidigare Textreklamregler. En översyn av de etiska reglerna gjordes 1978 och 1990 och medförde vissa ändringar. Bakom reglerna står pressens huvudorganisationer (Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen). Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Utbildningsradion AB har beslutat att reglerna skall gälla i den utsträckning som de kan tillämpas med hänsyn till radiolagen och programföretagens avtal med staten. Radioutgivareföreningen, (RU), har i tillämpliga delar anslutit sig till reglerna.

I denna skrift har även publicerats de Riktlinjer angående åsiktsannonsering, som enligt beslut av Pressens Samarbetsmämnd (ett för PK, SJF och TU gemensamt organ) gäller sedan den 1 april 1975.

Undertecknarna riktar en allvarlig maning till varje medarbetare inom massmedierna att noga folja reglerna och deras tillämpning, att bland kolleger verka för att de efterlevs samt att sprida kännedom om dem bland allmänheten.

Varje medarbetare i press, radio och tv är dessutom skyldig att vara förtrogen med tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen, sekretessreglerna och de regler i brottsbalken som rör yttrandefriheten. Observera bestämmelserna om meddelares och författares rätt till anonymitet och det ansvar för anonymitetsskyddet som därvid åvilar medarbetarna inom massmedierna.

Stockholm i augusti 1994

Publicistklubben
Svenska Journalistförbundet
Svenska Tidningsutgivareföreningen
Sveriges Radio
Sveriges Television
Utbildningsradion
Radioutgivareföreningen

Vilka regler gäller för press, radio och tv?

Det råder tryckfrihet och yttrandefrihet i Sverige

Det är lag på att vi skall ha tryckfrihet och yttrandefrihet i Sverige, ja t o m grundlag.

Det betyder att t ex tidningar och etermedier har stor frihet att framföra vilka åsikter de vill och att trycka och sända de nyheter de anser intressanta.

Men den friheten är inte obegränsad. Denna skrift berättar om det väsentligaste i de regler som gäller för massmedierna och särskilt om vilka rättigheter den enskilde har.

Den enskildes rätt

Den grundlag som ger reglerna för tidningar och tidskrifter kallas tryckfrihetsförordningen (TF). Den ger varje medborgare rätt att fritt uttrycka sig i skrift. Men

lagen ger också enskilda skydd mot ärekränkning i tidningar. Om en tidning utpekat någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnat uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning kan tidningens ansvarige utgivare bli dömd för förtal och tidningen kan aläggas att utge skadestånd. Tidningen kan dock bli friad om det var viktigt för allmänheten att få reda på saken och tidningen hade grundad anledning tro att dess uppgift var sann. Målet skall prövas av en jury som enligt lagen särskilt skall beakta vikten av vidsträckt tryckfrihet.

För radio och tv finns motsvarande regler i yttrandefrihetsgrundlagen.

Det vanliga är att den enskilde själv åtalas en tidning för ärekränkning. Justitiekanslern kan dock väcka åtal för tryckfrihetsbrott som innebär förtal (ärekränkning) om den enskilde har angivit brottet till åtal och om det av särskilda skäl är viktigt från allmän synpunkt.

Utöver lagens bestämmelser finns det också etiska regler för press, radio och tv. Bakom reglerna står Publicistklubben (PK), Svenska Journalistförbundet (SJF), Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU), Sveriges Radio AB (SR), Sveriges Television AB (SVT), Utbildningsradion AB (UR) och Radioutgivareföreningen (RU).

De etiska reglerna syftar till att ge den enskilde ett skydd mot publicitetsskador utöver det som lagen erbjuder. Reglerna anvisar tidningarna att undvika inte bara ärekränkande påståenden utan även sådana uppgifter om enskildas privatliv, som saknar oavvisligt allmänintresse. Behörigt utrymme skall ges åt rättelser och genmälen. Polisutredningar och brottmål skall behandlas objektivt och med behörig hänsyn till de misstänktas och dömdas intressen.

Begär rättelse

Den som anser sig illa behandlad eller omskriven på ett felaktigt sätt i en tidningsartikel kan vända sig direkt till tidningen eller tidskriften och begära att få rättelse.

Man kan också vända sig till Allmänhetens Pressombudsman (PO). Denne hjälper den enskilde, antingen genom att ta kontakt med tidningen och utverka att en rättelse eller ett genmäle införs eller genom att hänskjuta ärendet till Pressens Opinionsnämnd.

PK, SJF och TU har inrättat Pressens Opinionsnämnd för bedömning av presstiska frågor. Den består av tolv ordinarie ledamöter och sex suppleanter. Nämnden är uppdelad på två grupper, med sex ordinarie ledamöter i varje grupp, vilka sammanträder var för sig.

De tre pressorganisationerna som nämnts härovan utser vardera till varje grupp en ordinarie ledamot av nämnden. Två representanter för allmänheten utses till varje grupp av justitieombudsmannen och ordföranden i Sveriges Advokatsamfund gemensamt.

Den sjätte ledamoten är ordföranden. Han har alltid varit en framstående domare.

Vad gäller etermedierna är de företag, som enligt regeringens beslut erhållit rätt att sända radio- och tv-program (programföretag), skyldiga att rätta felaktiga saku-ppgifter när det är påkallat.

Rådfråga PO

Vem som helst kan vända sig till PO och rådfråga denne eller anföra klagomål beträffande saker som stått i pressen. PO:s huvuduppgift är att snabbt och smidigt samt med ett minimum av formaliteter försöka lösa tvister mellan enskilda och tidningar som orsakats av publicitet samt att, i förekommande fall, pröva om artikeln inte är sådan att den bör hänskjutas till opinionsnämnden.

Pressombudsmannen utreder de klagomål som inges till denne. Den klagande och tidningen får yttra sig i saken. Klagomål måste ske skriftligen och inom tre

månader efter den dag då artikeln var införd. Endast om särskilda skäl för dröjsmålet föreligger kan klagomål, som inkommit för sent, upptas till prövning. Anmälningar från företag, organisationer och myndigheter bör i allmänhet prövas endast om det gäller rättelse eller genmäle. Det kostar ingenting att vända sig till PO. Pressombudsmannen har också vissa möjligheter att ta upp ärenden på eget initiativ.

Pressens Opinionsnämnd

Om nämnden anser att en tidning eller tidskrift bör klandras måste denna publicera nämndens utslag. Det publiceras ofta även i andra tidningar, i Journalisten (SJF:s organ) och Pressens Tidning (TU:s organ). Den tidning som klandras får också betala en expeditionsavgift. Den är från 20.700:- för tidningar med en upplaga över 10.000 ex och 7.600:- när upplagan är upp till 10.000 ex.

Ifal i PO avvisar en anmälan kan den klagande gå vidare till opinionsnämnden, men endast om han själv är berörd av artikeln.

Radionämnden

Radionämnden har att genom efterhandsgranskning övevaka att programforetagen foljer bestämmelserna i radiolagen och avtalen med staten.

Den som vill klaga på ett radio- eller tv-program kan vända sig till radionämnden. Nämnden kan även prova program på eget initiativ.

Radionämnden har i detta hänseende större befogenheter än Pressens Opinionsnämnd, vars väsentliga uppgift är att se till att pressen respekterar de etiska regler som dess organisationer själva skapat.

Det bör observeras att programföretagen enligt avtalen med staten är skyldiga att genast underrätta radionämnden när de erhåller skriftlig begäran om beriktigande eller genmäle. Då de fattat beslut med anledning av en sådan begäran måste de genast underrätta nämnden om detta och också om de skäl, som bestämt utgången i ärendet.

Etiska regler för press, radio och tv

Press, radio och tv skall ha största frihet inom ramen för tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen för att kunna tjäna som nyhetsformedlare och som granskare av samhällslivet. Härvid gäller dock an skydda enskilda mot oförskyllt lidande genom publicitet.

Etiken tar sig inte i första hand uttryck i en fommell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. De etiska reglerna för press, radio och tv skall vara en stöd för den hållningen.

Publicitetsregler

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens fortroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.
4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt.

Var generös med bemötanden

5. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som gör anspråk på att bemöta ett påstående skall, om det är befogat, beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på så sätt att de kan uppmärksamas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
6. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen.

Respektera den personliga integriteten

7. Överväg noga publicitet som kan krenka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.
8. Läkta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhörige och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.
10. Framhäv inte berörda personers ras, kön, nationalitet, yrke, politisk tilihörighet eller religiös åskådning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.
12. Bildmontage, reutuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilsleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Hör båda sidor

13. Sträva efter att ge personer, som kritiseras i faktaredovisande material tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Sträva också efter att återge alla parters ståndpunkter. Var uppmärksam på att anmälningar av olika slag kan ha till enda syfte att skada den som blivit anmäld.
14. Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger. Den slutliga utgången av en skildrad rättsak bör redovisas.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada mäniskor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.
16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.
17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

Kommentar till del 3

För tolkning av begreppet «god publicistisk sed» svarar för pressens del i första hand Pressens Opinionsnämnd samt i ärenden som inte hänskjuts till nämnden Allmänhetens Pressombudsman. Det bör uppmärksamas att Pressens Opinionsnämnd och Allmänhetens Pressombudsman ej prövar fråga om avsteg från reglerna i radio- eller televisionsprogram. För granskning av dessa program finns den av regeringen utsedda Radiomämnden.

Opinionsnämndens utslag publiceras förutom i den klandrade tidningen i refererande form i Pressens Tidning och tidningen Journalisten. Abonnemang på nämndens utslag kan beställas hos TU.

Pressens Samarbetsnämnd (PK, SJF och TU) utger årligen en sammanfattning av de ur principiell synpunkt viktigaste ärendena hos opinionsnämnden.

Radionämndens beslut kan rekvireras hos nämndens kansli.

Yrkesregler

Journalistens integritet

1. Ta inte i tjänsten emot journalistiska uppdrag av personer utanför den redaktionella ledningen.
2. Acceptera inte uppdrag från utomstående, ej heller inbjudan, gåva gratisresa eller annan förmån i och utanför tjänsten som kan misstänkliggöra ställningen som fri och självständig journalist.

3. Använd inte ställningen som journalist till att utöva påtryckning för egen eller andras vinning eller till an skaffa privata förmåner.
4. Utnyttja inte för egen eller andras vinning opublicerade nyheter beträffande de ekonomiska förhållanden eller åtgärder hos stat, kommuner, organisationer, företag eller enskilda.
5. Beakta journalistavtalets bestämmelse om att medarbetare icke får åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.

Anskaffning av material

6. Tillmötesgå rimliga önskemål från intervjuade personer om att i förväg få veta hur och var deras uttalanden återges.
7. Visa sarskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt. Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information.
8. Förfalska inte intervjuer eller bilder.
9. Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.
10. Ge inte efter för påtyckningar från utomstående i avsikt ah hindra eller inskränka berättigad publicitet.¹
11. Beakta upphovsrätten med dess citatregler och fotorätten.¹
12. Visa generositet med källangivelse när en framställning huvudsakligen bygger på annans sakuppgifter.

Publiceringstider

13. Respektera överenskomna publiceringstider.

Kommentar till del 4

Undertecknarna av dessa regler vill med detta avsnitt ge vägledning i det journalistiska arbetet på fältet och på redaktionerna när problem uppstår som endast ofullständigt eller inte alls behandlas i lagar, kollektivavtal eller i övriga delar av dessa etiska regler för massmedier. Avsnittet ersatter SJF:s yrkeskodex.

Detta avsnitt är inte bara en regelsamling - det är också avsett att stimulera till en kontinuerlig debatt inom journalistkåren i arbetsetiska frågor. Reglerna gör inte anspråk på att täcka alla de situationer som journalisten kan möta i sitt arbete.

Reglerna avser alla redaktionella medarbetare, alltså i tillämpliga delar även journalister vid radio, tv, informationsabdelningar etc.

SJF:s styrelse verkar för att förbundets mediemmar efterlever denna del av reglerna.

Regler mot textreklam

Grundregel

Slå vakt om förtroendet för press, radio och tv och värna om mediernas integritet. Låt inga misstankar uppstå hos allmänheten att utomstående otillbörligt kan påverka innehåll i program.

Publicera eller呈现出 därför inte material på redaktionell plats om det inte är journalistiskt motiverat. Det innebär att materialet inte ska kunna uppfattas som reklambudskap, utan ha nyhets- eller informationsvärde eller är motiverat ur underhållande eller konstnärlig synpunkt.

Tillämpningsregler

1. Utforma materialet enbart enligt journalistiska och/eller programmässiga bedömningar. Avsikten får aldrig vara att ge varor och tjänster reklam; presentationen av materialet får heller inte vara sådan att läsaren/lyssnaren uppfattar det som ett reklambudskap. Bevaka att annoncen inte ens vid hastigt påseende kan förväxlas med redaktionellt material.
2. Avvisa idéer och förslag till artiklar och program om de är sammankopplade med krav på motprestationer som innebär reklam i någon form. Avvisa också

som princip erbjudanden till redaktionen om resor som är gratis eller kraftigt subventionerade. Avvisa gåvor och andra förmåner. Avge aldrig förhandslöfte om publicitet.

3. Konsumentupplysande artiklar/program ställer särskilt stora krav på journalistisk integritet. Redovisa därför hur urvalet av produkter/tjänster i artikeln/programmet har skett. Ange klart hur produkterna/tjänsterna blivit jämförda eller testade. Var särskilt noggrann och kritisk i samband med varurecensioner. Informera inte ensidigt om begränsade sortiment eller enstaka producenter av varor eller tjänster, varuhus, butiker, restauranger etc.
4. Underkasta förhandsuppgifter om teaterföreställningar, konserter, filmer, konstutställningar, idrottsevenemang och liknande normalt nyhetsbedömning. Granska materialet kritiskt och tillse att det ges en journalistiskt motiverad utfommning. Pröva noga om uppgifter och bilder från nya företag och affärslokaler eller liknande har journalistiskt nyhetsvärde.
5. Namnge inte företag och organisationer som skänker eller levererar priser eller på annat sätt medverkar - t ex som sponsor eller arrangör - i tävlingar, fester, välgörenhetstillställningar eller liknande, om inte, journalistiska motiv finns för detta. Beträffande sådan sponsring som avses i 6 § Radiolagen samt i programföretags avtal med staten gäller vad som där stadgas.
6. Publicera/presentera inte på redaktionellt utrymme av statlig eller kommunal myndighet begärd eller önskad information om enskildas rättigheter och skyldigheter och andra, offentliga meddelanden. För programföretag gäller de bestämmelser om myndighets meddelanden som kan förekomma i avtal mellan programföretaget och staten och i anslutning därtill utfärdade, interna instruktioner. Avvisa från redaktionellt utrymme uppgifter om företagsverksamhet som öppethållande, demonstration av produkter, pristävlingar eller andra arrangemang, om det inte är journalistiskt motiverat.
7. Tidning/programföretagsreklam för egen försäljning av varor och tjänster samt egna arrangemang ska utformas som annons.
8. Vid användning av material (bilar, båtar, kläder, möbler, köksutrustningar etc) som underlag för fotografering får namn på tillverkare, återförsäljare eller detaljist bara anges när det finns journalistiska motiv.
9. Redaktionella specialsidor och bilagor i tidningar ska vara journalistiskt motiverade. Översikter av typ «platsbörs», «stugbörs», «båtbörs», «bilbörs» och liknande, som kan uppfattas som reklam eller som innebär att varor och tjänster saluförs, ska utformas som annons.
10. Förteckningar i tidningar över entreprenörer och leverantörer vid byggföretag ska utformas som annons.

Regeltillämpning

Vid tolkning av grundregeln och tillämpningsreglerna 2, 3 och 6 kan nekande svar på några eller flera av följande frågor antyda en konflikt med reglerna:

- a) *Urvälj*: Jamförs flera produkter? Är urvalet mångsidigt? Ingår jämförelsen eventuellt i en serie artiklar/program?
- b) *Bedömning*: Har produkten/produkterna testats och/eller utsatts för kritisk granskning (objektiv eller subjektiv)? Framgår detta i så fall av artikeln/programmet?
- c) *Nyhetsvärde*: Har informationen om en produkt allmänt intresse?
- d) *Presentation*: Framgår det klart för läsaren/lyssnaren/tittaren att presentationen inte är ett reklambudskap?
- e) *Uppgifter om tillverkare, återförsäljare, priser m m*: År uppgifterna svåra att komma över för konsumenten? Ar priset i sig en nyhet? Jämförs priser?

För tolkning av begreppet «textreklam» svarar för pressens del Pressens Textreklamkommitté. Textreklamkommiteen behandlar ärenden som inkommit till kommittén senast tre månader efter publicering.

Kommittens klanderuttalanden ska publiceras i den klandrade tidningen.

För granskning av program i radio eller tv svarar Radionämnden.

Pressens Opinionsnämnd (POn) och Allmänhetens Pressombudsman (PO)
Stadgar för Pressens Opinionsnämnd

§ 1

Pressens Opinionsnämnd (POn) behandlar ärenden som gäller tillämpningen av god publicistisk sed.

Nämnden har att fritt prova innebördens av detta begrepp. Nämnden prövar sådana ärenden rörande all periodisk press som genom abonnemang eller lösnummerförsäljning eller på annat sätt är tiligantlig för envar.

§ 2

Nämnden kan uppta ärenden efter anmälan av Allmänhetens Pressombudsman eller efter anmälan, som ingivits till denne och som denne hänskjutit till nämnden. Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denne lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Enskild person kan vara anmälare. Anmalningar från företag, organisationer och myndigheter bör i allmänhet prövas endast om det gäller rättelse eller genmäle.

§ 3

Nämnden har rätt att i särskilda fall pröva ärenden även under andra forutsättningar eller i annan ordning att vad som ovan sagts. Nämnden avgör också huruvida ett anmält ärende skall upptas till behandling eller ej.

Nämnden har vidare rätt att, även efter påbörjad handläggning, visa ett ärende ifrån sig.

Verkställande av utredningar i mera allmän mening ingår inte i nämndens uppgift.

§ 4

Nämnden avger opinionsuttalanden. Dessa är offentliga.

§ 5

Nämnden består av en ordförande, en förste, en andre, en tredje viceordförande samt tio ledamöter.

Nämnden är uppdelad i två grupper, vardera gruppen bestående av en ordförande eller vice ordförande och fem ledamöter. Med iakttagande av föreskrifterna i 8 § första stycket, bestäms genom lottnings ledamoternas placering i grupperna för ett halvår i taget.

For ledamöterna finns sammanlagt fem suppleanter, vilka var och en inträder vid förfall för sådan ledamot i någon av grupperna som utsetts i samma ordning som suppleanten.

§ 6

Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen utser var för sig två ledamöter i nämnden jämte en suppleant för dem.

Chefsjustitieombudsmannen och ordföranden i Sveriges Advokatsamfund utser gemensamt fyra ledamöter och två suppleanter för dem. Dessa ledamöter och suppleanter skall vara aktade medborgare med bred samhällserfarenhet. De får inte stå i beroendeförhållande till tidningsföretag eller pressens organisationer.

Mandattiden vars längd är två år, börjar löpa den 1 juli. Val till nämnden bör forrättas minst två månader före mandatsperiods början. Till ledamot eller suppleant i nämnden kan ingen väljas för en sammanlagd tjänstgöringstid om mer än sex år.

Ordföranden och vice ordförandena bör vara jurister med erfarenhet som ordinarie domare. De utses för en mandattid av två år från den 1 juli av Pressens Samarbetsnämnd. Vid nyval skall samråd först ske med ordföranden och vice ordförandena i nämnden. Till ordförande eller vice ordförande i nämnden kan ingen väljas för en sammanlagd tid om mer än åtta år.

Var och en av de tre organisationer, som utser ledamöter i nämnden, kan vid behov förordna tillfälliga ersättare för dem. Den tjänstgörande ordföranden har motsvarande befogenhet beträffande övriga ledamöter.

§ 7

Nämnden utser sekreterare. Det åligger denne att efter ordförandens anvisningar bereda ärendena, föra protokoll och ombesörja övriga expeditionsböromål.

§ 8

Nämnden beslutar när, förutom ordföranden eller ersättare för honom, en ledamot eller suppleant, utsedd av var och en av de i § 6 nämnda organisationerna, samt två ledamöter eller suppleanter, utsedda på sätt som säges i § 6, andra stycket, är närvarande.

Nämnden kan även besluta när, förutom ordföranden eller ersättare för honom, sammanlagt fyra ledamöter eller suppleanter, utsedda på sätt som anges i foregående stycke, är närvarande. Sådant beslut förutsätter att nämnden är enig.

§ 9

Vid behandling i nämnden av ärende som rör viss tidning får ej delta någon som företräder eller är anställd hos denna.

§ 10

Varje ledamot av nämnden äger vid beslut en röst. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

Enhällighet bör efterstraväs. Om skilda meningar föreligger skall reservation till nämndens beslut avgivas. Ordföranden kan, vid delade meningar inom nämnden i fråga om beslut, söka åstadkomma enighet genom att ajournera ärendet.

Suppleant äger delta i nämndens överläggningar men ej i besluten såvida han ej ersätter ordinarie ledamot. Om så finnes lämpligt kan principiellt viktiga ärenden utsättas till avgörande av samtliga ledamöter och suppleanter.

§ 11

Av nämnden klandrad tidning erlägger expeditionsavgift, som för 1993 uppgår till följande belopp:

TS-upplaga vardagar	Kronor
Upp till 10.000 ex	7.600:
Över 10.000 ex	20.700:

Expeditionsavgifterna uppräknas varje år med den procentsats varmed bruttokostnaderna för PO/POn:s verksamhet har stigit under förgående år.

§ 12

Expeditionsavgiften, som utgör ett bidrag till täckande för kostnaden för PO och POn, inbetalas till TU Service AB.

§ 13

Klandrad tidning bör utan dröjsmål i oavkortat skick och på väl synlig plats publicera opinionsnämnden hela uttalande och utan anmaning redovisa hos PO att så har skett.

§ 14

Nämnden avger årligen rapport om sin verksamhet till de i 6 § nämnda pressorganisationerna, till chefsjustitieombudsmannen och till advokatsamfundets ordförande.

Nämndens ordförande skall regelbundet informera PO om dess verksamhet.

§ 15

Fråga om ändring av grunderna för nämndens sammansättning eller verksamhet kan väckas av nämnden eller av Pressens Samarbetsnämnd och avgöres av Pressens Samarbetsnämnd efter hörande av chefsjustitieombudsmannen och advokatsamfundets ordförande.

Kommentar till stadgarna för pon

Till § 3:

Enligt § 3 avgör nämnden huruvida den skall uppta en anmält ärende till prövning eller ej. Nämnden kan vidare, även efter påbörjad handläggning visa en ärende ifrån sig.

Om tryckfrihetsrättslig prövning i samma ärende inlets eller redan ägt rum, bör dock nämnden särskilt överväga om en pressetisk prövning är erforderlig, och skall därvid noga beakta att pressetiken inte får utgöra en hinder för tryckfrihetens utövning.

Instruktion för Allmänhetens Pressombudsman

§ 1

Allmänhetens Pressombudsman (PO) har till uppgift att råda och bistå enskilda som känner sig förfördelade av publicitet i periodisk skrift, på eget initiativ eller efter anmälan undersöka avvikeler från god publicistisk sed eventuellt hänskjuta sådana ärenden till Pressens Opinionsnämnd (POn) för avgörande samt genom opinionsbildning verka för god publicistisk sed.

§ 2

PO biträdes närmast av Allmänhetens Biträdande Pressombudsman (bitr. PO). När PO är förhindrad att utöva sin tjänst, utövas denna av biträdande PO. Denne inträder efter beslut av PO även i övrigt i hans ställe vid behandling av visst ärende eller viss grupp av ärenden.

Bitr. PO får ej vidta åtgärd eller fatta beslut som nubbar eller ändrar av PO meddelade föreskrifter eller tillämpade grunder.

§ 3

PO skall skyndsamt försöka lösa tvister mellan enskilda och tidningar, som orsakats av publicitet, genom att på ett tidigt stadium erbjuda medlande och rådgivande tjänster. I förekommande fall skall PO genom direkt hanvändelse till berörd tidning snabbt söka åstadkomma beriktigande eller skäligt utrymme för genmåle för den förfördelade.

§ 4

Vid avgörande av fråga huruvida en ärende skall hänskjutas till Pressens Opinionsnämnd (POn) skall PO framst grunda sin bedömning på följande omständigheter:

- a) Det skall finnas skälig grund för anmälan.
- b) Det skall vara av betydelse med hänsyn till etiska principer och den skada som en meddelande kan tänkas ha vållat någon att anmälan prövas av nämnden.
- c) Anmälan måste avse en artikel som är relativt aktuell.

Finner PO att ovan nämnda omständigheter inte föreligger skall ärendet avskrivas. Hänsyn bör därvid tagas till om tillfredsställande rättelse eller genmåle publicerats av den felande tidningen.

Anmälan till PO kan upptagas till provning endast om den avser artikel som publicerats inom tre månader före dagen då anmälan inkom, såvida icke särskilda

skäl föreligger. PO skall regelbundet informera ordföranden i nämnden om sin verksamhet.

§ 5

PO skall inhämta skriftligt medgivande från den närmast förfördelade innan han - efter anmälan från annan än den direkt förfördelade eller på eget initiativ - hän-skjuter ett ärende till opinionsnämnden.

§ 6

Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denne lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren inom en månad från tidpunkten för beslutet hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Klagomål från anmälare, som inte berörs av det påtalade tidningsmeddelandet, må icke av anmälaren föras vidare till opinionsnämnden.

§ 7

Det förutsätts att anmäld tidning på uppmaning av PO inkommer med erforderligt antal exemplar av tidning där den anmälda artikeln införs.

§ 8

Utöver vad ovan i §§ 1 - 6 angivits såsom uppgifter för PO har denne att i före-kommande fall lämna allmänheten upplysningar i pressetiska frågor. Sådan rådgivning skall vara kostnadsfri.

PO skall vidare i möjligaste mån medverka i allmän upplysningsverksamhet rörande frågor inom det pressetiska området. Häri innefattas medverkan i form av föredrag, artiklar m m i facktidskrifter och andra publikationer samt, om så erfordras, även inom ramen för journalistutbildningen.

§ 9

Till PO bör utses en person med särskilda insikter inom området för pressetik. Hänsyn bör även tagas till vederbörandes journalistiska erfarenheter.

PO utses av ett kollegium bestående av chefsvitieombudsmannen, ordföranden i Sveriges Advokatsamfund samt ordföranden i Pressens Samarbetsnämnd och anställes hos Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman som inrättas och finansieras av PK, SJF och TU.

Tjänstgörings- och avlöningsförhållanden fastställs i särskilt kontrakt mellan PO och stiftelsen. PO tillsättes för en mandatperiod på tre år. Har uppsägning ej skett senast ett år före mandatperiodens utgång från stiftelsens sida eller ett halvt år före periodens utgång från PO:s sida, föryas mandatet automatiskt med en ny tre-årsperiod. För varje ny mandatperiod gäller samma uppsägningsperiod som för den första perioden.

Bitr. PO utses av styrelsen i Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman i samråd mellan bitr. PO och stiftelsen. Tjänstgörings- och avlöningsförhållanden fastställs i särskilt kontrakt mellan bitr PO och Stiftelsen.

§ 10

PO må icke utan stiftelsens vetskap och medgivande åtaga sig uppdrag utanför de i 8 § omnämnda områdena.

§ 11

Fråga om ändring av denna instruktion avgöres av Pressens Samarbetsnämnd.

Stadgar för Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman

§ 1

Stiftelsens namn skall vara Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman. Stiftare är Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

§ 2

Stiftelsen skall ha till ändamål att besluta om anställande av och bestrida löne- och administrationskostnader för Allmänhetens Pressombudsman och Allmänhetens Biträdande Pressombudsman.

§ 3

För stiftelsen skall finnas en styrelse i vilken varje stiftare utser två ordinarie ledamöter och en suppleant. Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm. Den utser inom sig ordförande. Den är beslutför, när minst en representant för varje stiftare är närvarande.

§ 4

Stiftelsens firma tecknas av den eller dem som styrelsen datill utser.

§ 5

Stiftelsens räkenskaper skall per den 31 december varje år sammanföras till ett fullständigt bokslut. För granskning av styrelsens förvaltning och Stiftelsens räkenskaper utser TU:s styrelse för varje kalenderår en auktoriserad revisor och en suppleant för denne. Före utgången av april månad varje år skall Stiftelsens styrelse till revisorn lämna förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna kalenderåret. Revisorn skall till stiftarna avge skriftlig berättelse över sin granskning av förvaltningsberättelsen jämte vinst- och förlusträkningen samt balansräkningen och skall tillstyrka eller avstyrka ansvarsfrihet för styrelsen. Frågan om beviljande av ansvarsfrihet avgörs av stiftarna.

§ 6

Eventuellt uppkommet överskott i Stiftelsens verksamhet skall användas för dess ändamål enligt § 2 ovan.

§ 7

Stiftelsens stadgar kan endast ändras genom beslut av stiftarna.

§ 8

Upplöses Stiftelsen skall dess tillgångar överlämnas till Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

Riktlinjer angående åsiktsannonsering

1.

Med åsiktsannonser avses i dessa riktlinjer främst:

Partiannonser, som propagerar politiska meningar i t ex valtider, och annonser, i vilka enskilda personer, företag eller organisationer vill sprida ideer och åsikter eller varva medlemmar för sin verksamhet.

Till åsiktsannonser hänföres också:

Annonser, i vilka ideella föreningar utlyser sammankomster och/eller redogör och propagerar för sin verksamhet.

- annonser i vilka stat eller kommun önskar informera om rättigheter eller skyldigheter eller lämna medborgarna annan information, t ex trafiksäkerhetspropaganda,

- andra annonser av meddelandekarakter.

Juridiska och fysiska personer likställes som annonsörer inom detta område.

2.

Tidningarna bör i positiv anda pröva frågor om införande av åsiktsannonsering under förutsättning att dessa inte står i strid med tryckfrihetslagstiftningen, allmän lag eller de pressetiska reglerna.

Utgivare har rätt att vägra införa åsiktsannonser, som inte är förenliga med tidningens allmänna policy. (Har bör erinras om att utgivare, då det gäller *kommersiella annonser*, i enlighet med tidningens policy kan forhindra publicering av exempelvis sprit- och pornografireklam med hävning till moraliska, politiska eller därmed jämförliga värderingar av sådan kommersiell annonsering). I princip

gäller det här en granskning och sovring av annonsmaterial i likhet med övrigt stoff som ingår i tidningen. Härav följer att olika tidningar kan komma till skilda beslut ifråga om införande av annonser.

Utgivare skall emellertid anse det särskilt forpliktigande, om ett införande av åsiktsannonser - från enskilda, fortag, organisationer eller från partier gagnar ett samhällsintresse av allsidig debatt och angelägen information. Annonsen från politiska partier, som är representerade i riksdag och/eller kommunala församlingar samt från arbetsmarknadens partsorganisationer bör intas i det skick annonsören önskar - utan strykningar eller tillägg från vederbörande tidnings sida. Dock bör korrigeringar av annonstexten kunna göras i samband med personangrepp.

Vid valtillfällen eller i andra sammanhang, då frekvensen av åsiktsannonser är hög, har utgivare rätt att vägra införa annonsen, som av något parti beordrats i sådan myckenhet, att tidningens allmänna karaktär eller typ utslatas. Speciellt gäller detta, om tidningens resurser inte tillåter en ökning av totalformatet, med resultat att textvolymen avsevärt minskas och de begärda annonserna blir ett dominerande inslag i tidningen. I sådana fall kan utgivare tvingas vidta åtgärder, som under en begränsad tidsperiod syftar till en maximering av annonsutrymmet för varje parti.

3.

I fråga om bemötanden på redaktionell plats lyder gällande regel:

Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på sådant sätt att de kan uppmärksamas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna.

Det är viktigt att tidningarnas redaktioner omsorgsfullt tillämpar den regeln.

I den mån begärd rättelse av sakuppgift eller genmäle icke införes eller införes på ett sätt, som inte tillfredsställer den svarande, bör denne dock ha rätt att få införa sådant bemotande i form av annons. Den svarande bör kunna räkna med att få in sådan annons utan ändring, såvitt den inte strider mot tryckfrihetsförordningen, allmän lag eller de pressetiska reglerna.

4.

De allmänna principer för intagande av åsiktsannonser, som tidning tillämpar, skall i kort sammanfattning anges i tidningens annonsprislista och i Svenska Annonstaxa, så att utomstående kan inhämta vilken policy vederbörande tidning tillämpar ifråga åsiktsannonser.

Radio - tv

Utdrag ur 1966 års radiolag

§ 5

För att här i landet sända radioprogram i rundradiosändning krävs tillstånd av regeringen.

Tillstånd ges för viss tid.

Varje tillståndshavare (programföretag) avgör ensam vad som skall förekomma i de sändningar som anordnas med stöd av tillståndet. Härvid skall programföretaget iaktta bestämmelserna i 6 och 7 §§ samt 17 § andra stycket. I fråga om vad som sänds under annonstid i televisionen skall programföretag också iaktta föreskrifterna i 8-15 §§.

§ 6

Programföretags rätt på grund av tillståndet enligt 5 § skall utövas opartiskt och sakligt. Därvid skall beaktas att en vidsträckt yttrandefrihet och informationsfrihet skall råda i ljudradion och televisionen.

Programföretaget får inte i programverksamheten mot vederlag eller annars på ett otillbörligt sätt gynna ett kommersiellt intresse. Programföretaget får dock i

fråga om någon som har bekostat ett program helt eller delvis lämna uppgift om vem bidragsgivaren är.

Programverksamheten skall som helhet präglas av det demokratiska statskickets grundideer samt principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet.

§ 17

Radionämnden övervakar genom granskning i efterhand om ett programföretags rätt på grund av tillstånd enligt 5 § utövas i enlighet med denna lag och avtalet mellan regeringen och företaget. Om det har bestämts i avtalet mellan regeringen och programföretaget skall företaget sända redogörelse för beslut av radionämnden, i vilket företaget förklarats ha brutit mot bestämmelser i denna lag eller i avtalet mellan regeringen och företaget.

Radionämnden består av en ordförande och sex andra ledamöter. För ledamöterna finns ersättare till det antal regeringen bestämmer. En av ledamöterna eller ersättarna skall vara vice ordförande. Ordföranden och vice ordföranden skall vara eller ha varit ordinarie domare. Regeringen meddelar närmare föreskrifter om radionämndens verksamhet.

§ 19

Myndigheter och andra allmänna organ får inte i förväg granska eller föreskriva förhandsgranskning av radiosändningars innehåll och ej heller förbjuda en radiosändning på grund av dess innehåll. Detsamma gäller i fråga om trådsändningar.

Bestämmelserna i första och andra styckena hindrar inte förhandsgranskning eller sändningsförbud i fråga om bild som återger Sverige eller del därav och som innehåller upplysning av betydelse för rikets försvar.

Utdrag ur 1993 års avtal mellan staten och Sveriges Television AB

Innehållet i sändningarna

§ 13

SVT skall ta hänsyn till televisionens särskilda genomslagskraft när det gäller programmens ämnen och utformning samt tiden för sändning av programmen.

§ 14

SVT skall erbjuda ett mångsidigt programutbud som kännetecknas av hög kvalitet.

Programmen skall utformas så att de genom tillgänglighet och mångsidighet i skälig omfattning tillgodosser skiftan de behov och intressen hos landets befolkning. Även mindre gruppars intressen skall i görlig mån tillgodoses vid tidpunkter då en stor del av befolkningen har möjlighet att se programmen.

Programutbudet skall som helhet präglas av folkbildningsambitioner. Det skall utformas så att utrymme ges åt en mångfald av olika åsikter och meningsriktningar och så att hänsyn tas till olika förutsättningar hos befolkningen. Förnyelse av programinnehållet skall främjas.

Ett mångsidigt utbud av program på svenska språket skall tillhändahållas och svenska artister och verk av svenska upphovsmän skall i betydande omfattning förekomma i SVT:s sändningar.

§ 15

Bestämmelserna i §§ 13 och 14 innebär skyldighet för SVT att bl a:

1. meddela nyheter samt kommentera eller på annat sätt belysa händelser och skeenden och därvid ge den allsidiga information som medborgarna behöver för att vara orienterade och ta ställning i samhälls- och kulturfrågor,
2. stimulera till debatt kring viktigare samhälls- och kulturfrågor,
3. granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna samt spegla verksamheten inom sådana organ och inom andra sammanslutningar och föreningar,

4. tillvarata och utveckla televisionens särskilda förutsättningar att ge upplevelser och stimulera fantasin och därigenom ge möjligheter till inlevelse, engagemang och förströelse,
5. främja konstnärlig och kulturell förnyelse samt bedriva skapande verksamhet med konstnärliga uttrycksformer,
6. bevaka och granska händelser och utveckling på kulturlivets olika områden samt i samspel med det övriga kulturlivet stimulera och förmedla olika kulturaktiviteter,
7. i skälig omfattning tillgodose olika intressen i fråga om bl a religion, kultur och vetenskap,
8. ta särskild hänsyn till språkliga och etniska minoriteter samt
9. ta särskild hänsyn till olika grupper av funktionshindrade.

§ 16

I fråga om program om och för funktionshindrade samt verksamhet på invandrar- och minoritetsspråk får SVT, SR och UR sinsemellan fördela ansvaret för olika insatser.

SVT:s, SR:s och UR:s samlade resurser för dessa två områden under ett verksamhetsår, uttryckt i fast prisläge, skall dock för respektive område minst vara oförändrade i jämförelse med verksamhetsåret 1992.

Eventuella överenskommelser mellan SVT, SR och UR i fråga om ansvarsfördelningen för program om och för funktionshindrade samt verksamhet på invandrar- och minoritetsspråk skall tillställas Radionämnden.

§ 17

SVT skall se till att språkvårdsfrågor beaktas i programverksamheten.

§ 18

SVT skall före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet.

Åmnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt.

§ 19

Den enskildes privatliv skall respekteras i programverksamheten om inte en oavvisligt allmänt intresse kräver annat.

§ 20

På begäran av statlig myndighet skall SVT sända meddelande som är av vikt för allmänheten. SVT skall tillse att meddelandet ges en lämplig utformning och att det inte genom sin omfattning eller på annat sätt inverkar menligt på programverksamheten.

§ 21

SVT skall skyndsamt tillställa Radionämnden det material som nämnden anser sig behöva för sin granskningsverksamhet.

§ 22

Det åligger SVT att i program på lämpligt sätt redogöra för beslut av Radionämnden enligt vilket bolaget har brustit mot bestämmelserna i 6 § radiolagen (1966:755) eller detta avtal. Om Radionämndens beslut avser att SVT har avslagit en begäran om beriktigande, skall bolaget redogöra för nämndens slutsatser och skälen för dessa.

Genmäle och beriktigande

§ 23

SVT skall beriktigiga felaktig sakuppgift när detta är påkallat.

Den som har befogat anspråk på att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle.

§ 24

Begäran om beriktigande eller genmäle skall behandlas skyndsamt. Har begäran gjorts skriftligen skall SVT, såsom närmare anges för vissa tall i 26 §, underrätta Radionämnden.

§ 25

Bifalls begäran om beriktigande, skall ett beriktigande sändas så snart det kan ske i en för publiken naturligt sammanhang.

Bifalls begäran om genmäle, skall ett genmäle sändas så snart det kan ske i eller i anslutning till program av samma eller likartad karaktär som det som anmärkningen avser.

§ 26

Om en skriftlig begäran om beriktigande eller genmäle har avslagits av SVT skall SVT dels lämna information till den berörde om förutsättningarna för att hos Radionämnden att mäla SVT:s beslut eller SVT:s handläggning av ärendet, dels underrätta Radionämnden om sitt beslut. Ett beslut om avslag skall innehålla uppgifter om skälen till avslaget. Underrättelse till Radionämnden behöver dock endast göras om begäran gjorts av någon som saken rör.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller endast i fråga om sådan begäran om beriktigande eller genmäle som har kommit in till SVT inom sex månader efter sändningen av det program som anmärkningen avser.

1) I huvudsak motsvarande bestämmelser finns i avtal mellan staten och Sveriges Radio AB (SR) samt staten och Sveriges Utbildningsradio AB (UR)

Förordning med instruktion för radionämnden:

utfärdad den 28 april 1988.

Radionämndens uppgifter

§ 1

Radionämnden övervakar genom granskning i efterhand att ett företag, som på grund av tillstånd enligt § 5 radiolagen (1966:755) har rätt att sända radioprogram (programföretag), utövar denna rätt i enlighet med bestämmelserna i radiolagen och det avtal om programverksamheten som gäller mellan regeringen och företaget.

Granskningen omfattar också programföretagets beslut med anledning av att någon hos detta har begärt ett sådant beriktigande eller genmäle som enligt avtalet skall leda till att nämnden underrättas.

Radionämnden granskar också om en innehavare av tillstånd att sända lokalradio följer bestämmelserna i 22 och 24-27 §§ lokalradiolagen (1993:120).

§ 2

Med granskningssärende avses i denna förordning ett ärende i vilket nämnden prövar om ett programföretag eller en tillståndshavare har iakttagit sina skyldigheter enligt vad som anges i 1 §.

§ 3

Nämndens granskning av program eller grupper av program sker efter anmälan eller på nämndens eget initiativ.

§ 4

Om en anmälan har kommit in till nämnden mer än sex månader efter det att programmet sändes, är nämnden inte skyldig att granska programmet.

Nämnden får inte pröva ett programföretags beslut med anledning av en begäran om genmäle, om den som har begärt genmäle motsätter sig att beslutet prövas.

Nämnden får pröva frågor om intrång i en enskilds privatliv endast om denne skriftligen medger det.

§ 5

Nämnden skall varje år före den 1 februari till regeringen avge en berättelse om sin verksamhet under det senaste kalenderåret.

Till verksamhetsberättelsen skall fogas en redogörelse för beslut av större vikt eller av principiell betydelse som nämnden har meddelat under det senaste året.

§ 6

- (paragrafen upphävd. Se numera 17 § radiolagen)

Organisation

§ 7

Hos nämnden finns en direktör, som är chef för myndigheten. Direktören har det ansvar för granskningssärendena och verksamheten i övrigt som anges i denna förordning.

Direktören skall vara jurist och ha domarerfarenhet.

Verksförordningens tillämpning i fråga om regler och beslut

§ 8

Följande bestämmelser i verksförordningen (1987:1100) skall tillämpas på radionämnden:

14 och 15 §§ om myndighetens regelgivning 16 § om interna föreskrifter

29 § om myndighetens beslut.

Ansvaret för granskningssärendena

§ 9

Vid sammanträde med nämnden skall avgöras granskningssärenden eller grupper av sådana ärenden.

1. om de är av större vikt eller principiell betydelse, eller

2. om direktören beslutar att ärendena skall avgöras på detta sätt.

Förelägganden enligt 17 a § radiolagen (1966:755) eller 30 eller 31 § lokalradiolagen skall alltid beslutas vid sammanträde med nämnden.

§ 10

Direktören avgör granskningssärenden som inte skall avgöras vid sammanträde med nämnden. Direktören får dock inte meddela beslut där det uttalas att en programföretag har brustit vid tillämpningen av 6 § i radiolagen (1966:755) eller avtalet om programverksamheten mellan regeringen och företaget.

§ 11

Direktören får besluta om granskning av program eller grupper av program samt begära in yttranden i granskningssärenden. Direktören ansvarar för redogörelsen enligt 5 § andra stycket och skall se till att denna på lämpligt sätt kommer till allmänhetens kännedom.

Ansvaret för andra ärenden än granskningssärenden

§ 12

Vid sammanträde med nämnden avgörs frågor om dess anslagsframställning och verksamhetsberättelse.

Andra frågor som inte gäller granskningssärenden avgörs av direktören.

§ 13

Direktören har det ansvar för verksamheten och de uppgifter som anges i 4 §, 5 § första stycket, 6 §, 7 § 2, 9 och 10 §§ verksförordningen (1987:100).

Ärendenas handläggning

§ 14

Den som hos ett programföretag har begärt genmäle skall beredas tillfälle att yttra sig i en sådan fråga som avses i 4 § andra stycket, om inte dena framstår som obehövligt.

§ 15

Nämnden är vid sammanträde beslutför när ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande.

§ 16

Om det vid en överläggning framkommer skiljaktiga meningar, tillämpas föreskrifterna i 16. kap. rättegångsbalken om omröstning i tvistemål.

§ 17

Ärenden som prövas vid sammanträde med nämnden avgörs efter föredragning.

Direktören och andra tjanstemän hos nämnden får närvara vid all handläggning som sker vid sammanträde.

§ 18

Granskningsärenden som prövas av direktören avgörs efter föredragning. I arbetsordningen eller i särskilda beslut får det dock medges att sådana ärenden inte behöver föredras.

När direktören handlägger andra ärenden än granskningsärenden behöver ärendena inte föredras.

Direktören skall på lämpligt sätt hålla nämnden underrättad om sina beslut.

§ 19

I 19 § förvaltningslagen (1986:223) finns bestämmelser om rätt att få avvikande mening antecknad.

§ 20

I förordningen (1978:592) om vissa medbestämmandeformer i statlig tjänst m. m. finns föreskrifter om rätten att besluta i vissa frågor.

Underrättelse om beslut i granskningsärenden

§ 21

Besluten i granskningsärenden skall sändas till programföretaget och den som har gjort anmälan.

Tjänstetillsättning

§ 22

Nämndens ledamöter och ersättare för ledamöter utses av regeringen för en bestämd tid.

Regeringen utser ordförande och vice ordförande. Förordnandena ges för, en bestämd tid.

§ 23

Tjänsten som direktör tillsätts av regeringen efter anmälan av nämndens ordförande.

Andra tjänster tillsätts av nämnden.

Bisysslor

§ 24

Besked om bisyssa enligt 37 § andra stycket anställningsförordningen (1965:601) lämnas av nämnden i fråga om direktören.

Överklagande

§ 25

Besluten i granskningsärenden får inte överklagas i andra fall än som anges i 24 § radiolagen (1966:755) och 39 § lokalradiolagen (1993:120).

Besluten i andra ärenden får överklagas hos regeringen, om något annat inte följer av

- lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål,
- lagen (1987:439) om inskränkning i rätten att överklaga,
- andra föreskrifter.

Kort sammanfattning av reglerna rörande tryckfrihet och yttrandefrihet

I vanliga fall svarar var och en inför domstol för sina gärningar. Enligt tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) gäller en annan princip ifråga om innehållet i tryckta skrifter och radioprogram (härmed avses även tv-

program). Ansvaret ligger här på en enda person, för periodiska skrifter (dvs tidningar och tidskrifter som utkommer minst 4 gånger per år) på ansvarige utgivaren, för andra tryckta skrifter i regel på författaren (se TF 8 kap) samt för radioprogram på utgivaren (se YGL 6 kap).

Utgivaransvar och meddelarskydd

Utgivaren svarar alltså ensam för en tidnings resp radioprograms redaktionella innehåll. Ingen utomstående har något att göra med vad som sker inom redaktionen, inte heller med ursprunget till de uppgifter som publiceras i tidningen eller i radioprogrammet. Att ansvaret ligger på en enda person motiveras främst med att den som vet något skall kunna meddela det för publicering eller skriva en insendare eller artikel om det utan att behöva träda fram öppet och kanske bli utsatt för reprissalier. Även tjänstemän som är bundna av tytnadsplikt kan i regel fritt meddela vad de vet för publicering. Meddelares ansvarsfrihet faller dock bort i tre fall (TF 7:3 första stycket resp YGL 5:3 första stycket), nämligen 1) om meddelaren genom uppgiftslämnandet gjort sig skyldig till allvarligare brott mot rikets säkerhet, 2) om meddelaren uppsåtligen oriktigt utlämnat allmän handling, som ej är tillgänglig för envar, och 3) om meddelaren uppsåtligen åsidosätter tytnadsplikt i vissa fall som uppräknas i 1980 års sekretesslag 16 kap om ansvar på tryckfrihetens område för brott mot tytnadsplikt.

Det är en brott både mot yrkeshedern och mot TF och YGL att röja en författare, uppgiftslämnare eller medverkande som vill vara anonym (se TF 3 kap resp YGL 2 kap).

Det är vidare förbjudet för myndigheter eller annat allmänt organ att efterforska författares eller meddelares identitet. Sådan eflerforskning bestraffas numera uttryckligen i TF 3:4 resp YGL 2:4, dock med undantag för de fall då den som efterforskas kan åtalas eller eljest bli föremål för ingripande för sitt meddelande eller sin framställning.

Enligt TF 1:2, YGL 1:3 och radiolagen (RL) 19 § får inte någon utomstående förhandsgranska skrift/radioprogram eller förbjuda tryckning/sändning därav.

Åtal för tryck- och yttrandefrihetsbrott

Efter publicering kan innehållet i skriften - radioprogrammet - leda till åtal. För ärekränkning måste den som kränkes själv väcka åtal om det inte finns skäl för s k allmänt åtal. Sådant åtal väcks av justiekanslern liksom för andra brott som kan begås i tryckt skrift och radioprogram. Den slutliga prövningen ligger på domstol som i dessa mål har en särskild sammansättning eftersom skuldfrågan i första hand skall prövas av jury.

Vad som är brottsligt i en tryckt skrifts innehåll (tryckfrihetsbrott) anges i TF.

Vad som är brottsligt i ett radioprogram anges i YGL genom hänvisning till TF.

Det kan vara brottsligt som otillåtet yttrande eller som otillåtet offentliggörande. Det senare innebär publicering av sådant som skall hållas hemligt (se TF 7:5).

Vad som är otillåtet yttrande uppräknas i TF 7 "*Medieetikken i Norge*" i kap 4 §. Förutom ett antal brott mot staten och landsförräderi anges i brottskatalogen bl a uppvigling, hot mot folkgrupp och förtal och förlämpning, dvs ärekränkning. Straffskalorna i BrB skall tillämpas (TF 7:6). Det är nödvändigt att studera BrB jäm-sides med TF.

Förtalbrottet

TF och BrB betecknar som förtal att någon utpekas som brottslig eller klander-värd i sitt levnadssätt eller eljest uppgift lämnas som är ägnad utsätta denne för andras missakning.

Att uppgiften är sann friar inte utan vidare. Man får inte säga något kränkande bara därför att det är sant. Bara om man var skyldig att uttala sig eller om det med

hänsyn till omständigheterna eljest var försvarligt att lämna uppgift i saken kan det bli en frikännande dom. Utgivaren måste då visa att uppgiften var sann eller att han - vid den tidpunkten då uppgiften lämnades - hade skälig grund för den.

Uttrycket «försvarligt att lämna uppgift i saken» torde bl a innebära att en vidsträckt kritikrätt bör föreligga när det gäller personer som framträder inför offentligheten eller vilkas verksamhet tilldrar sig intresse ur allmän synpunkt. Även behovet av en fullständig och vederhäftig nyhetsförmedling kan stundom ha företräde framför den enskildes anspråk på skydd mot kränkande uttalanden.

Att föra bevisningen om «skälig grund» kan vara svårt ifråga om uppgifter i en tidning och ett radioprogram; utgivaren har kanske själv inte tagit del av uppgiften före publicering. Man måste göra antagandet att han verkligen hade tagit del av den (se TF 8:12) och ställa frågan, om det med hänsyn till då kända förhållanden och tillgängliga kontrollmöjligheter var rimligt att tro att den var riktig.

Även förtal av avlidne kan bestraftas. Det förutsätts då att gärningen antingen är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses «kränka den frid som bör tillkomma den avlidne.

Allmänna handlingars offentlighet

De statliga och kommunala myndigheters handlingar, allmänna handlingar är i regel fritt tillgängliga för vem som helst, dvs offentliga (TF 2 kap). En myndighet är skyldig att ställa offentliga handlingar till förfogande för den som vill se dem. Det gäller både de handlingar som har upprättats hos myndigheten och sådana som har kommit in till myndigheten från enskild eller annan myndighet. Med handlingar förstås dels framställningar i skrift eller bild och dels upptagningar som kan avläsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmittel. Till den senare gruppen handlingar räknas bl a bandupptagningar, datorprogram, fonogram av olika slag och videogram.

Undantagen från offentligheten finns angivna i en särskild lag, 1980 års sekretesslag. Frågan om utlämnaning av en handling skall prövas av den myndighet som förvarar den. Den tjänsteman, som har handlingen i sin vård, kan i klara fall själv lämna ut den. Om han vägrar, har man rätt att få frågan hänskjuten till myndigheten och vid fönyat avslag överklaga. Besvärvägen går via kammarräten till regeringsrätten. Vid beslut av allmän underrätt går besvärvägen via hovrätten till högsta domstolen. Beslut av departementschef kan överklagas hos regeringen (TF 2:15).

Anser man att en myndighet förfarit oriktigt kan man - samtidigt med eller i stället för att överklaga - vända sig till JK eller JO som har möjlighet att ingripa med åtal mot felande tjänstemän men inte kan ändra ett meddelat beslut eller beordra myndighet att göra det.

Hemligstämpling kan av myndighet åsättas en handling, om myndigheten finner skäl till antagande att hinder mot utlämnaning av handlingen föreligger enligt sekretesslagen eller annan författning. Stämpeln tjänar som varningssignal men är inte bindande vare sig för myndighetens egen utlämningsprövning eller vid besvärsprövning.

Har beträffande handlingar som är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet förordnats, att endast viss myndighet får pröva frågor om handlingens utlämnaning, skall detta antecknas på handlingen. Det kallas för kvalificerad hemligstämpling.

Upphovsrätt

Lagen 30/12 1960 om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (SFS 1969:729) syftar till att skydda andligt skapande. Som litterärt verk betraktas inte bara skönlitteratur utan även facklitteratur m m («beskrivande framställning») och vidare vissa bildmässiga framställningar, nämligen kartor och andra i teckning eller grafik eller i plastisk form utförda verk av beskrivande art (1 §).

För att ett verk skall föreligga fordras en viss grad av självständighet och originalitet. Ledare, repotage, kulturartiklar, recentioner, tecknade porträtt och karikaturer m m är i regelverk. Motsvarande gäller för radio- och tvprogram. En nyhet, dvs det faktum att något har inträffat, är inte skyddad.

Den som har skapat verket har ensamrätt att förfoga över det (2 §). Han kan bestämma, om verket skall mångfaldigas eller på annat sätt göras tillgängligt för allmänheten. Denna s k materiella rätt kan upphovsmannen överläta. Om flera har medverkat och deras bidrag inte kan särskiljas, har de upphovsrätten gemensamt. Upphovsrätten till en intervju torde vanligen tillkomma intervjuaren, men om den intervjuade själv har skrivit eller dikterat intervjun helt eller delvis, kan upphovsrätten tillkomma honom eller båda tillsammans. För radio- och tv-program är delad upphovsrätt vanligast.

Uphovsmannen har också ideella rättigheter (3 §). Han har rätt att vid offentliggörande få sitt namn nämnt, och verket får inte ändras så att upphovsmannens «litterära eller konstnärliga anseende och egenart» kränkts. Verket får inte heller offentliggöras i kränkande form eller sammanhang. Den ideella rätten kan upphovsmannen bara delvis överläta.

Upphovsrätten till ett verk hindrar inte att verket refereras. Citat får göras «i överensstämmelse med god sed», «i den omfattning som betingas av ändamålet» (14 § st 1). Detta är lagens stöd för pressgranne-spalterna. I kritisk eller vetenskaplig framställning får man i anslutning till texten återge offentliggjort konstverk; så i recensioner (14 § st 2). I vissa fall har konstnären rätt till ersättning.

I tidning eller tidskrift får ur annan tidning eller tidskrift återges artikel i religiös, politisk eller ekonomisk dagsfråga, såvida ej förbud mot eftertryck är utsatt (15 § st 1).

Företag, organisationer eller myndigheter får inte fotokopiera tidningars text och/eller bilder utan särskilt tillstånd. Tillstånd att kopiera för intern information till anställda m fl kan erhållas hos Föreningen Presskopia, Box 22500, 104 22 Stockholm, tel 08/13 25 20.

Ett kopieringsförbud gäller också för radio- och tv-program.

Vissa andra inskränkningar gäller (16-23 och 25 §§).

Allmänna handlingar är i vissa fall i princip helt uteslutna från upphovsrättsligt skydd (9 §). I andra fall kan upphovsrätt till sådana göras gällande i större eller mindre omfattning (24 §).

Upphovsrätten varar i regel till utgången av femtonde året efter upphovsmannens död (43 §).

Kataloger, tabeller och andra sådana faktasamlingar åtnjuter skydd mot eftergörande under 10 år (49 §). Hit kan en karta hämföras, om den inte anses som verk.

Fotografier är skyddade genom en egen lag, lagen 30/12 1960 om rätt till fotografisk bild (SFS 1960:730). Den som har framställt fotografisk bild har ensamrätt att förfoga över bilden (1 §) och har också ideella rättigheter (2 §). Aven här finns vissa inskränkningar i ensamrätten (rätt till återgivande i kritisk eller vetenskaplig framställning m m 6 - 12 §§). Skyddstiden är i regel 25 år (15 §) efter att bilden framställts. För fotografi med konstnärligt eller vetenskapligt värde gäller dock samma skyddstid som för andra upphovsmän.

OBS! Den 1 januari 1994 träder ett antal ändringar av upphovsrättslagen och fotografilagen i kraft (Jfr. prop. 1992/93:214).

Adressforteckning

Allmänhetens Pressombudsman: Anmälningar angående kränkande publicitet och upplysningar i pressetiska frågor

Kungsholmstorg 5, 112 21 Stockholm

Tel: 08/692 46 00

Pressens Opinionsnämnd
Kungsholmstorg 5, 112 21 Stockholm
Tel: 08/692 46 00

Pressens Samarbetsnämnd (gemensamt organ för PK, SJF och TU):
Box 22500, 104 22 Stockholm
Tel: 08/692 46 00

Pressens Textreklamkommitte: Anmälningar angående textreklam
Box 22500, 104 22 Stockholm
Tel: 08/692 46 00

Publicistklubben (PK):
Box 4044, 102 61 Stockholm
Tel: 08/742 60 70

Radionämnden: Anmälningar angående radio- och tv-program
Stora Nygatan 22, box 2305, 103 17 Stockholm
Tel: 08/14 38 35

Svenska Journalistförbundet (SJF)
Yrkesetiska nämnden: Anmälningar ang. brott mot yrkesreglerna
Vasagatan 50, 111 20 Stockholm
Tel: 08/613 75 00

Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU)
Box 22500, 104 22 Stockholm
Tel: 08/692 46 00

Sveriges Radio AB
105 10 Stockholm
Tel: 08/784 00 00

Sveriges Television AB
105 10 Stockholm
Tel: 081784 00 00

Sveriges Utbildningsradio AB
115 80 Stockholm
Tel: 08t784 00 00

Radioutgivareföreningen
Box 2153
220 02 LUND
Tel: 046-13 35 23

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp
dokumentet i
HTML-format

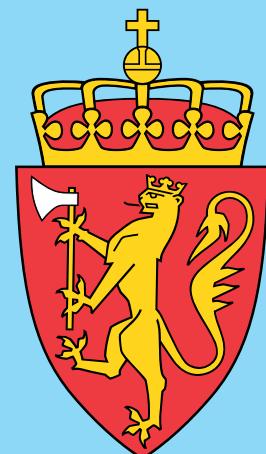
Slik ser det ut med
Internett browser mot
CD-ROM'en

Du må ha en Internett
browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP BRUKERDOKUMENTASJON

